

GÁRDONYI GÉZA

SZÍVLOBBANÁS

Kisregények, novellák, publicisztikák

Összegyűjtötte, szerkesztette és az előszót írta:
Urbán V. László

TARTALOM

Gárdonyi műveinek kiadásáról

I. Elbeszélések, karcolatok, jelenetek

ANDORÁS KÖRÖSZTJE
SEKSZPÍR KÖLTÖZÉSE
A LÁNCVIRÁG
KASTÉLY A FÖLD ALATT
AZ UTOLSÓ BOSZORKÁNY
A VIZEN JÁRÓ LÉLEK
TENGEREN JÁRÓK CSILLAGA
DOKTOR GIZELLA
SZERETEM AZ IGAZSÁGOT!
ALI RÓZSÁS KERTJE
A KÖVIRÓZSA
Ő AZ!
ZIVATAR PÉKÉKNÉL
NESZE!
A RABOK
MIKOR A CSEND BESZÉL
MŰALKOTÁS
VIGASZTALÓDÁS
SÁRGÁ NYAKKENDŐ

II. Ifjúkori és alkalmi írások

A TÓTH ANTAL SZAMARA
ÉTELEK KIRÁLYA
TÖRÖK IGAZSÁG
MESE A LÁNGRÓL
MAGYAR SORS
KÉT NOTESZ
SZÍVLOBBANÁS
VILMA
EGY EMBER...
ANGYAL AZ ISKOLÁBAN
EGY KÍNOS PERC

III. Publicisztika

A MINTAEMBER
A SZÓZAT MEG A HIMNUSZ
A CIMBALOM, MEG A MAGYAR NÓTA
IGEN BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

IV. Forrásjegyzék

Gárdonyi műveinek kiadásáról

Gárdonyi Gézának (1863-1922) nem sok szerencséje volt kiadóival. Életében meglehetősen silány kiállításban jelentek meg írásai és hosszadalmas pereskedésbe keveredett műveinek teljhatalmú jogtulajdonosával, a Singer és Wolfner céggel. Halála után már nem tiltakozhatott az életmű csorbítása vagy „retusálása”, azaz ideológiai szempontú átrostálása ellen.

Noha fia, Gárdonyi József gondozta a Dante Kiadó negyven kötetes sorozatát, bizony csak kritikával emlékezhetünk a reprezentatív vállalkozásról. Igazában nem is azok a szerkesztői fészekségek és dilettáns tévedések a bosszantók, hogy pl. eltér a külső és belső címlap felirata, hogy regényként tüntet fel novelláskötetet, hogy szerencsétlenül párosít színdarabot és novella-gyűjteményt, hogy önkényesen változtat az édesapja szerkesztette novellacikluson, hogy teljes köteteket hagy ki a sorozatból („Figurák” és „Tárcák”), s fittyet hány az időrendiségnek. Sokkal kellemetlenebb, hogy az alapvető filológiai pontosságot felrúgva, bizonytalan szöveg-módosításokkal, húzásokkal, jelzőcserékkel, a főszövegből való önkényes kiemeléssel, sőt - amint azt Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula bizonyítják - beleírással züllesztí hiteltelenné a posztumusz köteteket. Így a Gárdonyi életmű előbb említett két gondozójával egyetérthetünk abban, hogy kizárólag a Gárdonyi életében, kötetben vagy periodikában megjelent közlést fogadhatjuk el hitelesnek.

Ha azonban így van, némi értetlenséggel forgatjuk a Szépirodalmi Könyvkiadó 1962 és 1966 között megjelentetett, s máig legteljesebbnek hirdetett sorozatát. Az ugyanis még menthető, hogy a Z. Szalai Sándor-Tóth Gyula szerzőpár a korai karcolatok, humoreszkek, satirikus tárcák zsongéinak ítéltető tömegéből több tucatnyit nem válogatott be a „Szegény ember jó órája” és a „Tükröképeim” c. kötetekbe, így például kimaradt az „Egy csodálatos történet,” a „Felhő a szobában”, „Egy jóbarátom emléke”, a „Hogyan kell verset csinálni”, a „Vallatás”, „A fiam gazember”, a „Mikor a Szentföldet jártam”, „A régi istenek felfödözése”, a „Szívlobbanás”, a „Tévedni orvosi dolog”. Az azonban meglepő és nehezen magyarázható, hogy olyan írások is hiányoznak, mint „Az ételek királya”, „A Tóth Antal számára”, „Az utolsó boszorkány”, „A láncvirág”, a „Tengeren járók csillaga”, „A falábú ember”, a „Doktor Gizella”, „A vízen járó lélek”, „A múlt velünk él”, az „Ali rózsáskertje”. Ezek az írások Gárdonyi életében valamelyik kötetben megjelentek, így hitelességükhöz nem férhet kétség.

Mindebből következik, hogy könyvünkbe egyrészt azokat az írásokat gyűjtöttük össze, melyek Gárdonyi életében már napvilágot láttak kötetbe rendezve, s mégis kimaradtak a Szépirodalmi Könyvkiadó sorozatából. Másrészt azokat, melyeknek sikerült felkutatnunk a korabeli lapokban megjelentetett hiteles szövegét.

Kötetünk hiányt pótló ciklusa az a hat írás, mely Gárdonyi életében csak hírlapokban, kalendáriumokban látott napvilágot: a „Karabély és naptárbélyeg”, a „Magyar sors”, a „Török igazság”, a „Mese a lángról”, „A szózat meg a himnusz”, az „Egy ember”. Igaz, hogy nem ezek az életmű legértékesebb darabjai, de feltétlenül helyük van egy teljesebb Gárdonyi-kiadásban. Érdekességgént beavagottuk a szocialista irodalomtörténet által sokat bírált „Karácsony-est 1919-ben” c. írás hiteles szövegét is.

Vázolt filológiai elveimet az „Ünnep” című lap 1935. évi évfolyamában megjelent írások tekintetében vétkesen megszegtem. Bevallom, ez a néhány írás - bár posztumusz jelent meg, s így semmi bizonyíték sincs arra, hogy Gárdonyi által hitelesített szövegek (a szerzőség maga vitathatatlan) - filológiai érzékem, stílusismeretem azt súgja, hogy elfeledett Gárdonyi-kéziratokból előbányászott, hiteles írásokról van szó.

Ha az irodalomtörténész nézőpontjából közelítjük meg a kiadások történetét, rögtön magyarázatot kapunk néhány tényre. Egyértelmű, hogy „A falábú ember” szocializmus-ellenessége miatt nem jelenhetett meg; „A kövirózsa”, a „Mária eljegyzése”, az „Andorás köröszkje”, írónk vallási meggyőződése, az „Amiket az útleíró elhallgat” a „szomszéd népeket sértő” (egyébként igaz) kitételek miatt. Képtelenek vagyunk megérteni, hogy mi hibát talált a válogató az „Ő az” c. szellemes karcolatban, melyben Gárdonyi lesújtó kritikát mond a spiritizta szemfényvesztésről. S az is meglehetősen homályos, hogy miért nem jelenhettek meg Gárdonyi zsidósággal kapcsolatos írásai, a „Doktor Gizella”, az „Ali rózsáskertje”. Az előbbi gyönyörű és örök érvényű zsidó Júlia-keresztény Rómeó történet, melyben éles kritikát mond mindenfajta ortodoxiáról. A második viszont a társadalom periferiáján élők Gorkijra emlékeztető megdicsőítése, hiszen a szedett-vedett csavargók csapata a durva kiközösítéstől eljut a vétlen - egyébként nem is zsidó, hanem török származású - gyilkos befogadásáig.

Befejezésül még egy érdekességre szeretném felhívni olvasóim figyelmét. Gárdonyi jónéhány írása valós élettényeken alapszik. „Gyermekkori emlékeim” c. megemlékezése „Első meny-asszonyom” fejezetében lényegében ugyanúgy írja meg az első idilli gyermekszerelem történetét, mint a kötetünkben először szereplő „Vilma” című korai írásban. „A múlt velünk él”-ben pedig mintha a fiatal tanító, Ziegler Géza jelenne meg a sovány Zeller alakjában.

[Gárdonyi Géza azon kevés magyar írók egyike, aki az idegen tulajdonneveket következetesen fonetikusán, azaz kiejtés szerinti átírásban közölte. Szellemisége iránti tiszteletből írásmódján nem változtattunk.

Érd, 1995. március 3.]

Urbán V. László

I.
Elbeszélések, karcolatok, jelenetek

ANDORÁS KÖRÖSZTJE

- Akit még nem vertek meg soha - mondta egy festőművész barátom -, ne tegyen egyebet, csak üljön le a festőszerszámaival valamelyik falu közelében. Vagy ha még hamarabb óhajt megverődni, üljön be a faluba, vagy a faluvégre.

Festhet akármit. Festhet krétával, gvassal, akvarellal, olajjal, - mindegy; ép bőrrel aznap nem éri meg az estét.

Mert ha szántóföldet fest:

- Valahol tán az adóját keveslik annak a földnek?

Ha legelőt fest:

- Az urak talán el akarják venni a községtől?

Ha házat fest:

- Valakinek az útjában van talán az a ház?

Ha hidat fest:

- Tán azért festi, hogy megmutassa a hatóságnak? Elhanyagolta a község a hídépítést, az utat, az árkot. Bezzeg az adó!...

Hátha még elevent fest, például gyermeket:

- Akárki meglássa: meghal az a gyermek!

Aki becsületes járatú festő, becsületes képet fest: Krisztust, Máriát, szentek szép képeit. Minden egyéb kép gyanús, és valami titkos célzatú. Alig ült neki a festő, híre fut a faluban: elkomolyult emberek sietnek elő furkósbottal és vasvillákkal. Megállnak a festő mögött és vizsgálják a képet.

- Miért fõsti ezt az úr?

Hát persze, ha valami kamáslis lélek a festő, aki valamelyik pesti kávéházból úgy indult ki Pilis-Bagosra, mint valami afrikai utazásra.

Én sokszor festettem már ismeretlen faluban, sohase volt semmi bajom. Bemutakoztam előbb a tanítónak, jegyzőnek vagy papnak, s tőlük kértem valami ráérő embert, hogy villámhárítóm legyen.

Néha persze velem is történtek furcsaságok.

Egy alföldi kis állomáson csak azért szálltam le, mert estére visszatérhettem onnan a fővárosba. Mentem egyenesen a paphoz: hívasson valakit, akinek jólesik egy-két korona, amiért hordozza a holmimat és eloszlatja a falusiak aggodalmait.

A pap gondolkodik:

- Van egy értelmes emberem: Hegedüs Lukács. Rá is ér. A pénz is jólesik neki, mert fél kezére sánta, - ahogy ő mondja. Eltörték a télen a karját egy lakodalomban.

Hegedüs Lukács bá' csakhamar előkerül. Ötvenéves, kisfejú ember. A jobb keze vörös még, mint a marhatüdő, de már nincs felkötve. Kissé nyugtalan, hogy a pap hívatta.

- Lukács - mondja neki a pap - itt van egy úr, aki azért fizetne, hogy sétáljon kend vele. Festő ez az úr. Okos embert kér vezetőjének. Kendre gondoltam. Kend a városban is gyakran fuvarozott, sok mindent látott, tudja, hogy mi a művészet.

- Tudom, hogyne tudnám, tiszteletes uram.

- Hát micsoda?

- Micsoda? Hát... a cigányság.

- Az is, vagyis hát a zene. De van más művészet is, például aki szobrot farag vagy képet fest. Ez az úr képet fest.

S elmondja neki, hogy mi lesz a dolga. S én is megmondom, hogy két koronát kap a fél napi sétálgatásért.

Lukács helyesli a művészetet és a két koronát. A hátára veszi a festőládácskáját, bal hóna alá a székecskét, ernyőt és állványkát. A jobb kezét bedugja a kebelébe.

- Hát gyerünk - mondom -, nézzünk szét a falun túl is. Majd megtaláljuk, hogy mit fessünk?

Szivart nyomok a szájába, s megindulunk.

A falu olyan, mint az Alföldnek más ezer faluja; széles utcán kisablakos házak, s előttük sovány akácfák, társas ludak, földvizsgáló tyúkok. Itt-ott egy unalommal ugató kutya. Milliószer megfestették már. Az ég is borongós. Ha nincs napfény, nincs kép. Csak sétálunk.

Időnként egy-egy gyermekcsoport lódul utánunk, de Lukács visszariasztja őket:

- Elmenjete! Nem panoráma ez, se nem danológép.

A gyerekek elmaradnak, s tűnődve bámulnak utánunk.

Sétálunk tovább.

Egy-egy régi ház előtt megállok. Lukács is megáll. Nézi, amit én nézek. Szívja a szivart, s kedvvel pök oldalt. A ház alkalmas lenne a festésre, különösen az a dölt kerítés, az a megbarnult szalmakazal. De hát nincs napfény.

- Gyerünk tovább.

Megint megállok egy útkanyarulatnál. Lukács is megáll. Szivaroz és pök. A kanyarulatban mély kerékvágások; eső után vagy hóolvadás idején jó kép lenne. De most semmi.

- Gyerünk tovább.

Akácfacsoport egy rozszant szín mögött... Nézem. Lukács is nézi. Szivaroz és pök. Ha a nap sütne, érdekes kép volna. Dehát nincs árnyék.

- Gyerünk tovább.

Lukács megszólal mögöttem:

- Tekintetes uram, az a vöröskapus ház... Azt tesszen lefösteni.

Halkan szólt, mint a hajtó, mikor a vadászt figyelmezteti. S kedvvel pökött a csizmája elé.

A ház a túlsó soron áll, de semmi érdekes nincs rajta. Csak épp, hogy odatekintettem.

- Gyerünk tovább.

Már a falu vége felé jártunk. A faluvégen többnyire áll egy-két cigányputri, vagy facsoport, vagy agyagbánya; reméltem, hogy végre találunk valamit.

- Appedig igen jó lett vóna - elégedetlenkedett Lukács -, az a vöröskapus ház. Annál különbet nem tetszik találni sehol.

- Nincs azon semmi érdekes, Lukács.

- Dehiszen...

A falu végére érkeztünk. Fakó sárgára aszott legelő terült el ott, s négy-öt álmos lúd állongott rajta. De a legelőn túl jó távolacsán egy nyárfa-csoport kékllett. Ott bizonyosan tanya áll. Vajon érdemes volna-e odáig elmenni?

Lukács megint megszólalt:

- Mé nem tetszik mán azt a vöröskapus házat?...

- Tanya van ott, ugye, Lukács, ahol azok a nyárfák állanak?

- Dehogyan, tekintetes uram, csak kút, baromitató kút.

- Régi?

- Régi bizony. Nem sokkal lehet későbbi a világ teremtésénél.

Néztem.

- Így távolról érdekes az a hamvaskék facsoport - gondolkodtam hangosan -, ahogy szinte beleolvad a levegőbe. De magában mégis semmi.

- Beon semmi a, tekintetes uram.

- Csak annak a facsoportnak a vonala.

Bólint rá:

- Azt lehetne, dehát az is semmi.

- Nem érdemes, hogy azért leüljek.

- Beon nem, tekintetes uram. Az a vöröskapus ház, az valami.

- Nem, azt nem festem.

- Hát má mé nem, tekintetes uram.

- Azért, mert nem festeni való.

- Nem-e? Azt gondoltam...

Tűnődve néztem megint a nyárfák felé, s az égre is, hogy kitisztul-e vajon? Vagy méginkább elborul?

Lukács megint megszólalt:

- Hát tekintetes uram, mondok valamit.

- No.

- Ha azt a vöröskapus házat le tetszene festeni...

- De mondom: nem festem.

- Nem sajnálnék egy pengő forintot... a tekintetes úrnak. Meg aztán... a díjamat is elengedném.

Ránézek:

- Tán a maga háza?

- Enyim-e? Má hogy vóna az enyim, tekintetes uram? Ne is legyen, üssön bele a ropogós ménkü.

- Miért?

- Hát, csak.

S elgondolkodva rázta a fejét. Kissé elvörösödött.

- Megtódom még egy koronával, tekintetes uram.

- Hát ha megmondja igazán, hogy miért kívánja? Talán lefestem, és ingyen.

Lukács a földre pislogott:

- Hát... a hollók egyék meg, tekintetes uram, megmondom úgy, ahogy van: hát csak azért, hogy... az a kutya törte el a jobbkaromat...

Érdekesebb volt egy másik vezetőm, akit szintén a pap ajánlott. Harangozója volt a papnak, s egyben sekrestyése, mint faluhelyen szokás. Az már értette, hogy a kép: kép. Mert hiszen a papja maga is festegetett. Mindenféle szentkép tarkította a szobája falát. Két tájkép is. Egyiken szélmalom egy szántóföld sarkán. Másikon tópart s egy szarvas, amint iszik. Acélmetszetű képek voltak eredetileg, de a pap vízfestékekkel színesekre fordította.

A harangozó hát látott már festéket; értette, hogy a festés nem adóhivatali megbízás. De azért még az az ember is csak nehezítette a munkámat.

Abban az évben történt ez, mikor a Rákóczi tetemét hazahoztuk. Sokat hallottunk és olvastunk akkoriban a kurucokról. Egy tárogatót is vettem akkor, és olyan kedvvel fúvogattam a gyönyörű kesergőket, hogy a házigazdám majdnem kitett miatta a lakásból.

Hát akkoriban festettem azt a képet, amely erdőben pihenő kurucokat ábrázol, amint havas fák között éjjel, tűznél ülnek. Három bús labanc fogoly is van velük.

A képet már föl is vázoltam, de a havas erdőnek az éjjel színeit nem bírtam elképzelésből megfesteni.

Azért mentem abba az erdővidéki falucskába. Igazi fákat festek nappali világosságnál, s megvárom ott az estét, a havas estét, s megfigyelem: miként játszik össze a hó világossága a fák sötét színeivel.

- Olyan vezetőt rendeljen énnekem - mondtam a papnak -, aki megvéd a gyanakvóktól, és aki máskülönben is becsületes. Mert hiszen este csak megbízható emberrel kóborolhatok.

A pap gondolkodott, aztán csengetett a cselédjének:

- Eredj! Hívjad át Gács Andorás bácsit.

Egy nyírott bajszú, ködmenes ember lépett be, alig negyedóra múlva. Kis ember, de vastag lábú. Persze, nem a lába volt vastag, hanem a nadrágja volt báránybéléses, meg csizmát viselt, olyat, amelyikben több a szalma, mint a láb. Megállt az ajtó mellett, totyósan, mint az öregek szoktak, akik többet ülnek már, mint állnak. És a csizmája halzsír-szagával egyszerre megtöltötte a szobát.

- Andorás bácsi - mondja neki a pap -, egy kis kereset akadna itt. Ez a festő úr olyan helyre szeretne menni, ahol vén fákat láthat. Kend gyakorta szed hangyatojást az erdőn...

Andorás bácsi csak állt és lógatta zsírtól csapzott szürke haját. Nyakig érő, nyakon körülnyírt haja volt az öregnek. Valahányszor lefelé nézett, a haja mindig előre lódult a fülétől. Ha meg fölemelte a fejét, a haja visszatért a rendes helyére rázás nélkül is.

- Tudok olyan helyet - bólogatott Andorás.

S ráncok közé süllyedt apró fekete szeme vizsgálón csillant reám.

- Csakhogy az nincs közel, tekintetes uram.

- Mennyire lehet?

- Hát tekintetes uram, gyalogosan másfél óra.

- Másfél óra? Nem sok. De ha kend nehezli már a járást, fogadhatunk kocsit?

- Nem nehézlem én, tekintetes uram.

- De estére vissza is kell térnünk. Négykor már sötétedik. Nyolcra vagy kilencre megtérünk. Sok járás. Aztán egy kis teher is van itt, ez a festékes ládika, ez a tábori szék, ez az állvány. Nem lesz nehéz?

Az öreg megbecsülte egy tekintettel a készséget. Oda is lépett és megemelte.

- Semmi ez, tekintetes uram.

Indultunk. Megnyugvással láttam, hogy az öreg nyugodt erővel mozog. A jobb lábára lejteget kissé, de csak mint aki elvesztette a fél csizmája sarkát.

Nyugodt lépésekkel roptatott előttem dombokon, völgyeken át, az araszos hóval borított szántóföldeken által.

Itt-ott a hóból egy-egy elsárgult krumpliszár emelkedett ki, másutt egy-egy csonka napraforgó maradványa. Igen tetszett nekem. Meg-megálltam, szemlélődtem. Szép a tél, szép, dehát nem ezért jöttem. Csak tetszett.

Napfény aranyozta a havas táblákat. Nagy fehér táblák. Helyenkint mozgó betűkként feketélt rajtok egy-egy varjú-dandár. Föl is lebbentek a közeledésünkre, és a hó fölött alig néhány méternyire emelkedve szállottak odább.

Tetszett. Megálltam, szemlélődtem.

Az erdőt is láttam már a távolban, de Andorás még mindig csak tarlókon vezetett. S mintha nem is az erdőnek tartana...

Mégiscsak jobb lett volna kocsin jönnünk, - gondoltam -, ki tudja: mennyire van még.

Andorás szótlanul cammogott előttem. A hátán a festőládám, bal kezében a tábori székecske meg az összehajtott állványka, jobbában a botja. A ködmen alól egy dohányzacskó cafrangja játszott balfelől, s az egyik szálon sárgarézt pipaszurkáló. Indulás előtt a papnak a bagós skatulyáját abba takarította be.

Volt annyi eszem, hogy mögöttem jártam, az ő széles nyomdokaiban. A lépésünk nem egyezett ugyan hajszálig, mert bíz ő rövideket lépett, dehát a járásban is lehet alkalmazkodni.

- Hány esztendősen kend Andorás bátyám?

- A szüretkor múltam hetven.

- Nem véltem annyinak.

- Pedig annyi vagyok, tekintetes uram.

- Nohát sokáig fog élni.
- Ameddig az Isten akarja, tekintetes uram.

Egy lejtőn ő szólalt meg:

- Az erdőt festené, tekintetes uram?
- Azt, Andorás bátyám, vén erdőt, a lehető legvénebb erdőt.
- A vénet?
- Azt, Andorás bátyám, mert képnék csak az a szép, ami vén. Egy összeroskadt vén ház többet ér nekünk egy új kastélynál. Egy rozoga vén kút érdekesebb a festőnek akármi szép új kútnál.
- Mégis az erdő... Tanálkozna annál különb festenivaló is errefele, tekintetes uram.
- Micsoda?
- Sok minden.
- Mégis...
- Mer az erdő csak fa. Itt is fa, ott is fa. Lombja sincs ilyenkor.
- Úgy szép.
- Tar.
- Úgy szép télen, ha tar.
- Lehet. Én bizony nem fősteném. Van annál szebb is.
- Például.
- Hát például van erre egy szent körösz, az ölég vén.
- Hát aztán mi van azon a köröszön?

Hallgatott vagy öt lépést.

- Nincs rajta semmi - mondta csendesen -, csak körösz. Mer a Krisztus, az sokba kerül. Volt rajta. Lerágt a rozsa.

S hogy gondolkodva nézett a csizmájára, a haja előreleffent, s eltakarta az arcát.

Szőlőhegy látszott a távolban, álló karóknak szürke sokasága. Közötte kunyhók. Kőkunyhó is, kápolnácska is. Ősszel, mikor pirosas a hegy, jó kép lehet.

Andorás megint megszólalt:

- A körösz úgy is szép, tekintetes uram, Krisztus nélkül. Mer ha körösz, rajta van Krisztus urunk is, láthatatlanul. Azért ha valaki lefőstené...
- De minek?
- Minek? Hát minek az erdőt?
- Az erdő más. Az erdő mindig szép, festeni való, Andorás bátyám.
- A körösz inkább, kiváltságosképpen az a szent körösit, tekintetes uram, az igen megérdemölné. Vén körösz, negyven éve, hogy áll. Megérdemölné.
- Lehet. De most erdőnek a festésére jöttem.

Megint szótlánul ropogatta a havat. Nekem persze mindig a nyomait kellett nézmem. S még csak nem is egymértékű nyomok; egyik lépése hosszabb valamivel, ha csak két ujjnyival is. Eleinte nem is ügyeltem rá, de már mikor órája lépegettem a nyomában, magam is mintha meghibásodtam volna. Meg kellett állnom olykor és szétekintennem, hogy meg ne szédüljek.

Olyankor ő is megállott és visszatekintett.

- Bizony - mondta nyugalmasan -, erre nincs most nyomás. A hó tegnapelőtt esett.

S rám nézett:

- Nem tetszik-e megnézni azt a körösztöt?...

- Majd máskor, bátyám.

Szinte bosszantott már a keresztjével. Az efféle emberek csak érzelmileg értik meg a művészetet. Egy bolti címfestő ecsetje alól kikerült rossz Szent Katalin-kép érdekesebb nekik Milé Angeluszánál, s egy tíz koronás Nepomuki szobrot bizonyára nem adnának oda a milói Vénuszért.

Mégis, hogy tovább ballagtunk eszembe jutott, hogy Erdélyben a Maros partján láttam egyszer egy útféli keresztet. Sziklák alatt állt az a kereszt, s néhány vén fenyőfa terített rá árnyékot. Valami postást öltek meg azon a helyen. De az a kereszt ott a sziklák közt, a nagy némaságban is, mintha sóhajtott volna azt a szomorú történetet. Mint a tenger csigája, amelyben benne bűg halkan a vihar, amely kivetette őt a vizek világából. Az a tájkép... No mindig bántam, hogy le nem festettem.

S hátha ez is afféle, amit Andorás mond? Télen éppenséggel érdekes lehet.

De megintcsak elvettem a gondolatot, bolond megy Makóra, ha Ceglédre indult.

Szédültem. Megálltam.

A nap az ég fehér dunyhái közül sugárzott alá, és vízgyöngyökké olvasztotta a hóból kiálló kőrökon a havat. Itt-ott a déli domboldalokon is előbarnultak az őszi mélyszántás felső rögei.

Semmi egyéb fa a hegyekkel határolt fehér síkon, csak egy sor leveletlen akác, az se vén. Kocsiút lehet arra.

Egyszer csak elém ötlék a síkon egy magányosan álló barna fakereszt, mintha egy kiterített nagy fehér zsebkendőnek a sarkán látnék egy szimpla

T

betűt.

- Talán csak nem az a köröszt, Andorás bátyám...

Andorás előemelte az arcát a haja két szárnya közül:

- Av vóna.

- Gyerünk tovább.

Andorás azonban csak állott:

- Nem tetszik?

- Nem sokat ér. Jobb szeretnék már az erdőben lenni.

Andorásnak elmeredt a szeme:

- Nem sokat ér?

- Nem festeni való.

Andorás még mindig állt, és a keresztre bámult.

- Nem festeni való? - morogta megbotránkozva.

- Nem, nem Andorás bátyám. Egy üres fehér sík, s rajta egy fekete T. Nem, ez nem mond semmit.

- Fekete té?

- Az, az, fekete té. Semmi.

- Semmi? A szent körösz az semmi?

- Semmi. Képnek semmi.

- Hm. Talán bizony?...

S egy percre úgy nézett rám, mint a bika, mikor a legelőn fölemeli a fejét az automobilra vagy a piros napernyőre.

- Nohát - azt mondja elkomolyultan -, én már nem megyek tovább.

- Csak nem hagy tán itten?

- Bizony itthagynom én, tekintetes uram. Nagy a hó, hiába no. Öreg is vagyok. Vissza tetszik-e jönni? Vagy hogy lerakjam itt a holmit?

S már rakta is le a hóba.

Nem értettem, hogy miért haragszik rám?

Csak nem fogok tán az ő kedvéért zsebkendőt festeni?

- Andorás bátyám - mondom neki -, ne bolondozzon kend. Mit mond a papja? Avval biztatott engem, hogy úgy megbízhatok kendbe, akárha apám volna. Aztán itt már kocsinyomadék is van, könnyebben haladhatunk.

Nem tudom, hogy a papra való hivatkozás hatott-e, vagy hogy az út könnyebbsége volt nyilvánvaló, Andorás kis gondolkodás után megintcsak fölszedte a holmimat.

- Hát... ha az Isten is úgy akarja - mormogta megjámborultan.

Szótlanul ballagott az útra, amelyen a kereszt is állott. Bizony csak olyan rozoga és korhadt kereszt volt az közelről is, mint amilyenek messziről láttam. A tetején és a két vállán egy kis hómaradvány olvadozott. Az alján is körülolvadt a hó, mintha valaki megingatta volna azt a keresztet.

Andorás megállt és lebocsátotta a cókmókomat a hóba. A süvegéért nyúlt. Levonta a fejről, és keresztet vetett.

A manó vigye el ezt az ájtatos aggot, bizony még olvasót is von elő, s elmondja rajta mind a százötven áve Máriát.

Magam is levettem a kalapomat és bosszankodtam. Dehát nem szólhatok neki, mert csakugyan itt hagy a hó közepén.

Andorás nézett a keresztre, s a szája ájtatosan mozgott. A csodatevő Mária-képek előtt láttam olyan álmodó-szemű mély imádkozásokat. Meg is hatott mindig. Csak épp ott nem szerettem, hogy álldogálnom kellett.

Andorás azonban csak egy Miatyánkot eresztett, s után tán egy Üdvözlégyet. Megint keresztet vetett, s visszavonta a fülére a süvegét. Fölszedelőzködött. Megindult.

- Azelőtt itt is erdő volt - mondta megenyhülten -, de kivágták. Fölszántották. Ez a szent köröszt még akkor állítódott ide, mikor erdő volt.

- Megöltek itt valakit, ugye-e?

- Nem öltek itt senkit.

- Hát akkor minek az emléke?

Andorás megállt, mintha megütötték volna.

- Minek az emléke?

- Valaminek csak emléke?

- Valaminek?...

S maga elé nézett, mintha igen különös volna az a véleményem, hogy valaminek az emléke az a kereszt.

- Hát - mondotta a fejét lógatva -, lehet, hogy valaminek az emléke. Ámbátor...

- Valami csak volt itt? Talán csata?

- Csata? Lehet. Ámbátor nem járt erre se rác, se német, se muszka. Nem volt itt semmi. Egy verem volt itt.

- Verem?

- Az. Farkasverem.

- Farkasverem? Hát farkasok is járnak erre?

- Nem, most már nem. De akkoriba, mikor ez is erdő volt, bizony tanálkoztak. Mert nagy erdő volt e, tekintetes uram, öreg erdő. Azóta kivadászták a farkast, hogy nyoma se maradt. Az uraság meg a fia.

S a haját lógatva ballagott tovább.

Jó félórába telt, míg eljutottunk az erdőbe. Fiatal rész volt, a legöregebb fa se lehetett több benne tizenöt esztendősnél.

Ott már nem volt út, vagy ha volt is, csak épphogy átléptünk rajta. Az öreg csak olyan nyugodtan cammogott, mint induláskor, én azonban már jobb szerettem volna ülni.

- Messze van-e még Andorás bátyám?

- Mingyán odaérünk.

A fák közt kociút kanyarodott elénk. Mély kerékvágások, ökörlábnyomok.

Andorás megállt és az útra nézett.

- Hm, hm.

Megint megindult, nézett a fák között az erdő belsejébe. Morgott, hűmmögött, a fejét csóválta.

Már akkor annyira fáradt voltam, hogy nem is kérdeztem, min tűnődik? Megnéztem az órámat, tizenegyen járt. Még csak két órája, hogy elindultunk, s én már majd eldőlök. Szomjas is vagyok, éhes is vagyok.

- Van-e itt forrás valahol, Andorás bátyám?

Andorás megállt:

- Erre bizony nincsen, tekintetes uram, mer ecs csak afféle száraz erdő.
- Hát pedig most már jó lenne egyet pihennünk is.

Andorás megint aggodalmasan nézett be a fák közé.

- Itt volnánk mán, alig egy varjuszállásra. De a szél hordja el...
- Mi baj?
- Alighanem kivágták.
- Az erdőt?
- A vén fákat. Mer látom, hogy hordták. Nem is régen.

Továbbindult. Morgadozott. Hát csakugyan, alig lépünk ötvenet, előfeketelik három nagy, vastag fatönk is, s körülöttük a sok gally, fejszeforgács és fakéreg.

Nohát hiába gyalogoltam tizenöt kilométert! Bosszankodtam. Éhes is voltam már.

- Micsoda falu van ide legközelebb?
- A mi falunk.
- Közelebb nem találunk valami házat, ahol megebédelhethénk?
- Találhatunk - felelte nyugodtan az öreg -, ha az Isten is akarja, találhatunk.
- Hát nem bizonyos?

Az öreg gondolkodott:

- Tán a Vörös ökörbe...
- Hol az a Vörös ökör?
- Túl ezen a völgyön, tekintetes uram, az országút mellett.
- A szőlőhegy alatt?
- Ott. Ott megebédelhethünk, ha az Isten is úgy akarja.

Fél óra múlva bent ültünk a kis útszéli kocsmában, a szőlőhegy alatt. Dézsmaház lehetett az valamikor, ott tizedelték a mustot. Idő haladtával lám Vörös ökör lett belőle. Hogy miért éppen ökör? Másutt is láttam már kocsmát ökörcímerrel. De nem volt akkor kedvem, hogy ezen az elnevezésen tréfálgodjak.

- No, kaphatunk-e valamit ebédre?
- Hát nem igen, ha csak kávé nem.

Kávé még sohase ebédelttem, dehát ha nincs más...

- Bizony mást nem adhatok.
- Hát akkor kávé iszunk, két porciót. Üljön ide kend is, Andorás bátyám. És hát fűtsenek is be kissé abba a pléhkályhába, hiszen itt hidegebb, mint kint.

Andorás lerakta a sarokba a festőládát, állványt és tábori széket, aztán szemérmatosan ereszkedett le a hosszú tölgyfaasztalnak a túlsó végére.

- Ide mellém, Andorás bátyám.

Más vendég nem volt az ivóban, csak mi ketten.

A kocsmárosasszony (könyékig kormos, időske parasztasszony), csak bámult bennünket. Látszott a helyen, hogy télidőben ritkán lát vendéget. Aki bevetődik is, tarisznyából ebédel.

- Nohát, csak hozza azt a kávé!

A kávé két óriás ibrikben csakhamar megérkezett. Nekem elég volt belőle egy kanálnyi is, Andorás azonban jóízűen lefetyelte. Még az ibriket is félrefordította, hogy egy csepp se vesszen kárba.

- Megeszi-e az enyémet is?

Andorás némi szemérmes pillogás után elfogadta. Ette jóízűen. Törülte az öklével a bajuszát. Eközben az asszony tüzet gyújtott a kályhába, és némi érdeklődéssel kandított felénk.

- Vóna tán szalonnája? - kérdezem.

- Van - felelte az asszony. - Ha tetszik, rántottát is csinálhatok.

- Ejnye, hát miért nem mondta előbb? Csináljon no, kettőnknek, és aprítson alá egy kis szalonnát.

A rántotta is elkészült. Lehetett nyolc tojás. No arra már igazán kedvvel törülgettem a pakfonvillát.

Elénk helyezi egy nagy lábosban, melléje meg a dombosra sült likacsos kenyeret.

Ízlelem, hát valami istentelen avas ízű! Hájjal sütötte-e, vagy a tojás között volt romlott? - abból se ehettem.

- Jó ez magának, Andorás bátyám?

- Jó.

S ette is nyugodtan, édesdeden, hosszasan. Bal kezében a kenyér, jobbában a villa. Eszik olyan komolyan, mintha becsület kérdése volna, hogy azt a rántottát az utolsó falatig betakarítsa.

Az asszony megjelenik. Néz várakozóan.

- Hozzon bort is - mondom -, milyen bora van?

- Van veres is.

- Hát hozzon vereset, fél litert. Vagy hozhat egész litert is. Aztán hát főzhetne tán nekem két tojást héjában.

- Lehet. De nem tetszene-e szalámit enni?

- Szalámit? No hálistennek! Hozzon csak belőle jó tányérral.

Hozza a bort, s utána csakhamar a szalámit is, nagy cseréptányérban, hat embernek valót.

Nézem a szalámit, bizony rég elfeledhette az a szalámi, hogy ki volt a gyárosa? Mégis megízlelem. Hát kutya is megfintorgatta volna rá az orrát, foghagymás volt, avas volt, romlott volt.

- No, ez nem embernek való. Ezt ezen mód visszaviheti az asszony.

S nézek Andorásra.

- Kóstolja kend is.

Andorás belebök a villával, és csak úgy héjastól bevesz egyet. Harap hozzá balkézből. Eszi jóízűen.

- Mán - mondja -, ha fizetni kell érte, tekintetes uram, vissza nem küldjük.

Megette azt is az utolsó szeletig.

Én mégiscsak két kemény tojást ebédelttem. Ittam is rá, - hogy a fagy egye ki a tőkéjét a földből!...

Andorás is ivott nagy nyeletekben, hosszasan.

Az arca már akkor piros volt, a szeme csillogó. Hogy én rágyújtottam a kis angol pipámra, ő is elővette a bekecse zsebéből a maga kis cserépszutykosát, dohányzacskóját.

- Nohát - szólaltam meg -, kend találta el az igazságot, Andorás bátyám; hogy ha az Isten akarja, ebédelünk a Vörös ökörben, ha pedig nem akarja, nem ebédelünk. Lám: kendnek akarta, nekem nem akarta. Ígyék kend. Hozzon még egy üveggel kocsmárosné!

Andorás bá vidáman pilllogott:

- Azt már én korán megtanultam - felelte.

- Nohát jó iskolája volt kendnek.

- Jó iskolám? Hát igaz, jó iskola volt. Ha szűk is...

- Szűk?

- Megfordulni is alig bírtam benne, tekintetes uram. Pedig csak egymagam voltam benne a tanuló.

- Egymaga?

- Egymagam, tekintetes uram.

- Tréfál kend?

- Nem én.

- Olyan iskola nincs.

- Hát nincs, az igaz. De volt, akkor volt. Az igaz, hogy csak egy éccakán tartott a tanulás, de mégis iskola volt.

- Mégishát micsoda iskola volt az?

- Csak egy farkasverem, tekintetes uram.

- Farkasverem?

- Az, tekintetes uram. Av vót az én iskolám. Írni-olvasni nem tanultam benne, csak számolni, azt is csak lélökkal. Meg még egy nagy tudományt, hogy a szabad akarattya megvan ugyan az embernek, de a jó Isten mégiscsak zabolán hordozza. Azér mondom én mindig, ha nem úgy fordul a sor, ahogy én szándékoltam, azért mondogatom, hogy: „Ha a jó Isten akarja...”

- Hát ez szép is mondásnak. Andorás bátyám. De csak nem hiszi tán kend, hogy a jó Isten most három óra hosszat egyéb gondolattal nem foglalkozott ott a hófellegek fölött, hanem csak avval, hogy adjon-e nekünk ebédet a Vörös ökörben, vagy hogy ne adjon?

- Nono - felelte megütődve az öreg -, hát nem is úgy gondolom. Mer a világ urának sokféle a gondja.

- Hát akkor miért emlegeti kend mindig minden csekélységben?

- Az csak szójárás, tekintetes uram.

- Hát csak szójárás?

- Az. De azért van akarat rajtunk Istennek szent parancsolatából. Van. Mert az őrzőangyal miért volna kirendelve? Ló mellett ember, ember mellett angyal. De gonosz eb ám az ember, tekintetes uram.

- Hogyhogy Andorás bátyám?

- Hát úgy, tekintetes uram, hogy félre-félrehág a teremtet ember, kivált, míg fiatal. Hej, nagyokat ránt olyankor az angyal rajta.

S a fejét csóválta. Mosolygott. Kedvvel bodorgatta a bagó-füstöt.

- Igyék, Andorás bátyám. Én nem iszok: nekem savanyú. De kend csak hörpögesse.

Ivott, és egyre melegebben nézett reám.

- Lássá, tekintetes uram - mondta -, én mán csak becsületes ember vagyok. Igaz-e, hogy a papunk is úgy ajánlott? Hát lássa, velem is megtörtént fiatal gazda koromba, hogy neki-indultam egyszer igényösen az akasztófának.

- Kend? Az akasztófának?

- Annak, tekintetes uram. Tessék elhinni, hogy magam is sokszor álomnak vélem. Hogy mondok: én voltam-e csakugyan? Vagy tán mégis mással történt, aztán magamra gondolom? De hiába, csak én vótam a.

Hát tetszik tudni, úgy volt az, hogy egyszer nyár vége felé, Kisasszony előtt való vasárnap, ahogy kigyövkünk a szentmiséről, odaszól a papunk:

- Andorás - aszongya -, nézz be hozzám egy szóra.

Nem ez a mostani papunk, hanem az öreg Tombázt Alajos tisztelendő úr. Rég meghalt, Isten nyugosztalja. Kilis vitte el vagy micsoda. A nyakán volt a kilis.

Hát aszongya aztán odabe:

- Nézd fiam, nyolcszáz pöngő forintot köllene átküldenem az öspörös úrnak még máma. Kire bízom? Nincs olyan bizatos emberem. Terád gondoltam. Okos ember is vagy, becsületes is vagy, a lovad is jó, másfél óra alatt megfordulhatsz. Aztán hát egy forintot is kapsz tülem fuvarpénzt.

- Ej - mondok -, mán ilyen kis fordulóér...

- De csak fogadd el - aszongya -, mer nem az én pénzem e; beleszámítódik a forint a költségekbe. Csak fogadd el, rád fér.

Hát mán úgy elfogadtam. Mert tetszik tudni, sovány vót a termés abba az évbe. A fiamon is hideglölés járt azon a tavaszon, harmadfél forintba került csak az orvossága. Oszt nem is használt az orvosság, hanem úgy múlt el róla a baj, hogy Bognár Örzse ráimádkozott. Boszorkánynak mondták azt a Bognár Örsét, de csak afféle szóbeszéd volt a. Az is meghalt mán régen, Isten nyugosztalja.

Hát nekiindultam, mingyán ebéd után. De csak úgy gyalogosan. Mer szombaton követ hordott a lovam. Akkor tágíttatta a jegyző úr a községházát - Isten nyugosztalja -, oda hordtuk a követ. Hát csak úgy gyalogosan.

Kulacsot nem vittem magammal, mert mondok, úgyis kapok ott egy pohár bort. Visszafele meg felnézek a komámhoz a szőlőhegyre. Pásztor volt akkor, Isten nyugosztalja. Búcsún barátkoztunk össze, mert nem falunkbeli volt. Csakhogy ő is énekese volt a búcsús seregnek, én is. Ha ő rákezdte a város túlsó végén, meghallottuk az innensőn, akárcsak a kokas kukorikolását. Igaz, hogy én is ha rákezdtém, meghallották túlhan. Hát összebarátkoztunk, komák is lettünk később. Igen becsületes ember volt szegény. Ámbátor akasztófán halt meg. De azért mégiscsak aszondom, hogy becsületes ember volt. Tuggya fene, belekeveredett. Mindenbe bele keveredhetik a becsületes ember is, tekintetes uram. Nem ügyel az angyal rángatására, belekeveredik.

Hát megyek, viszem a pénzt. Oda is érkezek röndösen, második harangszóra, létánia előtt. Az öspörös úr megadja az írást, a pohár bort is kiadatja. Utána mingyán beharangoznak.

Gondózkodok, hogy elmenjek-e én is a létániára? De mondok, nem megyek el mégse, mer akkor a komámmal nem találkozhatok.

Pedig hát jobb lett vóna, ha a létániára megyek, hogysen a szőlőhegyre. Mert a létánián a jó Isten van jelen, a szőlőhegyen meg csak a komám. Ingyen se gondótam volna, hogy a komám mellett az ördög is.

Pedig hát mondom, igen becsületes ember volt, Isten nyugtassa. Pap se imádkozhatik többet, min ő. A szentolvasó soha le nem vált a kezéről, és pénteken meg nem ette volna a szalonnát egy százasért sem. Hanem hát benne van a szent miatyánkban: És ne vígy minket a kísértésbe, - azt kellett volna gondolatosabban imádkoznia, mint ahogy imádkozta.

Jó sora vót őneki ott a hegyen. Élhetne most is, csakúgy mint én. Mert mi dolog is az: egyszer-kétszer megkerülni a szőlőt? Alhatott nappal, aminthogy aludt is. A Szent Vendel kápolnája előtt szokott szunnyadozni. Vagy szunnyadt, vagy imádkozott, de nappal többnyire ott tanyázott.

Hát indulok a hegynek. Bepillantok útközben a kunyhájába is. De csak a kutyája ült ott; oda volt kötve az ajtóhoz, mivelhogy vasárnap kapta a komám a kenyeret meg a szalonnát.

Kerülök a kápolnának, hát ott hever a sarjún. Az övé volt az a sarjú. A kápolna körül ma is a csöszé a fű.

- Aggyisten - mondok. - Erre jártam, hát mondok: felnézek hozzád, nem ettek-e meg a rigók!

Hát beszélgetünk, hogy aszongya:

- Hol jártál?

Mondom, hogy pénzt vittem az öspörösnek.

- Mennyit?

Mondom.

- No - aszongya -, ha nekem annyi pénzem volna, elmennék Lurdesbe.

- Hol van a?

- Tudj'a harcsa. De minek is azt tunni? ölég ha a gőzös tudja (Odamék az ablakho: kérek bilétát Lurdesbe. Aggyák a bilétát, beülök a bagonyba, elvisznek Lurdesbe.)

- Hát aztán minek a? Hiszen nem beteg kend.

- Hát csak. Látnék csudát.

- Csudát?

- Azt. Ahogy a sánták lábra kelnek, vakok azt kiáltják: látok! Szűz Mária meg-megjelenik tiszta, szent, élő-eleven valóságában.

- Messze lehet a - mondok.

- Te talán nem hiszed? Van minálunk egy könyv, Vadas Pál sógoré, abban megolvashatod. Száz csudát is olvashatsz benne.

- Hát mondok, ha nekem annyi pénzem volna, mégse mennék oda. Mer csudát látok én itthon is ölöget.

- Mi csudát láthatsz itthon?

- Hát mindenfélét. A gőzös is nagy csuda. A hátultöltő puska még nagyobb csuda. A kántorunknál meg láttam egy kalamusszárat, akkorka üveggyöngy van benne, mint egy kölesszám, aztán aki abba belenéz, hát akkora palotát lát benne, hogy a templomunk is beleférne tornyostul. Hát hogy tették bele azt a nagy palotát abba a kis üvegszembe?

- Am mind nem csuda - feleli -, mer az mind csak csinálmány.

- No mondok, hát akár csuda, akár csinálmány, de ha nekem nyolcszáz forintom volna, hát bíz én nem csudalátásra vesztegetném.

- Hát mit csinálnál vele?

- Akármit. Papot nevelnék vele a fiamból.

- No, aszongya, hát az se rossz. Még okosabb is, mint amit én mondtam. Mert aki pap, ingyen megjárhatja Lurdest, meg még tán az apját is elviheti. De ha te nem vágyakozol oda...

- Vágyakozok bíz én. Csakhogy pénzér, nagy pénzér a csuda se kell. Ölég csuda a, hogy megvan a mindennapi kenyérünk ebben a szegény földi világban.

Ahogy ott beszélgetünk, szekérsörgés hallatszik. A hegyoldalon érkezett föl a szekér.

- A zsidó szekere - mondja a komám -, bizonyosan a hordókat hozatja ki.

Csakugyan av volt. Felhaladt a pincébe. Aztán a kocsis odagyött hozzánk. Hozta kantáron a lovát is.

- Füvelhetnek tán itt is ekkicsit - mondotta.

Aztán hozzánk telepedett. Vele volt a tarisznyája is.

- Szentje ne legyen annak a zsidónak - aszongya -, mán vasárnap is dógoztat velem.

- Ne káromkodj itt - dorgálja a koma -, elveri a jég a szőlőt.

- Ősszel mán nem veri el.

- Elverheti ősszel is - mondja rá a koma.

Tűz mellett ültünk ott. A koma szalonnát piritott. Szelt a kocsisnak is.

Szalonna után a kocsis megtörli a bajuszát, aztán aszongya:

- No, erre nem iszunk vizet, hanem iszunk rá úri italt.

Avval benyúl a tarisznyájába, és elővon egy karcsú nyakú kis üveget. Az üveg tele van valami orvosság színű itallal. Be is van pöcsételve a tetején kék pöcséttel. Az oldalán aranyos cédula.

- Ilyet még nem ittak kendtek - mondja a kocsis -, mert ilyet csak az urak isznak: az öspörös úr, a kasznár úr, ispán úr.

Csak nézzük.

A kocsis lekoccantja a kése fokával az üvegnek a nyakát. Még ki is folyt valamelyes, noha mingyán a szájához kapta, hogy kárba ne vesszen egy csöppe se.

- No - aszongya -, hát igyanak kendtek is. De csak egy madárkortyot. Mert ebből egy kis korty annyi, mint borbul egy pohárra való, a legerősebb borbul.

- Dejszen - aszongya a koma -, én nem iszok belüle, mert nem igaz úton került ez tehozzád.

Mondok magamban, én se iszok.

- Ihaték ebből - biztatja a kocsis. - Ha lopta valaki, nem én loptam. Hanem aki lopta, a zsidónak lopta. Mer ilyet csak gerófok, bárók, hercegek isznak.

- Nem - aszongya a koma -, csak idd meg magad.

A kocsis elkedvetlenül.

- No - aszongya -, hát kend is a zsidót pártolja. De Isten akárhova tegyen, ha loptam, akár a zsidótól, akár mástól. Hanem mikor rakodtunk a városba, más szekerek is rakodtak ottan. Mindenféle portékával rakodtunk. Aztán ahogy én is indulnék, hát egy nyaláb széna hevert ott az udvaron, valamelyik leejtette. Főlnyalábolom a szénát, hogy mondok, ne vesszen kárba, hát akkor látom, hogy közte van ez az üvegecske. Tuggya fene, kié volt a széna? Kérdeztem egypár embert, hogy kié? Egyik se tudta. Mutattam nekik ezt az üveget is, hogy mondok, orvosság-e vagy mérég? Akkor mondta egy öreg kocsis, hogy derága finom ital: császárok, királyok isznak csak ilyet.

- No - aszongya végtére a koma -, hát nem rontom kedvedet, megkóstolom.

És hát kortyint. Hunyja a szemét utána. Csudálkozik.

- No - aszongya -, hát ilyet még csakugyan nem ittam. Mi ez?

- Jamajka - feleli a kocsis -, láthatja kend, ide van írva az ódalára.

A koma csóválja a fejét. Adja az üveget nekem is.

Mondok, ha a koma ivott, ihatok én is. Kóstolom én is a jamajkát, hát olyan, mint a tűz, de valami gyönyörűletes jóízű.

A kocsis fölvette a fűből az üvegnek a letörött nyakát. Zsebre dugta.

- Van ilyen - aszongya -, a gazdám pincéjébe száz üveggel is. Ládába érkezik. Különben minden ládába érkezik. Kis láda, nagy láda, van ott mindenféle. Vasláda is.

- Vasláda is? - csudálkozunk a szón. - Ugyan mi érkezhett abba?

- Semmi - feleli a kocsis - de semmi se volt benne. Az Örzse szolgáló látta, mikor kinyitották. Mert a szobába cepeltük. Hat ember ereje nyögte, a kutya ugassa meg! Olyan vót az a vasláda. De nem is láda az, hanem inkább fisonyér, kurta fisonyér, csakhogy szintisza vasbul.

- No - aszongya a komám -, akkor abba bizonyosan pénzt tart a zsidó.

- Nem is mogyorót - mondok én is. - A fügefáját neki, mán annyi a pénze, hogy nem fér a bugyellárisába!

- Csakis - mondja a kocsis -, mert én magam láttam saját testi szemeimmel, hogy annyi száz volt egyszer a zsebibe, hogy ha kirakta volna egyenkint, hát a szobája pallóját betakarhatta volna vele. Még a pitvart is.

A koma csak szitta a fogat, csak csóválta a fejét, mert a zsidót nem állhatta.

- Hogy az Isten is olyannak aggya a pénzt - aszongya -, aki az ő szent fiát fölfeszítette. De - aszongya - legyen meg az ő szent akarattya.

- Hát nincs különben - mondja a kocsis. - De lehet, hogy Csuka Bandi erányába vétetődött az a vasfisonyér. Hallották tán, hogy egy Csuka Bandi nevű ember betyárkodik a szomszéd vármegyékben. Hat cimborája van, aszongyák.

Azokban a hetekben kezdődött, hogy Csuka Bandi rabolgatott imitt-amott. Ölni nem ölt meg senkit, csak betoppant úri házakba, és pisztollyal, puskával retteg­tette az urakat. Így járta a hír. De sohase hallottam, hogy mi lett vele?

Szüret után valami két hétre a kántorunk szólít meg, hogy aszongya:

- Ráér-e kend délután, Andorás? Általmennék a hegyre, aztán egy hordó új bort is hoznánk visszatértem.

Hát el is mentünk. Úgy volt, hogy estére megtérünk, de a kántorunk oda ragadt egy pince elejbe két másik kántorral, meg a nánaháti jegyző úrral.

A komám még akkor fent tanyázott a hegyen. Mink is tüzet raktunk. Kaptunk újbort egy öntözőkupával. A koma valami új éneket szerzett, igen gyönyörűséges szép, éneket a Boldogságos Szűz Máriáról. Azt énekelgettük csendesen, hogy majd a májusi búcsún avval vezetjük a búcsúsokat. Közbe-közbe ivogattunk is képesint.

De gyött megint a kocsis: hozzánk telepedett. Megint volt nála jamajka.

- No a teremtsit - aszongya -, hát láttam a vasfisonyért bévülről is. Nohát nem hiába, hogy olyan veszett nehéz volt, vas fala van annak araszos. Az ajtaja meg csupa merő egy zár. Tizenhat vastag acéllyelv rukkan abból a vasfisonyérnak a falába. De az a vasajtó is araszos. Gyöhet Csuka Bandi! Tizenkét kovács, tizenkét poröllyel hét nap verhetné, míg bele bírna törni abba egy kis törést.

Csóváltuk a fejünket mink is, hogy miféle nagy mesterséges alkotás az olyan.

A kocsis még apróbbra elbeszélte a csudálatos alkotmányt, hogy a közfalak is vashál vannak benne, kívülről meg olyanra van befőstve, mintha fából vóna.

- De - aszongya -, ki gondolná, hogy annak a nagy zárnak csak ekkora a kulcsa.

És a hüvelykujját mutatta:

- Ekkora kis lapos. Az Örzse mondta ezt nekem először, de nem hittem, ameddig magam is nem láttam. Bár elveszteni egyszer.

- Hát aztán ha elveszteni - mondja a koma.

- Hát elveszteni - feleli a kocsis.

Oszt csak a könyökre bókol. Hallgat, belepislog a tűzbe.

De a koma tovább firtatja:

- Hát aztán mit csinálnál a kulccsal, ha elvesztenék?

A kocsis vállat von:

- Mit csinál az egér az éléskamrában.

- Mit csinál? Hát mit csinál?

- Hát csipeget innejd is, onnadj is. Ménkü abba a zsidóba, úgyis hamissággal szerzi azt a sok pénzt.

Nem tetszett nekem ez a beszélgetés. A koma is csak csóválta a fejét. De mégis elgondolkodtunk rajta, hogy a magunkfajta szegény ember milyen verejtékkel szerzi a krajcárokat.

- Csak egyszer megkaparinthassam azt a kulcsot - mondja a kocsis -, mását csináltatnám; rájárnék vagy két esztendeig... Nekem is lenne pénzem.

- Hát aztán mit csinálnál vele? - mondja a koma - akár házat vennél, akár szőlőt, egyszerre azt kérdeznék, hogy miből?

A kocsis legyint:

- Nekem is van ám eszem. Mert nem vennék én se házat, se szőlőt.

- Hát akkor minek a pénz?

- Minek? Élném a világot. Életembe egyszer volt jó napom. Mikor katona voltam. Egy jó cimborámnak meghalt az apja, aztán örökölt. Hatan vótak testvérek, mindenkinek jutott nyolcvan forint. Hát ahogy megkapta a nyolcvan forintot:

- No, Bálint - aszongya -, kérezkedj ki te is, máma gerófok leszünk.

Bécsbe lógeroztunk akkor. Hát nem is volt Bécsbe aznap olyan nagy úr, mint mink ketten, legföljebb, ha a király. De azon alul aztán senki. Legelőször is trafikba mentünk, tíz vergónia mindenikünknek. Aztán beültünk egy kocsmába, kezdtük tormás virslin. Ettünk tíz párt. Ettünk utána héring-halat. Aztán disznó pecsőnyét. Utána feketekávét, mint az urak. Aztán bornyú pecsőnyét. Mögint kávét meg bécsi sajtot. Közbe bort is ittunk, sört is. Egyszer bort, egyszer sört. Aztán mögint bort, mögint sört. Mikor már úgy félreállt a bögyünk, mint aratáskor a csirkének, kimentünk a Páterba. Végignéztünk minden panoramát, célba is lőttünk, meg ráültünk a riglispilre. Úgy elszédültünk, hogy nem találtunk ki az ajtón. De aztán mögint virslit ettünk, tíz párt, mert sört ittunk, hát csakhamar helyre igazodtunk. Olyan helyre találtunk aztán, ahol trombitásbanda muzsikált. A sok német szolgáló keréngőt táncolt, mert ott másképpen nem táncolnak. Mink nem tudtunk németül, de azér tanálkozott táncos nekünk is, mind a kettőnknek szölke. Hát jártuk mi is a métely-táncot. Persze, el is szédültünk hamarost. Ki akartak vezetni bennünket. De a pajtásom odavágott egy tízforintost a bandának, hogy aszongya:

- Magyar táncot nekünk!

De nem tudott a banda magyar táncot, a kelnerek meg kifelé lökdöstek bennünket.

- Hát, aszongya a pajtásom, akkor vissza a tízest!

De nemhogy visszaadták volna, hanem méginkább lökdöstek kifelé. Mink persze ellenkeztünk, hogy mondok:

- Egy-két némettől még nem ijedünk meg!

Hát nem is ijedtünk meg. A bagnétot is kihúztuk. De hiába, mert a sokaság győzött. Darabig ott hevertünk a gyöpön. Igen búsultunk, hogy a bagnétunkat elvesztettük. Végére is aszongya nagybúsan a pajtás:

- Gyerünk! Együnk virslit.

Hát fölkeltek. Aztán egy bódéba megettünk tíz pár virslit. Ittunk rá sört. Egyszerre helyreigazodott az erőnk.

- Gyerünk vissza - mondok - a bagnétunkér.

- Várj - aszongya -, igyunk még egy kancsó bort is.

Akkor halljuk, hogy cigánybanda muzsikál a szomszédba, egy fehérrácsos kerítésű udvaron!

Tovább már aztán nem tudom, hogy vót. Csak azt tudom, hogy mikor fölébredtünk, se sapkánk, se bagnetünk, oszt nekem a fél pofám úgy föl volt dagadva, mintha valami trombitás-regruta az én pofámmal tanulta volna a capistrángot. Hát lássák, annál szebb napom nem vót soha életemben.

- No - aszongya a koma -, annál bizony szebb napotok lehetett volna, ha elmentetek volna azon a pénzen Lurdesbe.

Megint ittunk a jamajkából. Olyan jókedvünk kerekedett tőle, hogy még danoltunk is. A koma kezdte, hogy aszongya: *Lóra csikós, lóra, elszaladt a ménes.*

Sohase hallottam tőle egyebet, csak szent éneket, hát ugyancsak elbámultam, hogy lám, a jamajka hogyan megfordítja az embert.

Karácsony előtt való héten izen nekem a koma, hogy lépjek át hozzá valamelyik este, amikor ráérek.

- Vajon mit akarhat? - mondok.

De egy óráig is csak a farkasról beszélt, hogy ki mit tud róla?

- Hát, - mondok, - nálunk is látták, de nálunk nem okozott kárt, csak az uraság aklába tört be.

- No - aszongya - lehet, hogy csak juhászok költötték a hírét.

- Lehet - mondok -, ámbátor a jegyző úr kiment rá tegnap puskával. A papunk, kántorunk is. Mind a hárman golyós puskával mentek ki estefelé.

Végtére aztán megmondta, hogy mér hívatott:

- Hogy hát - aszongya -, igazi eltökélett szándékod-e, hogy papnak neveltetnéd a fiadat?

- Ha lehetne.

- Lehet - aszongya -, lehet. Mer amit az ember állhatatosan akar, a jó Isten végre is megteljesíti.

- Bajosan - mondok -, ezt bajosan.

- De - aszongya -, ne kétségeskedjél. A lehetőség most már megvan. Hanem, hát nagy szent böcsületszóra, hogy amit mondok, benned marad. De úgy benned marad, hogy még az a sárga föld se tudja meg soha, amelyik a koporsódat fogja majd valamikor körül.

Elmondja aztán, hogy a Vájsz zsidó szolgálója, az Örzse kileste, hova teszi a zsidó esténként a kulcsot? Újév után való napokban sok pénzt szokott kapni a zsidó. Ha három ember összeállana: egy ott strázsálna a kapu előtt. A másik bezörgetne hozzá avval a szesszel, hogy levelet hozott. A szolgáló beeresztené úgy, hogy bent állana a pitvarba, mikorra a zsidó kilép. Az az ember akkor a harmadikkal megkapná a zsidót. Betömné a száját, megkötné a kezét. A szolgálónak is színleg. A kulcs az órája láncán lóg a zsidónak. Kétágú aranylánc az. Egyiken az óra van, a másikon a kulcs. Oda szokta akasztani este az ágya fölé.

Csak futkosott rajtam a hideg, hogy a komám ezeket beszélte.

De aszongya:

- Ne gondoldj semmi rosszat! Annyi baj se kerekedne ebből, mint amennyi egy gyomorrontás. Mindenki Csuka Bandira gondolna. A zsidót meg csak nem sajnálod tán. Azt vesszük vissza tőle, amit csalással szerzett. Azt is csak azért, hogy jóra fordítsuk. Te papnak nevelteted a

fiadat, én meg elmegyek Lurdesbe, aztán mikor visszatérek, tovább csöszködök. A kocsisnak se gonosz a szándéka, meg annak is van esze. Még egy esztendeig ott kocsiskodik, aztán elveszi Örzsét, a maga gazdája lesz.

De én csak képedeztem.

- Hát a böcsület? - mondok.

Megharagszik a koma, hogy aszongya:

- Te tanítasz-e engem böcsületre? Hát ha hörcsökllyukat tanálsz, nem ásd-e ki a gabonáját? Nem veszed-e el tőle? Nem takarítod-e be magadnak? Pedig a te gabonádból talán egy szem nem sok, annyi sincs belőle, hanem innen is, onnan is gyűjtötte a hörcsök. Éppenséges-éppen az a böcsület, hogy visszavesszük a pénzt a jóra, te papot neveltetsz a fiadból. Ami pénzéd marad, szétosztod az első szentmiséje után a szegényeknek. Én is csak annyit szakítok a pénzből, hogy elmegyek az őszi szent zárándoklással Lurdesbe. Háromszáz pöngőt kóstál, de meglátom a Boldogságos Szűz Anyát élő szent eleven magavalóságába. A maradék pénzt beleteszem a templom pörsölyébe az utolsó fillérig. A kocsisnak is megfordul az élete; egyenes útra. Már megokosítottam, hogy mulatságra vétek költenie a pénzt, ha zsidó pénze is. Hát megfogadta, hogy becsületes polgár lesz. Csak épp hogy házat, telket vesz a pénzen. A fölösét elosztja alamizsnának.

Én még mindig a fejemet csóváltam:

- Mégis... aludjunk egyet-kettőt rája, koma. Meggondolni való az efféle.

- Hát - aszongya -, nem istenes cselekedet?

- De - mondok - most mán magam is látom, hogy istenes cselekedet, mert a hörcsökkel jól kipéldázta kend, hogy istenes cselekedet. Mégis hát nagy sor: aludjunk rája egyet-kettőt.

- Alhatsz többet is. A zsidótól pedig ne félj. Igaz, hogy van pisztolya, ötlövetű, de bele van zárva az is a vasfisonyérba. Ne félj te semmit! Neked a zsidóval semmi dolgod, csak éppen hogy felzörgeted éjjel. Téged nem ösmer, hát téged nem is keres senki. Mink meg bekormozzuk az orcánkat, oszt hátulról megkapjuk a kezit, betömjük a száját. De ne ijedezz, csak úgy történik majd ez, mint mikor legénykorunkba elkaptuk a lánynak a kezit, aztán játékból hátracsavarintottuk. Csak éppen, hogy a zsidó nem nevet. Ámbátor hát éntülem nevethet is, ha akar. Mégishát betömjük egy kicsit a száját, hogy hangosabban ne nevéssen, mint köllene. Aztán a kocsis bemegy a szobába, leakasztja a kulcsot a falról, kinyitja a vasfisonyért. A zsidóné föl se ébred, olyan csöndesen megtörténik minden.

- De hátha fölébred?

- Hát akkor a kocsis betömi annak is a száját, hogy ne beszéljen, mikor nem köll. Meg is köti, hogy ne szaladjon, mert hidegbe nem egészséges a. Nem lesz ott egy mukkanás se.

- De hát ha épp akkor érkezik Csuka Bandi is?

- Hogy éppen akkor? Éppenes-éppen akkor? Am mán hát igazán nagyobb csuda lenne a lurdesi csudáknál is. Nem jár az erre.

- Hát mondjuk, hogy más érkezik, valóságosan levéllel?

- Gondoltunk arra is. Mindent meghánytunk-vetettünk. A te dógod lesz az, hogy kimégy a kapu elejbe, oszt vigyázol. Ha valaki gyön, megindulsz, mintha részeg vónál, aztán danolsz is. Azt danolod, hogy *Lóra csikós, lóra*. Mink azt megértjük: a kocsis visszatér az istállóba, én meg elosonok a kerten át, mint az árnyék.

No, egy héten által olyan volt a fejem, mintha valaki egész nap moslékot keverne benne.

Hogy én lopjak, rablásba cinkoskodjak? Ámbátor tiszta szent igazság, amit a koma mond, hogy nem a pénzér vennék el a pénzt. Isten is jó szemmel nézné, hogy kegyes áldozatokra jutna, meg hogy köröszvény ember ne szolgáljon az ő szent Fiának ellenségénél.

Zavargott a fejem; hiába, az eleje mégis csak lopás, rablás. Csuka Bandinak való mesterség! Legjobb, ha megmondom a komának, hogy vesse ki az eszéből ezt a szándékot.

Hát koma el is gyött feleségestül, nálunk töltötte szent karácsony estéjét. De olyan vidám volt, hogy mondok, csak a tiszta lelkiösmeret lehet ilyen könnyű. Rám is ragadt a vidámsága.

- No kis tisztelendő - aszongya a fiamnak -, a tavasszal mán elvetjük a kendert, amelyiknek az unokájából megszövik a reverendát.

- Mit bolondítja kend ezt a gyereket - mondja rá a feleségem -, még elbizakodik. Teréfálnak veled, fiam.

De a koma csak mosolyog:

- Majd megvállik, hogy tréfa-e?

- Hát mi volna más? - bosszankodik az asszony. - Aki kompérnak született, nem nevelődhetik dinnyévé!

- De nem kompérnak született ám e!

- Jó minekünk így is. Az apja se volt pap, öregapja se, mégcsak kántor se került elő a mi földelünk alól. Csak maradjon, ami az apja. Szántóvető embernek is megvan a maga szép böcsülete.

A fiam persze gyanakodva nézett a körösztapjára. De azért meg-megcsillant a szeme. Éppen aznap töltötte be a tizedik esztendejét. Mert karácsony böjtyén született a fiam.

Az éjféli misén is, ahogy a papot szemléltem a szent oltárnál, mondok magamba: mikorra az első fehér hajszálat látom a fejemen, az én fiam misézik itt majd. Énnekem mán akkor az első padba lesz a helyem. Az anyjuknak is. Onnan nézzük könnyes szemmel, szent örvendezéssel a fiamat.

- Hát szerdán - mondta halkan a koma, mikor elváltunk -, szerdán...

Az új évnek az első szerdáját értette. Megbeszéltük, hogy akkor éjjel megyek át hozzá, vagy nem is hozzá, hanem egyenesen a kocsishoz. A hátsó kapu nyitva lesz. Éjféltkor ott találkozunk az istállóban. Azután én az utcai kapunak kerülök. Csöngetek. A csöngő a konyhába szolgál. Az Örzse kigyön.

- Ki az?

- Levélhozó. Sürgetős levél.

A leány beereszt. Beszól a zsidónak:

- Tésúr kérem, valami sürgetős levelet hoztak.

- Hozd be! - mondja a zsidó.

- Nem aggya az ember - feleli a leány -, csak a tésúrnak a saját kezibe.

És akkor cselekezzük meg a nagy cselekedetet.

No, bagoly egye meg, én minden éjjel százas bankókkal álmodtam. Meg egy szép tajtékpélpával is, az igazat megvallva. Mert ha megfogadtam is, hogy csak annyi pénzt fogyasztok el a szerzeményből, amennyi a szent ügyre köll majd, egy szép tajtékpélpát beleszámítottam. De még az a pélpá se volt gonosz kívánság erányában, hanem hogy mondok, nem lenne illő, hogy cseréppélpával üljek ott az ünnepi asztalnál, mikor majd a fiamnak az örömebédje lesz az első miséje után. Láttam egyszer a városba sok szép tajtékpélpát a trafikablakba, szép ezüstös kupakú pélpákat, gerófoknak valókat. Egy gólyanyakú nagy szép parádés pélpá is volt köztük. Félóráig is szemlélgettem. Azt veszem meg mindjárt a szerzés után, hogy pirosra szívódjék akkorra. Aztán hogy még csak az a pélpá se legyen bűneim rovásán, egy éppen akkora árú viaszgyertyát veszek esztendőre rá a templomnak, szép nagy húsvéti szent gyertyát.

De mégis többet gondoltam én a pélpára mint a gyertyára. Háromszor is álmodtam avval a pélpával.

Nohát annyira kifordult az eszem a sarkából, hogy mán magam is rendjén való cselekedetnek éreztem, amit elkövetni szándékoztunk.

Csak mikor rávirradtam a napjára, akkor...

No, rettentő furcsa nap volt!

Mán az ébredésem is olyan volt, mintha alulról megtaszították volna az ágyamat:

- Fel! A százasok napja!

Kelek. Gondolkodok.

Egyszersak azt látom, hogy a bal lábamra húztam először a csizmámat.

- A kánya egye meg, nem jó jel!

Aztán az álmom is olyan vót... Mintha a bíró azt parancsolta vóna, hogy ki-ki hordja fel a ganajdombját a padlására.

- De bolond parancsolat! - mondok -, öregapám se hallott ilyet!

Mégishát hordom-hordogatom a vesszőkosárba. Egyszersak, ahogy kitekintek a padláslyukon, hát látom, hogy senki más nem hordja, csak én magam. Aztán, a csuda verje meg, mentül jobban hordom, antul több marad az udvaron. Mán a padlásom tele is van, mégis, mintha semmisse fogyott volna. No a kiskutyafáját! Nem jó jel! Mert a ganaj nem jelenthet egyebet, csak gyalázatot. Meg hogy a fejem fölé hordom! Rettentő nagy intés!...

Lúdbörzött a hátam.

Mondom a feleségemnek:

- Hallod-e asszony, mit álmodtam én...

Elbeszélem neki. Hát abbahagyja a dagasztást, csak bámul. Mert éppen kenyeret dagasztott.

- Valami nagy szerencse éri a házunkat, - mondja vígan. - Mert a ganaj kincset jelent.

Csak ezt ne mondta volna! De ezt mondta a szamár, ezenképpen.

No, végképpen megbolondultam.

Csizmát máskor is húztam én mán bal lábamra, mégse történt bajom. A ganaj meg csakugyan gazdagságot jelent, - apámtul is így hallottam.

A százasok napja!

Kifordulok a istállóba, hát szakad a hó, hogy alig látok. Tyű, micsoda nehéz utam lesz nekem, oda is, vissza is! Mert kocsin nem mehettem; a falu mind azt tudakolta volna, hogy hova?

Később aztán elszűnt a havazás. A felhők is megbontakoztak, kiviggyant a nap. De persze a nagy hó megmaradt. A fák gallyai szinte földig meghajlottak a hóteherrel.

De mégse a havat láttam én aznap. Semmi egyebet nem láttam, csak a százásokat, ahogy libegnek-lebegnek körültem, fölöttem. De mintha a fejemen kalap helyett egy nagy mázsás malomkő vóna aznap.

Estefele kolbászt sütött az asszony. Mer tetszik tudni: télen nem délben ebédelünk, hanem estefele. Három kis darabot tett a kompér mellé, mindenikünknek egyet. A gyerek egész délután sinkózott, megehült, keveselte a kóbaszt. Rá haragszik az anyja:

- Több nap, mint kóbasz.

Mondok magamba:

- Ha megsegít ma a jó Isten, Jancsinak mindennapra is jut kóbasz mind élete-hosszat.

Ez megint élesztett.

Gyertyavilágnál előveszi a gyerek az irkáját, kalamusát. Ott pörccögteti.

Nekem már akkor megint előlmosodott a mellem, hogy mondok, közeledik az óra. Tízkor köll indulnom, éjfélre odaérnem. Hát hol a feleségemnek szóltam, hol a gyerekeknek, csak hogy könnyebbüljön a mellem.

- Mit írsz? - mondok.

- Közmondásokat - feleli a gyerek. - Ebből a könyvből írunk ki mindennap tízet, míg csak el nem fogy.

- Hát aztán milyenek azok a közmondások?

Olvassa. Egyszer csak ezt olvassa:

- Ahol az Isten őriz, pókháló is kő-vár.

Ez igen tetszett nekem. Mert mondok magamba:

- Egész életembe rendes köröstyény voltam, soha misét el nem mulasztottam, böjtöt meg nem szegtem. Reggel, délben, este ájtatosan mondtam el az Úrangyalát, - hát megsegít ma az Isten. Mert iszen vagy a zsidót segítené, vagy engem, dehát már mégiscsak inkább engem fog segíteni!

De azért kalap helyett mindig csak az a láthatatlan malomkő nehezlett a fejemen.

Este hétkor lefekszünk. A gyerek mingyán elalszik, de a feleségem egyre a Gedóék csirkéjét beszéli, hogy újév napján ültettek tyúkot. Korai csirkét akarnak nevelni, szobában, mert forintjával veszik párját húsvétkor a városi piacon.

- Hadd már abba, mondok, hagy aludjak.

- De, aszongya, megfázik a csirke a szobában is, megdöglik.

- Hát dögljön.

Végre elalszik ő is, csak az óra ketyeg.

Egyszer csak veri a kilencet.

Mozdulok. Fülelek. Odalopakodok mezítláb az asszonynak az ágyához, fogom a csizmáját. Azt húztam fel, nehogy nyomomról megösmerjenek. De a pitvarba húztam fel.

A kisbaltát is a hónom alá vettem. Mert azokban a napokban megint emlegették a farkast, hogy csakugyan kóborol. Mondok: meghajítom vele, ha rámjön. Vagy ha valaki megfog...

Prédikációba hallottam azt a paptul, hogy maga-védelmére üthet-vághat ki-ki, az nem bűn. Mert ha bűn vóna, akkor egy gonosz ember megölhetne ezer jámbort. A háborúban való öldöklés is azért nem bűne a katonának, mert ha meg nem öli az ellenséget, az ellenség öli meg őt, aztán a feleségét, gyermekeit, más ártatlanokat. A magunk védelme ezért nem bűn.

Nohát én is védekezek, ha valaki megfog. A baloska a legjobb szerszám, a legalkalmasabb. Meg is élesítettem aznap délelőtt, hogy olyan volt, akár a beretva. De Isten engem, semmi más rossz gondolattal nem élesítettem én azt.

Az ajtó-závárt ahogy megfogtam, olyan nehéznek éreztem, mintha vasból volna, félmázsás vasból. Haj, hova indulok én, hova!?

Félretoltam a závárt. De az ajtót már nem bírta a kezem, úgy elnehezedett. Pedig olyan könnyen járt az ajtó, hogy kisgyermek is megnyithatta. Letérbetyöltem, levettem a süvegemet:

- Mennybéli jó Istenem! Te tudod, hogy nem gonoszságra indulok, hanem hogy a fiamat a te szent szolgálatodra neveltethessem, még püspök is lehet.

Hát akkor már meg bírtam nyitni az ajtót.

Hallgatódzok. Egy kis szél lebbedez. Az akácfáról halkán huppadozik alá a hó. Egyéb semmi.

Bementem az istállóba, hogy mondok, ha az asszony mégis megébredt volna, hadd hallja, hogy az istállóba mentem.

Meggyújtottam az istálló-lámpást: igazítottam a lovam alatt az almon.

A ló állt és evett a jászolnál. De hogy odaléptem, kivette a fejét, rámfordította. Olyan különös-képpen nézett, mintha nagy rosszalással azt kérdezte volna:

- Hova mégy, gazdám?

Sohase nézett úgy hátra! Sohase! Ha egy tekintetre hátra is tekintett, de nem nézett úgy az orcámra soha.

Viszolgott a hátam.

De mondok: képzelődés, - gyerünk, a százasok várnak!

A falu csendes, mint a csillagos ég. Seholy lélek. Kutya se ugat. Megyek az út közepin. Egyszer csak azt érzem, mintha nem a magam lábán járnék.

Megállok.

Mi e? Em már nem képzelődés; valósággal mintha elcserélte volna valaki a lábát az enyémmel.

De megint csakhamar ráeszméltem, hogy a feleségem csizmája van a lábamon.

Ahogy a templom előtt haladok, egyszer csak eléem vetődik keresztül-át az úton egy nagy, hosszú árnyék, fekete, egyenes, mintha valami nagy sorompónak a rúdjaival rekesztették volna el az utat.

Megint eldöbbenek. Pedig mindgyán láttam, hogy a hold bújt ki egy percre a felhők közül és a torony árnyékát vetette elibem.

Álltam ott egy percet. De aztán csakhamar összeszedelődzködtem.

- Képzeld, mondok, képzeld. Csak a százasok a szent valóság! Mer most, vagy soha!...

Mégis annyira megmozdította a belsőmet az a néma árnyék, hogy nem mertem átlépni. Letértem az útról a házorra. Csibekovács Antinak a házáig ért az árnyék. Ahogy odaérek, akkor látom, hogy a körösz árnyéka van éppen ott a gyalogjárón a havon, azon köll átlépnem.

Egy nagy fekete körösz!

Mögin mintha mellbe taszítottak volna.

- Uram, Jézus Krisztus!...

No bizonyisten vissza is fordulok, ha csak egy minutáig is világít még a hold. De a hold elbújt megint a felhők mögé: az árnyékkörösz elmúlt előlem.

Mikor kiérek a faluból, megerősödik a szél, meg is fordul, szembe. Mintha tizenkét tenyérrel toltak volna visszafelé.

- Vissza! Vissza!

De mondok:

- Képzeld. A százasok várnak!

El is enyhedt a szél csakhamar. Nem tolt visszafelé már többé semmi. Csak épp hogy a taposatlan havat kellett már lábalnom, az volt bajos. De eljutottam egy óra alatt mégis az erdei útra.

Ott a fák alatt nem volt annyi hó, csak épp hogy kerülgetnem kellett a tisztásokat, meg a hóomladékot, ahol halommal hevert.

De mondok:

- Az én Jancsim nehezebb halmokon jár majd a falusi oskolától kezdve az oltárig, haj sok tudományon fel-le, fel-le, nekem meg csak egy éccaka bajos az utam.

Megtapogatom a zsebemet, hogy benne van-e a levél?

Benne. Csak koperta, és kalendáriumból szakított papiros benne. Mikorra a zsidó olvasná, úgylis elkapják a lábát.

Hát megyek, lábolom a havat.

Meg-megállok, közbe, hallgatódzok.

Ha valaki gyönne, kérdezné:

- Ki vagy? Hova mégy?

Mit feleljek, hogy hova megyek?

- Orvosságér megyek a városba, beteg a fiam.

- Mutasd a recefet.

Sehogye tetszett. A mellemben úgy vert valami, mintha a szívem helyett valami ököl lükkögne benne.

Ménkü abba a sok bokorba! Olyan távolról némelyik, mintha ember vóna, állna, várna...

Meg-megállok, szemlélődök, fülelek.

Csak egy-egy hóhuppanás, olykor gally is recseg.

Köröszöt vetettem magamra. Továbbléptem.

Mit tegyek, ha ezrest is adnak? Ezres nekem nem kell. Visszaadom: nem kell. Mert ha ezrest váltanék, bajomra fordulna.

- Csak az aprját nekem, koma! Ha mind nem lehet apró, százas legyen a legnagyobb.

Egy-egy évre száz forint talán elég. Hat évre hatszáz. Azontúl nincs költség. De még vagy kétszáz forint jó, ha dugaszba marad. Aztán hát a gólyanyakú pipa... Hogyan csudálják, ha majd rágyújtok! Az asszonynak is illene valamit vennem. Fekete selyemkendőt, szépet. Vagy ződet? Nem, ződ nem való vénasszonynak. Mert vén söprű lesz mán ő akkor...

Megállok: hallgatódzok.

A fene azt a farkast: erdőbe lakik a! No, ha megsegít a jó Isten, veszek egy szép Mária-képet, bádogbúl valót: ideszögezem egy fára, az erdei útra.

Megállok, hallgatódzok.

Valami mekegést hallok.

- Mi lehet? - mondok. Olyan, mintha kecske szólna. Hátha valami őzféle? Fába szorult-e valahol? Gyenge hajtásért ágaskodott, beszorult. No nem, véltem, hogy annak is olyan a szava, mint a kecskének.

Hallgatom. Mekeg jajgatósan.

No mondok, hát csakugyan mesebeszéd a farkas. Mert ha farkas járna ezen a vidéken, nem mekegne ott az az állat.

Fülelem: kecske mégis. Vajon honnan tévedt erre a tájakra? Minálunk nincs kecske. Valahonnan hozták, aztán elszabadult, elbódorgott szegény az erdőbe.

Mán olyan közel hallatszott, hogy nem lehetett száz lépésnyire tőlem.

No mondok, ha gazdátlan az a kecske, megfogom, agyonütöm. Úgyis megfagyna szegény, rókák, varjak lakmározna el. Hát agyonütöm, aztán elviszem a hátamon a Majnár hídjáig. Bevetem ott a híd alá. Éjfél után együtt térünk haza a komával: előhúzzuk. Elvisszük hozzá: megsütjük, kompérral, paprikásan. Itatásra azért otthon leszek én idején.

Hát iránykodok, szemlélődök a fák közt. A hold mán akkor nem világoslott, de azért világos vót az erdő a hótól.

A mekegés egyre hangosabb.

Egyszer csak látom, hogy egy tölgyfa alatt veckelődik a kecske, kiskecske.

- No fene kiskecskéje, megszőktél, anyádtúl, ugye? Eltévedtél?

A kiskecske rámnéz. Sír még keservesebben.

Pattintok neki:

- Giduka! Gyer ide, Giduka!

De a csak néz, mekeget.

- Giduka!

Meg se mozdul.

Egész közeletibe megyek, úgy húsz lépésnyire. Leejtem a szűrt, megcélzom a baloskával: megsújtom.

Megfoghattam volna anélkül is, de mégis úgy sújtottam meg, mintha farkas volna.

Hát el is találtam. Felfordult. Meg se mekkent többé.

Odamék. Hát mikor csak vagy két lépésre vagyok mán, megreccsenik alattam valami, megreccsenik, kiesik alulam a világ.

Esek!... esek!... hogy azt hittem, valami mély kútba esek. Egy nagy ütés a tomporomon, aztán loccs! Valami vízbe.

De csak araszos vót a víz.

No, idő kellett rá, míg megint tudtam, hogy ki vagyok? Mert ha valaki a nevemet kérdezte volna akkor, nem tudtam volna hirtelenibe még a körösztnevemet se.

Kisvártatva aztán megvilágosodott nekem, hogy farkasverem az, nem kút, ahová estem.

Tapogatom a faromat, hogy mekkora sebet ütött rajtam a karó? Hát jókorát. Ha a fejemen ütött vóna akkorát, én se mekkentem vóna többet. Dehát az őrző szent angyal úgy intézte, hogy ne a fejemet érje az ütés. Hanem akkor nem tudtam még azt. Nem gondoltam én akkor arra. Csak az ütést nyögtem. Éreztem, hogy mingyán el is öntötte a meleg a lábomszárát.

Próbálok nagy kínnal, hogy föligazodjak. Nem bírok, csak térdre.

No rettentő kutya szörnyűségesen fáj a csontom.

De aztán, hogy negyedóráig is ott feküdtem a vízbe, elgyalúdott mégis valamennyire a fájdalom. Hanem akkor meg még tán a csontom fájásánál is jobban sajoltam, hogy benne maradok a verembe: nem bírok kimászni.

Csak lihegek ott, szívogatom a fájást. Várákozok, megint próbálkozok, hiába, nem juthatok ki.

Mi lesz mán most?

Kifosztják-e nélkülem a hörcsöket? Bizonyosan kifosztják. Még tán örülnek is, hogy csak ketten osztzkodnak? Holnaptul kezdve gazdag mind a kettő. Csak én maradok föld szegénye, minden szerencsének messziről-nézője. A fiamból nem lesz pap, csak kérges kezű paraszt, mint én vagyok. A gólyanyakú tajtékpipát is más veszi meg. Talán épp a kocsis.

De hátha adnak nekem is a pénzből?

Dehogyan adnak. Mér is adnának? Én nem dógoztam érte.

A koma adhatna pedig, adna is emberségből, bizonyosan adna, de eltagadja, hogy nem tették meg a nagy cselekedetet, mivelhogy énrám hiába vártak. Eltagadja okosságból.

De hátha híre kél majd a fosztásnak?

A koma akkor is csak azt fogja mondani, hogy ő nem részes benne: lehet, hogy másokkal társult a kocsis, lehet, hogy a kocsis is kimaradt belüle, - mások vótak. Nem látok én abból a pénzből egy rézkrajcárt se.

Másnap délfele húztak ki a veremből. Az uraság emberei. Igen nevétkék, hogy én vagyok a farkas. Faágakból csináltak saroglyát, azon vittek haza.

A feleségem rítt. A fiam is. Én is keseregtem.

Azt mondtam persze, hogy a házunk alatt vonyított a farkas, azt üldöztem a baloskával. A csizmát azér húztam az asszonyét, mert jobb a patkója, nem csúszik a jégen.

Estefelé jön hozzám Nagy Elek sógor. Ül az ágyam mellé.

- Hallottad-e - aszongya - azt a szörnyűséges szörnyűséget, ami a szomszéd faluba történt?

Énbennem megdermedt a lélek is.

- Micsoda?

- Ösmerted tán te is a Vájsz bótost? No avval hát elbántak.

- Kicsodák? - nyögöm - kicsodák?

- Kicsodák? Csuka Bandi meg a cimborái. Ki vót vóna más?

Mondok:

- Csakis azok lehettek.

De csak alig lehelhettem a szót.

Másnap délelőtt gyön be az asszony.

- Megvan mán, aszongya, megvan a gyilkos!

- Csuka Bandi!

- Dehogy Csuka Bandi, dehogy.

- Hát kicsoda?

- A kocsisa, az istentelen! A kocsisa! Hát ki is vót vóna más!? A cimboráit most fogdossák össze.

No énnekem egyszerre úgy vacogott a fogam, mint a telegráfmásina a postahivatalban.

- A hideg lel - mondok.

A következő napokban vasba került a komám is, a szolgáló is.

Tavasszal aztán a faluból sokan odavótak a törvényházába, mivelhogy a komámat mindenki ösmerte. Én nem mentem el, csak a feleségem.

Ő beszélte aztán, hogy a koma olyan vót, mintha terítőrül keltették volna föl. Avval mentegetődzött, hogy nem volt szándékuk semmi gonoszság, csak éppen, hogy a zsidóasszony igen sikítózott, azér hallgattatták el ijedtükbe. A zsidó is megösmerte a kocsisát, pedig be volt kormozva a képe. A gyerek meg ki akart futni, attul tartottak, hogy rájuk vall. No, irtózat!

Benne vót ez akkor az újságba is.

Andorás bá lecsüggesztette a fejét. A haja előrelódult, és hosszan ingadozott.

- No - azt mondja aztán szinte megvidámult arccal -, most mán igaz-e, hogy lefösti az úr azt a szent köröszőt?

SEKSZPÍR KÖLTÖZÉSE*

Személyek: *Sekszpír*, meg a leánya: *Judit*. Végül *egy fuvaros*, meg *Kini Tamás*, aki Juditot később feleségül vette.

Bolthajtásos szoba Londonban. Gyékénnyel bekötött bútorok és leszögezett ládák. Az ablak közelében egy útrakész íróasztal is. Rajta egyfelől két nyitott útitáska, női köpönyeg, női kalap, másfelől kis teríték: tányér, palack stb.

A szobában nincs más, csak Judit. Nyáriás útiruhában, de hajadonfővel rakogatja az ennivalót. Közben a szemét törölgeti.

SEKSZPÍR:

(*BELÉP. RAJTA IS NYÁRIAS ÚTIRUHA.*)

Egy óra múlva itt a fuvaros.

(*Elmosolyodik.*)

Nini: Hát sírsz? A rabmadár búsul,
hogy megnyitották a kalitkaajtót?
Sír, hogy nógatják: „Szállj ki hát, no szállj!
Újra tiéd a határtalan ég,
zöld erdő lombja, virágos mező:
az életed és dalod a magadé!”

JUDIT:

Nem eszel-e az útra valamit?

Tojás és sör...

SEKSZPÍR:

Dzsonzn barátommal
ittunk az imént búcsúpoharat.
Ő tőlem búcsúzott, én meg London
lármájától és kéményeitől.
No meg a hajam barna színétől,
amely velem Sztretfördbe vissza nem tér.

JUDIT (*DUZZOG*):

Londont itthagyni, s éppen Sztretfördért!
Ahol lassabban jár az óra is,
Ahol az is látvány, ha valaki
két kappant visz a Cséplen-utcán végig.

SEKSZPÍR (*VÁLLAT VON*):

Hát mi London, hogy úgy megkönnyezed?
Kétlábú hangyák rengeteg bolya.

---

* Ha netán abban az aggasztó szerencsében részesül ez a kis írásmű, hogy színpadra viszik, attól tartok nem fölösleges az a figyelmeztetésem, hogy mindez csak beszélgetés, nem pedig szavalmány.

Barlangon barlang. Kövön-kő világ!
Zeg-zug utcáin derékba törik
a napsugár, míg fát, fűvet keres.
De csak a kő és kő! S közte siető
embernyüzsgés: tallérér lihegő
mázás lelkek babiloni soka.

JUDIT:

Címeres nagyurak...

SEKSZPÍR:

A város címere
az egyfogatú bérkocsi lehetne:
jobban: a vak ló, mely napestig lót-fut.
Itt bezzeg gyorsan jár az óra is:
alig kelt föl a nap, megint leszáll.
S az évszakok... csak két évszak van itt:
meleg s hideg. Virágtalan nyár,
szennyes havú tél. És a többi: köd.

JUDIT:

Mintha Sztretfördben sohase volna köd...
Mintha a nap ott éjjel is ragyogna...

SEKSZPÍR:

Ott még a köd is szebb, mint itt a napfény.
Mi öltözteti talpig hermelinbe
a fákat, bokrokat, ha nem a köd?
A zuzmarának édesanyja az.
Itt Londonban soh' sincs efféle ünnep.
Itt még a piros pünkösdi is fakó.
De hát valld meg: nem is ezért csöpög
a két szemed pillája, nem ezért.
Tamás barátod, - a te Londonod.

JUDIT:

Ördög barátja, nem enyém! No lám:
miket gondolsz atyám! Egy borkupec,
akivel hatszor-hétszer ha beszéltem.

SEKSZPÍR:

Igaz lehet, mert tagadod, Judit.

JUDIT:

Az a toklyó!...

SEKSZPÍR:

Van már huszonöt éves.

JUDIT:

S én huszonnyolc!

SEKSZPÍR:

Sohase vén leány,
kinek az apja olyan vagyonos,
mint a tiéd.

JUDIT:

De nem és nem atyám!
Csupán mert földink, hát... mellettem
mászkál...

SEKSZPÍR:

„Mászkál?” Röpköd! Mint a moly a gyertyán.
S te is oly gondosan igazítottad
a nyakkendőjét...

JUDIT:

Ha félreállt... A zöldfilkó.

SEKSZPÍR:

Becsüljétek lányok
a zöldfilkót! Ő a legkészebb arra,
hogy jármotokba dugja a nyakát.
Tamás derék fiú és vagyonos:
csak igazgasd a nyakkendőjét hévvel.

JUDIT:

Ugyan atyám...

SEKSZPÍR:

Anyád is igazgatta
az enyémet súdólegény koromban,
míg végre is magához igazított.
Tizennyolc éves voltam. Ő huszonhat.
Épp fordítva: mintha a gyűrűvel
keresztlevelet is cseréltünk volna.
Nem liliom való neked se már
a kezedbe, hanem főzőkanál.
Node mindegy: ha nem Tamás, hát más.
Zsuzsi nénéd is otthon lelte meg
a filkóját. És lám: mi derék férj lett!
Alig várom, hogy kis unokám lássam...

(Maga elé mosolyog.)

JUDIT *(DUZZOG)*:

Minek mindennap? Elég ha nyarankint...

SEKSZPÍR *(VÍGAN)*:

Mindennap! Ezután mindennap
ő mond jóreggelt és jóéjszakát.
Otthon igazán jóreggelem lesz
s jóéjszakám mindig. Jó éjszakám
akkor is, ha majd utoljára mondja.

JUDIT:

Barátjaidat nem sajnálod-e?

SEKSZPÍR (*VIDÁMAN*):

Hogyne! Kivált Fitymáldy Jakabot,
ki úgy óvott az elkevélyedéstől.

JUDIT:

Hogy óvott? Én nem is tudok róla.

SEKSZPÍR (*VÁLLAT VON*):

Pelengérre tette a tollamat,
csóró szarkának, minek, nevezett.
Hogy Plutarhosz posztóját varrtam el,
hogy Bokacsó kútjából merítettem,
hogy ponyváról szedtem fel Hamletet.
Az én nevem csak tolvajszíj tehát,
lopott motyónak egybefoglalója.

JUDIT:

Mit loptál el? Kinek mije veszett el?
Csorbult-e Plutarhosz vagy Bokacsó?
S nem maradt-e a ponyván, ami ott volt?

SEKSZPÍR (*FELVONT SZEMÖLDÖKKEL*):

Nem mézet gyűjt a kígyó a ligetben:
a fülemilére is rásziszeg.
Vajon, ha gályát építetek, vitorlást,
pompásat, aminő még nem úszott
angol szemek előtt a tengeren,
a hattyú rám kiált-e: - Hé, bitang,
ez a hajó, csak óriási hattyú!
Ki vádolja meg Feidiászt a kőért,
amelyből büszke istent faragott?
S ki veti a szemére Ráfaelnek,
hogy mások szőtték művészsíkjait.
Én ócskavasból vertem aranyat...

JUDIT:

Nem ellenséged említettem én...

SEKSZPÍR (*ELKOMOLYODIK*):

Barátimat, igaz, barátimat,
kik egy hajón vitorláznak velem

ennek a századnak a folyamán,
kiknek beszéde selyemgombolyítás,
tekintetők, mint a vetést keltő
márciusi nap meleg sugara...
Dehát nem hagynak-e el ők is engem?
Hol ez, hol az, egyszercsak eltűnik,
miként az éjbe-oszló esti árnyék.
Köszönés nélkül jöttünk e világra,
búcsútlanul kotródunk el belőle.
De nincs-e otthon is barátom bőven?
Szüretfördnek minden bokra, fája, útja,
palánkja, háza, tornya, rétje, kertje,
hiszen mind, mind barátul üdvözlő:
Isten hozott Vilmos, Isten hozott!
S nem jó-e vélem leghívebb barátom?
Akinak kedve nem fordult soha
a szél fúvása szerint jobbra-balra;
agyának egyetlen gondolata
se mozdult soha-soha ellenem.
Kinek örömtűz gyúl szemén, ha lát,
s bú fellegzik, ha nem járhat velem.
Ki oly őszinte, hogy szemembe ásít,
de nagyságomban sohse kételkedett!
S ha volnék trónról lelökött király,
ki koldusbottal indul a világnak,
ő egymaga kísérne mindhalálig.

JUDIT:

Ki az a derék barátod, atyám?

SEKSZPÍR:

A kutyám.

JUDIT:

Lám, hogy megzavart a tűz, -
a kormos falak, füstté vált ruhatár...
s ami bizonynal lelkedben is égett:
a kézirataid, drámáid, mindened.
Minő kincstár, bár csupa papiros
égett el ott... Lásd, én is siratom.
Dehát a fa is évről-évre terem...
Loptak is el: óh áldott tolvajok!
Könyvárusok is...

SEKSZPÍR:

A jó hörcsökök...

JUDIT:

Azokat rendre lemásoltatod!
S ha van pénz, van fal, kőműves, szabó
A színészeid sem égtek bele...

SEKSZPÍR:

„Színészeim.” Itt-ott egy fa nem erdő.
Új nemzedék burjánzott már elő,
amely csak a fejét hordozza fenn,
de bezzeg nem a szent művészetet.
Az angol szó úgy hangzik nyelvükön,
mint lúdnak száján a pacsirtaének.
S ha játszanak hőst, szüzet, vagy nemest,
királyt, lovagot, grófot, szerzetest,
akárcsak látnék külvárosi bált,
ahol bérelt vagy kölcsön-maskarában
a röflegény, pincér és szobalány
majomkedvvel nagyozolja a visszáját
mindannak, amire nem született.

(Leül.)

JUDIT:

Hol van csupa művészből társulat?
A festő is mind művésznévvel él
mihelyt bársonyt ölt és haját ereszt.
Csak te állj Atlaszként Glóbusoddal,
a művészeid is helytállanak.
És hát az új írók? Új tollak! Új
erők! Fleccser, Bómon... s tudom is én...

SEKSZPÍR *(MAGA ELÉ)*:

„Új írók”, akik az én csillagomnál
gyűjtötták meg hitványka mécsöket...

(Vállat von.)

Dehát kell olykor sár és polyva is,
hogy hézagok betöltve legyenek.

JUDIT:

Nem baj, atyám, csak világoljanak,
nemes versengéssel ragyogjanak
neved körül, amely zenitjén áll.

SEKSZPÍR *(MAGA ELÉ)*:

Az üstökös, ha átvonult az égen,
s fényes palástja is homályba száll,
előtűnnek az apró és erőtlen
csillagocskák. S versengenek: ki nagyobb?
A törpék versengnek, hogy melyikök
viselheti az „óriás” nevet.

Ki nagy? Senki. Vergil? Homérosz? Dante?
Kerékküllőre tapadt porszemek
az Idő elgördülő szekerén,
mely elviszi a nemzeteket is.
Egy-egy porszem tán hosszan csillogó...
A vége csakúgy múlás, feledés.
Gyerme késszel csodáltam egykoron
a könyveket s költők arcképeit.
Ma már tudom: a lélek lángja is
ezen a Földön korom és hamu.
Arcképek: Veronika-kendő-kép mind.
Egy-egy kereszt árnyéka leng mögöttük.

JUDIT:

A fáradtság szól ajkadon, atyám.
Jó, hát pihentesd lankadt szárnyaid.
Töltsük otthon a nyarat és az őszt.
Mikorra visszatérünk, állanak
dicsőségednek újjalt falai,
s koszorús fejed újra taps köszönti.

SEKSZPÍR (*LEGYINT. A SZAVAKAT SZINTE
EGYENKÉNT MONDJA MAGA ELÉ*):

A taps csak levegő. S a koszorú:
egynapos zöltség, - kopott zarándokbot
hamar fonnyadó éke és jutalma.

JUDIT:

De szép!

SEKSZPÍR:

Szép, szép. A dráma is szép:
látható álma a költő szívének.
De meddig szép? Amíg csak maga látja.
Amíg a gondolat a kohójában ég,
s a szent lángban gyémánttá változik.
De amint ezt a szót leírta: Vége,
felocsúdik. Az álma szertefoszlott,
a színes árnyékok el, ködbe-múltak.
S előtte a garasos próza ül.

JUDIT:

De újra látja színpadon az álmát.

SEKSZPÍR:

Nem az többé. Csak hitvány kópia.
Tegnapról eltett melegített étel.
Kicserélt menyasszony: a kúti tündér
nádszál-kisasszony, akit rücskös cigány-
lánnyal cserélt ki a vasorrú bába.

S a királyfi csak képedez szegény:
„De megrútult. Mintha nem is ő volna!”

JUDIT:

A publikumnak tetszik, s ez a fő.

SEKSZPÍR (*GÚNYOSAN*):

Ez a fő!

JUDIT (*ÁBRÁNDOZIK*):

Rómeó és Júlia, Otelló...

SEKSZPÍR (*GÚNYOS VIDÁMAN*):

Júlia. Vagy lármásszájú hős,
kinek feje gombócként gőzölög.
Az ilyen kell, és bársony és selyem,
királyok, hercegek és lényalók,
gazdag henyék pillangó-élete.
Szép prima-jérce s érte kakasharcok.
Vagy holdfény, sóhajtás és muzsika.
A szó mindegy: akár a bölcsek kincse,
akár aranyozott üres dió.
De jobb, ha csak dió. A magasat
nem értik a szakállas gyermekek.
Nem szavakat les a felvont szemöldök,
csak a Damokles kardját: No, mi lesz?

(*Elkomolyodik.*)

Ej, meguntam a kárpitok világát,
a fakardokat, a görögtüzet,
borókafüstöt, tátott szájakat.
Bánom is én, mi vihar szórta szét,
s hogy hova szórta a drámáimat!
Lelkemnek partra vetődött hullámi
voltak csupán. Bár olykor gyöngy s virág is
hányódott bennök a világ elé.
Az érdekem, az igazit Judit,
a mélységben heverő gyöngyöket,
világító karbunkulusokat,
otthon tárom fel, otthon, az opálokat,
amelyekben lelkem szent tüzei,
parazslanak hamvadhatatlanul.
Otthon tárom fel a mindenki-kincsét,
amelyet egyik század a másiknak
kezébe majd aranytálon ad át, -
otthon tárom fel a sztrutfördi csendben.
Falomb árnyékán, virágok között, -
ahol legfeljebb méhek döngicsélnek.

(*Maga elé bólogat.*)

Vagy télen, mikor temető a kert,
s virág csupán az ablaküvegen van,
méhek helyett a vihar orgonája
búg odakünn: én a szobai csendben,
a kandallóm szelíd melege mellett,
ülök megint teremő-asztalomnál.

JUDIT (*MAGÁBAN*):

Ülsz ám a vadász-cimborák között.

SEKSZPÍR (*MAGÁBAN*):

Vagy tavasszal a mezőn hogyha járok,
a fakadó fák, kéklő ég alatt,
mikor az Évn a hegyek havát,
új vizeit hordja Nyugat felé,
nem újul-e meg az én lelkem is,
miként az Évn, a parti fák s a rét?

JUDIT (*MAGÁBAN*):

Jársz ám sörözni az Arany Súlyombá.

SEKSZPÍR

(*MÉLYEN ELMERÜL A GONDOLATAIBAN*):

Betérek majd a temetőbe is.
Hemnet fiacskám, óh kis Hemnetem!...
A tavasz első ibolyácskái
ott kélnek újra sírköve tövéen.
És kék szemüknek első megnyílása
az alsó sort olvassa a kövön:
Vizszontlátás boldog reményében!

Oh, Hemnetkém, kis kékszemű virágom,
tudom, nem ott a mi vizszontlátásunk!
Csak a cserép, az van ott eltemetve,
a kis virágcserep, mely eltörött,
míg őt magát anygalkéz vette fel,
s ültette át az Égben más cserépbe.

Mégis a sír, a sírocska az övé.
Leülök majd ott, s el-elhallgatom
a szellősusogást a fű között,
a Végtelenség rejtelmes beszédét,
amely csak susogás, halk susogás,
s a fű, a nefelejcs, mind bólogat.

Mi más strófák zendülnek majd meg ott
szívem hárfáján is, mi más dalok!
Nemesebb, égibb, szebb akkordokat
zenget a költészet olyan helyen,
ahol a virágok az Égre néznek,
s a csillagok a Földre.

Meglásd, mi más lesz, majd ha asztalomnál
nem ül a Gond. És ajtóm küszöbén
nem áll örökké a zord Sürgetés.
S ha majd írótentám mellett az Óra
éjfélre többé intőn nem mutat.

Mi voltam én itt? Nyírott szárnyú sas,
amelyet tyúkketrecbe zárt a Sors,
s az apró baromfiak közé szoktatott.
Kiszállok most: örökre itthagynom
a földön járó korcs-szárnyasokat!
Bú, csüggedés, minden rossz ittmarad!
Csupán a múzsa...

JUDIT:

Az is ittmarad.
A hajad ősz: s a múzsa is leány...

SEKSZPÍR:

Múzsa helyett a Podagra kísér?
Lehet. A búcsúzásnak nem jelenti
napját, előre semmi szerelem.
Akkorhát finisz: a költészetem...

JUDIT:

Félbemarad, atyám, emlék marad.

SEKSZPÍR (*MAGA ELÉ*):

Beomlott aranybánya...

JUDIT:

Óh be kár!

SEKSZPÍR (*VÁLLAT VON. MAGA ELÉ*):

Mindegy. A fűj epedő pitypalattyja,
az őszibogár méla pírregése,
macska-doromb, dajkának dúdolása,
költő írása, - mind azonos sorsú.
Néhány száz perc, vagy néhány ezer év,
csak áramlat az Idő tengerében,
amelyben minden: fű, fa, ember, állat,
korona, koldusrongy, szív és epe,
pöfeteg gomba, büszke piramis, -
minden - iszappá válik. Mindörökre!

JUDIT:

A szép költemény nem, nem atyám!

SEKSZPÍR:

Minden, minden. A szép írásmű is csak
vigyázattal fűjt szappanbuborék.

Száll valameddig a végtelen időben.
Aztán elfakul, elmúlik az is.
Az Idő óráján a billegőt
nem állítja meg Isten keze se.

JUDIT:

De a te neved marad!

SEKSZPÍR (*VÁLLAT VON*):

Darabig talán:
üres keret, melyből a kép kihullt...
Hát nem írok. Legfeljebb gondolatban,
ha átvonul majd egy-egy szép rege
a fantáziámon, a szívemen,
mint tó tükrén a rózsaszínű felleg.

Leírom-e, vagy csak elgondolom?...
Légyen úgy, mint véled, Judit, hogy csak
elgondolom...

De akkor is jobb otthon.
Azon a földön, amelynek porából
alkotta Isten múltó testemet.
Szebben sugárzik ott reánk a nap.
Tündöklőbbek az égi csillagok.
Jobb ízű ott a kenyér és a só.

(*Magában fantáziál.*)

S babér helyett talállok rózsafát.
Alig várom, hogy kisunokám lássam,
Mennyivel szebb az ő játszadozása,
mint itt a sok cifra komédia,
s mennyivel édesebb a csevegése,
mint a fellengős, kongó jambusok.
Óh, alig várom, hogy a kis angyalt lássam,
hogy ringassam gallyamnak bimbaját,
azt a minden drámánál szebb mesét,
amelyben a Teremtő visszaadja
gyermekkoromnak fehér ingecskéjét!
Szememnek fényét! Hajam barna színét!
Gyermekszívemnek galambszárnyait.

Ha majd ölembe mászik és átölel,
az ő kis karja lesz a koszorúm.

S ha szívecskéje szívemen dobog,
a Múlt s a Jövő szíve dobog össze.

A mindent múlásba hordó Időn
az Élet áll csak diadalmasan.
Csupán formáit változtatja el,
mint az avult ruhát hogy váltja új.

A lombja-vesztett őszi almafán már
ott a rügy a hullt levél helyén.
A lombja-vesztett embernek a karján
ott ül a kedves arcú unoka.
Minden virág szép, szívet bájoló, -
mert Isten költeménye a virág, -
a gyermek is virág: embervirág,
virágos ág a Jövőnek kezében!...

Szebb költemény, mint minden költeményem!

Kopogtatás. Ajtónyílás.

Az ajtóban megjelenik a fuvaros ostorral, a fuvaros
mögött Tamás csokorral. Tamás mögött egy kutya.

Tamás félretaszítja a fuvarost és besiet. A kutya még
inkább megelőzi Tamást. Sekszpírhez fut és örvendezik.

FUVAROS:

Itt a kocsi és két markos legény is,
aki a bútort a szekerekre rakja.

JUDIT:

Óvatosan!

TAMÁS (*KIMELEGÜLT ARCCAL*):

Estig szabad vagyok!

SEKSZPÍR:

Derék!

TAMÁS (*JUDITNAK NYÚJTJA A CSOKROT*):

Lehetek kísérője?

JUDIT (*MOSOLYOG*):

Tamás,

Már megint félreáll a nyakkendője!

(*Megigazítja.*)

A LÁNCVIRÁG

A kapubálvány tetején megjelenik tavaszkor egy kövér, sárga virág, aminőből a gyerekek láncot szoktak fűzni. Hogy került az oda? A manó tudja. A szél vitte oda még az ősszel.

Ennek a virágnak voltaképpen semmi dolga nincsen az itt vázolt rajzban, csak éppen eszembe jutott, mint ahogy mindenféle eszébe ötlik az embernek anélkül, hogy tudná, hogyan. Meglehet, hogy a Korláth grófok címere juttatta eszembe, mert ennek az alapszíne ilyen sárga; - akárhányszor láttam a templomban, meg a hintójukon. Ezek a grófok is így forognak a világban. Valami szél fújja őket széjjel. Idehaza a kastély mindig üres, csak akkor járnak benne, amikor házasodnak, meg mikor temetkeznek.

Az öreg grófasszonyhoz egy májusi napon levél ment Párizsba, hogy a fia, az István gróf, olyan, mint az árnyék. Nem kell megijedni, nem beteg, csak éppen erőtlen. Ha valaki el tudná mozdtítani Budapestről, meg lehetne menteni. Így egy-két év alatt elpusztul.

A levelet a család orvosa írta, s az öreg grófasszony még aznap elhagyta a lányát, meg az unokáit.

István grófot a kártyaasztal mellett találta a telegram. Ott találta volna minden időben. Az anyja arra kéri, hogy várja őt reggel az állomáson, és kísérje el a kéthalmi kastélyba.

Mi jutott az eszébe a mamának? - kérdezte a gróf a kártyáit letéve. Fölkelt, és nyugtalanul ment végig a szőnyegen. Különb is vesztességgel játszott, s egy hosszú virrasztás unalma sárgállott az orcáin. Hazament aludni.

Másnap reggel ott sétált szürke cilinderben és gyékényszínű úti köpönyegben az állomás tornácán; mert séta az is, ha az ember kaucsukvéges botra támaszkodva botorkál föl és alá. Hátulról agg ember, előlről huszonnyolc éves; csak éppen azt gondoljuk hozzá, hogy ez a fekete szétkefált bajszú úr volt az, akiről gyerekkorunkban azt olvastuk, hogy egyszer bentfelejtődött valami kriptában, és megette a viaszgyertyát.

A mama, ahogy megérkezett, remegő szemekkel nézett rajta végig, és az volt az első kérdése, hogy nem szokott-e köhögni?

- Hova gondol, mama? - felelte István gróf nevetve -, egészséges vagyok én, mint a makk.

A makk persze a nemzeti kaszinó kiejtésével inkább máknak hangzott, de az mindegy, mák is van egészséges elég. A grófasszony arca földerült. Karját a fiába öltve, vidáman bicegett be az ebédlőbe.

A vonat fél óra múlva már az ősi birtok felé robogott velük. István gróf elmélázva nézett ki az ablakon... Gyerekkora óta nem látta ezt az utat, s most, hogy ím hazafelé tartott, olyanforma meleg érzés buzgott fel a szívében, mint mikor a nevelőintézetből utazott haza.

Ugyan megvan-e még a makroncás kékpej, amely őt annyiszor ragadta szélvészfént tüskönbokron át. Ott van-e még az öreg juhász, aki egyszer, még egész kicsikorán egy pacsirtafészket mutatott neki a vadbodzák között; áll-e még a terebélyes fűzfá a tóparton, ahol a csónakban üldögélve horgászott, míg a kertészbojtár gilisztákat szedett a kövek alatt. Ilyen apróságokra gondolt, amik mást nem is érdekelnek, csak akinek képtár gyanánt hevernek az emlékezetében mindenféle megfakult, elszakadozott töredékek. Egy leány is eszébe jutott. Az ugyan Budapesten volt náluk és csak egy hétig, abban az időben, amikor ő önkéntes volt, de ennek az arcára legjobban emlékezik. Igen, kerek képű, piros leány volt. Olyan piros, mintha örökké szégyellne valamit. Keze-lába, mindene gömbölyű. A szoknyája körülhullá-

mozta minden lépését. Ezt a leányt a szakácsné hozatta fel a faluból, hogy legyen kivel beszélgetni az otthonvalók dolgairól - és Dózsa Juditnak hívták. Milyen különös, hogy ezt a nevet nem felejtette el, holott annyi híres énekesnőnek a neve kitörlődött az emlékezetéből. Persze, a Dózsa nevet könnyű megjegyezni, s a Judit név meg csak azért maradt meg a fejében, mert az ügyetlen leány egy gipsz Bakhust az előcsarnokban lenyakazott a seprűvel.

A grófasszony a vörös bársony ülőkében hátrasüppedve, szeretettel nézett a méléző fiúra. Igaz, hogy színtelen és megfogyott, gondolta, de az arc így is a nemes hollóarc; minden Korláthnak ilyen apró fekete szeme, ilyen erősvonású orra van. Mennyire kívánnak a Korláthok a közönséges fajtából. A parasztok otthon különösen; mindnek kék a szeme, kenderszínű a bajusza és gesztenyeszínű a haja. A grófasszony különben maga is barna volt, csak hogy az ő szeme nagy, és az arca nem hollószerű, csak aféle jószágos öregasszony-arc, aminőt gyakran lát az ember mindenfelé.

Hogy a gróf mosolygott, ő is mosolygott, és csak néhány perc múlva kérdezte meg, mi jutott az eszébe.

- Minden - felelte a gróf -, ami kedves volt nekem gyerekkoromban.

- Megtelefonáltattam a tiszttartónak, hogy ön a régi szobáiba fog szállani.

- Köszönöm, anyám. Estére Cornelius Nepost teszem a fejem alá, és aggódni fogok, hogy reggel nem tudom elmondani hiba nélkül a jeles Epaminondast.

A gróf ezzel elhallgatott. Hirtelen arra gondolt, hogy őket felcifrálkodott parasztok fogadják, és hogy a kastély udvarán a pap üdvözlő beszédet fog mondani, amire neki kell felelnie. Föltette a monokliját, és kedvetlenül nézett ki az ablakon.

Az állomáson csakugyan várta őket a tiszttartó. A hintó előtt négy büszkén toporzékoló pej. A tiszttartó kezében a májusi rózsatermésből egy bokréta.

Az ég tiszta volt. A széles hársfasor a tavaszi gyöngé-zöld lombokkal tele. Az út mellett mindenfelől gazdag sötétzöld vetés. Aztán egy keresztben elvonuló fehérle akácfasor, amelynek illata az egész környéket elárasztotta. Megint tovább nyírfaliget, amelynek fái mintha penészfoltos ezüsthől volnának.

- Milyen szép itthon - szólt a gróf a karjait keresztbe fonva -, és milyen bolond vagyok én, hogy mindig ott lakom Budapesten.

Az arcán gyöngé pirosság terjengett. A szeme megélnéült. Kedvét találta egy szarkában, amely csörögve, billegve röpködött előttük. Egyszer az arcához emelte a botját, mintha meg akarná löni, amin a szarka annyira elcsodálkozott, hogy hátramaradt.

Mikor a dombra értek, amelyről már meg lehetett látni a négytornyú vén kastélyt, a gróf felszólt a kocsisnak, hogy álljon meg.

- Innen már gyalog megyek - mondotta -, átvágok a legelőn, megnézem, van-e pacsirtafészek.

- Vigyázzon - felelte mosolyogva, s a mutatóujjával fenyegetőzve a mama -, ha a bokrokban elszagattja a ruháját, térdelni fog!

És a nyeles szemüveget a szeméhez tartva, mosolyogva nézte, hogyan ballagdál István gróf a fehér kamásli lakkcipőben a legelőn.

A gróf úgy érezte, mintha erőt lehelne be az üde levegőből. A botját a hátán a karjai közé illesztve ment a föld puha szőnyegén. A legelő éppoly bodzás, gilicés némelyik helyen, mint az ő gyerekkorában volt. Itt-ott egy kerek, sötétzöld folt, ahol a fű finom és tömött; - egy-egy

golyógomba, ami elpöffen, mikor rálépnek. Mindez mulatság az olyan embernek, aki tíz évet töltött az emeletes házak világában.

Egy helyen barna juhnyáj, sok apró fehér bárány közte, meg egy vén kövér kolompos. A halmon még jó távol a nyájtól egy gyerek áll sarkig érő virágos szűrben, hosszú pásztorbotra támaszkodva.

Milyen jó figura volna ez kicsiben íróasztalra - gondolja a gróf és várja, hogy a gyerek leemelje a fejéről a kis pörgekalapot, és odaszalad kezetsókolni. Bizony nem szalad az, meg nem is köszön, hanem egyszer csak nagyhetykén rákezd:

- Zsidó-bidó vakaró, van-e búzád eladó!

A gróf fölteszi a monokliját és körülnéz, hogy miféle zsidót csúfol a gyerek. Hát őt csúfolja.

No megállj - mondja nevetve -, majd adok én neked búzát.

Azzal feléje megy.

A gyerek elhallgat. Néz. Egyszer csak futásnak ered.

A gróf utána.

A szűrben meg a nagy csizmában nehéz a futás. A szűrt ledobja a gyerek, és a szíjánál fogva a kezén vonszolja. Jaj, de a gilicetüskékben megakadt a szűr, és a gyereket ott nyomja a gróf.

- Jaj, jaj, jaj! - kiáltja a kis bojtár -, ne bántson, bácsi!

És az arcát eltakarva, behúzza a fejét a vállai közé.

- Jó, jó, hát ne félj. Ki vagyok én? Mi?

A gyerek fölne. Piros, egészséges, gömbölyű képű kis kölyök. Nem lehet több nyolc évesnél. A szeme pilláján harmat gyanánt csillog a könnycsepp. De micsoda különös barna arc ez, micsoda erős orr és apró fekete hollószem!

- Hogy hínak, fiam?

- Pistának hínak - feleli a gyerek, a nyájas hangra fölmosolyogva.

- Micsoda Pistának?

Vállat vont.

- Nem tudom.

- Hát az apádat hogy hívják?

- Azt? Azt Imrének hívják.

- Micsoda Imrének?

- Nem tudom.

- Hol van az apád?

A gyerek a kastély felé intett:

- Elment lüni. - És magyarázó hangon tette hozzá: - Ott lünek ma mozsárral.

- Hát az anyád kicsoda?

- Az én anyám? - kérdezte szórakozottan, a grófnak gyöngyházgombos kamásliját nézegetve.

- Az.

- Az öreg Dózsának a leánya.

- Dózsa Judit?

A gyerek igent intett a fejével.

A gróf nem kérdezett többet. A csöndben kettőjük között elszállott egy katica-bogár. A gróf kezét a gyerek fejére téve, gondolkozva nézett rá. Azután a zsebébe nyúlt.

- Nesze, kedves - mondotta -, ihol egy ezüst tallér.

Hátat fordított és kivörösödött arccal sebesen ment tovább a legelőn. Mikor már valami száz lépésnyire haladt, hallotta, hogy a mozsarak puffognak. Megállt. Vállat vont, a tenyerét is meglebbentve mosolygott, és a monoklit föltéve, visszanézett.

A gyerek a szűrőn ült. A kalapja meg a botja mellette. Az ezüst tallért nézte a tenyerében.

KASTÉLY A FÖLD ALATT

Az erdőszélen üldögéltem, egy vadrózsabokor mellé terített pokrócon - Jegenyén. A fürdőszolga is ott ült, csak hogy ő a gyepen, a pokróc sarkánál. Nem lévén még akkor más vendég, mint én egymagam, a jó Domokos egész napra az én szolgálatomba szegődött, hozta utánam, ha kellett, a festőszereimet, meg a pokrócot.

- Miért olyan szomorú? - kértem egyszer tőle.

- Nem vagyok én szomorú.

- Hát mire gondolsz?

- Most éppen Sófálvára, Felső-Sófálvára.

- Hát mi van ott?

Azt gondoltam, a szeretője.

- Nincs ott semmi - felelte - csak egy kastély.

- Milyen kastély?

- Milyen? Azt senki se tudja, hogy milyen.

- Milyen kastély lehet az, amelyikről senki se tudja, hogy milyen?

- Mert az a föld alatt van.

- Föld alatt-e? Elsüllyedt?

- Nem süllyedt az el, oda építették.

- Aztán ki volt az a bolond?

- A tündérek.

Ezt olyan egyszerű komolysággal felelte Domokos, mintha azt mondta volna: az oláhok.

De kilométernyi hosszúságúra nyúlna az én leírásom, ha minden kérdésemet és minden feleletét leírnám. Őt szónál többet egyfolytában alig mondott. Kérdésekkel kellett belőle kiszedni, hogy mit tud a kastélyról.

Egy óra hosszánál is tovább tartott a vallatásom, míg megtudtam tőle a következőket.

Ezelőtt néhány esztendővel egy asszony vízért ment Sófálván a csurgóra. A csurgó az erdőszélén van a temető mellett. Hajnal volt. Amint visszafelé jött, a hegy mellett két nő lépett eléje. Kérték, hogy forduljon be a kastélyba, és vigye ki a szemetet. Vigye ki, megjutalmazzák. Hanem azt is megmondták neki, hogy senkinek ne beszéljen erről, ha beszél, halál fia.

Az asszony elcsudálkozva nézett a két nőre. Sohase hallotta különben, hogy Sófálván kastély van.

- Ne csudálkozzál - mondta az egyik nő -, a kastélyról azért nem tudsz te semmit, mert benne van a hegyben.

A hegy oldalán ekkor csakugyan látott egy nagy kőajtót. Az ajtó nyitva volt. Az asszony szólani se tudott nagy álmélkodásában.

A két nő bemegyen előre, emez meg utánuk. Hanem ahogy átlépi a küszöböt, észreveszi, hogy a nagy ajtó megmozdul. Az asszony megrémül és vissza-kiugrik. Szerencséje volt, hogy idején, az ajtó csak a csizmája sarkát csapta oda, de úgy, hogy leszakadt.

Az asszony hazáig futott. Az udvarra már úgy esett be.

Lefektetik, kérdik, hogy mi a baja.

- Jaj, azt nem lehet elmondani!

- De mégis!

Addig faggatták, hogy elmondta. Nos, amint elmondta, meg is halt üstöllést.

A sófalviak nyugalma fölfordította ez az esemény. A bíró gyűlést hítt össze. A gyűlésen némelyek azon voltak, hogy a hegyet körül kell keríteni, mások meg pópát akartak hozatni, hogy a hegyből elűzze a rosszakat. Voltak azonban olyanok is, akik azt mondták, hogy nem kell megijedni, csak tisztesfű, meg akasztott ember kötele legyen, no meg tömjénfűst.

Végül aztán megnyilatkozott a bíró esze is. A bíró azt mondta, hogy értőjére kell bízni a dolgot, el kell menni az enlakai tudósasszonyhoz, és majd csak azután kell beszélni, ha az beszélt.

A falu megválasztotta a bírót, meg melléje két esküdtet, küldöttségnek.

Érdekes, hogy milyen másképpen megy a székely paraszt az ő tudósasszonyához, mint a magyar paraszt; a bíró két kendő földet vitt magával. Az egyik kendőbe a kincses hegyből vette a földet, a másik kendőbe meg máshonnan. A két helyről vett föld egyszínű volt.

Elmentek másnap a tudósasszonyhoz és kibontották az asztalán a két kendő földet. A bíró nem is kért tőle egyebet, csak azt, mondja meg, hogy micsoda két föld az?

A tudósasszony belenézett az egyik kendőbe is, meg a másikba is.

Aztán így szólt:

- Emez itt semmi. Hanem ez a másik föld - a hegyből vett földre mutatott -, ez olyan hegyről való, ahol tündérek vannak.

- Hát mit tegyünk? - kérdezte a bíró.

- Szentgyörgy-nap éjszakáján - felelt a tudós-asszony -, menjenek arra a helyre, ahonnan ez a föld való. Egy rózsafa van ottan, több rózsafa nincs is. Pont tizenkét órakor megjelenik ott nagy csengetéssel egy őszöreg szakállas ember. Állják el az útját. Akkor azon a helyen, ahol az öreg áll, megnyílik az ajtó, és belésszáll az Öreg. Ott ássanak. Legelsőbbben is egy kéményt találnak, és az be fog szakadni, és egy vagy két ember áldozatul esik. Hanem a többi annál szerencsésebb lesz: megtalálják a szobákat, ahol az arany meg az ezüst kádakban fekszik.

A faluban megint nagygyűlést tartottak. Kijelöltek tíz erős embert, s azok Szent-György nap éjjelén csakugyan lesben is állottak.

Hát egyszer csak hallatszik ám a nagy csörgés csöngetés. Jött az öreg, fehérszakállas ember. No most kellett volna eléje állani, megszólítani. De nem mert ám egy se. Az öreg meg nem várakozott, hanem eltűnt.

A hegy tetején vészelt el a szemük elől, hát azt elhatározták, hogy ásnak. Pénzt adtak össze, és hozzáfogtak a munkához. Hanem mindjárt az első ásónyomásnál eltört az ásó, olyan kemény kőből van az a hegy ottan.

Hegyes vasrudakkal verték, bontották tovább a hegyet. Végre rá is akadtak a kéményre.

- Nem igaz ez, Domokos.
- Vagy igen. Magam is láttam.
- No, csak mondja tovább.
- Hát, a kéményre ráakadtak, nem mertek tovább ásni, mert eszükbe jutott, hogy a kémény be fog szakadni, és egy vagy két ember áldozatul esik. Mindegyik a másikat biztatta.
- De hátha nem kémény volt az?
- Vagy igen, instálom, hiszen le is nyúltak.
- Mivel nyúltak le?
- Horgokkal, vasrudakkal.
- És mit húztak fel?
- Semmit, hanem azt hallották, hogy odalent zörgött valami.
- És abbahagyták a munkát?
- Nem hagyták éppen abba, csakhogy oldalt kezdtek ásni. Oldalról nem szakadhat be senki.
- És mi lett az eredmény?
- Mikor én eljöttem, már jó messze beástak, de még nem értek bele a kastélyba. Lehet, hogy azóta belyukadtak.

A nyáron, hogy Korondfürdőn jártam, eszembe jutott ez az elbeszélés. Átmentem Sófárvára.

Az öreg Györke János tiszteletes készséggel vállalkozott arra, hogy megmutatja a kincses hegyet.

A község keleti oldalán egy inkább dombnak, mint hegynek nevezhető, gyér fűvel benőtt sziklás helyre értünk. És csakugyan ott találtam az oldalában a körülbelül tizenöt méternyire mély üreget, amit az acélkemény tömör sziklába, bámulatos kitartással vágott a felbuzdult hiszékenység.

Mert mintha az egész hegy egyetlen kődarab volna, sehol még egy repedés hézaga sincs a barlangban.

Bementem a pappal az üregbe. A kő szinte kongott a lépteim alatt.

- Ez a hegy csakugyan üres - mondtam a papnak.
- Üres - felelte az -, olyan, mint egy nagy kőedény.
- Nekem valami kéményről is beszéltek. Van valami a tetején?
- Volt egy lyuk, hanem azt már betömték, hogy a gyerekek belé ne essenek.
- És mekkora volt az a lyuk?
- Akkora, hogy egy ember kényelmesen lebocsátkozhatott volna a hegy belsejébe.
- És milyen mély?
- Én egy kötéllel húsz ölnyire értem feneket.
- És nem bocsátkozott le senki?
- Még olyan bátor ember nem született.

Visszajövet elgondolkoztam azon, hogy minek járnak a mi hegymászó embereink az Alpesek közé; íme itt ki tudja, micsoda érdekes barlang vár a fölfedezésre. A hegyek köröskörül vaskő- és sótartalmúak. Arany és ezüst tallérok nincsenek talán benne, de lehet, hogy hoznának ide a természet csudáit járó idegenek.

AZ UTOLSÓ BOSZORKÁNY

Ma már nincsenek boszorkányok. A jó Isten tudja, miért nincsenek. A régi időkben bizony voltak. Ezt mindenki tudja. Csakhogy ma már mindent eltagadnak az emberek.

Emlékszem rá, hogy gyermekkoromban mindig meséért zaklattam a cselédünket. Mesélt is néha, különösen mikor engem a hideg lelt. Boldog szép betegség! Egyszer este az ágyam mellé ülve mondta a mesét. Március volt akkor és a szél fúj. A Tera cseléd egy helyen megakadt, nem jutott eszébe, hogy az elátkozott pirinc hogyan szabadult meg a sárkány őrzötté várból. A kakas odakünn kukorikolt egyet.

- Jaj - mondja a cseléd felfigyelve.

- Mi az, Tera?

- Itt jár a Baksáné.

Én már akkor tudtam, hogy ki az a Baksáné. Boszorkány. A faluvégén lakik a legelő mellett. Száraz, meggörbült kis öregasszony. Nincs senkije, csak egy özvegy leánya. Az sincs vele. Túl a hegyeken lakik. Megátkozta a boszorkány a tulajdon édes leányát. Miért átkozta meg, azt bizony ma se tudom, nem kérdeztem senkitől.

Hát ez a boszorkány járt nálunk; ezt kukorékolta meg a kakas. A kakas nem szólna éjjel előtt a világért sem, csak ha boszorkány jár a ház körül. A kutya is berrogtott. Aztán elcsöndesült minden. A szél is. Vajon mit akarhat?

A cseléd imádságba fogott, én meg betakartam az én kis hatéves fejemet, és végig viszolgott rajtam a félelem.

Bizonyos, hogy a tehenünket akarja megrontani. Elveszi tőle a tejet, mert neki nincs tehene. Otthon aztán megfeji a székértengelyt vagy a kapufélfát.

De majd elmondom én ezt holnap az András bácsinak, aki okos és hatalmas ember. Ő őrzi a csordát, és nem fél a bikától sem. Azt hiszem, a csizmájában van az ereje. Sohasem láttam ahhoz fogható erős és öblös csizmákat. Mindig azt hittem, hogy az a két csizma lábbal van tele. Ilyen lábú embernek képzeltem Kinizsi Pált. Az ilyen ember aztán, ha megveti a lábát, visszanyom a dárdájával egy hadsereget. De aztán láttam egyszer, ahogy ittasan feküdt az András bácsi a kocsmá kocsiszínje alatt. A felesége elment érte és lehúzta a csizmáit, hogy el ne lopják. A csizmából sok szalma dőlt ki, meg a pipája. De jó is volt, hogy a felesége megőrizte ezeket a bőrbeli kincseket. Nem szakadnak el azok soha. Meg vannak patkolva erősen. Télen, mikor a Jancsi gyerek ezekben a csizmákban jön az iskolába, mindnyájan irigyeljük. Nehezen fut a jégnek, de ha egyszer rajta van már, úgy csúszik, mint a gyorsvonat, és sohasem fordul fel, pedig mindig guggolva csúszik.

Mihelyt azonban a hó elmegy, Jancsi mezítláb jár iskolába, s a csizmát állandóan az apja hordja. De nemcsak a csizmák méltóságosak önála, hanem az arca is. Akkora bajsza van, mint a bötlehemes öreg pásztnak. Hol jobbra fújja a szél, hol balra mind a két ágát.

Hát ez az András csordás beszélte a kovácsműhely előtt, hogy mennyi baja volt az öreg Baksánéval. Egyszer nyáron, ahogy a mezőn hált, arra érzett fel, hogy valaki közeledik. Megismerte a sötétben is, hogy Baksáné. Fel akart ugrani, mert rosszat sajtított, hanem a boszorkány gyorsabb volt; kantárt vágott az András fejéhez, és ím ezzel lóvá tette.

- Álmodta kend ezt, András.

- Olyan igaz, mint ahogy itt állok. Mikorra felugrottam, éreztem, hogy ló vagyok. Egy porcikám sem volt emberi.

Aztán elmondta, hogy a boszorkány a Durumó lakodalmára hajtotta. Hogy ki volt ott a menyasszony meg a vőlegény, arra nem emlékszik, mert csak lóésszel látta a lakodalmat.

- Álom, esős idő.

- De nem álom volt az; olyan fáradt voltam reggel, hogy alig bírtam feltápáskodni.

- Hát aztán mit tett kend a boszorkánnyal?

- Egész nap aludtam az eset után. Ki kellett pihennem a fáradtságot. Éjjel aztán, hogy hiába vártam, gondoltam máson nyargalászik, hát elmentem a kertjébe, hogy megszedjem az almafáját. Meg is szedtem. Hanem ott is én estem a bajba. Ahogy le akarok jönni a fáról, azon veszem észre magamat, hogy nem lehet. Tyű, a kirelájzumát, mondok: kötést tett rám a boszorkány! No, András gondolkodtam, most vagy mán sehogyse. Ott ültem reggelig. Akkor bújt elő az átkozott, és úgy tett, mintha nem is tudna róla. Könyörögtem neki, hogy szabadítson el, ott hagyom a zsákot is inkább. Hát így adott aztán valami italt, amitől megszabadultam. Olyan íze volt, mint pályinkának.

- Görcs volt az, hallja kend.

- Jó, jó; én tudom, amit tudok. Mentem egyenesen a paphoz és megmondtam neki, hogy hogyan jártam. Hát még leszidott. Azt mondta, hogy Baksáné nem boszorkány, és hogy az éretlen almától esett belém a kötés. A pap se mer a boszorkány ellen tenni semmit.

Azonban amint az András beszédéből kitűnt, mégis hitt a papnak. No nem vakon. Vasárnap lesbe állott a templom ajtajánál, hogy egyenesen viszi-e be az ajtón Baksáné a fejét, vagy féloldalt. Mert szarvája van a boszorkánynak, mint az ökörnek, ha nem is lehet látni.

Baksáné féloldalt vitte be a fejét az ajtón.

Most már csak azt kellett volna még meghallgatni, hogy visszafelé mondja-e odabent az imádságot, vagy egyenesen, de azt már nem lehetett, mert az asszonyok közé férfiember be nem ülhet.

A következő héten a pap kertje alatt pillantotta meg az András a boszorkányt. Bizonyos, hogy vajért megy a vízre. Mert tudnivaló, hogy a boszorkány megzavarja a vizet, és vaj vetődik fel, mikor a víz leülepedik. A pap kutyája erősen ugatott és hogyan, hogyan sem, beleszorult a feje a kerítésbe. Ezt bizonyosan megint ő tette. Hogy im a kutya se be, se ki, hát odagyültek a gyerekek és nevettek. Akkor a boszorkány odament a kutyához és kiszabadította.

Hanem a boszorkány bizonyosan megneszelte, hogy András utána leselkedik. Mert mikorra az András hazaért, a hízója úgy állt az ól közepén, mintha testamentumot csinált volna. Leeresztette a fülét, farkát, és szomorúan pislogott a tele vályúra.

Azonban Andrásnak is helyén volt az esze. Azonnal szétverte az ólat és megkereste, hogy hova ütötte a szöget a boszorkány. Meg is találta. A csősz puskájába tette a szöget, és kilőtte a Baksáné háza irányába. Hát a hízó mindjárt fölpöndörítette a kedve mutatóját, és nekiállt a vályúnak. Baksáné meg bizonyosan ágynak esett, mert harmadnapig színét se látták.

Hanem akkor nagy zivatar támadt. Láthatatlan kezek szaggattak háztetőket, és döntötték ki a kerítéseket. A falombok recsegve törtek le, és szóródtak az utakra. A kútágasok úgy sikoltottak, mint a vénasszonyok szoktak, mikor a kocsmában verekedés van. Az ebek tutultak az egész faluban.

Akkor lecsördült a jég. A csordát alig lehetett összefogni és behajtani a nyíresbe. András hol imádkozott, hol kutyateremtézett. Egyszer csak felkapta a kanásznak a baloskáját és hupp, Isten nevében! - belevágta a jégesőbe.

Szerencséje a boszorkánynak, hogy nem találta el. A kutyát találta el a baloska. Ma is sánta.

Ettől az időtől fogva az András csordás sokat viaskodott a boszorkánnyal. Hol macska képében járt az őhozzá, hol kutyaképében. Egyszer ló képében ment át az udvaron. András azt hitte, hogy a szomszéd lova tévedt be hozzá, és ki akarta vezetni, de a ló akkor tinóvá változott, és Andrást oldalba bökte a szarvával.

Elmondta ő mindezeket gyakran, különösen a hodály előtt, ahol a juhászok esténként szalonnát pirítanak, és ahova én is el-elszöktem, mert szerettem hallgatni az ő okos és csodás beszédeiket.

A juhászok mindig ajánlottak valamit a boszorkány ellen, de az András csordás hiába tűzködte körül a házat nyírfaággal, meg mindenféle tuskéval, csak nem szabadulhatott ő a boszorkánytól. Azt meg, hogy visszakézzel elkapja a boszorkányt, s a derekán hordott madzaggal megkösse, sohase merte megcselekedni.

Végtére is, amint később hallottam, úgy menekült meg a folyamatos gyötréstől, hogy maga is beállott boszorkánynak, és mindenféle csudálatos mesterséget cselekedett.

De én már ezekről nem tudok semmit. Csak arra emlékszem, hogy valahányszor megláttam, mindig elszorult a lélegzetem, s ha éppen szembe jött velem, áttértem a túlsó házsorra. Félelmetes is volt látni az ő lassú, libegő járását, különösen mély tekintetét, mikor gyermek halad el mellette. A fűben, vagy a kertek alatt éppen olyan volt, mintha seprűn lovagolna.

A legnagyobb jelenet, amit én láttam, mégis az volt, mikor egyszer egy gyereket vezettek hozzá. Máig is emlékszem, hogy kocsin hozták, és hogy a községháza előtt állott meg a kocsi. A gyerek valamivel idősebb volt, mint én. Fehér, bőujjú ingben, rojtos kis fehér gatyában, pitykés lajbiban szállott le a kocsiról. A kalapján fekete pántlika lebegett hátul. Olyan betyárforma gyerek volt, még egy kicsike kis fokos is volt a kezében. Egy fekete bajuszos, szomorú ember kézen fogta a gyereket és Baksáné után kérdezősködött, hogy melyik ház az övé.

Tápainét kérdezte pedig, aki éppen a boltból ment hazafelé.

Az elmagyarázta, hogy csak menjenek egyenesen, két szederfa van a ház előtt, meg egy kis méhes az udvaron. Aztán azt kérdezte, hogy talán beteg a gyerek:

- Nem beteg - felelte az ember -, nem beteg ez.
- Hát akkor mi járatban vannak, ha nem beteg?
- Meghalt az édesanyja ennek - felelte az ember -, meghalt.

Akkor jött az úton Baksáné. Előrehajló fejjel jött, mintha valamit keresne. De nem keresett az semmit, csak úgy szokott járni.

Mink valami hárman a Fodorék kertjéből lestük, hogy mi lesz.

Baksáné, hogy ím eléje mentek, megállott. Először az emberre nézett, mert az szólt neki, azután a gyerekre nézett, és rátette a kezét a gyerek fejére, úgy nézett rá. Egyszer csak letérdelt és megragadta a gyereket. Azt hittük, megeszi. De nem ette meg. Csak sírt rajta a vén boszorkány, meg csókolgatta. Aztán meg leborult a porba.

Megnéztük később, mikor elmentek, hogy nem hagyott-e valami jeleket a porban. De nem láttunk ott egyebet, mint a lábuk nyomát.

A VIZEN JÁRÓ LÉLEK

Nálunk ritka az olyan ház, ahol gyermek nincsen. Szegények vagyunk és nagy az adó; a gyermekünk is szegény lesz és az adó még nagyobbodik, mikorra ő fizeti, de azért mégiscsak kell a gyerek.

A gyerek az öröm, a reménység. Gyöngé testében van valami virági; ártatlan lelkében van valami égi; egész kedves valója olyan nekünk, mint a tavaszi vetés: ígéret és gyönyörűség.

Az apa maga-magát látja újra fejlődni benne. Elmúlt ideje mintha föltámadt volna, s a lába előtt játszódik el újra. Az anya is a saját életét látja új életté válva. Nagy és szép csoda ez. Ha nem volna semmi hit a földön, ha az Isten neve és fogalma nem sugárzott volna soha alá erre a földi világra, az első gyermek magával hozná azt születésében és átadná az anya lelkének.

Hitetlen férfi volt és lesz mindig, de hitetlen anya, ez nem volt és nem is lesz sohasem.

Harmadéve Bathó Pál is megházasodott. A szomszéd faluból hozott asszonyt, mert kálvinista volt, és az itteni leányok emiatt húzódoztak tőle.

De ő mégis pápista leányt vett el, egy szép barna teremtest. Olyan volt, mikor elvette, mint a mosolygó alma, csak a dereka volt kicsit vastag, de úgy jó az, ha testes az asszony, erős lábú és erős karú. A rékli szinte repedt a karján, úgy megfeszült. Parasztnak ilyen a legszebb. Mindenki örömmel nézett arca gödröcskéire, és mindenki szívesen állott vele szóba, mert kedves volt és okos. Olyan volt a szava, mint a méz.

Két évig szolgált egy ispánnál. Azt mondják, ott művelődött ki. Ha az ispán meg nem halt volna, most is ott szolgálna. De meghalt fiatalon, hűlésben vagy miben. S Julcsát akkor kérte meg Bathó.

Hát az ember szép derék asszonyt kapott. Pénzecskéje is volt az asszonynak, vagy kétszáz forintja, hát azt se lehet mondani, hogy üres ládával ment férjhez.

Hanem aztán mikor kétesztendő házasok voltak, az asszony elvesztette a gödröcskéket az arcáról, megkomolyodott, megsoványodott. Nem éltek pedig rosszul. Bathó inkább annyira szerette, hogy az asszony parancsolt a háznál.

Csak éppen az volt a baj, hogy még mindig csak ketten voltak.

Ekkor kezdett az asszony a javóshoz járni.

A mi javósasszonyunk Hosszúné. Fehérhajú, öreg, magányos asszony. Az ura csizmadia volt, a gyermekei is csizmadiák. Csakhogy a fiai elszármaztak a városba; az öregasszony maga maradt itthon.

Egy kis kopott vakolatú házban lakik ő a templomsoron. Az udvara tele van mályvával, ürömmel, fodormentával, tisztessfüvel, vasfüvel, levendulával, szóval olyan szagos füvekkel, hogy mikor szél fúj, átveri a szagot a túlsó sorra is. A kapun is vén bodzafa könyököl, s minden júniusban egészséges illattal leheli be az utcát. Szóval ott orvosasszony lakik. Neki azonban soha sincs baja a törvénnyel, mert nagy betegségekbe nem ártja magát, a közönséges kis betegségeket meg csakugyan jobban elüzi a mezei füvekkel, mint a patikai orvosságok.

Hát ahhoz járt Bathóné. Az ilyen öregasszonyok bizonyára sokat értenek az asszonyi bajok orvoslásához. Dehát ahol gyermek nincsen, az orvosságos üvegből se lehet oda ilyesmit önteni.

Ehhez a búbánathoz hozzájárult egy erős meghűlés, s a szép piros nevető Bathóné a harmadik évben már elvékonyult, sovány, ideges, szomorú asszonnyá. Templomba járt, rossz álmokat látott; egyszer meglátogatott egy olyan asszonyt, akiről azt mondták, hogy lelkeket lát, attól fogva szavát sem igen lehetett hallani. Még jobban járt a templomba. Csak éppen hogy gyónni nem gyónt sohasé.

Szent Mihály-nap előtt való vasárnapon elmegy ez a Bathóné ismét a javósasszonyhoz. Az öregasszony az ajtó mellett ül egy rozoga kis szalmaszéken és a Szent rózsáskert avagy Keresztény lelki fegyvertár című könyvből imádkozik.

Bathóné leül melléje a küszöbre.

- Lelkem Hosszúné - mondja -, egy kis nagy bajom van énnekem. Maga okos öregasszony, talán tehetne róla.

Hosszúné leveszi az okulárét a szeméről. Törülgeti a keszkenőjében.

- Csak mondd lelkem, mondd.

- Hát az én uram nagy örömet akart nekem szerezni. Elcserélte a házunkat a Gálék házával. Egy hét múlva beköltözünk.

- Hallottam ám.

- Jaj, csak hogy nekem nem tetszik, sehogy se tetszik. Én már annyira megszoktam itt, hogy nem akarok elmenni.

- De hiszen amaz ott szebb ház, jobb is. A kertje is nagyobb.

- Nagyon szerül van. A harangszó áthallatszik a szomszéd faluból, meg mikor a kántor temet.

- A szülőfalud harangja. Hát nem örülsz, ha hallod?

- Aztán a patak is ott folyik a kert alatt.

- Az a jó, lelkem. Bár az enyim alatt folya.

- De áradás idején odajár a víz: elönti a kertet.

- A ház dombocskán van. A kertnek meg jó.

- Én nem akarok kimenni ebből a házból. De hogyan mondjam meg az uramnak? Már a foglalót is lefizette, s úgy örül, mint a gyerek. Lelkem édes Hosszúné, ha meg akarja cselekedni a legnagyobb jót, amit életben tehet, óh lelkem Hosszúné...

- Hogy én beszéljem el az uradat?

- Beszélje el a háztul valahogy. Meghálálom. Mondja neki, hogy rossz hely, egészségtelen. A patak körül kísértetek járnak.

És mikor ezt mondta: kísértetek járnak, a homlokát a tenyerébe hajtotta.

Hosszúné ránézett.

- Én, angyalom, nem hazudok - mondotta egy percnyi csend után. - Öreg vagyok. Az óráim mutatója tizenkettő felé jár. Nem hazudok.

- Istenem - sóhajtja az asszony -, hát ki segít énrajtam?

S a szeméből könny csöppent át az ujjain a kötényére.

Hosszúné a halántékára csúsztotta az okuláré szárát.

- Az a ház jobb - mondotta kutató pillantással. - Az utcája sem olyan sáros. A templomhoz közelebb van. A faludtól csak a patak választ el. A bót is közelebb van.

- Óh, édes néném - fakadt újabb sóhajra az asszony -, szerencsétlen vagyok én ebben mégis!

És síró szemmel folytatta:

- Az uram tegnapelőtt azt mondta: öltözzél föl és gyere velem; mutatok valamit. A házat akarta mutatni. De hogy én ne tudjam, lekerült a patak felé. Ott pedig, azt mondják, kísértet jár. Már estefelé volt az idő és én reszkettem. Nem akartam vele menni.

- Én még nem hallottam, hogy ott kísértet járna.

- Jár pedig. A mi falunkban mindenki tudja.

- Miféle kísértet?

- Tudja isten... Egy kis inges gyermek. Mindig ott lézeng a patak körül, amikor ki van áradva.

- Hát aztán? Mit sírsz annyira!

- Aztán... sír, sír a gyermek és fut az ember után. Jár a nyomába. Hol hátul maradoz, hol oldalra kerül...

- Mondd csak tovább!

- Az uramnak nem mertem mondani, hogy félek. Mentem vele. A patakig utána mentem. Mikor a pallóhoz értünk, belekapaszkodtam a karjába, mert láttam, hogy a rét el van öntve.

- És a kísértet megjelent?

Bathóné sápadtan rebegte:

- Hallottam a távolban...

- És aztán?

- Aztán közeledett...

- Képzelődtél.

- Nem. Tisztán hallottam. Jött a nyomomban. A szememet behunytam. Hallottam már, amint lábacska ott csobogott mellettünk a vízben.

- Miért nem imádkoztál?

- Imádkoztam, de azért hallottam a sírását.

Az asszony zsebkendőjét takarta az arcára és csendesen sírt.

Az öregasszony elfordította róla a tekintetét és némán nézett maga elé a földre.

Végre így szólt:

- Hát segíthetsz a bajon. Az uradat a háztól elijeszteni nem lehet. Katona volt az, nem ijed meg semmiféle vízen járó lélektől sem. Hanem ha csakugyan láttad a kísértetet, el lehet azt üzni.

Bathóné megtörülte az arcát és szemét.

- El? - kérdezte várakozó tekintettel.

- El, ha megfogadod a tanácsomat.

- Óh, hogyan fogadnám!

- Költsd föl az uradat az éjjel éjfélkor, hogy imádkozzék veled. Érted: hogy imádkozzék veled hét miatyánkot; semmi egyebet, csak hét miatyánkot. Az urad azt fogja kérdezni, hogy miért? Azt mondod neki: Azért mert érzed, hogy a halál előtt állasz. Erre ő bolondnak mond téged. De te ne engedj: könyörögj neki, hogy teljesítse a kívánságodat. Föültek az ágyban és hangosan imádkoztok. Mikor odaérkeztek: És bocsásd meg a mi vétkeinket! Ne mondd tovább, csak hagyd abba. Az urad kérdezni fog, hogy mért állott el a szavad? Feleld neki: Kezdjük újra. És mind a hét miatyánknál ezt cselekedd: hagyd abba ott... a mi vétkeinket. Akkor az urad gondolkodni fog s kérdezni fog, hogy mért hagytad mindig félbe az imádságot. Feleld neki: Azért, hogy hallhassam, hogyan mondja kend: miképpen mi is megbocsátunk. Az urad erre ismét elgondolkodik, és kis idő múlva kérdezni fog. Akkor te így felelj: Gyónom a Mindenható Istennek, a boldogságos Szűz Máriának és minden szenteknek, és neked édes jó uram... Szóval: gyónjál meg neki, mintha a papnak gyónnál. Érted? Gyónjál meg neki!

Bathóné maga elé meredve ült ottan sokáig. Az arca sápadt volt; a szemét kék árnyék környezte. Mikor aztán felnézett, látta, hogy Hosszúné a könyvbe mélyedve imádkozik.

Egy esztendő is eltelt, mikor a két asszony újra találkozott. A templomban kerültek egymás mellé. Mert Bathóné mindennap járt a templomba; tagja a Rózsafüzérnek; és most már rendszeren gyónik is.

Az öregasszony megvárta, míg amaz bezárja a könyvet, aztán odasusogott neki:

- No lelkem, hát nem is jössz felém? Nem is szólsz az izéről...

- Óh - felelte a menyecske zavarodottan -, hát mit mondjak: csakugyan képzelődtem.

- Megfogadtad a tanácsomat?

- Hát hogyne.

- És az urad?

- Semmi bajom nincs vele. Kicsit megvert, kis ideig haragudott, aztán azóta minden jól van.

Mosolyogva susogta ezt, mert most is mosolygott mindig, mikor szólott. De ez a mosolygás csak olyan volt, mint a felhőn általszűrődő napfény. Aztán keresztet vetett magára.

Az ura már várta a templom előtt.

S mentek együtt hazafelé lassan, szótlánul és szomorúan.

TENGEREN JÁRÓK CSILLAGA

Négy napi tengeri út volt előttem. Kis társasággal utaztam, de csupa osztrákkal. Magyarul nem tudott a kapitány se, pedig a hajó magyar hajóstársaságé. Reggelinél mondja a kapitány, hogy az egyik tisztje magyar: Reiter a neve.

Azt gondoltam zsidó, és csodálkoztam magamban, hogy tengeri pályán zsidót találok, de nem zsidó volt; szőke, kékszemű germán típusú fiatal embernek találtam. Ott sétált a hajóhídon. Az ilyen sétálás négyórai köteles vigyázást jelent.

Szinte megrettenve fordult felém, hogy magyarul szólítottam. A nevemet nem hallotta sohasé, aminek meg én örültem.

A következő órákban megismerkedtem a tengerészet összes tudományával, a mélységmérővel és a magasságmérővel, a tengeri térképekkel, zászlóábécével, a hajó alkotórészeivel, építési titkaival, az útközben látott szardínia-halászat módjaival, a mágnesűvel, a kormánykerék kezelési módjával, a delfinekkal, szóval mindennel, ami csak addig érdekli az embert, ameddig vízen van.

Viszonzásul elővettem a szivartárcámat, és rámutattam a belsejében lappangó havannára:

- Tessék.

- Köszönöm, - felelte mosolyogva, - nem dohányzom.

S a szivarra mégis érdeklődő pillantást vetve jegyezte meg:

- Ez különben igazi havanna, nem afféle tonkababbal pácolt. Hát ilyet is árulnak nálunk?

- Árulnak. De miről ismeri ön meg, hogy ez igazi?

- Valami zománca van az igazinak, valami fakó-zöldes lehelet van rajta, amit nem lehet hamisítani. Aki sok havannát látott, egy szempillantással megkülönbözteti az igazit a brémaitól.

- De hiszen ön nem dohányos, hát honnan ért hozzá?

- Valamikor minden pénzemet erre költöttem. Volt egy stambuli cédrusfa-ládám, abban uram megvolt kicsiben a föld minden dohánycsemegéje. A perzsa sah csibukdohánya volt benne a legalávalóbb, meg azok a szivarok, amelyekből a velszi hercegnek gyártanak.

- És abbahagyta a dohányzást?

- Abba. Pedig lássa én mindenféleképpen szívtam. Kezdtem reggel kurtaszárú magyar pipával, folytattam cigarettával, szivarral, csibukkal, s ha időm engedte nargiléztem is. A szivar-csempészetről könyvet írhatnék.

- Bizonyára nagy muszáj volt, amiért abbahagyta.

- Nem. Önként mondtam le.

- Mégis, egészségi okokból.

- Nem. Nekem nem ártott a legerősebb szivar se. Sőt epekedtem az erős szivarért. Az olyan kikötőben, ahol szivargyár van, bementem a gyárba, és ott vettem a legfinomabbat, legerősebbet.

Társalgásunkat félbeszakította egy polgári ruhában utazó generális: elkérte a tengeri nézelőt, s azzal unatkozott.

Mikor ismét magunkra maradtunk, azt kérdeztem Reitertől, hogyan került a tengerre?

Mosolyogva vont vállat:

- Hogy miért lettem hajóssá? nem tudom. Budán születtem, és nem olyan környezetben, amely erre a pályára irányíthatott volna. És mégis nekem gyermekkoromtól fogva ez volt a vágyam. Én nem játszottam mással, csak hajócskákkal. Karácsonykor is hajót kértem a Jézustól. Olykor papirosból magam is csináltam. Mikor meg rajzolni tanultam, az volt az első, hogy hajót rajzoltam. Olvasmányokban csak a hajóstörténetek érdekeltek.

Tizenötéves koromban arra kértem a szüleimet, hogy adjanak tengerésznek. Eleinte nevettek, később bosszankodtak rám. Vártam jó darabig, hogy hátha megfordul a gondolkozásuk. A gondolkozásuk nem fordult meg, hát én fordultam meg: elszöktem. Gyalog jöttem el Budáról Fiuméba. Tán két forintom volt mindössze, meg egy pakli purzicsán-dohányom a zsebemben.

Ott persze nem a tengerészeti iskolába kerültem, mert hiszen csavargót nem vesznek föl oda, hanem csak olyan közönséges hajósinas lett belőlem, mint akármelyik mezítlábás horvátgyerekből.

Ha még egyszer születnem kellene, arra kérném a jó Istent, hogy mihelyst hajóval kezdek játszani, veressen meg erősen az apámmal.

Hiszen most már belenyugszom, sőt, boldog reménykedéssel nézek a jövőm elé, de megszenvedtem érte százszorosan.

Én, uram, tizennyolc éves koromban már megjártam a földnek összes tengereit; kiálltam viharokat, olyanokat, aminőkről a könyvek se beszélnek, s éreztem a halál borzongató leheletét százszor az arcomon.

Ön bizonyára nem tudja, micsoda súlya van a vízben ennek a szónak: vihar. A földi ember elhúzódik a szobája belsejébe, ha vihar van, de hova húzódik a tengerész, akinek a szobája is hányódik a vízben, mint a falevél. S micsoda vízben! Micsoda ingadozó, ismeretlen mélységű, határtalan, rút és hideg vízben! Aztán kérem, nagy ám a különbség a földi meg a vízi vihar között! A földön a hegyek, az erdők folyton törnek, fogják a szelet, de a tengeren szabadon száguld az a megveszett dühöngő erő, és hömpölygeti, nyomja, emeli, csapkodja a vizet, mintha ki akarná verni a tengert a medréből.

A nagy tengeri vihart itt az Adrián se ismerik. A hegyek itt is sokat elfognak az erejéből, s az itteni hullámvész is semmi ahhoz képest.

A legnagyobb vihar, amit átéltem, Ausztrália és Afrika között dobált meg. Az útleírásokban olvashat ön hullámokról, de meleg szobában olvasni az ilyeneket s átélni más. Mert a képzelet könnyen megfesti a nagy hullámvészt, de az olvasó sohse képzelettel hozza azt a csontmetsző hidegséget, azt a kábító élményt, ami velejár, azt a fülkínzó süvöltést, amivel a szél az árbocköteleteket fészegeti, s azt a gyötrelmes munkát, amire a tengerész kárhoztatva van, mikor a vihar dühög.

Mert a tengerész nem húzódnak el a vihar elől. A kormányosnak csakúgy ott kell állania a kerék mellett, mint jóidőben; az őrálló tisztnek csakúgy ott kell örökölnie a hajóhídon s vigyázni az irányt; a kapitánynak folyton szaladgálnia és rendelkeznie kell, a matrózoknak olyankor legverejtékesebb a homlokuk és leghólyagosabb a tenyerük.

Hát mondom: ítéletnap vihar zúdult ott reánk. Ég és föld elsötétedett, s a tenger mozgó hegyekké változott.

Eleinte csak dobálta a hajót a magasból a mélybe, a mélyből a magasba, a jobb oldalról a balra, és az orráról a tatjára. Később a hullámok föl-fölhömpölyödtek a fedélzetre, s végig özönlöttek rajtuk, úgy, hogy minden hullámcsapás után csurgott rólunk a hideg víz, mint ahogy a kút csövéből csurog.

Egy Dániel nevű vén tengerész volt a hajón az árbocmester, aki negyvenhat év óta élt a tengeren, az mindjárt az első napon azt mondta, hogy ilyen vihart még nem ért. Káromkodott és ordított, mígnem estére elrekedt és csak a szeme véres forgásából láttuk, hogy a kapitányt fiatalnak tartja a hajó igazgatására.

Az a hatvanéves ősz ember maga futkosott akkor föl az árbocokra, és oldott, kötözött, srófolt, szegezett, szóval dolgozott, mint a hajósinas.

De dolgozott mindegyikünk, dolgoztunk innal-kínnal, dideregve, verejtékezve, elgémberedett kézzel és reszkető lábbal.

A hullámok pedig egyre nagyobb erővel rohantak át a hajón, s lesöpörtek minden mozdíthatót. Mi, akik néhányan a fedélzeten dolgoztunk, kétségbeesetten kapaszkodtunk ide-oda, hogy a súlyos vízcsapás el ne sodorjon bennünket.

Egy fiatal kadét is volt velünk, egy kispap-képű kedves fiú; valami angol özvegyasszonynak egyetlen gyermeke. Az az asszony ismerte a hajónk járását; tudta, mikor érkezünk Európába, s odautazott vasúton, mindig abba a kikötőbe, ahova a hajónk először érkezett.

Valahányszor Európába jutottunk, a parton mindig az ő alakja volt az első, amelyet megpillantottunk. Már messziről láttuk nézelővel a sovány és egyenes fekete asszonyt, s ő is megismerte a hajónkat már távolról. Amint kiemelkedtünk az éghatáron, az ő fehér kendője megmozdult és integetett nekünk, integetett.

Az meg aztán látványosságzámba ment, hogyan rohant ki elsőnek a fia a partra, és hogyan borultak egymás karjába. A másvilágon találkozhatnak csak olyan egymás szívére rohanással az egymást szeretőket.

Mármost mi történt, a hajó fedélzetén hordók is voltak, s mink iparkodtunk menteni, ami menthető.

A növekedő vihar olyan erővel rontott reánk, hogy a hajóhidat letörte a kormánykerékkel együtt. Nekünk a fedélzeten kellett dolgoznunk; szögeznünk, kötöznünk. A kapitány maga is velünk dolgozott, mint az utolsó matróz.

Ekkor hömpölygött ismét egy nagy tarajos sötét vízhegy felénk. Én a földre vetem magamat, és a fedélzet láncát megragadom erősen. Arcom a kadét felé van fordulva, aki kötéllel egy hordót szorít le.

- Kadét - ordítom neki -, vigyázz!

Nem tudom, hallotta-e a szavamat. Irdatlan zuhatag omlott át recsegés-ropogás közt rajtuk, s a következő percben magas hullámhegyre futott föl a hajó.

Mikor kiráztam a kabátomból és a szememből a hideg és sós tengervizet, odanéztam, ahol a kadét állott. Nem volt ott. A hajó korlátját letörte a hullám, és a hordót is elsöpörte.

A kadét eltűnt.

De nem beszélgettünk róla. Viharok idején valameddig hallatszik a hajón emberi üvöltözés, aztán mindenki elnémul és hallgat; az emberek rekedtek és komorak. Mindenki elvadul.

Egyik-másik kidőlt már a fáradságtól. Aki bírta, tovább dolgozott. Magam is kimerülten támo-lyogtam le a hajó belsejébe, s az ágyamra feküdtem; átkötöttem a derekamat kötéllal. De mielőtt elnyomhatott volna az álom, arra gondoltam, hogyha elmúlik a vihar, s mink meg-érkezünk Európába, hogyan fog várni az az asszony a parton, hogyan fog integetni elénk a kendőjével, s kinek a nyelve lesz olyan erős, hogy beszélni fog azzal az asszonnyal?

A vihar másnap nemhogy megszűnt volna, sőt még bőszerűbben dühöngött. Már nem volt kormánylapát, már nem volt hajókerék. A kisebb árbocok letörtek. A nagy árboc is megszagatva állott és ingott.

Már akkor nem dolgoztunk. Lehúzódtunk mind a hajó belsejébe. Ott is kötelekbe kellett kötözködnünk, hogy ide-oda ne bukossunk.

Egyszer csak minta ágyú dördült volna, s utána nagy roppanás következik. Azt hittük a hajó szakadt széjjel; leromlott, ledőlt a nagyárboc is.

- Dániel! - kiáltotta a kapitány. - A lyukat be kell tömnünk!

Dániel meg se mozdult, csak véreset pillantott.

- Dániel! - ordított dühösen a kapitány.

- Hát eredj magad! - rekedezte az öreg. - Ebnek parancsolsz!

Már ekkor éreztük, hogy a vihar összetör bennünket. Ki merte volna kiejteni a száján, hogy megszabadulunk? Mindnyájan szótlanul, sápadtan hevertünk szanaszéjjel. Két napja nem ettünk, nem aludtunk. A hajónk összetörtén, vízzel félig telten, s a vihar nemhogy csendesülne, hanem már a lehetetlenség régióiban labdáz velünk.

Mire gondol az ember, mikor a halál kezét érzi a mellén? Semmire. Meghalt még mielőtt meg-halt volna. Én arra gondoltam, hogy vajon leszáll-e a hajónk a vízfenékgig, vagy kóvályogni fog az alsó áramlatokban évszázadokig, míg az állatok szét nem rágják. Aztán haza gondoltam, húsvétra várnak és várnak és várnak. A többi tengerész hallgatott. Csak a vihar hánytá-recseg-tette a hajót.

Egyszer csak aztán megszólal a hajóharang. A nyelve le volt addig kötve, de a viharban kioldódott. És szólt, mint a lélekharang. Mink hallottuk odalent a hajó belsejében, s talán mindnyájan éreztük, hogy a harang nekünk szól.

Ebben a borzalmas percben nagyot ordít egy zugban az öreg Dániel:

- Emberek! Tegyük fogadást Máriának!

A hajó belsejében mindenki térdre ereszkedett.

Én keresztény ember vagyok uram, de a vallásosság nem volt mindennapi kenyerem. Az ember nem foglalkozik fiatal korában lelki ügyekkel. A vallásról nem lehet tudni, mi igaz benne, mi nem igaz. Ha a papok pakfonórát hordanának és rézláncot, talán többet hinne az ember. Hát mondom, nem foglalkoztam a vallással, mióta az utolsó katakétám szeme elől eltűntem, de abban a pillanatban megmozdult valami a szívemben. Hát van valaki, aki ebben az emberirtó veszedelemben segíthet? Van, van! Mária! Az elfelejtett, szívből kivetett Mária, akinek a nevét bölcsőnkben tanultuk az anyánktól. Mária! Mária! Csak az ő égi keze nyúlhat le hozzánk e viharban a megmentésünkre.

Hát mondom, mindenki térdre ereszkedett.

- Nem megyek többé kocsmába! - kiáltotta az öreg égnek emelt arccal. - Tengerek csillaga, Boldogasszony Mária! A templomodba megyek, valahányszor kikötünk!

Mert amint mondtam, részeges és káromkodós volt az ember.

- Minden pénzemet a szegényeknek adom, ha partra juthatok - kiáltotta a kapitány.

- Szabadíts meg Szűzanyánk - kiáltotta a kormányos. - Árva gyermekeket nevelek föl a vagyonomon!

És így kiáltottak tovább. Voltak valami tizennégyen. Legtöbben az italukról és a vagyonukról mondtak le. Egyik a szeretőjéről mondott le, akit el akart venni.

Én nem voltam ivós és nem volt vagyonom, se szeretőm, semmim. Gondolkoztam, hogy mi nekem a legkedvesebb, amit feláldozhatnék? Ön talán komikusnak látja e csendes tavaszi tengeren, de én áldozatnak a pipát választottam.

Nekem az volt a legnagyobb gyönyörűségem, az volt, amire a legtöbbet költöttem, amiről le nem-mondtam volna, semmiért.

És higgye el, hogy távol járt abban a szörnyű órában a nevetésnek csak a gondolata is az emberektől.

A vihar lassankint megenyhült, elcsendesedett. Mink is megmaradtunk; a hajót is elvontatta egy másik.

Azóta nem dohányoztam.

DOKTOR GIZELLA

Székesfehérvárról a vonat negyedórát állott. Valamennyien törődöttek voltunk már az utazástól, hát leszálltunk egyet sétálni.

Az utasok különben csaknem mindnyájan leszálltak. A nők a tavaszi díszeket mutogatták. A férfiak a vörös asztalhoz rohantak. (A mesebeli szomjas iszik ökörnömből, a vasúton utazó szomjas megissza az állomások sörét. Dehát meleg is volt az idő, noha még csak májusi nap sütött az égen.)

Egy II. osztályú kocsinál csoportosulás támadt. Az arcokon bámulás és bosszankodás kifejezése.

- Ez már mégis sok! - dörögött egy haragvó utas.
- Be kellene zárni az ilyen kocsit! - dohogta a másik.
- A kísértőt kellene bezárni! - recsegte egy angolszakállú fiatalember.

A nők ijedten menekültek fel a kocsikba.

Én valami alispánféle emberrel sétáltam. Az úton ismerkedtünk össze. Kedves csevegő ember volt; fiatal, hosszú és sovány. Még a cigarettái is kétszer olyan hosszúak, mint amelyet más ember szokott színi. Odamentünk a csoporthoz:

- Valami örült. Lipótmezőre szállítják, - magyarázta egy szemüveges úr a vállát vonogatva. - A kísértője leszállt sörözni.

Az ablaknál csakugyan egy elmélyedt arcú öregúr ült. Fekete ruha volt rajta. Az arca színtelen. A haja mint a megdőlt gabona vihar után. Maga elé bámult, s mozdulatlan volt, mint a kőbálvány.

Az alispán is megbotránkozott:

- Hol a kísértő? Melyik az?

S nagy gólyalépésekkel sietett át a söröző úriemberhez.

Néhány szót váltott vele; eleinte hevesen, aztán nyugodtabban. Csakhamar visszatért a csoporthoz.

- Ártatlan örült - mondotta megnyugtatóan -, csak búskomorság a baja.

Azután tovább sétáltunk:

- Magam is ismertem már ilyen lelki betegséget - mondotta. - Egy öreg zsidó orvos volt az. De azt be se vitték. Csak otthon élt a faluban. Olykor ki is járt. Végigment a fasoron. Köszönést nem fogadott; ő se köszönt. Nem beszélt soha senkivel, még a feleségével se. Csak egy halottal beszélt. Mert a temetőbe járt ki mindennap. Egyszer meglesték, kihallgatták, hogy mit beszél? Hát a halottal se beszélt egyebet, csak ezt mondogatta:

- Gizella, Gizella, miért tetted ezt?

A vonat indulását jelezték. Visszaültünk a kocsiba. A vonat újból megmozdult és útnak eredt:

- Dehát mit csinált az a halott? - kérdeztem szivarra gyújtva.

- Semmi különös - felelte az alispán. - Rómeó és Júlia története, más személyekkel, más helyen, más körülményekben. Mindennap olvasunk efféléket: ma egy cseléd lány meg egy iparoslegény, holnap egy bárókisasszony meg egy lovászinás. Néha mind a ketten meghalnak, néha csak az egyik hal meg, de azért csak a régi történet ismétlődik mindenkoron.

Ő is szivarra gyújtott, s a fejét rázta:

- Azért mégis mindig megható az, mikor valaki fölcseréli az életet a halállal. Én sokszor gondolkodom arra a lányra. És mondja, nem különös az, hogy a zsidó temetőben Mindenszentek napján egy síron gyertya ég? Ott van a zsidó temető a mienk mögött, hát látom. Tavaly is láttam.

- Remélem, nem mond el nekem valami borzalmas történetet.

Az alispán elmosolyodott:

- Nem. Az élet nem úgy szerkeszt, mint Kotzebue. Az élet tragédiáiban csak egy vagy két alak játszik fekete szerepet. A többi személy közömbös, mint a tehén, vagy éppen vidám. Különben is régen történt ez, még az én diákkoromban. Azóta sok gyászfátyol megfakult a Földön.

A vakációt akkor én az anyám falujában töltöttem. Nagy falu az. Paraszt és úr vegyesen lakik benne, meg egy gróf a falu végén. A grófi kastélytól a falu közepéig széles fasor vonul. Arra jártam én néha az epreskertbe.

Ahogy egy napon hazafelé bandukolok a fasorban, látom, hogy egy kisasszony ül az árnyékon a kertészház előtt. A kisasszony fehérbabos kékruhában ült ottan, előtte egy szalmakalapos fiatalember állt, vállal a fának támaszkodva -, afféle falusi gavallér.

Egy augusztusi nap délutánján volt ez estefelé. Az utca néptelen volt, mint azon a tájon mindig. Semmi különös nincs azon, hogy egy lány kiül a vadgesztenye hűvösére, s egy arramenő fiatalember megáll nála beszélgetni.

Én, amint mondom, akkor még diák voltam, tizenhat éves. A nyári vakációt az évben először töltöttem ottan az anyám szülőföldjén.

Ahogy közelebb jutok, látom, hogy a Doktor Gizella a lány. A fiatalembert nem ismertem. Később mondták egyszer, hogy a tanító.

A kisasszonnyal se voltam ismerős, de azért tudtam, hogy kicsoda. Minden délután elmentem a doktorék háza előtt, s gyakorta láttam doktorékat, ahogy kint hűsöltek a kis kertben; a kövér doktor mindig fekete liszter kabátban, a kövér doktorné szélesen, begyesen, meg egy vékonycsontú, szőke, de feketeszemű lány. Mindig csak hárman és mindig olyan csendesén, mintha mind a hárman némák volnának. A lány hol kékbe volt öltözve, hol rózsaszínbe, de mindig csinos volt és mindig komoly, szinte szomorú.

Hogy ím ott találom akkor az utcán, a gesztenyefák alatt, furcsa volt nekem, hogy nem a saját házuk előtt ül, hanem a kertészház előtt. Ők is abbahagyták a beszélgetést és hallgattak, míg hozzájuk jutottam. A lány ölében fehér napernyő volt. Annak a két végén nyugodott a keze. Rám nézett, míg mellettük elmentem, rám nézett némán, közömbösen, pillantástalanul. Én is rájuk néztem. Köszönni nem köszöntem nekik, mert hiszen nem ismerőseim, de a lányt most még figyelmesebben megnéztem, mint szoktam. Tetszett nekem, hogy szőke a haja és fekete a szeme, és hogy olyan méltóságosan komoly. Akkoriban már sűrűn olvastam a regényeket. Éreztem, hogy ők ketten nem a gabona áráról beszélgetnek. A tanító arca mosolygós volt, a ruhája divatos nyári pepita, és a nyakkendője citromszínű selyem. A lány szeme ábrándosan tapadt reá.

Mégis különös - gondoltam -, ez a tanító katolikus tanító, ez a kisasszony meg zsidó kisasszony. És megéreztem, hogy ezekkel valami történni fog.

De ez csak egy percig tartó érzés volt, egy átvonuló érzés, mint mikor a téli mezőn holló száll át.

Aztán többet nem láttam őket. Visszakerültem a városba. Eszembe se jutottak volna többé, hanem levélben említette őket az öcsém; egyszer a tanítót, egyszer meg a leányt.

A tanítóról mindjárt szeptember elején írta, hogy azt mondja: Új tanítónk jött, mert a Simándi elköltözött Székesfejervárra.

Simándinak hívták.

A leányról meg körülbelül hat hétre rá írta: Nálunk nincs semmi újság, csak éppen hogy a Doktor Gizella meghalt, mert megmérgezte magát.

Megdöbbenve olvastam ezt. Szerettem volna többet is tudni, de nem volt több róla a levélben. És sajnálattal tűnődtem. Vajon miért? Mily kár érte, hogy meghalt; olyan szép leány volt, olyan komoly, olyan fehérarcú! És most ott van a földben. Talán azt is akarta, hogy a babos ruhájában temessék el és a fehér napernyőt tegyék melléje. De hol a gavallérja?

A következő vakáción aztán elkérdeztem, hogy miért mérgezte meg magát a Doktor Gizella?

Hát kérem, érdekes ez így töredékekben is. A tragédiákat én is unom a színpadon, de mikor benne járunk a levegőjében, rajta járunk a földjén, látjuk a házat, amelyben a szerencsétlen lakott, látjuk a sírt, amelyre a neve van írva, akkor azt érezzük, mintha nekünk is részünk volna a történetben.

A tanító tehát elköltözött. Székesfejervárhoz kapott valami jó állást. Nálunk csak afféle kifizetésű segéd volt.

Doktor Gizellát senki se kérdezte, hogy mi a véleménye a tanítók változásáról? Látták őket ugyan itt-ott beszélgetni, de falun mindenki beszélget. Ki gondolt volna arra, hogy ezek akkor is arccal fordulnak egymás felé, mikor nincsenek együtt?

Mindössze az tűnt föl, hogy Gizella egy napon megjelent a katolikus templomban, s leült a hátsó padba. Ott hallgatta ájtatosan a misét, meg a prédikációt. De hát ezt is leányos kíváncsiságnak tekintették; a zsidó leány megnézi kíváncsiságból, hogyan imádkoznak a másfélék? Hát a keresztény ember nem megyen-e el, hacsak egyszer is életében a másditűek templomába?

Később beszélte aztán a sekrestyés, hogy Gizella hétköznapi is gyakorta ott járt, s egyszer, mikor már a nép eltakarodott, megkérte őt, hogy ne zárja be még a templomot, hadd imádkozzon a Mária-képe előtt. És gyertyát vont elő a kebeléből, meggyújtotta, letérdelt a kép elé és úgy imádkozott, olyan ájtatosan, mint valami keresztény leány.

Később tudódott ki az is, hogy mise után eljárt az öreg papunkhoz és tanult tőle katekizmust, keresztvetést, imádkozást.

Minderről otthon nem tudtak semmit. A két-öreg nem járt társaságba, se hozzájuk nem járt senki. A betegek meg, akikhez a doktor járt, nem beszélgettek, csak a betegségükről. Hát a két öreg nem is sejtette, micsoda lelki válságon megy át a leány. Hogy ide-oda kijár, s elmegy a boltba, vagy jegyzőékhez, vagy kertészékhez, azt rendjén valónak tekintették.

Végre egy napon ütött az óra, amelyben nyilatkoznia kellett. A doktornak volt egy ügyvédné leánya, aki néhány hónapja meghalt. Az ügyvéd eljött a városból és nálok volt ebéden. Gizellának nem tűnt föl, hogy a sógor melegebben szorongatja a kezét, mint azelőtt szokta. Azt gondolta, régen nem látták egymást, és a sógor talán borlevest reggelizett.

A sógor aztán ebédnél megszólalt:

- Mikor rád nézek Gizella, mindig azt gondolom, hogy szegény feleségemre nézek. Éppen ilyen volt ő is tizennyolc éves korában.

Ezen mindnyájan elszomorodtak.

A sógor folytatta:

- Én elvennélek téged édes Gizellám, ha hozzám jönnél.

Gizella leejtette a kanalat és sápadtan felelte:

- Micsoda ostoba gondolat!

Azzal átment a másik szobába. Felöltözködött, s elő se került estig. Csak akkor tért haza, mikor már a sógor kocsija elzörgött.

Este aztán az anyja előfogta:

- Hát mi a kifogásod ellene? Mindössze tíz évvel idősebb náladnál. Derék ember, jó ember. A nénéd is boldog volt vele.

A leány csak hallgatott. A végén aztán ő is kirakodott.

- Nekem nem kell! Nem kell!

Az anya kérdőjelekké változott:

- Dehát miért? Mi lehet ellene a kifogásod?

A leány vállat vont:

- Zsidó!

Az anya elképedve nézett reá: megbolondult ez a leány?

A leány sápadtan állt az anyjával szemben, mint aki kivonja a kardot, amellyel az életét kell megvédenie.

- Nem szeretem a zsidókat - mondotta elszántan, hidegen.

S hogy az anya ijedtében csak némán bámult reá, folytatta:

- A zsidók istene zord, kegyetlen úr, rabszolgatartó égi fáraó; a keresztények istene jóságos égi apa.

Aztán egyszerre sírva fakadt.

A sírás mindig többet mond, mint a szóbeszéd. Az anya megértette:

- Dehát beszélj! Van valaki választottad?

A leány ekkor elmondta. Elmondta, ahogy a lányok szoktak beszélni, mosolyogva, könnyezve, meg-megjajdulva, hogy mit szól az apa reá; gyorsan cáfolva minden ellenvetést, hogy Simándi igenis derék ember, ha szegény is, ha fiatal is, ha keresztény is.

- Csak vele lehetek boldog anyám, csak vele, senki mással soha ezen a világon!

Az anya szíve mindig együtt rezeg a leánya szívével. Nincs olyan bolond képtelenség, amit valamely anya el ne fogadjon, ha a leánya sírva mondja el, hát még az ilyet, ami manapság már nem is olyan képtelenség, mióta megvan a polgári házasság. De akkor még át kellett térni egyik templomból a másikba, s a templomok ma is farral állanak egymásnak, mint a rúgós lovak. Bocsánatot kérek ezért a hasonlatért, de nincs különben.

Hát az anya végre is azt mondta:

- Én nem bánom, ha megbolondultál, ám járd végig a bolondját, de kijelentem, hogy én apáddal ebben az ügyben nem beszélek. Ha főzted, tálald fel magad!

A doktor ugyanis tüskés ember volt. Ma is magam előtt látom azt a vén fekete-szürke fülesbaglyot. Azt gondolom, ha megmagyarosította a nevét, csakis a Rettenetes nevet lehetett volna neki ajánlani.

A betegeivel is kurtán-furcsán beszélt az. Minden betegre haragudott. Különösen a paraszt-félének volt mit hallgatnia:

- Megint a gyomrát rontotta el, disznó! Minek zabál annyit! Még egyszer meggyógyítom, de aztán többet énhozzám be ne tolja az orrát, ebatta!

Felfirkantott valamit, aztán csengetett a leányának:

- Gizella, csináld meg neki ezt az orvosságot.

A doktor volt a patikus is. A rendelő szobájának egyik falát feketére festett patikai állvány foglalta el. Tele volt az mindenféle feliratos üvegekkel: Tinctura, Pulvera, Unguentum, Extractum és más efféle feliratok; kék-üveg, sárga-üveg, fehér-üveg, fekete-üveg, halálfejes-üveg; mindenféle jóillatú gyökerek és undok-szagú kenőcsök, mindenféle egybekeveredett porszagok, kórházi szagok.

A receptet átadta az öreg a leányának, aki gyors kézzel töltött ebből is, abból is; mért, kevert skatulyázott. Ügyes, okos leány volt. Ma is látom azt a nyugodt, okos fekete szemét amellyel úgy nézett az az emberre, hogy nem is pillantott.

A beteg aztán, kivált ha paraszt volt, eldicsérte otthon az orvost:

- Ez osztán az ember: ugyan a lelkemre beszélt! Alig is vártam, hogy kívül kerüljek az ajtón! De adott is aztán olyan fájín orvosságot, hogy még harmadnapra is csikaródzott a belső részem tőle.

A családjával azonban nem ezen a pogány nyelven beszélt a doktor. Csak hárman voltak; csendes egyetértésben éltek. A lakásuk kertes verendás falusi ház volt. Úri módon ruházkodtak, szinte divatosan. És hogy zsidók, legfeljebb arról lehetett látni, hogy péntek este három gyertya ég náluk. Egyébiránt nem volt az arcuk Laudon-utcai.

Nálunk nem laknak afféle zsidók. Minálunk négy vagy öt zsidó család lakik, azok is már annyira meghonosodtak, hogy magyarul beszélnek, magyar lapot járatnak, csak éppen a nevük német, meg hogy a boltban gyakorta mondogatják: Úgy éljek! és hogy: Nem létezik!

A leány napokig, hetekig halogatta az ügyet.

Néha már annyira felsrófolta a bátorságát, hogy csak éppen a nyelvét kellett volna megmozdítani, de a szó a torkán akadt, mihelyt az apja szeme ráfordult. Az az összenőtt szemöldökű ember még akkor is szigorúan nézett, mikor nyájas volt.

Eközben mindennap érkezett egy postánmarad-levél. Záli szakácsné ment érte, aki a leánynak bizalmasa volt. A postán azt gondolták, hogy a szakácsné levelez valakivel.

Egy ebéd után az történt, hogy a szakácsnének cigányasszony vetett kártyát. A kisasszony is ott állt, s nézte, hogyan rakja a kártyát a konyhaajtó küszöbén a rongyos boglyas cigányasszony. Kirakott a szakácsnének mindenféle jószerencsét: hírhallást, szerelmet, irigységet, diadalmat, végül házasságot.

- No, most magának gyönyörűsége szép kisasszony, csókolom azt a szép fehér kezit. Tessék idetenni egy négykrajcárost.

Gizella elmosolyodott. A zsebébe nyúlt, s rátette a kártyára a négykrajcárost.

A cigányasszony kevert, osztott, rakott, válogatott. Végül bólogatott:

- Boldog lesz a szép kisasszony, azt mondja a kártya, hogy eléri a legnagyobb boldogságot, amit a földön ember elérhet.

- Igazán azt mondja? De mikor? Mikor lesz az?

A cigányasszony újra meghányta a kártyát s gondolkozva nézte.

- Hamar, hamarabb mint várja.

Azzal összesöpörte a kártyát és nem beszélt többet. Úgy ment, hogy még csak egy rossz kalapot se kért a férjének.

A leány izgatottá vált. Hogy ő boldog lesz? Ezt még mindig csak az álmai ígérték. Hátha az a cigányasszony eltalálta?! És eszébe jutott minden mese, ami a cigányasszonyok jóslatát igazolja. Szinte káprázott attól a gondolattól, hogy hátha neki is...!

Bement a szobába, hogy nyilatkozik az apjának. De a küszöbnél megint visszafordult. Kivett egy kis Mária-képet a kebeléből. Letette a székre és eléje térdelt. És könnyektől bágyadozó hangon könyörgött neki:

- Szűz Mária! Égi édesanyám! Könyörülj rajtam! Hiszen te is zsidóleány voltál! A tengeren is hozzád könyörögnék a veszedelmekben! Én is hozzád könyörögek! Ments meg!

A szobában ott volt az anyja is, meg a szakácsné is. Azok ott könnyeztek a háta mögött.

A doktor a szomszéd szobában írt valamit, jelentést vagy mit az őszi járványról. Feltűnt neki a leányának a hangja. Fölkel és kinyitja az ajtót. Rábámul a leányára meg a képre. Az arca haragtól torzul el:

- Mi az?

A leány holtra sápadt arccal emelkedett föl, de megállt az apja előtt elszántan, azzal a pillantástalan merész nézéssel, amellyel a bajvívó néz az ellenfelére.

A doktor egy kézintéssel kiküldötte a feleségét meg a szakácsnét a szobából.

Mi történt odabent, senki se tudja. A leány töredezett hangja ki-kihallatszott, mint a gyónók gyónása a sekrestyéből.

A doktor elsörnyülködő hörgése szakította meg a leány beszédét:

- Soha! Soha!

- Meghalok apám!

- Hát inkább halj meg, dögölj meg! Muzsikaszóval foglak eltemettetni!

- Ez az utolsó szavad apám?

- Ez! És most kelj fel, ne térdelj itt előttem, mert felrúglak!

Úgy ordított, hogy az ablaküveg is rezgett belé.

A két öregasszony ijedtségtől dermedten állt a szomszéd szobában. Mikorra visszatértek, a leány a padló szőnyegére borultan zokogott. A Mária-kép eltépett darabkái ott heverték körülötte.

Fölemelték, mosdatták, vigasztalták. Ő egyszerre el is hagyta a sírását, s az arca látszólag nyugodt volt.

Estefelé levelet írt. Odaadta a szakácsnénak, hogy vigye a postára. Egyebet nem beszélt.

Az anyja persze nagyon sajnálta. Iparkodott ráokosítani, hogy az ilyen fiatalkori ábrándozást később bolondságnak ítéli az ember.

- Az a tanító lásd kisfizetésű, alsórendű hivatalnok, fiatal is még, húszéves vagy huszonegy legfeljebb. De ha több volna is, ha jóállású ember volna is, apád soha meg nem engedné, hogy elhagyd a vallásodat.

A leány nem felelt semmit.

Este az anya aggódva figyelte, hogy elalszik-e a leánya? Hogy mély sóhajtását hallotta, odafelelt melléje és folytatta a vigasztalást:

- Az éjjel jól alszol leányom és holnap elfelejted.

- Holnapra meghalok - felelte a leány.

Az anyja persze ezt csak mondásnak tekintette. Tovább vigasztalta.

A leány még egyszer megszólalt:

- Azt mondta apám, hogy muzsikaszóval temettet el. Hát azt húzassátok: Kidőlt a fa mandulástól.

És többet nem beszélt.

Reggel, mikor föl akarták kelteni, halva találták az ágyában.

A többi aztán nem hallottam, de láttam már zsidó halottat, a földre fektetik fekete posztóra és beterítik állig fekete posztóval. Képzem, milyen festői lehetett az a fehér arcú leány, amint ott feküdt nyakig betakartan; mellette az égő gyertya, szőke haja szétterült a feje körül a fekete posztón.

Azt mondják, hogy az anyja beletette a koporsóba a leány kebelére azt az eltépett Mária-képet.

A temetésre elment Simándi is. Mert a lány az utolsó levélben ezt az öt szót írta neki: „Jöjjön el a temetésemre: szerdára.”

Szép muzsikás temetés volt. Az utat a fákról hulladozó levelek takarták. Ott volt a faluból minden lélek, még a plébános is. A cigányok elől haladtak és azt játszották, amit a lány az utolsó kívánságául megjelölt. Simándi egy szabónál volt megszállva. Annak az ablakából nézte a temetést; azaz hogy nézte volna; de nem látott semmit se belőle; mert mikor a temetőmenet odaérkezett, csak elfordult. Leborult az asztalra, a két kezére és ott sírt.

SZERETEM AZ IGAZSÁGOT!

Egy leány lépeget könnyes szemmel be a faluba. A bal arca piros, a jobb halovány. A hóna alatt lepedőbe kötött motyó.

Csinos leány, noha kissé görbe is a lába, mint a korán dolgos parasztleányoké szokott lenni. A ruhája fehérvirágos, eperszínű szoknya és egérszínű, rojtos télikendő. A lábán csizma. A kezében egy pár nagysarkú cipőt lógat.

Nem is a házak előtt halad, hanem a havas-sáros kocsút közepén. Bizonyára azért megyen ott, hogy ne szólítsák meg. A bolt előtt mégis rákiált egy asszony:

- Mi bajod Etel? Elküldtek?

A leány nem felel, csak a könnye szaporodik meg válaszul.

Sietve halad a templom felé. A templom közelében befordul egy kis nádfödeles parasztházba.

A falu negyedóra múlva tudja, hogy Etelt elküldték a kastélyból.

A szomszédos házakból átkíváncsiskodnak az asszonyok. A leány csak sír odabent az ágyfejre borultan. Sem az anyjának nem felel, se másnak. Unja is a faggatást, fölkel és beül a kamrába.

- Majd elmondom. Ne firtassanak mostan!

S be is támasztja az ajtót.

Az asszonyok ijedt tyúkokként csodálkoznak egymásra.

Mi történhetett?

Etel a kastélyban szolgált a nyár óta. Az új uraságnál.

Az új nagyságos asszony német. Bécsből való. Egyszer, hogy az urával sétált a mezőn, Etel arrafelé vitte az ebédet az apjának.

- Milyen csinos figura ezen a zöld réten! - mondotta az asszony.

S valóban, azon a száznegyven holdas zöld szőnyegen az a rózsaszínruhás leány... képrámába illő látvány volt.

Az uraság akkor kezdte tanítani a feleségét magyar szóra.

- Mondd neki: Hova mégý lelkem?

Etel már piros volt, mikor közeledett is. A váratlan szólításra megrebbent a szíve. Az asszonyra emelte szemét, s válaszolt boldogan:

- Apámhoz, gyönyörűm!

Nem illet ez a szó. De a finom, szép arcú, csipkeruhás nagyságos asszony annyira elbájolta, hogy öröm-ijedtében csak a lelke szavával felelhetett.

Az asszony nem értette a választ. De tetszett neki a piruló arcú tiszta parasztleány. S tetszett a leány hangjának melegsége is. Aztán az ételre fordult az érdeklődése. Az ura tolmácsolta a szavát. Etel válaszolta, hogy bablevest visz. S le is vette a fedőt. A nagyságos asszony nevette, hogy egyes ember annyi bablevest megeszik.

Csak amikor már Etel tovább haladt, akkor kérdezte meg az urát, hogy mit jelent gyönyörűm?
Még azon este megjelent Pócsiéknál a parádés kocsis, hogy menjen fel Etel délelőtt tízkor a kastélyba.

- No beütött az áldás a házba! - szólt vígan Pócsi gazda.

Kisgazda volt, afféle négyláncos földű. Máshová ugyan nem bocsátotta volna szolgálatba a leányát, de a kastélyba... A kastély a szerencsének fészke.

Csak még az a kérdés volt hátra, mit szól rá Lukács?

Lukács a leánynak a vőlegénye. Újborra lenne az esküvőjük.

Lukács csakhamar nyitja is a fakilincset. Tatársüvegű vasszeg-bajszú legény. A ködmen úgy áll rajta, mint a harang. Dehát úgy áll a ködmen az első télen és úgy szép. Feszít is benne Lukács.

Különben is büszke legény. De becsületes szemű. Hogy egyszer ült másfél esztendő, nem számos. Kocsma erányában történt, és hát egy ujjnyival beljebb csúszott a kés, mint ahogy szándékolta. Minden évben történt övele efféle, s nem került az ügy törvényszék elé.

Mindenki tudta, hogy ha kissé hörcsög is Lukács, nem rosszcsont. Sőt éppen azért voltak azok a kis véres kellemetlenségei is, mert nem tűrte, ha valaki rendetlenkedett.

- Szeretem az igazságot! - mondta olyankor.

És felgyűrte a karján az ingét. Fogta a botját vagy nyúlt a fanyelű késért a csizmaszárába.

És a falu az ő pártján volt mindig. Rendetlenség történt: Lukács rendet szabott. Nem kellett volna annyira, dehát ami igaz, igaz!

Mikor elítélték is, nem föllezett.

- Tudom én, hogy ez az igazság - mondta megnyugvással.

S mivelhogy csakugyan jobb is elevenen ülni a kopár börtönben, hogysen feküdni holtan bármily szép virágos halom alatt, Lukács leülte a rovást keserűség nélkül.

Lukács tehát benyitja az ajtót. Jóestét köszön, és ül a tatársüvegben, harang-ködmenben az asztal mellé. Pipázik. Pócsi gazda is pipázik.

- Hát Etelt szógálatra kéri - kezdi Pócsi gazda. - Itt járt a Soódy nagyságos uraságnak a kocsisa. Az ám. Hát azért hivattalak, Lukács, hogy hát izé, mit szólsz? Odaadjuk-e? vagy ne adjuk?

Etel áll a bubos homályában és fénylő szemmel nézi Lukácsot.

No, mesébe illő gyöngyélete következett a kastélyban Etelkának! Nem kellett dolgoznia semmit. Csak mit az asszony kívánt, tedd ide, tedd oda, egy kis söprés, egy kis porolás, - csupa gyermeknek való munka.

Vasárnap délutánonkint, mikor Etel hazalátogatott, nem győzte elbeszélni a sok csudát, hogy hogyan élnek a kastélyban? Hogy az asszonynak mennyi gyűrűje, selyme, bársonya! Hogy fehérítővel porozza a képét, azért olyan szép. Hogy nem dolgozik semmit, csak hol olvas, hol öltözködik, hol a körmöcskáját fényesíti, hol az „ongorát” veri. És minden este fürdik. Az ura reggel fürdik hidegben, ő meg este melegben. Délutánonkint meg lovagol, nemcsak féloldalt ül a lovon. Néha még vadászik is az urával és úgy elsüti a puskát, hogy a szempillája se rebben

meg tőle. Aztán mindenféle csudás ételeket esznek, sületlen húst, káposztavirágot; penészes sajtot. A csigát is megeszik, mint a cigányok. Reggel meg kávé helyett herbateát isznak, pedig nem betegek.

Soódy nagyságos úr meg még furcsább ember. Reggel, mikor fölkel, fölkap egy gyermek-nagyságú nehéz vasgombócot, de nem is egyet, hanem kettőt, minden kezébe kettőt, aztán azt emelgeti meg leeresztgeti sarkig, hogy az a kopasz feje csaknem a földet éri. Hol meg a levegőbe lökdösi, mintha valakit el akarna lökdösní vele. Esténként meg ahelyett, hogy lefeküdne, átsétál vacsora után az ó-toronyba. Ott nézegeti egy nagy csövön a holdat. Olyankor be kell fűteni előtte. A bécsi inasnak nincs rá kedve. Csak aszongya hogy:

- Ké!

„Ké” annyit tesz magyarul, hogy: Eredj te! És Etel megyen is. De csak a zúgó felett ne kellene átmenni! Keskeny a híd, csak két gerenda. És mély a víz alatta. Azt mondják, meg se lehet mérni, olyan mély. Etel mindig megszédül ottan. De inkább meg is kerülí a tavat. Csakhogy mikor nagy a hó, bajos benne járni.

Az úr egyébiránt olyan ember, aki a világnak mind a négy szegletét látta. Tengeri hajón élt tizenöt esztendő és kapitány volt vagy ezredes. Persze tengeri kapitány vagy ezredes. De jó ember. Csak kevésbeszédű és sokat alvó. Délig is hogy néha. Az igaz, hogy későn is fekszik le, - a kíváncsisága miatt.

Mindezt is csacsogással mondta el Etel vasárnaponként, s a hallgatóság ámuldozott.

Irigyelték is Etelt a faluban. Legjobban persze a bérét irigyelték. Huszonöt korona minden hónapra. Karácsonykor meg még külön egy igazi aranygyűrűt kapott a nagyságos asszonytól, piros köveset. Az úrtól meg egy húszkoronás új aranyat.

De hát még amit ígértek? Ha legalábbis két évet szolgál, a kastélyból adják a móríngot. Mennyit? Nem mondták. De zsákkal áll ott a bankó.

Mi történt, hogy Etel egyszerre hirtelen kicsöppent a menyországból? Mi történt?

???

Pócsi gazda maga indul nagybúsan Lukácshoz. Lukácsnak talán megnyilatkozik a leány.

A legény már jön is. Az utcán találkoznak, Lukács szemöldöke össze van ráncolva.

- Megverték? - kérdezi sötéten.

- Nem, azt nem gondolom. Ámbátor hogy semmit se tudunk - feleli az apa.

A legény megkocogtatja a kamraajtót:

- Etel! Én vagyok itt.

A kamraajtó kinyílik. Tártan is marad. Etel ott ül a korpás zsákon és sírdogál. Nem felel a legénynek se.

- Csak azt mondd meg legalább, hogy megverték-e?

A leány a fejét rázza:

- Nem. Csak pofon ütöttek.

- Kicsoda?

- Az úr.

- A teremtesít néki! Hát mér ütött pofon?

A leány hallgat.

A legény bevonja a kamraajtót. Leül a másik korpás zsákra. Pipál komoran és nagy szivatokkal. Végre megszólal.

- Loptál?

- Nem.

- Kárt tettél?

- Nem.

A legény elgondolkodik egy percre.

- Feleseltél az asszonnyal?

- Nem.

És újra sír a leány keservesen.

- Vége mindennek! - sírja. - Vége minden szép reménységünknek!

Lukács ráordít:

- De hát miért? Mi rosszat cselekedtél?

- Semmit.

Bajos is azt egyszerre elmondani, hogy mi történt?

Hát az történt, hogy a báró a feleségével behintózott tegnap estefelé a városba, Etel is magukkal akarták vinni. Mert komédia van a városban és a báróné szereti a komédiát. Etel sohase látott affélét, csak csepűrágót látott egyszer tíz éves korában a korcsma udvarán. Aztán az utolsó pillanatban mégis meggondolta az asszony, hogy jobb lesz, ha Etel otthon marad, elkészíti a teát és befűt a hálósobába.

Hát Etel otthon is maradt. Tizenegy órára kellett megteríteni az asztalt és odakészítenie a „piritusz”-főzöt meg a sonkát, tojást az asztalra. És akkorára melegnek kellett lennie a hálósobának is.

Etel mindezt el is végezte gondosan. Az ágyakat is megbontotta.

De a nagyságos úrék késtek. Talán bent maradtak vacsorára is a városban.

Etel megnézte a kályhát. Megrakta újra. Megrakta bőven.

Aztán megbontotta az ágyakat. Ahogy az asszony ágát bontja, kellemes ibolyaillatot érez. Máskor is érezte azt. Tudta is, hogy az asszony be szokta locsolni valami illatvízzel a párnáját. De aznap este erősebb volt az illat és édesebb.

- Milyen jó lehet ilyen szép fehér párnán aludni! - gondolta Etel elandalodva.

S leült a székre az ágy mellé. Odahajtotta a fejét a párnára.

De nem aludt el. Egyre fülelt. Hallgatta negyedóránként az óra verését.

Szép nagy falióra függött a hálósobában. Hosszúkás mint a hegedű. És halk zengéssel verte az időt.

Elverte már a tizenkettőt is. Etelnek egyre nehezült a szeme-pillája. Az óra az egyet is elütötte. Az uraságok még mindig odavannak. A kettő is elzendül. A negyedórák is.

- Már nem jönnek haza - gondolta Etel kábultan. Bent maradtak, ott is hálnak.

S az álmodástól, kályha-melegtől, ibolyaillattól bódultan kissé beljebb feküdt. Csak féloldalt. Aztán olyan volt neki, mintha a saját ágyában nyugodna, de rosszul feküdné. Bágyadt kézzel gombolta ki a rékljét s oldta le a szoknyáját. Beljebb feküdt az ágyba, a saját ágyának érzett ágyba.

S nem hallotta többé mennyit ver az óra.

Egyszer csak az óra leereszkedik a falról. Két hosszú lába nő neki. Odalép az ágyhoz, s kiált nagy mérgesen:

- No lám, a szemtelen!

S Etelt kirántja az ágyból. Csattantja pofon úgy, hogy Etel az ajtónak hanyatlik.

Az óra már akkor átváltozott nagyságos úrrá.

Lukács dühösre kerekedett szemmel hallgatta a szaggatottan elmondott történetet.

A végén fölkel. Zihál, mint a bika. A tatársüveget feljebb csapja a fején. A ködménét összegombolja.

- Hogy elküldtek, azér nem szólok - mondja szinte lángot fújva az orrán. - Megfogadhattak, el is küldhettek. Azér nem szólok. De hogy pofon ütöttek...

S megrázta az öklét. Elment.

A földesúr éjfél felé belefáradt a csillagok szemlélésébe.

De hogy igen tiszta volt az ég, nem hagyta abba. Csak azért kelt föl a helyéről, hogy néhány percre pihentesse a szemét.

A parkra nyíló ablakhoz lépett, s keresztbe fonta a karját.

A park fehér volt a dértől. Dél előtt borult volt az idő és olvadás. Este felé kitisztult az ég. A fák vizesek voltak, mintha verejtékeznének. S íme, este a holdfény egy fehér parkot világít meg. Minden fa fehér, mint a virágzó szilvaskert. A tó tojásdad kékfekete tükörlap, s benne is mélyen ragyognak az ég csillagai. A híd is fehér az ablak alatt, mintha alabástrommá változott volna.

- Ördög, azt a hidat! - morogja Soódy. - Mindig elfelejtem, hogy karfát kell rá csináltatnom. Ilyen deres időben megcsúszok egyszer rajta...

E pillanatban egy emberárnyék jelenik meg a híd túlsó végén. Hegyes tatársüveg van a fején. A ködmene, akár csak egy harang. Hosszú bot van a kezében.

A következő pillanatban lassan besüllyed, beleolvad az ember a híd alatt sötétlő árnyékba.

- Bizonyosan pisztrángra merít a gaz kópé! - gondolta Soódy.

A zúgóban szapora a pisztráng. A falubeliek rájáznak, ha nem örködik a kertész. Persze ilyenkor kinek is jutna eszébe, hogy örködjön.

Visszaült a teleszkóphoz és ráirányította az Uránuszra. Nézte vagy tíz percen át.

Aztán fölkel. Bezárta a teleszkóp felső és alsó végét. Cigaretára gyújtott. Fölvette a bundáját. Kilépett az obszervatóriumból.

Csak egy kampós turistabot volt nála.

Gondolatokba mélyedten andalgott a kastély felé.

A park csendes volt, csak a zúgó morgása hallatszott. Közelebb már hallani lehetett, hogyan zúzódnak halk zizegéssel a víz jéglemezei, amint leesnek a négy méternyi mélységbe, a tóba.

Mikor a hídhöz ér, a zúgópartjának árnyékából előjelenik az ember. Fölhág a sziklára. S ahogy egy szökellő mozdulattal a hídon teremne, nagy lóbőr csizmája megcsúszik. Csak kétfelé út a levegőben s visszatűnik az árnyékba. Nagy toccsanás...

Soódy elhőköl, elbámul. Az ember üvölt odalenn:

- Á-á-á-ó!

Hátborzasztó hangok. Mintha nem is emberi szájból törnének elő, hanem valami vadállatnak a torkából.

Soódy lefut a sziklák közt kanyargó úton. Talán ha odanyújtja a botját... De már az ember nem látszik. Csak a víz tajtékzik, bugyog, örvénylik szilajon.

A következő pillanatban fellökken a víztajtékból a tatársüveg. S újra hangzik az üvöltés:

- Á-á-á-ó!

Soódy ledobja a bundáját. Beugrik. A jeges víz szétcsap. Soódy úszik, mint a cápa. Elkapja az embernek a jobb kezét. A ballal már az ember maga főgódzana Soódyba, de Soódy félreüti. A két felsőkarján ragadja meg a fuldoklót. Lábbal dolgozik a vízben. Csak a két fej látszik ki. Az egyik süveges, a másik a Soódy kopasz feje. A két szempár egymásra mered.

És a víz lassan forgatja őket, mintha valcert táncolnának. Az arcukhoz olykor jéglemez surlódik.

- Taposd a vizet! - rikoltja Soódy.

Végre kint vannak a forgatagból. Soódy követ érez a lába alatt. Rálép. Kivonja az embert.

Az ember hákog, krádog, liheg. Ahogy ott ül a földön, fölemeli a bal lábát, aztán a másikat. A víz kiömlik a csizmaszárából. A vízzel együtt kihull egy fényes vasú kés is.

Az ember fölveszi a kést. Morog valamit. Visszadugja a csizmaszárába. Fölkel. Üveges szemmel mered Soódyra.

A tekintete mint a kitömött farkasé.

Soódy nagyjából leverte magáról a vizet, bundájába bújt. A parasztra nézett, hogy mért mereszti úgy rá a szemét? Várta is, hogy leveszi a süvegét az ember és köszönetet mond.

De az csak nézett mint a kitömött farkas.

Azután megfordult szótlanul és lomha lépésekkel cammogott el a fák közt, a falu felé.

A deres úton nagy fekete foltok maradtak a nyomában.

Soódy csodálkozva nézett utána és a fejét rázta:

- Micsoda háládatlan fajzat!

ALI RÓZSÁS KERTJE

Téli éj. A sötétségben hull a hó. Hullong nagy pelyhekben, némán, szünetlenül. Két lépésnyire nem látni.

És a sötét havazásban egy ember botorkál. A feje a nyaka közé van húzva. Se kalap, se süveg rajta, se télikabát. Megy-megy, mint a részeg. A hó a hajára hull és olvadoz rajta. Rogyadozó inakkal botorkál a hóesésben, az útjéző éji világban.

De ím, megdöbbenve áll meg: a sötét magasban, a hullongó pelyheken át, öles nagyságú, kékes-fehér kereszt világlik feléje.

Egy mozdulatlan nagy csillagkereszt. Az égen? A levegőben?

Szinte elhőköl tőle.

Káprázat?

A szemét meregetve lépdegél feléje. Alig a hatodik lépésénél elvesz a föld a lába alól, s ő maga arccal esik valami mélységbe.

Semmi, csak árok.

Feltápaszkodik. Lerázza a havat a kezéről. Ismét mereszti a szemét a látományra. A kék kereszt változatlanul ott ragyog a magasban.

Tehát nem káprázat. A kereszt ott világol egy-helyen, mozdulatlanul. A fénye, ahogy közelebb-közelebb lép, egyre tündöklőbb.

Mi ez?

A kereszt mégsem az égen tündököl, hanem valami ház fölött. Ház, valóban ház. Emeletes vagy tornyos. Alább is van rajta lámpás, utcai, sárgafényű. És a lámpánk alatta, fölött is betűk feketélnek.

Az ember egész testében reszket a hidegtől. A foga vacog. Az arca lilaszín vörös. Táguldozó szemmel lép közelebb. Nézi. Olvassa a felső nagy betűket: JÉZUS HÁZA.

Bámul. Pislog.

A szeme aztán az alsó apróbb betűkre fordul. Olvassa:

Ide mindenki bejöhet, akinek szállása nincsen. Még alább, még apróbb betűsor:

Vessetek ebbe a lyukba kenyeret vagy egyéb ételmet a Jézus szegényeinek.

S a falon akkora lyuk látható, amekkora egy kenyér befogadására elég.

Az ember bámul.

Mi volt az a Jézus háza?

Valamikor, még a szabadságháború idején, egy szegény mesterlegény szabadult ki a kórházból, és nem volt hol meghálnia. Zord őszi est volt az, szeles és fagyos. Sok házba benyitott. De a sápadtsága, rongyossága bizalmatlanságot keltett mindenütt.

- Itt nincs szállás barátom.

A város végén orgonaszónak szent bűgása hallatszott a házak mögött a sötétben. A legény hallgatódzott, aztán arra fordult. Kivilágított temetőt látott. Az orgona a temetői kápolnában szólt. Bent és kívül térdeplő és álló sokaság. Ájtatos zúgással énekelték a halottak litániáját:

Az örök haláltól ments meg Uram minket...

A legény fázott. Befurakodott. A litánia végén leült. Elaludt.

Durva hang zavarta fel.

- Hej!

- Hadd maradjak... A kórházból jöttem... Hadd háljak itt az éjjel.

- Éppen az kellene! Isten háza ez...

- Minek az Istennek ház?

A lármára egy pap is megjelent. Az is ráhurrogott. Kiűzték a legényt a kápolnából.

Hová ment? Hol hált? Nem tudni. Csak annyi bizonyos, hogy később az élete folyamán kocsi-gyáros lett ugyanabban a városban és meggazdagodott. Ő is építtetett templomot, de abba papot nem bocsátott be. Ráíratta nagybetűvel: JÉZUS HÁZ, s megnyitotta a hajléktalanoknak.

A ház a város végén épült - szemben a temetővel -, s két nagy terem és két ruhatár volt benne. Egyik a férfiaknak, másik a nőknek és a gyermekeknek. Gyékénnyel letakart cementágyak álltak mind a két teremben, s középen nagy márványasztal. Cement és márvány volt ott minden, még a kályha is - nagy négyszög kályha, inkább kemence. Sütni-főzni is lehetett benne. A tetején meg meg is hálhatott az, akinek ágy már éppen nem jutott.

A két nagy teremhez aztán két fürdőszoba is volt építve. Annak a vizét télen a belső kemencék éjjel-nappal melegítették.

Zár nem volt az ajtókon, sem a kapun. Beléphetett akárki, akármikor. Ki is mehetett belőle.

Telenkint mindig nyüzsgött ott az ember. Olykor annyian voltak, hogy még az asztalon is háltak. Nyáron azonban csak éjjeli szállásra tértek be holmi szegény, vándorlegények, drótosok, ablakosok, újságáros gyermekek. Néha egy-egy olyan család is odaszállásolt, akit valamelyik háziúr az utcára rakatott ki. De persze soká nem maradtak, mert bizony a Jézus házának lakói könnyen ellopogatták az apró holmit.

Maradós lakója csak három volt a háznak: egy részeges mészáros, egy köszvényes lábú agg szabó, meg egy vén cigányasszony. A rendet is azok intézték. A szabó a csendes rendet. A mészáros azt a rendet, amelyikre erő kifejtés is kellett.

A mészárosnak Pálfi volt a neve. De csak éppen annyiban volt mészáros, hogy segített az igazi mészárosoknak a vágóhídon, afféle ronda munkákban. S azért kapott mindennap egy-két hatost, birkafejet, májat, borjúlábat, más effélét. Délutánonkint már ivott és danolt. De volt úgy, hogy ruhát vagy fehérneműt kellett vennie, s nem ihatott napokig. Olyankor kedvetlenül ült a márványasztal főhelyén, az ő saját külön székén, egy nagy bolti ferslőgon. Ruhás ládának szerezte ő azt valamikor, de sohse vitte annyira, hogy elrakni való ruhára is jutott volna pénze. Csak épp egy toll-vánkos volt minden vagyona. Azon szokott ülni is, mikor a ferslőgóján ült az asztalnál.

Egyetlen jó cimborája a szabó volt, Bogár Miska. Az is hatvan éven fölül való vén legény, de sokkal idősebbnek látszott, mert se haját se szakálát nem nyíratta, mióta beköltözött a Jézus-házába. Annak se volt semmije csak épp ágyneműje. A sarokágy volt az övé, a kályha mellett.

Mindig otthon ült vagy hevert. Pipázott, kegyes újságokat olvasott. Kertészkedett is nyarankint a kis házi kertben. Péntekenként olykor eljárt koldulni.

Hát akkor este ott ültek még néhányan a Jézus házában lakói a nagy háromméteres márványasztal körül. Csak hárman: a mészáros, a szabó, és az öreg cigányasszony.

Gyertya égett előttük egy ökölnyi tuskócskán. Kártyáztak.

A cigányasszony is afféle őslakó volt ott. Még akkor került be, mikor az urát, Pondró Jancsi bőgőst agyonverték. Egy cigánylakodalmon verték agyon. Pondróné akkor meggyűlölte a cigányokat, s beköltözött a Jézus házába. Csak épp a pipázást meg a piros fejkendőt tartotta meg a cigányélet emlékéül. Ő is koldulgatott péntekenként.

Hát ott ülnek hárman és kártyáznak, pipáznak. Egy palack bor előttük és egy félben-fogyott nagy dióskalács újságpapírosban. A kalácsot valami jólélek csúsztatja be este nyolc órákor, s már akkor csak valami hatan voltak ébren. Vígán lakoztak belőle, s akkor, hogy a mészárosnak pénztelen napja volt, a cigányasszony ajánlotta meg a bort: hozassanak egy kétliteres palackkal ketten a szabóval, s kártyázzanak rá; aki nyer, egy pohárral ihatik.

Szilveszter estéje volt aznap, s a babona azt tartja, hogy aki ébren éri meg az újévet, nem hal meg abban.

Már éjfél elmúlt, de a palackban még volt egy pohárra való bor.

- Ideje, hogy lefeküdjünk - mondotta a mészáros. - Elfogy a gyertya is.

A cigányasszony belenyúlt a szoknyája zsebébe, és kivett egy marok gyertyavéget.

- Van itt - mondotta. - Akár reggelig.

És álmos szemmel nézett a kártyáiba.

Akkor lépett be az ajtón az éj vándora.

Belépett. Megállt. Nézett.

A feje havas volt. A szakála is. A szeme vad és rémült. A kabátja ferdén volt begombolva. A keze kéklott a hidegtől.

Állt.

A szabó rápillantott.

- Mindörökké ámen! - kiáltotta gúnyosan.

S megnyálazta a hüvelykujját, lecsapott egy kártyával.

A jövevény körülnézett. Nagy terem. Fehér kőágyak, negyven is, párosával egymás fölött és benne alvók.

A sarokban kőkályha. Vörös fény terjeng ki az ajtaja lyukain. A jövevény odalép. Tartja a hátát a melegnek. Néz.

Csend. Alvók horkolása. Kályhának halk mormolása. Fokhagyma és vöröshagymaszag dohányszagokkal keverten.

A cigányasszony lecsap a kártyával és nyom egyet a pipája parázsán. A mészáros is lecsap. A szabó is lecsap újból.

S megint a jövevényre néz.

- Hát a fa? - kiáltja neki. Ha nem hoztál, ne melegedj!

- Fizetem - feleli halkán a jövevény. - Megfizetem.

Erre a szokatlan nyilatkozatra mind a három kártyázó feléje fordul. Az ágyakon is megmozdul két árnyék és fölül.

A cigányasszony meggyújt egy másik gyertyavéget is, és a jövevényre vizsgálódik.

- Hát lássuk - szólalt meg a mészáros vastag hangja. - Fizess. A fát mink hordtuk ma össze, hát nekünk fizess.

- Én egy nyalábbal hoztam! - kiáltott egy rekedt hang a sarokban a felső ágyból.

S a hang tulajdonosa legott le is ereszkedett. Toprongyos, szürke hajú csavargó volt. Két cipőt kapott fel az ágya szögletéből, és két rántással a lábára szottyantotta. A bal cipő azonban olyan rongyos volt, hogy kifitogott belőle az újságrongy, amellyel a meztelen lábát szokta betekerni.

A ruhájáról, kezének széles fehér körmeiről látszott, hogy pék.

A jövevény az asztalhoz lépett, és egy ötkoronás ezüstpénzt vetett oda.

A gyertyavilágnál látszott, hogy rendes és tiszta úri ruhába öltözött ember, körülbelül harminc éves, fekete göndörhajú és göndörszakálú, de oly sápadt, mint a koporsóból kikelt halott.

Az ezüst-csendülésre hat ágyban is megmozdultak. A márványszerű egy-két perc alatt körülnépesült. Bámuló szemek néztek a jövevényre.

- Közpénz - szólalt meg a szabó.

És sovány ujjai póklábakként jelentek meg az ötkoronás fölött.

- Üljön le - mondta az öreg mészáros. - Egyen, ha éhes.

És eléje tolta az újságpapirosban a kalácsot.

A cigányasszony még egy gyertyavéget meggyújtott, és a gyertyatartó tuskóra állította.

A nagyobb világosságnál látni lehetett, hogy a jövevény ruhája szinte új, úri, diószínű, csak épp hogy félre van gombolva.

- Mér nem megy a fogadóba? - kérdezte a cigányasszony. - Ott jobb a hely. Ámbár itt is tiszta.

S nagy füstöt bodorított a pipájából.

A jövevény csak állt az asztalnál, és zavaros szemmel nézett az asszonyra.

- Zsidó ez! - rikoltotta egy hang. - Zsidó!

Az arcok elképedtek. A mészáros alatt megdobbant a láda. Szokása volt, hogy rugott egyet a ládáján, ha valami izgatta, vagy szólani akart. A dobbantás az elnöki csengetést helyettesítette:

- Nem - felelte ijedten a jövevény -, nem vagyok zsidó.

De ahogy így a két tenyerét a válláig emelte, a mozdulata csak megerősítette a gyanút.

- Zsidó! - kiáltották hárman is. - Zsidó! Ki kell lökni!

- De nem! - rebegte a jövevény.

S egy lépést hátrált, ijedten nézett körül.

De mindenfelől csak a rámereszkedő fagyos szemeket látta.

Az agg szabónak szinte kétakkorára nyúlt a nyaka, ahogy a jövevényt szemlélte. S rendetlen fehér haja szinte fölborzolódott.

A kínos csendben végre ő szólalt meg. A mészárosra tekintett.

- Vidd a fürdőbe - mondotta nyugodtan. - Itt különben is kötelező a megfürdés.

- A ruhát is meg kell előbb gőzölni - mondta Pondróné. - Addig senki be nem léphet.

A mészáros fölkel. Már hatvanéven fölülvaló ember, de még mindig vállas és vastagnyakú, bikateperő figura.

A jövevény megrettenve hátrált előtte.

- A feleségem keresztény! - hebegte -, keresztény, született keresztény.

A mészáros tanácstalanul állt. A ház lakói is egymásra néztek. Végül mindenkinek a szeme a szabóra fordult.

- Maradhat - mondta nyugodtan a szabó.

A cigányasszony még egy gyertyavéget meg akart gyújtani, de aztán mást gondolt. Kiment. Néhány perc múlva függőlámpással tért vissza. A terem megvilágosodott, és petróleumszag vegyült a levegőbe.

A lámpást a péklegény vette át tőle. Fölugrott vele az asztalra, és a mennyezetről lelógó alvó lámpásnak a helyére akasztotta.

A jövevény ezalatt leült a szennyes márványasztalhoz, s finom gyöngyházaskést vett elő a zsebéből. Farkasétvággal ette a kalácsot.

Az emberek ott álltak még. Ahogy a terem megvilágosodott, némán szemlélték tovább a jövevényt.

- Véres ez az ember! - kiáltotta egy elszörnyülködő hang.

A mészáros ládája dobbant.

A jövevény kezéből kiesett a kés. A torkán megállt a falat. A szeme elmeredt.

- Ölt! - rikoltott a péklegény. - Gyilkos!

Az ember megrettenve állt föl.

S mintha az az embercsoport megfagyott volna egy minutumra, a szemek még csak nem is pillantottak.

Az ember sápadt volt, mint a halál. A feje lekókad.

- Öltem - rebegte. - Fogassatok el, ha akartok, már fáradt vagyok.

S a szeméből könnyek törtek elő. Visszaült a székére. Fölvette a kését, és metszett egy darabot a kalácsból. A könnyek a kezére csepegtek.

- Hagyjatok békén - rebegte. - Öltem: megvan. Tik is öltetek volna...

S lecsapta a kését. A karjára borult és zokogott.

Az emberek szinte megkövülten nézték.

- Elfussak-e a rendőrségre? - kérdezte a szabót egy suhanc, akinek a keze kék volt, mintha kesztyű volna rajta.

A mészáros a fejét ingatta.

- Álljátok el az ajtót - mondotta szigorún -, nehogy megszökjön.

- A rendőrség úgyis idejön - felelte nyugodtan a szabó.

- Kelepcébe került - szólt a cigányasszony.

És megnyúlt arccal pislogott az emberre.

- Öltöm! - kiáltotta az. - De ki nem ölt volna? Ki? A feleségem...

A falat megállt a torkán. Az arcán kíngörcs vonaglott át.

- A feleségem...

Nem bírta tovább mondani.

A szemek ráüvegesültek. Percekig tartó csöndesség volt az asztal körül.

Végre a szabó mordult meg; eléje tolta a boros üveget.

- Igyál. A bűnödért meglakolsz. De azért ihatsz.

- Míg fel nem akasztanak - toldotta a szót a mészáros.

Az ember remegő kézzel fogta meg a flaskát. Ivott.

A keze nagy volt, de a körme gondozott. Két egymásba ereszkedő vérfolt piroslott a jobb mandzsettáján. A szeme rányílt. Levonta, és eldobta a kemence felé.

A szemében ismét könnyek jelentek meg. Letörölte.

- Nem őt siratom, nem - mondotta nehéz lélekzettel. - Nem őt. Magamat. És én azt gondoltam...

A szeme mélyen behunyódott, mintha elájulna.

- Legyetek a bírám - töredezett belőle tovább a hang. - Tik jó emberek vagytok. Ez az öreg... (És a szabóra mutatott.) Olyan nekem, mintha a Krisztus csoportjából való volna.

Én valóban nem a Jézus egyházában születtem, csak huszonegy éves koromban vettem fel az, üdvözítő keresztvizet. De már azelőtt is hittem a mennyei eredetű Krisztusban. Hittem, tiszteltem.

Mert nekem csak az anyám volt magyar és keresztény. Az apám török, páratlanul becsületes, igazhitű ember... Mikor először volt kiállítás Pesten, nyolcvanötben, akkor ismerkedett meg az anyámmal, aki galamb. Szegény, vén galamb...

És én már gyermekkoromban pénzt szereztem azzal, hogy tolmácsa voltam a Sztambulban járó magyaroknak.

Talán nyolc esztendeje, hogy megismerkedtem egy nővel... Óh az átkozott!... Az is magyar, de akkor egy vén, gazdag kunduradsinak volt a felesége. Kunduradi, az varga.

Az én apám kókuszt és egyiptomi fűszert árul a bazárban. Az asszonnyal ott ismerkedtem meg. Ma is emlékszem rá, hogy négy piasztért kértem egy skatulya malagáért. S ő a vele jött vén asszonyához fordult:

- Nem drága - mondta magyarul -, de azért alkudjunk.

Magyar nő volt mind a kettő. Nem is sejtették, hogy valaki érti a szavukat.

És én magyarul feleltem:

- Szabd meg az árát magad ökörszemű szép asszony. Legyen a tiéd, amennyin akarod.

A festett kezű suhanc elröhhent. A többi hallgató is elmosolyodott. Csak a mészáros maradt komoly.

- Mit nevettek? Az ökörnek szép a szeme, minden állaté közt a legszebb.

- Az úgy van - bólintott rá a török. - Mert az arca fehér volt, mint a kairói gyöcs, és a szeme nagy, fekete, és a termete, mint az agave virágáé. Olyan volt akkor, olyan.

A szavamra rózsaszín jelent meg az arcán, és valami csodálatos mosolygás, egy átfutó hullámvonal az arca közepén.

Akkor ismerkedtünk meg, és csakhamar, egybeédesedtünk. Óh az átkozott!

Attól fogva hurikkal álmodtam, és a legszebbik mindig az ő arcát viselte. Huri, az tündér.

Egyszer rózsát adtam neki, titkon persze. És ő örült.

- A mi házukban nincs kert - mondotta.

- Csinálhatnánk együtt - felelem, mintha dsinek szállottak volna meg.

Dsin, az ördög.

Akkor olyan asszony volt vele, aki nem tudott magyarul. És én a mazsolát pergettem a rézkanálból, mintha arról beszélgetnénk.

- Csinálhatnánk kertet együtt, szép rózsás kertet.

- Hogyan? Hol?

- A hazámban. Hiszen félig én is magyar vagyok, és ott bennünket nem ismer senki.

A dsinek napja volt az. Az én jámbor fejemben nem termett azelőtt soha efféle rendetlen gondolat.

De valahányszor ő jött a bazárba, én mindig átváltoztam. Az a mosolygás az arcán... Ő nem úgy mosolygott, mint más nők. Hanem mintha egy rózsaszínű hullám futna át az arca fehéren...

Egy hónapra rá egy hajó datolyát bízott rám az apám, hogy vigyem Odesszába. Én Odessza helyett a Dunának fordítottam a vitorlát és onnan fel. A hajón velem szökött az asszony is.

Óh, de soha nem véltem, hogy az én jóatyámat meglopom, az én jó anyámat megbúsítom. Mert ma is azt vélik ők, hogy a tenger nyelt el a hajóval együtt. Bár úgy történt volna!

Partra vittem a portékát és az asszonyt. És csináltunk itthon rózsáskertet, nagyot. Háromszáz fajta rózsza volt benne, és ezer rózsató. Hogy rothadt volna ki mind az ezer!...

Már hét éve élünk együtt, és a rózsáskertből nem hiányzott más, csak egy kis gyereksírás.

A múlt tavaszon megbetegszik az asszony. Én becsukom a boltot és szaladok, mint valami megkompolyodott dervis, orvosért. Egy öreg orvoshoz akarok menni.

Útközben megállít Szalay órás, hogy vegyek tőle egy régi serkentő órát, török számok vannak rajta.

- A legkisebb gondom is nagyobb annál! - felelem. - Orvosért megyek, a feleségem beteg: tüdőgyulladás vagy mi van rajta.

- Ne menjen az öreghez - mondja. - Az új orvos az új tudományokat is ismeri. És igen tud az asszonynéppel bánni.

Így mentem az új orvoshoz.

Fiatalember, alig huszonnyolc éves, afféle simándi beszédű és beretvált képű, mint a papok. A feleségemet meggyógyította a melun egy hét alatt. A melun! Melun, az átkozott.

De az asszony azontúl is gyöngékedett. Egésznap a rózsáskertjében hevert a függőágyon, és regényt olvasott, meg az Újidőket, Életet, más efféle képeslapokat.

De akkor már volt helyette a boltban segítőm, egy fiatal szerecsen nő: Gamba nevű. Cirkuszban játszott azelőtt, de a cirkusz megbukott, mert a herkulesét legyőzte egy Balogh-Pösze nevű kocsis, hát megbukott. Mert egyéb érdekesség nem volt benne, és adósságokért is foglalták, hát megbukott. És az állatokat eladták. Így került hozzám Gamba, a szerecsen nő.

Délben a konyhán segített, máskor a boltban. Hamar megtanulta mindennek az árát.

Egyszer az orvossal találkozok. Rózsa van a kabátján, sárga. Megismerem a rózsát, hogy az én kertemből való. De nem gondoltam vele semmit. Nálunk járt, letörte, jól tette.

Megint néhány hét múlva, ahogy kilép a Hétvezér ajtaján, látom hogy a kabátján egy rózsza piroslik. Megismertem, hogy az is tőlünk való. Tudtam, hogy járt nálunk. Azzal se gondoltam semmit.

Egyszer meg a boltom előtt ment el, és akkor meg nagy fehér rózsza volt a kabátján, noha aznap nem járt nálunk.

- Érdekes - mondom félvállról Gambának -, hogy ez a doktor mennyire szereti a virágot.

Gamba elvigyorodik.

- Szereti - azt mondja -, hát hogyan szeretné a virágot.

Különös volt nekem a vigyorgása, de nem gondoltam semmit.

Azokban a napokban betörték az adópénztárba, s az utána következő éjszakán betörték az ékszerészhez is.

Az ébresztőórát már akkor megvettem. Este ráigazítottam az egyre. Gondoltam, fölkelek egykor, és kinézek a boltomba, hátha oda is próbálkoznak?

Az órát aztán betakartam szőnyeggel, hogy csak halkán szóljon, nehogy a feleségemet is fölzavarja.

Hát éjfél után berreg az óra. Fölkelek óvatosan. Lámpást gyújtok. Tekintek a feleségem ágyára, hogy nem ébredt-e fel?

Ámulva látom, hogy az ágy üres.

De nem gondoltam arra se semmit.

A lakásomat a bolttal folyosó köti össze. Egyik ajtaja a boltba nyílik, másik a konyhára, harmadik az udvarra.

Ahogy kilépek a folyosóra, látom, hogy az udvari ajtó szélén négyujjnyi szélesen világít be a hold. Hogy lehet ez? Hiszen magam zártam be. Kétszer is megnéztem a závárt, s íme nyitva van.

Ijedten nézem. Fülelek, hallok-e valami lépést?

Hallok.

De megismerem, hogy a feleségem járása.

Jön. Belép. Megreppen, ahogy meglát a gyertyával.

- Jaj, hogy megijesztesz! - mondja kedvetlenül.

- Hol jársz?

- A kertben. Megnézem: nem ólálkodnak-e rablók az udvaron? De hogy megijesztettél!

Valóban sápadt volt és remegett. A vállán a rojtos fekete selyemkendője volt. A haja szabadon hullt a kendőn át a hátára.

- Óh te szegény fehér nyulacsám! - mondtam kedveskedően -, te gondos kis háziasszony!

És megöleltem, megsimítottam a haját.

A haja hideg volt és nedves.

De igen haragudott, hogy úgy megijesztettem. Ellökött magától.

- Eredj buta köpek! - mondotta egyszerre dühössé változva.

Köpek, az kutya.

És még az arcomba is csapott.

- De kedves angyalom, fehér tulipánom - békítgettem. - Hiszen én nem is sejtettem, hogy künn jársz. Igazán derék, bátor nő vagy. Holnap mindenkinek elmondom, hogy a rablókra ki mertél menni éj közepén.

- Ne mondd bizony senkinek. Nem azért tettem, hogy elmondd, hanem mert álmzsák vagy. Tőled ugyan elvihetik akár a házfödelet is.

És az ágya szélére ült. Szinte szaggatva bontogatta a cipője fűzőjét.

Csak akkor láttam, hogy cipő van a lábán, a sárga új cipője. S én, valóban buta köpek, még akkor se gondoltam semmit.

Ez nyáron volt, most-nyáron. Az orvos már akkor nem járt hozzánk. A feleségem járt el délutánonként őhozzá, a Gamba kíséretében.

És én még örültem, hogy ide-oda sétál. Mert az utóbbi évben ideges-haragos volt. Olykor annyira megbőszült, hogy nekem támadt. Egyszer, hogy a konyhába kinéztem, mit főznek, annyira rámdühödött, hogy a habszedőkanállal csapott a szemem közé. Egyszer meg a vasalót vágta hozzám. Ha eltalál vele, bizony megsántulok.

Még akkor se gondoltam semmit. A betegségét okoztam. Jámbor különben is a természetem. Még én mentegettem a haragját és dolgoztam érte, mint a malom szamara.

Tegnap, hogy felvidítsam, arra gondoltam, hogy vendégeket hívok. Szilveszter este lesz, így szokás.

Kit hívjak?

Az orvosán kezdtem.

Az orvos volt már egyszer nálunk vacsorán, s nem is régen. De akkor az a csúfság történt velem, hogy elaludtam, ott az asztalnál elaludtam. Sokat dolgoztam aznap, elálmosodtam, és hiába erőlködtem, a szemem pilláit mintha összeragasztották volna: ültőhelyemben elaludtam. És ott aludtam másnap reggelig.

Igen restelltem másnap. A feleségem is szidott, csúfolt, nevetett érte. Azért is gondoltam legelőször is az orvosra, hogy azt a hibámat jóvátegyem.

És mentegetődztem előtte:

- Bocsásson meg, de nem tudom, hogy lehetett...

- Sokat fárad ön - mondotta jóakarattal -, nem csodálkoztam én, hiszen orvos vagyok.

S megígérte, hogy eljön.

Meghívtam aztán másnap, mármint máma még három ismerősünket: Vargháékat - írnok az -, a patikust, és Illésfyéket, a nyugalmazott kapitányt. Mind a három feleséges ember. De ma estére dalos mozi volt hirdetve a kávéházban, és a három jó család odaígérkezett.

Ej, hogy előbb eszembe nem jutott. No, elmegyünk mink is vacsora után, ha a feleségem akarja.

A feleségem összevonta a szömöldökét, mikor értesítettem, hogy az orvos nálunk fog vacsorázni. De a következő percben elsimult a homloka, az arcán a rég nem látott rózsaszín jelent meg, s a hullámocska.

- Jó gondolat mégis - mondta fénylő szemmel -, legalább a múltkori elalvásodat korrigálad.

És megcsókolt.

Mily boldog voltam, Istenem! Azonnal felemeltem tíz percenttel minden portékámnak az árát. Még a spongyát is drágábban adtam. Hadd örüljön annak is az asszony, hogy este sok pénzt öntök az asztalra.

Az asszony egy óra múlva beszólt a boltba:

- Izend meg vagy írd meg neki, hogy hétre már itt legyen. Kilencre megvacsorázunk és elmegyünk a kávéházba.

- Magam futok el! - feleltem boldogan. - Magam futok el.

És ez mind ma történt, ma. Megáll az eszem, ha elgondolom, hogy mi minden történt ma velem!

Hétkor már csakugyan ott a doktor. Kivágott elejű szmokingban és vasalt fehér elejű ingben, a lábán lakkcipő. A feleségem is fel van öltözve kimenőre, az ő lábán is lakkcipő. Én magam nem értem rá, hogy átöltözzek. Gambának a konyhán kellett dolgoznia, s a boltom tele volt este vevővel. Hát csak így ültem az asztalhoz, ahogy vagyok. Csak épp annyi időm volt, hogy a bolti bankópénzt beraktam a tárcámba, s utána megmoshattam a kezemet.

A vacsora pompás. Nyúlhús és kappan, torta, és a boltomból a legszebb déli gyümölcsök. Bor is jó régi, badacsonyi fehér és egri vörös.

Beszélgetünk, vidáman, kedvesen a kis kerek ebédlőasztalnál.

Az én helyemen a doktor ül. Köztünk a feleségem. Fölöttünk villamos lámpás ég.

Szokatlan volt nekem mégis, hogy a feleségem helyén ülök, szemben az udvari ablakkal, s hogy az udvar sötét, az ablak tükörré változott. A tükörben is ott vagyunk hárman, ott az asztal is, étel is, a villamos lámpás is, mint a legtökéletesebb tükörben.

Hát beszélgetünk.

Az orvos újságolja, hogy egy fiatal leány halt meg. Reggel még danolt, délben már kiterítették. Menyasszony volt, noha szívbajos, beteges. Braun Ilkának hitták - zsidólány volt. Valami felizgatta és meghalt.

- Van egy török példabeszéd - mondom: - Nem tudja a bambusz, mikor tapod rá az elefánt.

- Van annál szebb példabeszéd is - mondja az asszony. - A halál fekete teve - minden ház elé letérdel.

A fekete teve igen tetszett az orvosnak. Fogta a poharát és koccintott velünk. Vörös bor volt a pohárban. Felét megitta. Én is illedelemből épp annyit, mint ő. Török földön úgy szokás.

Az orvos leteszi a poharát. A székét hátrább tolja. Lehajlik valamiért. Én belől-ülök a falnál, fölemelkedek, hogy lássam, mi az?

Lecsúszott a szalvétája. A padlóra esett, De csak a tükörré vált ablakban láthatom. S látom egyúttal, ahogy lehajolt, hogy az egyik cipője fényes, a másik meg be van szennyezve fölül, a lába fején. Pedig mielőtt az asztalhoz ültünk volna, olyan tiszta és fényes volt a cipője, mintha akkor vette volna ki a bolti skatulyából.

Különös volt, de nem gondoltam vele. Talán a lábát vakarta, egyik lábbal a másikat, mint a gyerekek? Vagy a szék lába poros, és abba akasztotta a lábát, mint a hosszúlábúak szokták?

Nem gondoltam vele. Inkább az foglalkoztatta az elmémet, hogy nem aluszok-e el megint? Fáradt voltam, s a szoba igen be volt fűtve. A boltban nincs kályha. Átfáztam, és a meleg kissé kábított. Nem is igen ettem. Csak vigyáztam, hogy el ne álmosodjak.

A kappan után int az asszony:

- Egy üveg aszu áll ott a szekrényen. Add ide Ali. Meg három pohárkát is. És szelj nekem egy szelet kenyeret.

Készséggel mozdulok. No lám, az asszony még aszut is szerzett.

A szekrényen egy nikkel cukortartó is áll. Karácsonykor vettem az asszonynak egy tucat ezüst evőeszközzel együtt. De szépművű cukortartó. Az is olyan, mint az ezüst. Ahogy a kenyeret szelem, félre a szárazát, vékonyan a puháját, az ezüstként csillogó cukortartóra siklik a szemem. Elámulva látom, a hosszú arcokat mutató cukortartótükörben, hogy a doktor keze az én poharam fölé nyullad, és egy üvegecskéből csöppent bele valamit.

A szemem elmered.

Mikorra megfordulok, ül rendesen, cseveg, mint előbb.

Az asszony hallgatja mosolyogva.

De az a négy lépésnyi idő, amely eltelt addig, amíg az aszut meg a kenyeret az asztalra tettem, az négyszáz év volt nekem. Kezem, lábam, vállam, mintha ólommá vált volna. A fejemben sötét, nehéz felhők.

Mindent megértettem, mindent! Mint mikor a fekete éjszakát villám hasítja át, s egy pillanatra megvilágítja az egész mindenséget. Mindent megértettem! A rózsákat! A Gamba vigyorgását! A feleségem éjjeli kimenését! Hajának hidegségét és harmatos nedvességét! S hogy mért nem papucsban ment ki! Megértettem a nappali járatait is! Az elalvásomat az előbbi vacsorán! A dühös kedvetlenségét énirántam! A boldog hullámot, mikor a doktor meghívását közöltem vele! Megértettem, mindent megértettem!

Leültem, ólommá változottan, szótlánul. A szemem elé köd ereszkedett. S mintha a ködben ülne az asszony meg az orvos. Csak a plasztron fehérlik a mellén.

- Nyisd meg hát az aszút! - toppantott türelmetlenül az asszony.

Fogtam a dugóhúzó, mint valami gépember és erőlködök vele, hogy az arcomba visszatérjen a szín, mert bizonyára sápadt voltam.

Mert olyan volt a fejem, mint a megfagyott citrom, minden gondolat megfagyott bennem. Csak egy gondolat maradt eleven, az, hogy valami történik velünk ma este! Valami nagy! Valami végzetes! De hogy mi? Még nem tudtam.

A dugó pukkant, s én ahogy visszaigazodtam a helyemre, hogy az arcom eltorzulását leplezzem, az ajtóra néztem:

- Mi az? - rebegtem -, mi az?

A hangomra, arcom elváltozására, ők is az ajtónak fordultak. A doktor föl is kelt, és az ajtóhoz lépkedett. A feleségem is odabámult.

Ezen idő alatt átcusztattam a magam poharát az orvosé helyére, az orvosét a magam pohara helyébe. A bor egyformán félig volt mind a két pohárban. A poharak is egyformák.

- Semmi - szólt visszatérve az orvos. - Mit hallott?

- Valami különös kiáltást.

Legyintett:

- Az utcán rikoltoznak. Az Estet árulják a kölykek.

Egy percnyi csend következett. Kívülről behallatszott a nyolc órai harangszó. Az orvos nyugodtan evegette tovább a kappanmellet.

- Dehát poharat is adj! - szólt rám az asszony. Mondtam, hogy poharat is. És még egy szelet kenyeret.

Ónosan mozdultam.

Amint a kenyeret szelem, szelem, mint valami gépember, ismét a cukortartóra nézek persze. Látom, hogy az asszony pajkos-hízalgőn elcseréli a maga vörösboros poharát az orvoséval. Szerelmesen huny reá, és issza, kortyolgatja a vörösbort, mintha mondaná: A szívedet iszom!

Az orvos is bizalmasan hunyorog.

Mikorra azonban én megfordulok, az arca mind a kettőnek egykedvű és illedelmes.

Az asszony poharában nincs ital, az orvoséban még van. Előbb az orvos poharában éppen annyi volt az ital, mint az enyémben. Most két ujjnyival is több. A cukortartó jól mutat.

Leültem. Hallgattam. De olyannyira nem volt az eszem a cselekvésen, hogy szórakozottságomban a kenyérszelet helyett a kenyérszelő kést tettem az asszonynak a tányéra mellé.

Gamba belépett, és apró gyümölcskanalakat rakott az asztalra.

- Tölts hát! - szólt rám az asszony. - Nem értem! Milyen bamba vagy ma!

És kacagott:

- Jaj!

- De előbb ezt kiisszuk - mondta vidáman az orvos. - Ezt nem hagyjuk, ezt a finom bort.

És rámnézett vidáman:

- Hát éljen az üzlet a jövő évben is, és nyíljon a gyönyörű rózsáskert a jövő évben is!

Kiitta a borát.

Én is kiittam.

Az asszony mosolygott és félig behunyt szemmel sandított reánk.

A szembenálló tükörre nézek. Látom, hogy az asszony cipője az orvos lábát nyomkodja. Az orvos mosolyog.

Bennem a lélegzet méginkább elnehezül, szinte fojt.

- Nyíljon a rózsáskert - ismétli az orvos szórakozottan.

Az asszony megrázza a fejét.

- Nem értem - mondja mosolyogva -, olyan álmoság szállt meg...

Erre mintha villám futott volna át rajtam, egyszerre megszabadultam a nyomástól. A köd felszakadt. Tisztán láttam egyszerre, tisztán.

- Én értem! - feleltem keményen, szinte kiáltva.

Elképedten néztek rám mind a ketten.

Az én szemem az orvosra szegeződött. De úgy szegeződött rá... Szinte éreztem, hogy szúr.

- Mit mondott ön legutóbb?

- Mit mondtam? - hűledezett az orvos. - Semmit. Azt mondtam: Nyíljon a rózsáskert.

- Nohát én meg azt mondom: Nyíljon a sír! Gazember!

S fölszöktem. Felkaptam a kenyérszelő kést. Az asztal fordult. Üvegek, tányérok csörömpölve recsegetve szóródtak szerteszét. A következő percben már ott hevert a padlón, hanyatt a gazember, és a kés benne állt a mellében.

- Örült - hörögte haldokolva. - Örült...

S a száján vér buggyant ki.

Az asszony sikoltozva menekült a hálósobába, Gamba is sikoltott, és ő is odafutott be. Hallottam, hogy a kulcsot megfordítják, székek dobbannak.

- A mosdót! - sikítja az asszony -, a mosdót az ajtóhoz.

S hallom, hogy torlaszolja el az ajtót.

Én csak álltam. Valóban úgy álltam ott, mint valami örült.

Az orvos mellén, a fehér plasztronon piros folt terjedezett a kés markolata körül, az orrából is vér buzgott. A szeme elfordult.

Én csak álltam, mint a kőből faragott kép. Lassankint átvilágosodott az elmémen, hogy öltem, embert öltem! Mi lesz ebből? Mi lesz?

Kitántorogtam a házból. Csak úgy, ahogy voltam. Még kalapot is elfelejtettem tenni. Mentem, bódorogtam. Az utcán megállított valaki. Ismerős volt-e vagy ismeretlen? Nem tudom. Beszért velem néhány szót. Feleltem is. Nem tudom mit. Aztán kezet szorítottunk, elváltunk. Csak mentem, ödögtem tovább vakon, gondolat nélkül, mintha kivették volna a fejemből az agyvelőt.

Egyszer, hogy felnézek, látom, hogy a vasúti állomáson vagyok. A harmadik osztályú terembe buktam be. Néhány parasztot találtam ott.

Nem ismerősök voltak.

Láttam, hogy szemökbe ötlük a lihegésemet, torzolságom, ruhátlanságom.

- Veszett kutya - lihegtem, leroskadva a padra. - Veszett kutya üldözött idáig. Kérem bátyám, váltson nekem is jegyet...

- Hova?

- Hova? Hát... izére: Pestre.

Az egyik ember kinézett, hogy lássa a veszett kutyát. A másik, akinek a pénzt adtam, megváltotta a jegyet.

A vonaton aztán rendezni próbáltam a gondolataim ziláltságát. Átgondoltam az egész szörnyűséget: hogy történhetett? Hiszen egy percig se volt szándékomban, hogy megölöm. Én nem öldöklésre hívtam őt meg, hanem vacsorára. Még akkor se gondoltam arra, hogy ölni fogok, mikor már a pokol minden gyötrelme ránehezült a szívemre. Hiszen nem volt akkor egy ép gondolatom, egyáltalán nem volt semmi gondolatom. Megbutultam, fává vált a fejem. Csak abban a pillanatban, mikor az orvos azt mondta: *Nyíljon a rózsáskert* - abban a pillanatban mozdult meg bennem a tigris, amelyről nem is tudtam, hogy lakik bennem. S mintha nem is én cselekedtem volna, hanem az a tigris ragadta volna át az uralmat a testem izmain, úgy kellett cselekednem, ahogy az rándított.

Bűnös vagyok-e?

Ezt kérdeztem újra meg újra.

Ha bűnös vagyok, csak annyi lehet a bűnöm, hogy férjes asszonyt vettem élettársamul. De a törökföldön a házasság nem lelki kötelék. Az asszonyt nem én szakítottam el az urától. Ő maga vált meg tőle.

De mégis öltem. Akárhogy történt, emberéletet oltottam ki. Ezért bűnhődnöm kell, bűnhődnöm. Nem szabad lett volna vonatra ülnöm. A bírósághoz kellett volna mennem egyenesen. De most már mindegy, jelentkezni fogok más bíróságnál, jelentkezek, mihelyt megreggeledik.

A vonat ezalatt haladozott és mozgadozott. Emberek beszélgettek és pipáztak mellettem. Nem hallgattam rájuk. Olyan volt minden, mintha álmodnék. A vonat közben-közben megállt, aztán megint tovább haladozott, mozgadozott, s olyan volt, mintha a végtelenségbe vinne, mintha soha többé ki nem szállhatnék.

Az egyik állomáson kakastollas csendőr lép be. Megdöbbenek. A szívem dobogása úgy megáll, mintha egy elefánt topott volna a mellemre.

A csendőr csak átfutó pillantást vetett ránk. Tovább lépett. A füstön, párán át elenyészett.

Utána kell mennem - gondoltam. Eléje kell állnom. Azt kell mondanom:

- Csendőr: én gyilkos vagyok.

De ahogy a kőszobor meg nem bírja mozdítani a lábát, a kezét, a fejét, én is úgy ültem ott.

Mit mondana a csendőr?

- Mért ölt?

Mért?

Hát ki az, aki nem öl, ha elveszik tőle a gyermekét, a feleségét, a vagyonát?

Nekem gyermekem, feleségem, kincsem volt az az asszony, és az az ember ott ült a barátságom asztalánál, és ott rabolt meg a hátam mögött.

Ha a vonat nem Pestnek vinne, három óra alatt szerb földön lehetnék, és mondhatnám, hogy török vagyok, megrészegettem, elvitték a kalapomat, téli kabátomat, táskámat... Ki keresne? Az asszony alszik az álomitaltól. A szerencsen bestia azt véli, hogy ájult. Talán csak reggel...

A vonat megint megállt.

Kiszálltam.

Órahosszat barangoltam összevissza, nem tudva hol vagyok? Hova megyek? Csak a havazás, csak a hideg... Éreztem, hogy föld alá kell jutnom, mert leroskadok. Míg végre itt megláttam a világoló keresztet...

Ali újra a tenyerébe hajtotta a homlokát és a kezeszárán egy könnycsepp futott végig.

A körülülők és állók szinte megkövülten bámulták.

A nagy csendben szapora lépések hallatszottak az ablak alatt, és különös csördülések.

A péklegény megrezzent.

- A rendőrség! - rebegte -, a rendőrség...

És az ágyába szökött.

Valamennyien szétrebbentek.

A cigányasszony felugrott az asztalra, és lejjebb csavarta a lámpást. Némán tűnt el a homályban, mint a denevér.

Alit egy nagy kéz ragadta meg, a mészáros keze.

- Ide bújj - susogta -, ide a ládába.

S fölemelte a ládát, amelyen ült.

Csakugyan a rendőrség lépett be.

A szobában senkit se talált ébren. Valamennyien az ágyban voltak. Csak a mészáros ült a homályosan égő lámpás alatt az asztalnál, a ládáján. De ő is aludt. A karjára borultan aludt, mint szokott is olykor, ha beszszelt.

A rendőrtisztnél kézi lámpás volt, de azért a házi lámpást is feljebb csavartatta.

- Hé! Ide mind! - kiáltotta keményen.

S az ágyak megelevenültek. Kedvetlen arcok kászolódtak elő, s ki teljes ruhában, ki csak fehérneműben.

- Ide glédába! - harsogott a tiszt szava. - Te Gazsi, kiálts be az asszonyokhoz, hogy öltözködjének és jöjjenek be, őket is megnézzük.

A lakók álltak némán, kedvetlenül. A rendőrök egyenkint megnézték, vallatták őket: kicsodák? Honnan jöttek? A tiszt belevilágított a kézilámpásával az arcukba.

Valami öt gyanús figurát találtak. A péklegényben is legott ráismertek egy keresett betörőtolvajra.

A pék szótlanul engedte, hogy a kezére rakják a békókat.

Aztán az asszony nép szállingózott be, álmosan, boglyasan, nagykendőben, alsószoknyában, némelyik mezítláb. Álltak hallgatva, kedvetlenül. Azok között is talált a rendőrség három gyanúsat. Pondroné mondta meg, melyik mikor jött, s hogy valamennyien ott vannak.

A vallatások ideje alatt egy rendőr mégis átment a kézilámpással a női terembe. Egy másik rendőr meg a férfiak termében nézte sorra az ágyakat, az ágyak alját.

Csak az öreg szabó maga maradt fektlen az egyik sarokágyban. Csak épp hogy felkönyökölt, míg a vizsgálat tartott.

A mészárost se háborgatták az alvásában. Máskor is találták már ültön, részeg fővel az asztalnál.

Végeztek. A tiszt rátekintett a szabóra:

- Nem kerülte el valami a figyelmünket, Miska bácsi?

A szabó vállat vont:

- Hát még kit ki nem húznának a Krisztus palástja alól?

Az ajtóban a tiszt még egyszer körülnézett.

A mészáros úgy horkolt, mintha ő itta volna meg az Aliék orvosának minden álomitalát.

A KÖVIRÓZSA

Egy levél meg egy telegram, szinte egyidőben.

A levelet már a borítékáról megismerem, hogy egy pap barátom írja: NAGY ELEK.

Nézzük a telegramot:

Látogass meg! Olyan kincset hoztam Indiából, amelyet Európa még nem látott.

Balázs.

Egy gazdag birtokos barátom. Nem is tudtam, hogy Indiában járt.

Nézzük az Elek pap levelét:

D. a. J. K.

Kedves Barátom!

Most egy égett háznak a padlásán találtunk holmi régi iratokat és kétszáz évesnél vénebb könyveket. Igen rondák és rongyosak. Tisztítom. Szombaton várlak kocsival.

Elek pap.

N. b. A falu népét igen megrontották a felebaráti gyűlölet apostolai, akik erre is kóborolnak már. Tudod kiket értek, a hiszékenységgel seftelő szocialistákat.

Boldog nép volt ez azelőtt, ha szegény is. Szeretném, ha hoznál magaddal egy-két jó gondolatot. És ha nekem szombat este elmondod, vasárnap kiprédikálom.

Tudod a mi prédikációs irodalmunk afféle szobai. A mai papnak a mai életet kell szolgálnia a Szentlélek világosságával.

Gondolkodva néztem a két meghívásra. A jövő hétfőn külföldre utazok, s nem lehet az utazást elhalasztanom.

Már a Balázs meglátogatásából aligha lesz valami. Sajnálom pedig. A kincsére ugyan nem vagyok kíváncsi. (Mi lehet: gyémánt, gyöngy? gazdátlan korona? - nem érdekelnek az ékszerész-kirakatok.) De gyermekkori barátom ő, és még soha nem fordultam meg a kastélyában. Sajnálom, most se tehetem.

Azt a jó papot azonban meglátogatom. Régi magyar könyvek, ó-írások, - hát a világ végére nem mennék-e el értük?!

S firkantom a választelegramot:

Egy babszemnyi töredéket se engedj elkallódni! Szombat este ott leszek.

Feladtam.

Aztán, hogy kilépek a póstaházból, arra fordul a gondolatom, hogy egy napot mégis rászánok a Balázs meglátogatására is. Ma csütörtök, holnap délelőtt vonatra ülök. Nála töltöm a délutánt és az estét. Jól fog esni neki, ha meglátogatom. Érzékenykedő, lágy ember, mióta a fia

megölte magát. Tizenkét éves fiú! Vízbe ugrott egy dorgálás miatt. De azon a héten valami járvány volt az efféle milliomos családokban, egy Rothschild-fiú is fejbelőtte magát.

No meglátogatom. Becsüljük meg a jóbarátokat! Az élet javai közé tartozik az az öt-hat velünk érző lélek, akivel együtt utazgatunk a század hajóján a csillagokkal világított nagy végállomás felé.

Megnézem a katonai térképen, hol a tanyája? Másfél kilométernyi távolság a vasúttól. No, azért nem érdemes neki telegrafálnom.

S nem is értesítettem az utazásomról. Csak vonatra ültem másnap, s délután kettőkor már kiszálltam a kis megállónál.

Június végi nap. Esőtől ázott gabonatóblák. De csak permeteg eső lehetett, szárazon hagyta az utat. Csak a gabonán és az útszéli fákon csillog még a sok vízgyöngy.

Bizonyára az övé minden, amerre ellátok. A búza meg is dőlt néhol. Dús termés kövér földben. Ő maga is olyan kövér, mintha a földjében termett volna.

Szivart veszek elő. Van még egy a tárcámban. Jó, s drága havanna. Egy festőtől kaptam, aki valamikor Zichy Mihálynál járt, s azt mondta, hogy a szivar a cár asztaláról való.

Az akácfasorban egy lélek se mutatkozik. Csak mikor a gabonaföldeket elhagytam, látok egy szamarat.

Az árokparton legel, a poros dudvák között. Ő maga is poros és gubancos szőrű. Látszik a szegény jámboron, hogy soha, mióta a világon van, meg nem nyírták, meg nem kefélték.

De mért is nem eszi a bolond a jó fűvet? Hiszen beljebb a legelőn, a gilicebokrok alatt találna.

A szamár után faárnyékok következnek az úton. Aztán halk kolompszó.

A levegőben legyek játszanak. A távolban hegyek kékelnek. Csönd és békeség a világ.

Ballagdállok.

A képzelettársulásnak nem tudom micsoda bolond kapcsán az én szegény jó pap barátom fordul az eszembe. Hátha azzal lepném meg, hogy megírnám neki az egész prédikációját? No, megteszem.

Mit is lehetne írni a jámbor falusi népnek a megnyugtatóására?

Méla kolompszó ver ki az álmodozásomból.

Az út mellett az árokparton egy idős parasztasszony ül. Meztelen sáros két lábát maga elé nyújtja, s varr. Bocskort varr.

Mögötte birkanyáj legelész. Magyar és merinói juhok. Fehérek és tiszták még a nyírástól.

Az asszony tekintget rám. Közeledtemre oldalt mozdul. Akkor látom, hogy egy ember is van mellette, a gyepen hever.

Puli kutyácska ugat felém. Az asszony rászól:

- Csiba te!

Az ember fölserken. Néz. Ásít. Fölteszi a kalapját. Szájába illeszti a pipáját. Vén juhász. Ételes fazék hever mellettük madzagkantárban.

A juhász köszönt.

Megállok.

- Jól megyek-e erre a kastély felé?

- Jól, nemzetes uram - feleli a juhász.

S belekandikál a pipájába.

- Csak igenyössen tessék, - toldja meg az asszony.

- A Balázs úré ez a nyáj?

- Az övé nemzetes uram - feleli a juhász.

- A Balázs nagyságos úré - toldja meg az asszony.

A szivarom harmadára fogyott. Keserű. Eldobom.

A juhász legott megmozdul és átszökken az árkon, noha csak a füllábán van bocskor. Fölveszi a szivarcutkát. Elpöködi a tüzét, s örvendezve pislog rám:

- Jó lesz pipába, nemzetes uram.

És az asszonyra is mosolyog. Az asszony is mosolyog rá. Látszik rajtuk, hogy öröm nekik a szivarcutka.

Az asszony odaveti a bocskort az embernek.

- Öltse már fel kend. Mit ugrál itt félmeztláb, mint a veréb?

Mosolyognak egymásra.

Az ember leül, hogy fölszíjazza a bocskorát.

Lórobogás hangzik az úton. Egy szép sárga ló közeledik felénk, fellegbe verve maga mögött az út porát. S mintha csak lábheggyel érintgetné a föld színét, mintha láthatatlan szárnyak hoznák, oly könnyű a futása.

A kutya ugat.

- Csiba te!

- Nini - álmélkodik a juhász - hisz ez a mi lovunk.

- Az a. A Pille - toldja az asszony. - Bizonyosan futtatták.

S a juhász elállja az útját.

A ló meg lelassul, s béként engedi, hogy elfogják.

Gyönyörű nemes paripa! Csupa hab a szája. A fején kantár. A hátán kis angol nyereg.

- No ez hát levetette a majmát, - mondja a juhász.

- Úgy kell neki - mondja az asszony. - Mindig hajszojják ezt a szegény állatot.

És hozzám fordul.

- Az úr egy kis angol lovászt hozott. Futtatnak az idén Pesten.

A juhász tűnődik.

- Be nem vihetem - mondja.

- Majd csak jön erre valaki? - vélekedik az asszony. - Vagy az angol jön érte, ha ugyan ki nem törte a nyakát.

A juhász hozzákötötte a paripát egy útszéli akácfához. S nézte nagy tetszéssel.

- Az Isten is arra teremtette, hogy futtassák.

Közben a szamár is hozzánk ballagott, s a paripa mellett legelt tovább.

És ott állt egymás mellett a két rokon állat. Az egyik délceg, büszke, fényes, tüzesszemű állat; csupa jólét, csupa erő, csupa szépség. A másik alázatos, fakó, bús, nyugodt, csupa szegénység, csupa kopottság, egykedvű ostobaság.

- Be nem vihetem - ismételte a juhász. - El se bocsáthatom, mert hátha nem haza fut?

Tovább sétáltam.

Egy nádviskó, aztán egész utcasor nádasházakból. Verestornyú templom. Cserepes parókia.

Az utca vizes árkában kacsák, ludak és meztelen kis gyerekek. Fürödnek.

- Merre a kastély, gyerekek?

- Ahun a.

A lombos akácok takarták előlem. Kőfalas, barokk-tetős régi épület. Nem nagy és alacsony. Mindössze egy vadszőlős terasz az északi sarkán, az vall a mai úrra. Bizony meglepett, hogy Balázs nem lakik különül. Milliomos, mint maga is megvallotta.

Méginkább meglepett, mikor bejutottam a kastélyba, hogy a vastag ódon-ó falak között modern bútorok állanak; kőrisbútorok akácfa ébenfa bútorok, rézágyak, bözendorfer; hamvas kék tapéták a falon. Villamos lámpások. Livrés inas.

Balázs nem volt otthon, vadászni ment ki még reggel az erdejébe.

Beküldtem a névjegyemet az asszonynak. Második asszony, még nem is ismerem. De engem bizonyára emlegetett neki az ura. Az első feleségével nem volt valami szerencsés. Kedvetlen természetű, rikácsoló asszony volt. Még az udvari kutya is félrehúzódott előle.

Az inas bevezet, harmadik szoba jobbra.

Szőke, nyúlánk asszony, afféle magas lábszárú, aminőket a szobrászok szeretnek. De már nem fiatal. Sovány és ideges, mint az agár.

Éppen ruhát próbált, gyönyörű kénszín-sárga, indiai selyemruhát. S a ruha valami finom keleti illatot lehelt.

- Vasárnap bál lesz, afféle nyári bál a szomszéd faluban. Képzelve, micsoda bosszúság! Bőre szabták itt derékban. Pestre küldtem, hogy mielőbb meglegyen, meg is jártam vele.

És szinte sápadozott haragjában.

Iparkodtam vigasztalni, hogy éppen az a legutóbbi divat. Derékban ne feszüljön, hogy bőnek lássék a ruha. Kissé leányos, az igaz...

Valamennyire föl is derült az arca.

- Hát jó, fölveszem. Csak ezt az ordenáré rózsaoil szagot lehetne belőle kivenni. De az uram még hozott is belőle egy flakonnal.

Arra is megnyugtattam.

- A Serezád parfümjé, nem is való más ehhez a ruhához.

Ékszeres ládika állt mellette az asztalon. Belenyúlt. Kivett belőle egy gyémántos arany diadémát. A hajába illesztette.

- Illik hozzá?

- Gratulálok - mondtam -, igen illik.

A leánykái is mellette voltak, fehérruhás szinte kenderszín szőke gyermekek, kis angora-macskák. Mind a háromnak újmódi drága bábú a kezében. Ha leültetik, megszólal: Pihenjünk. Ha lábra állítják: Sétáljunk. Ha ölbe fektetik: Álmos vagyok. S a bábú behunyja a szemét.

Beszélgetünk az asszonnyal. Elmondja, hogy az ura fél évig odajárt, s hogy mennyit aggódott érte.

- Fél évig! Hogy lehet annyi ideig!...

- Hallom valami kincseket hozott.

- Kincseket? Nem tudok róla. Nekem ezt a ruhát hozta, meg egy japáni napernyőt, a gyerekeknek meg játékszer. Nem is beszélt kincsekről.

És csodálkozón, kérdezőn, hidegen nézett reám.

A legkisebb leány - csak hároméves -, ahogy ott futkosott mellettünk, elcsúszott a parketten. Az orra a bábujába ütődött: vérzett.

Az anya megijedt.

Míg a gyermeket mosdatják, körülnézem a belsőgazdaságot.

Drága szép lovak, gömbölyűk, tiszta istállókban. De a cselédség lakása a béresudvaron még a jobbágyvilágból való, két-három család egy szobában. Meztlábás kis gyerekek hajadonfővel, hasig nyitott elejű ingben, játszanak. Egy fiúcska piros rongyot kötött pamétnyélre és viszi egy csoport gyermek előtt. Énekelnek, mint a búcsúsok.

Egyszer csak gyermekkiáltás hangzik az utca felől.

- Gábor az árokba esett!

A gyermekhad egyszerre abbahagyja a búcsújárást. Ki az udvarkapun, mint a verébraj!

Béresasszony lépked át szapora lépésekkel az udvaron. Naptól barna, harmincéves asszony. Keze-lába munkától durvult. Köszön, hogy mellettem lép el:

- Dicsértessék...

- Valaki az árokba esett - mondom neki.

- Gábor - feleli elmosolyodva.

- Gábor? Ember talán az is?

Az asszony megáll. Mosolyog:

- Dehogyan ember, disznó az, tekintetes uram. Mióta megnyerték a nagy lutrit, disznó.

S elmondja, hogy ezelőtt valami négy évvel az osztálysorsjáték főnyereményét kapták meg nyolcan, nyolc falubeli.

- Úgy folyt itt a pálinka, tekintetes uram, mint a víz. Még a kutyák is pecsenyét ettek, jó világ volt, - mondta sóhajtván az asszony. - De már csak ketten élnek.

- Hát a másik?

- Gál Máté? Az nem ivott, csak egyszer. Annak legtöbb esze volt köztünk. Az a sakter házat vette meg, a cserepeset, meg nyócvan hold földet. Pedig falu koldusa vót. Nem is vót több koldus, csak ő.

- Hát most mit művel?

- Most? Most már Pestre jár kódulni. Csak az ünnepeket tölti itthon.

S a ház felé pillantott. Gyereksírás hallatszott onnanfelől. Köszönt. Elsietett.

A Gábornak nevezett részeges fráter kimászott az árokból, s dallikózza haladt tovább a gyerekek kíséretében.

Újra csend van a béresurdivaron. A tyúkok, pulykák némán kaparásznak.

Az egyik ajtó előtt két éves forma nagyhasú kisgyermek, pofára is, mint valami trombitás-angyal. A kezében olyan kenyér, mint a föld. Eszik. Legyek az arcán, a kezén, a kenyeren. Bánja is ő, eszik, szinte olvad a szájában minden falat. Egy gubancos kis kuvasz ül előtte, és égő szemmel, csorgó szájjal lesi azt a percet, amelyikben a gyermek el fogja ejteni a kenyerét.

Régi gémes itatókút az udvar közepén. Egy foltos szoknyájú, mezítlábas menyecske dézsát mosogat a vályú mellett. És halkán dúdolgat. A szavait nem értem, de a melódiát ismerem, a vándorló királyfi, aki feleséget keres. Hány ezer éves emléke lehet a népnek?

Tovább sétálok.

Tágas szerű. Régi kőlábas csűr. A falából ezer éves téglák kandikálnak elő. A födelén is szinte elbarnult már a cserép. Még abból a világból való, mikor lóval nyomtatták ki a szemet a gabonából.

Valaki furulyál. Egy kis leány a csűr árnyékában. Áll, és édes kedvvel fuvogatja a furulyát. Mellette egy ötéves, mezítlábas leányka ül a csűr előtt a papsajt között, és rongyból kötött bábut dédelget.

- Aludj babica, aludj aranyosom. Éhes vagy talán, hogy nem alszol?

És gyönyörködő szemmel altatgatja a rongyát.

Mégis kár volt eljönnöm. Itt vesztegetem az időt. Bizony jobb lett volna otthon maradnom és megírnom szépen nyugodtan a papomnak való prédikációt. Megírom pedig akárhogy is. Hogy meg fog lepődni az a derék ember!

De íme, jön a gazda. Zöldkalaposan, sárga kamáslisan. Széles vállán puska és vadásztarisznya. Csupa gömbölyűség. Néhány év múlva már szuszogni fog a kövérségtől.

Csak az arca színe a régi sápadtas, éppen nem vadász. Volt is már egyszer valami idegjavító szanatóriumban. Oly ideges, hogy szinte rángatózik az arca.

Vidáman üdvözl.

- No, csakhogy itt vagy! Becsüllek érte! Barátom, mit hoztam Keletről! Érdekelni fog, téged igen fog érdekelni. És adok belőle neked is. Amennyit kívánsz.

- Nem kívánok én abból pajtás semmit.

- Nono!

És nevetett.

- Teljes életemben gyűlöltem az aranyat, ezüstöt. Vadnépeknek való. Talán éppen egy orrkarikát szántál nekem?

- Aranynál, ezüstnél nagyobb kincsek...

- Indiai gyöngyök?

- Olyanfélék. Meglásd, örülni fogsz neki.

És karon fogott, bekísért a kastélyába.

A manó vigye el, hogy szabadulok én meg azoktól a fene gyöngyöktől! Dehogya is fogadok el tőle akármi ostoba cifraságot!

És szinte szorongtam aztán odabent, hogy előmutatja a kincseit. De nem is beszélt róluk. Az elefántnak értelméről beszélt, meg az indiai népről, és egyéb keleti különösségekről.

Mégis furcsáltam.

Az asszony is várta pedig, hogy beszélni fog a különös kincsekről.

- Te Balázs - szólalt meg egyszer. - Micsoda kincseket hoztál te?

S gyanakvó éles szemmel nézett az urára. A szeme olyan volt, mint a fűből elnéző kígyóé.

- Kincseket? Nem hoztam én semmiféle kincset. Hát nincs elég ékszered? No nézd, még mire nem gondol!

S megvető árnyék vonult át az arcán.

Tovább beszélt az úti történeteit.

A leánykák ott vacsoráztak velünk a kisasszonyukkal. Csak elnéztem, micsoda nyaffadták. Nem ettek. Unatkoztak. Az anyjok pedig külön parfümöt csináltatott nekik, s rájuk parancsolt, hogy egyenek.

Olyan kelletlenül ették a piskótát, mintha posztókalapot rágnának.

- Én nem tudom, mi fából vannak ezek az én gyerekeim? - panaszkodott az asszony. - Egész nap etetem őket, mégis olyan nyápicok...

- Mars, takarodjatok ágyba! - dördült rájuk az apjuk.

S az arca rángatódzott.

A kisasszony elvitte őket.

Balázs a feleségére nézett:

- Zongorázz valamit kedvesem a vendégünknek.

S hozzám fordult:

- Tudom, hogy nem kedveled a zongorát. De éppen azért, hogy lásd, van kellemes zongorahang is a világon. És a feleségem játszott már nyilvánosan is.

Az asszony kissé vonakodott, de csak testben. Aztán a Bözendorfer elé ült. Ideges kézzel kezdett egy Chopin balladába.

Hát a zongora csakugyan kellemes hangú volt, mintha üvegharangocskák szólanának benne. De láttam, hogy az asszony figyelme a bal kezét kíséri. Gyémántos karperec csillog azon. Az asszony azt nézi, hogy a karperecen lógó aranyláncocska hogyan táncol a billentyűk fölött? Mindjárt a bevezetésben hibás hang éktelenkedik egy akkordban. Az asszonyka megrándul tőle. Megint hibás hang... Az asszony unalmat kifejező arccal zongorázik még néhány percet, aztán bosszúsan csap a billentyűkre.

- Ma nincs napom.

S fölkel. Otthagyt bennünket.

Balázs is fölkel.

- Ülünk ki tán a teraszra.

Kiülünk. Enyhe szép nyári est. A hold narancsszín fénnel kél a távoli nyárfák mögött.

- Józsi - mondja Balázs az inasnak - hozd ki azt a két borostyánkőves új pipáskát az íróasztalomról. Meg egy vörös bádögiskátulya van mellette, azt is.

S hozzám fordul.

- No barátom, most következik a csuda, amely téged érdekel.

- Csak nem ópium?

Megvetően legyintett.

- Ópium? Mire gondolsz. Hiszen az méreg. Ez barátom, merőben másvalami. Indiai, amint mondtam, tele van titokkal és csodás ismeretlenségekkel. Olyan, mint valami bontatlan kincsesbánya, amelynek csak a külső színéről hozogattak egyet-mást az angolok. De az igazi kincsek még rejtve vannak. Nohát én egy ilyen kincshez jutottam.

Az inas visszatért a két kis csibuk-pipával és egy negyed téglányi vörös szelencével.

- Lefekhetsz Józsi - mondotta a gazda. - A vendégszobát elrendezték?

- El, nagyságos uram.

- Lefekhetsz.

Az inas elment. Balázs megnyitotta a szelencét.

- Nézd.

Félliternyi apró zöldborsó volt benne. De mégse borsó, csak olyanforma készítmény, valami kékes porban.

- Ez az, - mondotta Balázs. - Ez az a csoda, amellyel meg kell ismerkedned.

S elégtelt arccal kevergette a teáját.

- Ha érdekel a másvilág - folytatta -, a lelkek világa, és hát hogyan érdekelne! -, ma este láthatsz valamit. Kivel szeretnél beszélni a másvilágon lakók közül? Ki az, aki igen érdekelne? Szeretnéd-e látni például Napóleont?

A fejemet ráztam.

- Nem lelkesedek érte. Nem vagyok francia.

- Hát Dantét, Szekspírt, Petőfit, Hugó Viktort, vagy Puskit?...

- Mindennap beszélek velük. Ott állnak a szekrényemben. A másvilágról meg különben se nyilatkoznak.

- Ki tudja? Próbáld meg. Te nem hiszel a lelkekben?

- Túl is vagyok már rajta, tudom, hogy élnek. De zavar a munkámban, ha velük foglalkozok. Engem csak egyvalaki érdekelne, ha láthatnám, ha beszélhetnék vele.

- Láthatod, beszélhetsz vele.

- Nem. Azzal nem.

- De ha én mondom. Úgy fogod látni, ahogy most engem látsz. Úgy fogsz beszélni vele, ahogy most velem beszélsz.

A fejemet ráztam.

- Nem, őt nem láthatom. Pedig sokszor gondoltam... Gyerekkoromban is sokszor állítottam, hogy bárcsak egyszer is láthatnám.

- De ha én mondom.

- Hiába. Az olyan magasságos világból való lélek, hogy egy pirinyó reménykét se érzek. Sem a valóságban, sem a te keleti szered útján.

- Nono, majd meglássuk.

S felnyitotta a bádogszelencét.

Legyintettem:

- Nem lássuk bíz' azt, Balázs. Mert ha szerből merítünk látomást, akkor csak a saját fantáziánknak a képeit látjuk. Hagyd azt a szert, meg se próbálom.

- De mondom, a valóságot látod.

- Valóságot nem lehet a szertől látni.

- Hát a mikroszkóp? Hát a teleszkóp? Hát a telefon? Telegráf? Mind-mind szer. Nem olyasmiket látsz-e, hallasz-e velük, amiket nélkülük se nem látnál, se nem hallanál? Képzeld el, hogy háromszáz évvel hátrább vagyunk az időben, s én azt mondom neked: van olyan szerem, amelyen át sárkánykígyót fogsz látni egy gombostűnyi vízcseppben. Van olyan szerem, amelyikbe, ha itt belekiáltok, Jónapot! hát Párizsból kiáltják vissza, hogy Adjonisten.

- A te szered nem olyan. Vagy megissza az ember, vagy megeszi, vagy pipában szívja el. Mámort okoz, álomképet idéz elő.

- Hátha a lelkedet szabadítja fel a test kötelékéből?

- Az a halál.

- De nem halál, csak mintha új érzékeket kapnál.

- Az meg lehetetlenség. Az emberi testnek nincs több érzéke ötnél.

- De abban nagy ám a különbség! A kutya ötven lépésnyire már megérzi azt a szagot, amit a mi orrunk egy lépésnyire se érez meg. A halászsas félkilométernyi magasságból megkülönbözteti a vízben a halacsát... Ez a szer a lelkünket bontja elő a testi burokból. Csak egy láthatatlan szál marad meg egybekötőnek, hogy a test ne halljon meg az alatt az idő alatt, meg hogy a lélek visszatérhessen, amikor az ideje lejárt. Mondok példát: A minap este, hogy lefekszek, arra gondolok, hogy Ossziánnal fogok beszélni. Beteszek egy golyócskát a pipámba, rá egy csipetnyi török dohányt.

- Jer Osszián - mondom Arany Jánossal. Nagy ámulatomra nem jön senki. Várok, várok. Egyszerre csak jön egy cilinderes, borzas angol. És mosolyog rám.

- Ossziánt hívod? Én vagyok.

- Ugyan ne bolondozz!

- Nem bolondozok. Én költöttem Ossziánt. A nevem Mekförszn (Macpherson). Nem hiszed? Nézd meg a lexikonban.

Reggel eszembe jut az angol. Nézem a lexikont, hát csakugyan.

- Beszéljessünk másról - mondtam elmosolyodva. Megtenném csupán a kedvéért is, hogy megpróbálnám a szeredet, de látod, minden efféle készítmény fejfájást okoz, gyötrelmes fejfájást, és én az agyvelőt tartom a legkímélőbb szerszámunknak. A Teremtő maga is azt burkolta be a leggondosabban.

Balázs a fejét rázta:

- Becsületesen mondom neked, hogy nem okoz fejfájást. Hússzor is próbáltam. Ez se nem hasis, se nem ópium. Ez valami nekünk ismeretlen növénynek a főzete vagy zsírja, vagy mije. Csak éppen hogy úgy szokás szívni, mint az ópiumot. De ha teában iszod meg, akkor is csak az a hatása. Ám hagyjuk az egészséget, ha tartasz tőle. Én csak azért gondoltam, hogy örülsz neki, mert soha erről még ember fia nem írt. Én vagyok az első európai, aki hozzájutottam.

Kedvtelenül verte le a szivarja hamuját. Aztán ismét az utazásaira fordította a beszédet. Az indiai ősnépekről, papokról, fakírokról és bűvészekről mesélt. A szert is elmondta, hogyan szerezte; egy ezüsből alkotott Buddha-szoborért cserélte egy buddhista kolostorban. Igen fájalták, hogy idegennek a kezében látják, azért ajándékozták meg a titkos szerükkel.

Egyszer csak az órára nézek. Éjfél van. Tyű kutya-adtát! Nekem aludnom kell, s pihenten ébrednem.

- Feküdjünk le, Balázs. Pesten majd elmondod a többi.

Fölkelt és megmutatta a szobámat. Odanyílt az ajtaja a teraszra. Elbúcsúzott.

- Kilenckor utazom, - mondtam. - Tehát legkésőbb nyolckor fel kell kelnem.

- Maradj még legalább holnap.

- Lehetetlen. Aztán hát ti is készültök...

- Hova készülnénk? Dehogyan készülünk.

- Bálba.

- Bálba? Micsoda bálba?

- Valami nyári mulatságra. A szomszéd faluba.

- A szomszéd faluba? Hiszen nem is lakik a szomszéd faluban semmiféle úr.

- Csak úgy fülhegygel hallottam effélét. Lehet, hogy csak képzelődtem. Dehát mindegy, kilenckor utazom.

- Felkeltetek.

A szobámba léptem. Szép kis tiszta szoba, nagy ablakos, rézágyas.

De szokatlan ágyban nehéz aludni. Mármint, ha későn alszom el, reggel meg felébreszt valami borjúbögés, vagy kanászkürt, álmos maradok. A gondolkodásom olyan lesz, mint a zavaros víz. Hogy írom meg a papomnak a prédikációját? Pedig megírom. Ha a vonaton írom is meg, de megírom.

S újra arra fordult a gondolataim kereke, hogy mit írjak neki?

Közben aggodalommal éreztem, hogy nem vagyok álmos. Szorítottam a szemem pilláit, aludni akartam, mindenképpen akartam. Hiába, akárcsak reggel volna, oly eleven, tiszta volt a gondolkodásom. Bosszantott az ügy. Mármint a prédikáció írásnak fuccs! Még csak egy gondola-

tot se vihetek neki. S újra szorítottam a szememet. Kis idő múlva újra bosszankodtam. Kellett volna valami altatószert kérnem, brómot vagy aszpirint. Bevettem volna már a veronált is.

De nini, hiszen ottmaradt az asztalon az indiai méreg. Becsületszóra mondta, hogy nem okoz fejfájást.

Tűnődtem, megpróbáljam-e? No, megszippantom. Legalább örül Balázs holnap, ha elmondom neki, miket álmodtam.

Három perc nem telt belé, már pipáztam az ágyban. De török dohányt tettem a pipácskába, s a borsónyi titkos szernek csak egy feledarabját a dohány közé.

Szívom. Gondolkodok.

Eközben érzem, hogy a füst íze valami ámbraillathoz hasonlóra változik és édeses, bársonyos lágyságú.

No, csakugyan nem lehet méreg. Ha méreg volna, kábítana. Bizonyára valami ártatlan növénypor. Mégcsak nem is altató. A hatása semmi arra, aki tudta nélkül szívja. A képzelődés ereje persze csodákat művel. Az indiai papok rászedték Balázst.

Szívom. Gondolkodok.

Eközben látom, hogy épp szemben fekszem az ablakkal. Le kellett volna a kárpitját vonnom. De most már maradjon.

Milyen szépen tündökölnek a csillagok! Az ablak fája, mint egy nagy T betű, mintha egy nagy fekete T állna a csillagok között.

A füst valami édes, fűszeres ízű, s éppen nem érzek semmi bódulást.

De különös, hogy a szobám olyan világos, olyan derengőn világos, mint mikor tejüvegen bocsátkozik át a világosság, nappalisan világos... Talán bizony Balázs valami indiai lámpással világosít?

De hol a lámpás?

Egyáltalán nincs lámpás sehol, sőt, ami még különösebb, fala sincsen ennek a szobának! No nézd, hát a teraszra vetettek nekem ágyat, - a nyílt teraszra. Bolond ügy!

Le akarom tenni a pipát, hogy jobban körülnézhessenek, hát nincs a kezemben pipa. Elégett az egész pipa? Szárástól, szopókástól? De furcsa pipák azok az indiaiak!

A világosság egyre nyíltabb, még bizony rámvirradt itt a szabad ég alatt. De nini, hiszen napfény ez!

Megfordult-e a világnak a rendje, hogy éjjel süt a nap?

Bámulva nézek szét -, akkor látom, hogy végül is nem teraszon vagyok, hanem a szérűn az ócsűr előtt. S nem is fekszek én, hanem állok.

A szérűn nincsenek már gyermekek. Csak egynehány liba tépegeti csendesen a szennyes papsajt leveleit.

A szemem egy feketés ruhájú zarándokféle emberbe ütközik. Hogyan nem láttam eddig, hiszen előttem áll! Afféle mezítlábas, hosszú hajú figura, aminők nagy búcsújáróhelyeken láthatók. Fekete poros kámzsa, a nyakukban nagyszemű olvasó, a derekukon szíj, a kezükben keresztes végű zarándokbot.

Ez is afféle csendes őrült, ájtatos csavargó, szentolvasós ingyenélő. Olvasó ugyan nincs a nyakában, de keresztesvégű bot van nála. Harmincéves forma, szakállas ember. Áll előttem és néz rám nyugodtan, szinte gyermekien tiszta szemmel.

A zsebembe nyúlok. Találok is valami aprópénzt. Nyújtom neki!

Nem fogadja.

- Add valami szegénynek - szólal meg nyugodtan. - Add a barátodnak, Balázsnak.

S nézett rám nyugodtan.

Elmosolyodtam a mondásán. Az is tetszett, hogy tegez.

- Hát te nem vagy szegény? - kérdeztem mosolyogva.

- Nem.

- Bocsánat, azt gondoltam...

- Aki nem kíván semmit, annak mindene van.

Csak nézek rá. Hiszen ez a mezítlás ember okosakat mond! És ez hát csakugyan nem kíván semmit. A ruhája holtáig eltart. Ételben, italban nem válogat. Szállása minden boglyatöve.

- Dekát hogy lehet így élni? - mondtam. - Csak imádkozással foglalkozol-e? Téged az megelégit? Mi imádság az, amelyik megelégit? Elvégre ha imádkozol, te is csak kérsz valamit magadnak az Istentől. Mit kérsz?

- Jöjjön el a te országod.

- Jöjjön el a te országod? Mi az a te országod?

- Az az ország, amelyikben két angyal az uralkodó. Az egyik angyal neve Békesség. A másik angyal neve Szeretet.

- Tehát a miatyánk. Nézd, én is imádkozok. Minden este imádkozok. De mikor arra a kérésre jutok: *Add meg a mi mindennapi kenyerünket*, - ott annyira elkanyarodnak a gondolataim, hogy félbemarad miattuk az imádságom.

- Miért?

- Azon gondolkodok el, hogy egyik ember bőségben él, a másik szegénykedik. Holott az imádság első szava minden ember ajakán: *Mi Atyánk*. A jó Isten különböztette-e meg a gyermekeit? Vagy hogy maguk a testvérek különböztek el egymástól? És egyik nagyobb részt foglal az élet javaiból, másiknak csak ami jut... Szóval: miért van az, hogy egyik ember gazdag, a másik szegény?

A zárandok csak állt és nézett nyugodt szemmel. Körülöttünk napfény és csöndesség.

- Ki a szegény - kérdezte - és ki a gazdag?

Ez a kérdés annyira együgyű volt, hogy nem is feleltem rá. Azt csak mindenki tudja talán, hogy ki a szegény, ki a gazdag?

A zárandok a fejét rázta.

- Vajon az-e a gazdag, - mondotta nyugodtan, - akinek kalácsa van minden napra és a kalács ízetlen a szájának? Vagy akinek csak korpakenyeret sütnek, de annak ezer jó ízét érzi? Mikor ideérkeztl, havannaszivar volt tárcádban és az neked keserű volt, eldobtad. A juhász fölvette. És ugyanaz a szivar öneki édes volt. Melyiktek volt gazdagabb ama szivarral?

Bámulva néztem rá. Honnan tudja? Nem láttam őt akkor az úton.

Az ember folytatta:

- Az-e a gazdag, akinek indiai selyemruhája van, és bosszankodik benne? Vagy az, akin foltos szoknya van, és boldogan danolgatva dolgozgat?

Nem tudtam válaszolni. Csak bámultam, micsoda értelem sugárzik a szeméből!

Tovább beszélt:

- Miben van a gazdagság? Az erszényben, vagy a szívben? Ha az erszényben volna, akkor az emberiség nyelve nem pénznek nevezné, hanem boldogságnak. Nem azt mondanátok: Tízkoronás, százkoronás, hanem tíz boldogság, száz boldogság, ezer boldogság. De nem mondjátok így. Mert a boldogság nem az erszényben van, hanem a szívben. Szívet pedig egyformán osztott a Mi Atyánk minden embernek.

A szeme az arcomon állt és én éreztem, hogy olvassa a homlokom fala mögött a gondolatomat.

- A szegény, mondd, mégiscsak szegény, és a gazdag, gazdag. És makacsul kérdezed, mért, hogy az emberiség egy része gazdag, más része szegény?

Bólintottam.

Ő pedig gondolkodva nézett rám. S én éreztem, hogy a szeme áthatol rajtam, mintha üvegből volnék.

Zavart a nézése. Le kellett vennem a szememet a szeméről. S hogy így újból a ruháját néztem, csodálkoztam, hogy előbb feketének láttam. Hiszen nem fekete, inkább barna, szinte kávészínű, sőt drappszínű. És a derekát se fekete szíj övezi, hanem valami vékony fehérés kendő.

Az ismeretlen hallgatva állt előttem. Aztán fölemelte a jobbját:

- Mit látsz amott a csűrnek a földén?

A csűrre néztem.

Néztem.

- Nem látok én semmit.

És ő nyugodtan, komolyan ismételte a kérdését.

- Mit látsz amott a csűrnek a földén?

Ismét a csűrre néztem. Nem láttam rajta semmit. Csak a régi elbarnult cserép. De semmi, semmi.

Én nem mertem válaszolni. Éreztem, hogy nem közönséges értelmű ember; szinte szorongva álltam már előtte, mint a gyermek a tanítója előtt.

És ő harmadszor is kérdezte:

- Mit látsz amott a csűrnek a földén?

Akkor már szinte a szemem erőlködésével szemlélődtem végig az ó-földén. Néztem a gerincét, a négy szögletét, a közepét. A közepén mégis van valami hamvas, zöldes növény...

- Bocsáss meg - rebegtem végre -, de nem látok egyebet, egy kis bokor kövirózsa van ott, gyermekkalapnyi kis bokor kövirózsa...

Tovább vallatott:

- Mit gondolsz, hogy került az oda?

Néztem. Nem ember ültette oda, az bizonyos. Mert hiszen akkor az ormára tette volna a csűrnek, vagy alább a szélére. De olyan magasba nem is ültetnek kövirózsát.

- Hogy került az oda? - ismételte a kérdést. - Honnan jött?

S a nézése szinte belemélyedt a szemembe.

Végre meg mertem szólalni:

- Talán a szelek vitték azt oda, a szelek... A magvát...

Bólintott:

- A szelek. De vajon nem viszik-e a szelek a kövirózsa magvát a kövér földekbe is? Porhanyós szántóföldre? Még porhanyóbb vakondtúrásokra? Árnyékba? Patak mellé, a tópartra? Nem viszik-e oda is a szelek?

- Viszik.

- Hát akkor mért nem látsz azokon a helyeken is kövirózsát?

- Nem tudom.

- Megismered-e, hogy a kövirózsa maga választja meg a helyét, ahol életet kezdjen, viragozzon, magvazzon és elhaljon? Maga választja meg...

- Hát bizonyos.

- Dehát mért választja a kövirózsa mindig a legínségesebb helyet? Mért választja a kősziklát, miért választja a fál ormot, a kőoszlopot? Mért, és mért? Mért nem kezd életet a kövér földben. Vagy nem kezdhethetne?

- Kezdhethetne.

- Kezdhethetne, de nem kezd. Neki a kő kell. A kő, ahol sovány gyökerei alig bírnak megtartózkodni; ahol sápadt kis teste alig találhat táplálékot; ahol a nyári nap égeti, a vihar szaggatja, a tél fagya kétszeres erővel dermeszti.

Végignézett rajtam, mintha a ruhámat nézné.

- S neki mégis a kő kell. Szenvedni akar.

S újból végignézett rajtam. Aztán szemembe nézett nyugodtan, szelíd-komolyan:

- Bizony mondom neked, az emberi lelkeket is különböző irányba fűjják szét a magasság szelei. Az emberi lelkek közt is van kövirózsa.

S amíg így beszélt, a ruhája színe egyre világosodott, fehéredett, utoljára fehérré vált, mint a hónak a színe.

Az arca pedig fényesedett és fényesedett, úgy, hogy szinte elviselhetetlenné vált a fényessége.

S én káprázó szemmel álltam.

A botjára néztem. S ámulva láttam, hogy az előbb oly vékony bot növekszik, vastagszik, szögletessé válik, mint az ácsolt gerenda, s rajta a kereszt is elszélesedik, magasabbá válik, mint Ő.

Megrendülő lélekkel néztem a lábára, s íme, seb piroslik a lábafején. S néztem a kezére, és íme, seb piroslott a kezefején is.

És akkor megrázkódott bennem a lélek. A térdem remegett. Szólni akartam: Uram...

De abban a pillanatban, oly rövid idő alatt, ahogy egy szempillantás szemet zár és nyit, szememnek a következő megnyílása a holdfényre esett. Az erősfényű telt holdat láttam a szent fej helyén, amint az ablakomon besütött, s a kereszt helyén az ablak +-alakú fáját.

Másnap korán ébredtem. A gazdasági zajgás ébresztett föl. Még hét óra sem volt.

A házbeliek még aludtak akkor.

Kiséptálm. És az ó-csűr előtt szinte akaratlanul is felnéztem.

Nem csekély elbámulásomra ott láttam rajta a kövirózsát.

Ő AZ!

Magyar szó Madridban!

Nézem, mifélek! Két férfi, három hölgy. Egyik hölgy gyászruhás, koros asszonyság. De az a lógóbajszú ember... Akármi legyenek, ha nem Lukács Elemér!... A Párizsban lakó pesti háziúr. Az, valósággal! (Azért lakik Párizsban, mert ott olcsóbban él. Agglegény, igen takarékos ember, szinte fősvény.)

A Prádónak egy kis kávéháza előtt ültem, a terasz hűvösén. Csaknem a szomszédságomba telepedtek. Fagylaltot, jegeskávét rendeltek.

Lukács csakhamar meglátott és hozzám jött:

- Magányosan?

- Mindig. De örülök, hogy magyar szót hallok.

- Hát jöjjön, bemutatom a társaságomnak.

- Köszönöm, már fizetek. Nincs annyi időm, hogy még ott is leüljek és beszélgessek. Meg kell még ma nézнем a Palacio Real kertjét, mert az időm szinte órákra van beosztva. Inkább este, vagy holnap.

- Hát este. A színház mellett jobbra van egy kertes vendéglő. Vagy még jobbat mondok: spiritiszta szeánszra megyünk este. Tartson velünk. Ön érti az efféle mesterségeket. Valami híres médium lakik itt, és az a gyászoló asszony csak azért jött át Franciaországból.

- Miféle?

- Egy főispánnak a felesége. A lánya a múlt hónapban halt meg. Rokonom. Szép nagy leány volt már, húszéves.

- Minden lányért kár.

- No meg fog vele ismerkedni a halála után. Ez a médium nem csal. Engem ugyan nem állít falnak semmiféle cigánydáma, de erről komoly emberek mondták, írják... Maga Flammáron is készül ide. Éppen jókor értesültünk róla; szegény kuzinom... Képzelteti, hogy összetörte... Ha a komornája nincs mindig mellette - az a bibircsós állú kis feketeruhás -, hát utána vesz a leányának.

- És az a másik fiatal hölgy?

- Annak a fehérkalapos úrnak a felesége. Professzor mind a kettő. Mézeshetek, s egyúttal tanulmányhetek.

- A tanulmány a kenyér; szerelem a méz - okosan!

S azzal az érdeklődéssel tekintettem rájuk, amellyel minden új házaspárt nézünk. A férfi duzzadt, trombitás-képű kis ember. A nő nyúlánk, olasz madonna-arc. Még a nyaka is olyan hosszúkás. Hogy kerülhettek össze?

- Máris disputálnak - mondta Lukács -, hát még később! Dehát a főispánné szereti őket. Az asszonyka tanította a lányát zongorára. Ők is érdeklődnek, hogy megjelenik-e Lenke, vagy nem jelenik meg? Önt bizonyára nem fogja izgatni ez a kérdés, de a médium érdekelheti.

No nem igen. A spiritisza ülések mulatságnak unalmasak, foglalkozásnak meg nem érdekesek. Többnyire a saját együgyű fantáziáját játszatja a médium. De ha jelentkeznek is szellemek, azok csak afféle tréfakedvelő suszterek, akik készséggel nyilatkoznak Napóleon nevében, Shakespeare nevében, Petőfi, Julius Caesar és akárki más köznap embernek a nevében is.

- Hát este hétkor - mondta Lukács. - Itt a cím is, felírom. Aztán onnan együtt megyünk vacsorára, a kertes vendéglőbe.

Megígértem, odamentem.

Már ott voltak. Kis, nyílt ablakú szalonban ültek, s vártak a médiumra is. A cselédlány azt mondta, hogy csak a templomba ment.

Lukács Elemér bemutatott a társaságnak.

A gyászoló anya mindjárt ki is öntötte elé a siralmait. Egyetlen lánya volt, a legszebb, a legokosabb a világon. S mindig vidám, mint a madár. Ugye Klotild?

A bibircsós állú komorna bús szemmel bólogatott.

A főispánné mély sóhajtással folytatta:

- Három nyelven beszélt és négykézre zongorázott. A bosztont úgy táncolta, mint valami amerikai lány. Ugye Klotild? - S ilyen véletlen betegség. Tífusz, talán egy hitvány osztrigától!...

És a szeméhez emelte a gyászszegélyű zsebkendőt. A szava elfulladt. A feje lecsüggedt.

Sajnálkozva néztem. A szeme már oly vörös volt a sírástól, hogy a pillái is kihullottak. De lehet, hogy csak azért látszott annyira vörösnek a szeme, mert az arcát púderozta. Minek a púder ötvenéves asszonynak? A gyászruháján is látszott a fehér por hulladéka. Igen elegáns volt különben a gyászruhája, a felhőként rajta sötétlő hosszú fátyol, a mattfekete gyöngyfülbevaló, a széles angolkrepp gallér, mandzsetta és a csuklóján csillogó gyémántos fekete karperec.

- Ön ugye hívó? - kérdezte ráfordítva könnyes két szemét. - Én is mindig hívó voltam. De mikor szegény Lenkém ott feküdt a ravatalon és akárhogy szólítottam, nem mozdult... Jó, jó, hiszen nem mozdulhatott. De micsoda vigasztalást ad az egyház? A pap a templomban azt prédikálja, *hogy halálunk után azonnal Istenhez megyünk*. A temetőben meg azt mondja: *Nyugodjék békén a feltámadásig*. Ez zavar engem, ez. Ugye Klotild? Ön hogyan igazodik el ebben a kétféle beszédben?

- Nekem megvan, méltóságos asszonyom, a magam külön véleménye. Én azt hiszem, hogy a testünk csak föld. Ha már visszaadjuk a földet a földnek, nem érdemes vele többet foglalkoznunk.

- És a lélek?

- A lélek, a mi igazi valónk, tovább él. Úgy vagyunk, mint mikor alszunk. A testünk ott hever az ágyban és csak lélegző gép. Mink meg járunk, kelünk, cselekszünk, beszélünk, nevetünk vagy sírunk. Szóval: élünk a földi testünk nélkül is, a földi testünknek a tükörképi másában.

A főispánné pillogva gondolkodott. Láttam rajta, hogy többet mondtam, mint amennyit egyszerre megérthet.

- A tükör - mondtam tovább - csak emberi készítmény, s mégis ott van benne a testünk. Mért ne lehetne tükör nélkül is olyan második testünk, amely ezzel teljesen azonos?

- Így van, így - bólintott a főispánné -, nem lehet másképp. És lássa, mégis szeretnék valami bizonyosságot. Ugye Klotild? Ha csak egy hajszálnyit is, de az bizonyosság legyen! Bizonyosság! És akkor én nem sírok többé.

- Dehát ez a médium megbízható?

- Azt mondják. Könyvet is írtak már róla.

A társaság unatkozott a beszélgetésünk alatt. A tanár fölkelte és a képeket nézte. Az alkonyati világosság bíborfényével elárasztott fali képeket. Szentképek, s köztük egy olajfestményű Loyola-fejkép. Alatta aranykeretű fotográfiával.

- Nini - csodálkozott a tanár a fotográfiákra -, osztrák főhercegek. Itt jártak volna?

- Nem - mondta a főispánné -, hanem ő volt komorna, vagy mi, egy főhercegünk családjában. Talán nevelő.

- Vagy pesztra - mondta Lukács.

A mellékszoba ajtaja nyílt.

- A bizonyosság már hazatért - suttogta a tanárné.

Görnyedt asszonyka lépett be. Nem vén még, s máris két mély ránc az arcán. De a szemén látszik, hogy nincs még negyven éves. A fején hollótollas fekete szalmakalap. A derekán fehér-fekete csíkos blúz. Az öve is fekete. A vállán az elmaradhatatlan rojtos spanyolkendőcske. Szép bizonyára nem volt a virágzásában sem. A homloka férfiasan magas és az orra gyermekien rövid, az ajka meg vénesen keskeny.

Olyan nyugodt-szívesen fogadott, ahogy az orvosok szokták a pácienseiket. A tekintete csak a tanárné arcán futott át valamennyire érdeklődően.

- Azonnal szolgállok - mondta -, csak a kalapomat teszem le.

Franciául mondta, mivelhogy Lukács is ezen a nyelven beszélt vele.

S csakugyan, néhány perc múlva ismét megjelent. Fekete kabátkát is öltött, s a balkezére olvasó volt csavarva.

Meggyújtotta a háromkörtés villamoslámpást. Az ablaktáblákat becsukta, s a sűrű, zöld nádkárpitokat lebecsátotta. Papirost, ceruzát tett elének az asztalra. Középre viaszosvászon ábécét terített.

- Egyikök olvassa majd hangosan a betűket - mondta ismét franciául -, azokat a betűket, amelyeket megérintek.

Leült. Imádkozott. Mink is keresztet vetettünk. Behúnyta a szemét, s féloldalt fordult. A kezében fehér pálcika volt. Azzal koppantott a betűkre.

Eleinte csak lassan, aztán szaporábban. Lukács Elemér egyenként és hangosan mondta a betűket. Mink írtuk:

Üdvözet a földieknek!... Dragonyos hadnagy vagyok. A nevem Bandi. Itt van velem Erzsi is.

Bámulva pillantottunk össze. Magyar szavak!

A szoba levegőjében misztikus szellőáramlatot éreztünk. A médium pálcájának árnyéka remegett az asztalon, ahogy emelten tartotta, mintha várná a szellemerőt, amely a kezébe gyűlik. Az arca halovány volt, mint a kórházi betegeké.

De ki az a hadnagy? S ki az az Erzsi?

A gyászoló anyára tekintettem.

Sápadt volt. A szeme szinte elmerevült a várakozásban, ahogy a misztikus igéket leste. A keze a szíve fölött remegett.

- Ő az - suttogta -, ő az.

A médium pálcája újra lekoppant. Lukács betűnkint diktálta a következőket:

...Ott kezdem, hogy egy nyári reggelen átlovagoltam Pestről Budára.

Ahogy a Lánchíd térre értem, valami nagy tükröt cipel arra két hordár. A lovam megijed. Bizonyosan a tükörbe pillantott, s azt vélte, hogy rádől a háromemeletes ház.

A következő percben fejjel voltam már lefelé. Estem, mint a zsák. Nagy ütés a fejemen - de fájdalmatlan ütés -, s egyszerre eltűnt előlem a világ.

Mikor megint eszmélkedek, nagy csoportosulásban vagyok.

- Meghalt - mondogatják.

- Csak elájult talán?

Kábult vagyok, mintha dorbézolásnak volnék másnaposa. Mégis odanézek, hogy mit bámulnak?

Egy dragonyostiszt hever a kövezeten. Orrán, száján, fülén vér zsinórzik.

Elámulva látom, hogy a dragonyostiszt én vagyok.

Hogy lehet? Egy ember két példányban hogy lehet? Részeg vagyok én, vagy mi, hogy itt állok, meg ott fekszek egyszerre?

Végignézek magamon, hát csak mintha ködúvegen át látnám magamat, olyan ködúvegen, aminők irodákban vannak. Árnyék vagyok. Fehéres, könnyű árnyék. Könnyű, mint a pára. A szélnek egy halk lehelete fölemel a csoport fölé, Buda fölé. Szállok egyre feljebb, mint a tollpohely.

Messze zöldellett már a világ alattam, mikor egy öregurat látok, a magam lengő valójához hasonlóan. Három gyermek leng mellette. Kettő a kezét fogja, harmadik a két lábát öleli. És mintha emelné egyre feljebb és feljebb.

- Jancsikám, Ferikém - mondogatja boldogan az öreg.

A gyerekek is vidáman csevegnek.

Egy asszonyság is ellibben mellettem. Két férfi és négy gyermek lebegi körül. De oly könnyen szállnak, mint a cigarettafüst.

Csakhamar elhagynak.

Pedighát szeretnék tudakozódni, hogy hol vagyunk? Micsoda különös változása ez a világnak, hogy egyszerre mindenki a levegőbe kerül?

No ilyesmi még nem történt velem!

Visszapillantok, a Föld már nem látszik, de a Hold akkora, mint egy aréna-porond.

S egy nagy társaság közeledik alulról. Ezernyi ember és hölgy és gyermekek is köztük. Az ének zsoltári. Ismerős. Angol szavakat hallok benne. Tudom már: *A Közelebb hozzád Isten éneke.*

- Honnan, ha szabad kérdezni? S hova?

Elmosolyodva néznek rám. Egy tisztforma ember felel, bizonyára kollegiális szívésségből:

- A Végtelenségbe. Amerikába váltott jeggyel.

- Váltott jeggyel?

- A Titanikról.

Titanik? Mi az? Hajó?

Míg ezen tűnődtem, a társaság elszállt, mint valami nagy galambraj.

Gyermekecsoporthoz jelenik meg ismét. Egy nyúlank férfi van velük. Mint bárányok közt a juhász. De csak távolról látom őket. Azok is csakhamar fölém kerülnek. Oly könnyen szállnak, mint mikor a szél pitypang-pelyheket visz a magasba.

Gondolkodva szálltam én is feljebb és feljebb. Sokáig nem láttam senkit, vagy hogy nem is vizsgáltam. De egyszer, hogy oldalt tekintek, látom, hogy egy szép fehér árnyék vonul el mellettem. Egy bájos fiatal leány!...

(A főispánné összerázkódott. A szeme könnyel telt meg:

- Ő!

A társaság szinte dermedten bámult. Rajtam is borzongás sétált végig. A lélegzetünket is visszatartva lestük a további elbeszélést.)

...A ruhája fehér. A fején is fehér rózsakoszorú. A haja kibontottan leng. Komoly és méltóságos. De mondom, csak olyan, mint egy széllengette fátyol.

- Kisasszony - szólítom meg -, látom, hogy magányos utas ezen a különös úton. Engedje meg, hogy bemutatkozzak...

Bólintott.

Néhány percre szótlanul szálltunk. Aztán ismét én kezdtem:

- Nincs kitől kérdezhethetném a nevét.

- Erzsébet - felelte elmosolyodva.

(A főispánné megrándult.

- Ez ő! - susogta könnyeláradó szemmel.

Csodálkoztam. Hiszen Lenkének mondták a lányát.

A médium tovább kopogott a betűkre.)

- Hogyan van, hogy ilyen korán, ilyen fiatalon. S honnan?

Erzsike mosolygott:

- A Balatonból. Csónakon indultam, s nem gondoltam, hogy a másvilágra.

A hangja olyan volt, mint az eolhárfa zengő lehellete. A tekintete olyan volt, mint az alvajáróé.

(A főispánné a szemére nyomta a zsebkendőjét.

- Ez ő - susogta sírva -, ez ő!

Láttam, hogy Lukács is érthetetlenül tekint rája. Hiszen a leány tifuszban halt meg, tehát ez nem lehet az ő leánya. S pláne a neve is más.

A médium ismét felemelte a vesszőjét.)

- *Óh szegény anyám!... Hiába ölelgettem, hiába vigasztaltam. Nem látott, nem hallott. Csak ott ájuldozott a víz partján. Végre is elhagytam. De ugye különös, hogy meghalunk, s mégis élünk?*

- Óh - feleltem udvariasan -, a Teremtő nem engedhet elveszni ilyen bájos lelket.

Hallgattunk. Aztán ő szólalt meg.

- Ön hova?

- Ahova parancsolja.

- Óh én nem is tudom - felelte elmosolyodva -, én csak úgy vaktában megyek. Vaktában. Mint a daru, amelyet zárt udvaron neveltek fel, aztán egyszer csak itt az ősz, s a daru felrepül, elszáll. Azt se tudja, hová megyen, s mégis egyenesen Afrikának tart.

- Hát akkor Erzsike, engedje meg, hogy kísérjem... A mi Afrikánkig.

Rám tekintett és kedvesen bólintott:

- Kérem...

A főispánné annyira zokogott, hogy a médiumot is fölébresztette a révületből. A pálca kiesett a kezéből. A szemét dörzsölte, mint aki hosszú álomból ébredt.

- Köszönöm - rebegte sírva a főispánné -, köszönöm.

S megcsókolta az asszonynak a kezét.

- Ezrest adj neki Elemér, vagy legalább is százast!

Lukács kissé savanyú arccal egy százpezetás aranyat tett az asztalra. Mink is hagytunk ott valamelyes pénzt, s hallgatva sétáltunk a vendéglő felé.

Az utca zajos volt. Villamoskocsik bögtek, csink-csinkeltek. Elegáns hintók lovai csattogtak. Egy-egy vendéglő teraszáról gitáros bandának a zenéje hangzott bele a láрма szüneteibe. Hallgatva haladtunk a vendéglőnk felé a sétálók között, mint ahogy a templomból kilépők hallgatnak percekig, míg a tömjénillat rajta van a ruhájukon.

Én azt a szellemtörténetet sehogysem tudtam összeegyeztetni a logikával. A médium volt logikátlan? Vagy a szellemek?

Az bizonyára a legérdekesebb volt, hogy a szellem-nyilatkozat magyarul történt. Ért ez a médium magyarul?

Nevelő vagy mi volt osztrák főhercegi családban. De hátha ott valamelyik gyermeket magyarul nevelték?

Hátha Magyarországon is jártak?

A nők könnyen megtanulnak akármilyen nyelvet is. Talán Jókait is végigolvasta? S talán nem is a templomban időzött, míg mink várahoztunk rá, hanem ott volt a szomszéd szobában és hallgatódzótt?

A vendéglőbe értünk. A főispánné még mindig könnyezett, de mosolygott is. Mint vihar után, ahogy a nap kisüt a vízgyöngyös világra. Ő a lelkében vihart élt át azon a rövid másfél órán.

Az udvar tele volt vacsorázókkal. A teremben senki, de az is ki van világítva, s minden asztalán teríték.

- Gyerünk be - mondta a főispánné.

Lukács megállt az ajtó előtt:

- Nem értem - szólalt meg a fejét rázva -, én nem voltam megalégedve a médiummal.

Nekem mondta, de meghallotta a főispánné is, és csodálkozóan fordította rá könnyező két szemét.

- Hogy-hogy?

- Miért jelent meg nekünk egy idegen hadnagy? Mi közünk vele?

A főispánné szinte mebotránkozva nézett Lukácsra:

- Hát Lenke kérte rá, hiszen ez igen érthető. Ha csak magam voltam volna a médiummal, bizonyára csak Lenke beszélt volna. Ugye Klotild?

Klotild hunyorított Lukácsnak, hogy hallgasson. Lukács azonban nem látta, vagy igen böszült volt.

- Dehát akkor is - fortyogott tovább -, mit érdekel bennünket, hogy ő leesett a lóról, stb?

- De érdekli magát a hadnagyot - felelte mebotránkozva a főispánné. S nem azt beszéli-e mindenki, ami őt magát érdekli? A valóság hangja volt az, Elemér. Itt nincs semmi csalafintaság. Hogyan megmondott mindent! De mily híven! Ugye Klotild?

- Erzsinek mondta Lenkét.

- Erzsinek, mert Lenke nem szerette a nevét. Nem egyszer mondta, hogy mért kereszteltették német névre? Igaz-e, Klotild? Egyszer a klastromban valami színművecskét játszottak, és ő Erzsébet volt benne, Szent Erzsébet. Emlékszem. Hiszen ő mindig játszott, amíg növendék volt. Látta, én mingyárt megértettem, hogy a másvilágon Erzsébet akar lenni. Azt a nevet vette fel, amelyik neki kedvesebb volt. Ugye Klotild?

Meglöktem Lukácsot, hagyja már abba. Meg is értett, elhallgatott. Helyette azonban a professzor szólalt meg:

- De azt mondta, hogy a Balatonba fúlt.

A főispánné mosolyogva vont vállat:

- Hát hazudott szegény. Szépítette. A tifusz az oly ordenáré betegség. Csak nem mondja egy hadnagynak, hogy gyomortífuszban halt meg. Ugye Klotild?

S mosolyogva rázta a fejét, szinte csörgött a két fülbevalója.

- Mindig hazudott szegény, ha férfiakkal beszélt. Én rögtön megértettem.

A professzor azonban nem azért volt professzor, hogy az igazából engedjen. Hiába rángatta a karját a felesége, hiába hunyorgatott neki Klotild is, nem tágított.

- A hadnagy komolynak mondta Lenkét. Hiszen olyan vidám leány volt...

- De tudott komoly is lenni - csapott vissza a főispánné. - Hát csak nem fog mindjárt szincerizálni egy hadnaggal! Volt öneki őrnagy kérője is. Egy kassai őrnagy. Ugye Klotild? Azzal is csak úgy félvállról beszélt. Az igaz, hogy veres volt az orra az őrnagynak, az volt a fő oka, hogy nem ment hozzá.

A pincérek már körölköztünk álltak s csodálkoztak a nekik idegen beszéden. Letelepedtünk egy nagy kerek asztalhoz. Az ablak nyitva volt. A kertben gitáros banda játszott. A villamos lámpások nappali fénnel árasztották el a terem fehér asztalait s a falat takaró babérfákat.

A főispánné már nem könnyezett. Az arca boldog volt. Fölvette az étlapot és érdeklődéssel szemlélte végig.

- Mit eszünk, Mariska? - kérdezte a professzornét.

- Amit a férjem óhajt - felelte az asszonyka szelíden.

A főispánné levonta a kesztyűit, s mosolyogva fordult hozzám:

- Önnek mi a véleménye?

- Én mindig levessel kezdem - feleltem egykedvűen. - S utána csak egy tojást, legfeljebb halat.

- Nem az ételre kérdem, a médiumra.

- A médiumra? Én teljesen a méltóságod véleményén vagyok.

- No ugye? De a férfiak oly kételkedők.

Bífszteket rendelt, és jó étvággyal evett. Vidám volt.

A professzorné a zenére fülelt:

- Micsoda szépek ezek a spanyol melódiák!

- Ez véletlenül nem is spanyol románc - mondta komolyan a tanár. - *Paladithe*-nek a románca. *Paladithe* olasz szerző.

- Spanyol - makacskodott az asszony.

- Olasz - makacskodott a férj.

Lukács mosolygott:

- Se nem olasz, se nem spanyol, hanem francia. Ismerem.

A főispánné is kifelé hallgatott, aztán diadalmas szemmel, mosolyogva tekintett Klotildra és a professzornéra.

- Az is mennyire rávallott az én Lenkémre, hogy mindjárt az első órában fogott magának udvarlót.

ZIVATAR PÉKÉKNÉL

A péknek két leánya van. Mind a kettő szőke, és mind a kettőt Sárinak hívják.

Persze, csak az egyikök Sári, a másik Olga. De mivelhogy ikrek és reggel felváltva segítenek az anyjuknak a boltban, a vevők csak Sárikának szólítják a másikat is.

- Három szép zsemlyét, Sárika.

Gyakorta megtörténik, mikor együtt van a két leány, megkérdezi egyik-másik vevő az anyjukat:

- Ugyan, ténsasszony, hogyan tudja, hogy melyik lánya, melyik?

A kövér nagy pékné ilyenkor mindig mosolyogva pillant a leányaira.

- Magam sem tudom, csak tudom.

De néha azt mondja:

- Hiszen meg lehet őket különböztetni: Sári magasabb Olgánál, négy ujjnyival is magasabb és az arca keskenyebb. Aztán hát Olga indulatosabb, Sári csendesebb.

Néha azonban megvallja:

- Bizony velem is megtörténik, hogy összetéveszttem őket. Borult időben, vagy reggel, amikor még kócosak. Olyankor én is csak azt mondom:

- Sári!

S ha bővebben szól róluk, így beszél:

- Hát az igazat megvallva, magunk se tudjuk már bizonyosan. Mert amikor születtek, kötöttünk ugyan rájuk pántlikát, de mégis összekevertük őket. Mert tetszik tudni, úgy volt az, hogy mindjárt ahogy megszülettek, meg kellett őket keresztelnünk. Mer igen gyengécskék voltak. Hiszen most is olyanok, mint az őzikek. Nem is reméltük, hogy megmaradnak. Az az ostoba bábaasszony zavarodott volt aznap a virrasztástól. No meg, hogy azon éjjel hatszor is ivott rumos teát. Hát mikor délután kértem, hogy - Janicsekné, melyik is a Sári? - hát csakúgy vélekedésképpen felel a buta: - Ez a kék pántlikás talán. Másnap már a piros pántlikásat bizonyozta Sárinak, harmadnap megint a kék pántlikásra esküdözött. De most már hát ez a Sári, ez meg itt az Olgácska.

A két őzike szemérmesen mosolyog ilyenkor, és melegen pillant egymásra.

Gyönyörű két gyermek. Mind a kettő fitoska és kék szemű és hát rózsaszín bársonyarcú, mint a pékleányok szoktak lenni. Csak éppenhogy vékonykák, kicsi koruk óta mindig fiatalabbaknak látszottak két évvel is, mint amennyiek voltak.

De eleven és pajkos mind a kettő.

Mikor már az iskolába jártak, egyszer kieszelték, hogy a tanulást is megosztják: Sári megtanulja a bibliát, Olga a történelmet. Ha Olgát szólítják a biblia-órán, Sári kel föl helyette, s ha Sárit szólítják felelésre a történelmi órán Olga felel.

Úgy is történt.

A biblia-órán a tanító szólott:

- Csetneki Olga.

S fölkelt a másik. Pergő nyelvvel kezdte felsorolni Absolon királyfinak a szörnyűségeit.

A tanító elégedett arccal néz reá.

Az iskolások azonban elképedve hallgatják.

Egyszer aztán az egyik megszólal:

- Tanító úr: Sári felel Olga helyett.

- Egy óra bezárás! - dörgött az ítélet, - és ott térdelsz a kályha mellett!

Hallatlan büntetés a jó kis Sárinak.

A tanító maga is megsajnálta. Már félórával előbb benyitott, hogy kibocsássa. Nagy meglepődésére ott látta térden Olgát is. Ott sírdogáltak mind a ketten a kályha mellett.

- Hát te mért nem mentél haza?

A leány könnyes szemmel pillogott.

Hiszen az nem is lehet másképp, csak úgy, hogy ő is ott térdeljen, ha Sárit térdeltetik.

Ha együtt voltak, és nem dolgoztak, mindig egybeölelkezve lehetett őket látni. Akár az ablakon néztek ki, akár az udvarukon sétáltak, akár a díványon ültek, mindig ölelkezetten éltek egymás mellett.

A kezük már szinte rájárt, hogy amint közeledtek egymáshoz, mind a kettő fölemelte a fél karját, s mikorra egymás mellett voltak, a fél kar ráfonódott a másikra.

Ruhát is egyformát, azonos színűt viseltek kicsi korukban. Csak később találták ki, hogy ha más-más ruhában járnak, mindennap megcserélhetik. A hajukat azonban mindig egyformán fésülték, egyformán fodorították.

S arcra és termetre is egyformák maradtak. Tizenhét éves korukban is olyan egyformák, mint két zsemlye, vagy két szép gyengén pirosas őszibarack. Még a hangjuk is egyezett. Az igazat megmondva, nem volt valami szép a hangjuk, kissé rezes volt. De az anyjuknak hangját se metszették tilinkófáról, bizony ha hangosan beszélt az anyjuk, olyan volt a hangja, mint a varjúkárogás.

De hát kisvárosban az ilyesmi nem ötlük fel, minden leány rózsza. Csak az a fő a mai drága világban, hogy jókora levelei legyenek a rózsának, körmöcbányai levelei.

Egy márciusi napon, ahogy Olga az ebédhez tér a boltból, gondolkodóbb a szokottnál.

Sári kérdőn néz rá. Olga azonban kerüli a tekintetét. Evegél, gondolkodik. Mindazonáltal nem feledi el, hogy a csirke máját elfelezi, és a Sári tányérjára teszi. Minden falatot megfelelnek ők, ami jó.

De csak gondolkodik.

Egyszer aztán megszólal:

- Most már nagyok vagyunk, Sári. Azt gondolnám, ne fésülködjünk egyformán, és ne cserélgessük a ruhánkat. Mégis komikus, hogy olyan egyformák vagyunk.

Sári csak nézett. Sohasem érezték ők komikusnak, hogy egyformák, inkább tetszett nekik.

- No ugye - károgott az anyjuk -, most már magatok is látjátok.

- Hányszor mondtam én is - dörögött álmos szemmel az apjuk.

Mert az apjuk mindig délig aludt, s délben mindig dörögve beszélt. Vagy nem is igen beszélt, csak ott ült álmos bölényfejjel, és szó helyet csak a két lisztes szemöldökét emelgette.

- Jó - felelte nyugodtan Sári -, hát akkor holnap majd én a nefelejcsszín ruhát veszem fel, te meg a fahéjszínűt.

- Nem, én ebben a babosban maradok holnap is.

Ez a nem megint furcsa volt Sárinak.

Sose mondták ők azt egymásnak, hogy nem.

Csak pislogott Olgára. Mindig tudták egymásnak minden gondolatát. Abban a percben csak annyit tudott, hogy valami történt. A boltban történt, mert másutt nem történhetett. És az, ami történt, a szülők előtt nem lehet elmondani.

Alig is várta, hogy magukra maradjanak. Ebéd után az anyjuk le szokott feküdni, az apjuk meg pipára gyújtott, és kiment a boltba. Vagy elment vadászni. Nem született vadásznak, kutyája se volt rá, de az orvos rendelte, hogy túlságosan el ne hízzék.

Hát Sári nagy sebtében letakarította az asztalt, - azt is felváltva végezték -, s visszatért. Átölelte Olgát:

- Mi történt?

Olga pillogott, habozott. Azután elmosolyodott:

- Nagy valami, - mondta halkan, titokzatosan, - nagy valami! (És fontoskodva emelgette az orrocskáját.) - Hát úgy tíz óra tájt képzelj, ki lép be? Öveges Gyuri.

Sári csak nézett.

Az üveges legidősebb fiáról volt szó. Antalfi Gyuriról, akit ők soha nem szerettek. Három évvel idősebb volt, mint ők; a negyedikbe járt, amikor ők az elsőbe. Cigányosan barna és félelmetesen duhaj kölyök volt. Ha egyebet nem tehetett, az iskolafolyosónak az ajtaja mögé bújt, és hátba buffantotta a belépőt. Egyszer őket is, mind a kettőjüket. Aztán nagy, pajkos, rikoltozó kamasszá nőtt. Az apja befogta inasnak az üvegesboltba. Ott érett a palackok, poharak, tükrök, tányérok, és atyai pofonok között. Akkor is találkozott persze olykor a péklányokkal, de rájuk se hederített. Majd bizony ilyen csitrikkel áll szóba. Mindössze egyszer történt, ősszel, hogy amint a szombat délutáni inasiskolából hazafelé nyargalt, meglátta a két csitrit az ablakban. Nézte a két kislány, hogyan viháncolnak az inasok. Hát akkor, ahogy meglátja őket, követ kap fel és nagy mérges mozdulattal, nekilendül, mintha rájuk sújtaná az ablaktáblákon át. A két csirke persze rémülten ugrott el onnan. S még évek múlva is tűnődtek rajta; vajon csakugyan besújtotta volna-e a követ? Aztán egyszer csak eltűnt a fiú a városból. Pestre küldték, hogy tapasztaljon. Onnan meg elvitték katonának.

- Megjött - újságolta örömmel Olga. - De látnád, micsoda nyalka fiatalember lett.

Sári bámult, pillogott:

- Nagy?

- Nem éppen nagy, de igen csinos és udvarias. Teljes úri ember.

- Most is olyan barna?

- Még barnább, mert már bajusza is van. Szép fekete, finom bajuszkája. Pödri.

Már akkor hogy tizenhét évesek voltak, érdeklődéssel szemlélték a fiatalembereket. Ahogy ott varrtak az alacsony muskátlis ablaknál, kipillantottak, ha valaki arra ment. Ha asszony, gyerek, házasember ment arra, egy pillantásnál nem becsülték többre. De ha legény ment arra, a kipillantó megszólalt:

- A patikussegéd. Új nyakkendője van.

Vagy:

- Bandi. Kár, hogy csak molnár.

Vagy:

- Bozóki írnok. Szép fiú.

S olyankor a másik is kitekintett. És elmosolyodott, a tükörbe pillantott.

Olga tovább-beszélte az újságot:

- Mama meg se ismerte, csak mikor megszólalt: - Egy zsemlyéért futottam át, mondta. És rámbámult: - Jaj Olgácska, - mondta. - De megnőtt! De micsoda gyönyörű leány lett magából! Kezet szorítottunk.

És Olga piros örömmel nézett Sárira.

Sári is megszínesült kissé. Kezdte már őt is érdekelni az üveges ifjú.

- De hogyan szólíthatott téged a neveden?

- Én is kérdeztem tőle. Azt felelte, hogy ő mindig meg tudott bennünket különböztetni.

- Hazudott.

- Miért hazudott volna? Hiszen tudod, hogy sokan megkülönböztetnek bennünket.

- Hazudott.

- Nem, nem hazudott. A hazudó ember nem beszél olyan nyílt szemmel.

- Hát ő nyílt szemmel hazudik. No és aztán?

- Sokáig ott csevegett. Mondta, hogy a katonaságnál megszokta a tízórait, és hogy most már rászakadt a boltnak a gondja, az apja nekiadja.

- Nekiadja?

- Neki. Maga ura lesz.

- No és?...

- Hát... tudod, amíg beszélt, úgy nézett rám, de úgy nézett... Olyan selymesen.

Lefeküdtek. Egy ágyban háltak ők kicsi koruk óta. Egy székre is vetkeztek. Amelyikük korábban kelt, fölvette a székről a felsőruhát. Termetre is azonosak voltak.

És még az ágyban is Gyuriról susogtak.

- Vajon eljön-e holnap is? - kérdezte Olga. - Holnap tízkor megint én leszek a boltban.

- Jó. De szólj aztán, ha jön.

- Szólok.

Az üveges másnap csakugyan megjelent megint. A bajuszkája pomádéval volt hegyesen fenne, valami rózsailatú pomádéval, úgy hogy három méternyire meg lehetett érezni.

És még tovább időzött a pékboltban, mint az előbbi napon. Olga bizony elfelejtette, hogy beszéljon Sárinak.

A mama szemét se kerülte el, hogy a fiatal Antalfi igen tapadozó tekintettel áll Olga előtt. S aznap este már, hogy a leányok lefeküdtek, az öregek hosszan maradtak az asztalnál.

- Az üveges állhat harmincezerig, - mondta a pékné.

- Hát hatvanezerig?! - csapta feljebb a hangot a pék. - A háza maga megér tízezret. Hát a boltja? És igazgatósági tag a takarékpénztárban.

- De iszik.

- Iszik, iszik. De azért nem részeges. Üveges boltban nem lehet tántorogni. És hát a fia nem részeges. Igen életrevaló fiú.

- Én nem bánom - felelte ásítva a pékné. - Ugyan, jobban szerettem volna akármi szegény úrnak...

- Ah, ménkűt! Azok a téntanyalók!... Az iparos ma különb úr, mint azok a cilinderes koldusok.

A pékné sóhajtott:

- Mégis más. Egyik tekintetes, másik nagyságos. És az úriasszonyok mégiscsak...

A leányok a beszélgetésnek a szokatlan hangjára mindjárt figyelmeztek. Sári kikelt az ágyból és fülelt a kulcslyukon.

- Rólad van szó - susogta Olgának.

Erre Olga ugrott ki az ágyból és ő fülelt.

Mikor visszatért, egész testében remegett.

- Jaj - mondta édes sóhajrással. - Gyuriról beszélgetnek.

Másnap mind a két leány ott volt már tíz órakor a boltban. Olga az előbbi napi lilaszín-babos ruhájában. Sári a fahéjszínűben, mikor Üveges Gyuri csakugyan belépett.

Sárin is csodálkozott, hogy megnőtt, megszépült, de azért tudta, hogy melyikük az Olga. Mosolyogva pödörgette a bajuszát és nézett Olgára selymesen.

A mama kiment a boltból és Sári is kiillant. Üveges Gyuri negyedóra hosszat ott csevegett.

Persze, amint elment, Olga azonnal rohant a szobába és elmondott mindent Sárinak. Minden szót.

- Háromszor is kezet fogott velem. De milyen hosszan, melegen. Mindig nekem kellett kivennem a kezemet a kezéből.

Sári csillogó szemmel hallgatta.

- Te - mondotta vidáman - holnap én öltözök a babosba. Próbáljuk meg...

Olga a fejét rázta.

- Nem, az nem lenne becsületes eljárás - felelte komolyan.

Maga elé nézett, aztán megint elmosolyodott:

- Hogy tetszik neked? Ugye, nagy változás?

Sári a vállát vonogatta, orrát ráncolta mosolyogva:

- Olyan, mint valami cigányprímás.

Olga megint elkomolyodott:

- Nem, azt nem lehet mondani. Annyira nem barna. És a szeme se cigányos. Igen illik neki az a barnaság.

És álmodozó szemmel nézett a tükörbe.

Másnap tízkor persze megint csak ő ment ki a zsemlyés kosarak közé.

Akkor már fél óra hosszat ott időzött a fiatal üveges, úgy, hogy már érte küldtek.

A következő napon Olga ismét gondolkodva ült az ebédnél. Szórakozottan nézett a tányérjába. A csibegomba-leves kedves étele volt, mégsem igen evett. A kérdésekre hibásan felelt.

Sári már akkor megint tudta a gondolatát.

- Nem jött el ma? - kérdezte halkan.

Olga a fejének egy bágyadt mozdulatával felelte:

- Nem.

S másnap délben már szomorú volt. Még a palacsintát is unottan metélte, pedig hát azt még a gombalevesnél is jobban szerette.

- Ma se jött el? - kérdezte Sári.

- Nem.

S azon éjjel nyugtalanul aludt. Forgolódott. Sóhajtozott. Reggel gépiesen vette fel a Sári ruháját, a fahéjszínűt.

Sárinak a babos maradt.

A boltban aztán mi történik? Ahogy ott válogatja a zsemlyét az orvos szakácsasszonya, egyszer csak elbámul:

- Eppen a semlépen cerna fán! Fégete cerna!

- Lehetetlen! - hebben meg a pékné s Olga is.

Már mondani akarják, hogy talán a fényező pamacsból ragadt oda egy sertésszál, amikor a szakácsné húzza, húzza a cérnát, s kihúz egy kétaraszos fekete cérnát a zsemlyéből.

- No, ez szörnyűség! - képedezik a pékné. Bizonyosan valamelyik legény...

- Az inas, a Matyi! - szól haragosan Olga. - Az olyan rendetlen!

S kapja a zsemlyét, ellobban vele a hátsó ajtón.

- Mi az? Mi történt mama? - kérdi Sári a szobaajtóból.

- Képzeld - mondja a pékné -, ezek a legények...

S nagy haragosan ő is elgőzöl, ki a hátsóajtón az udvarra, a műhelybe.

Abban a percben csendül a boltajtó, s lép be Gyuri.

Beretvától piros az arca, piros selyem a nyakkendője, a bajusza ki van hegyezve pomádéval.

Sári mosolyogva néz rá. Örül, hogy Olga örülni fog. Még kezét is nyújt Gyurinak.

- Zsemlyét? - kérdi kedvesen.

- Egyelőre csak a kezét, a kezét Olga. Oly boldog vagyok, ha a kezemben érzem a kezét.

És nézett selymesen.

Sári habozott, de csak benne hagyta a kezét a legény kezében. Gondolta, nem baj, majd megmondja Olgának, hogy helyettesítette.

- Nem jöhettem el se tegnapelőtt, se tegnap, - mondta forrón a legény. - Tudja, hetivásár volt, és délig nyüzsgött a boltunkban a sok vevő. Tegnap meg búcsúsokat hozott ide az ördög, s éppen tíz órakor lepték el a boltot. Olga, kedves Olga...

Fölemelte a leány kezét, s megcsókolta.

Sári ijedten rántotta el.

- De Gyuri... Maga téved!

Gyuri zavarodottan pislogott.

- Jaj - mondotta halkán -, csakugyan... Ne szóljon róla Olgának.

S mikorra Olga belépett, szerencsére két más vásárló is volt már a boltban: a Lukács orvosék cselédje meg a bábosné. Látszott az Olga arcán, hogy patvarkodott. De amint Gyurit megpillantotta, egyszerre kisütött a nap a felhők közül.

- Én válasszak?

Sári visszavonult a szobába.

Napestig fúrta az oldalát, hogy megmondja Olgának a kézcsókot. De hát Olga nem örülne neki, s Gyuri is megkérte. Hallgatott.

Életükben ez volt az első titok, amit egyik a másikkal nem közölt.

Majd ha asszony lesz - gondolta -, megmondom neki.

És mosolyogva hallgatta, mikor az ebédnél Olga boldog pirulások közt susogta:

- Képzeld, megcsókolta a kezemet.

Aznapi káposzta volt az ebéd, amit Olga csak egy kanálnyira becsült. De aznap kétszer is szedett belőle...

A közlenivalók aztán napról-napra érdekesebbek voltak. Gyuri már délutánonként is eljárt hozzájuk, fél órára, egy órára. Persze Olga akkor már a szobában fogadta, mindig ő lépett eléje, s nyújtotta barátságosan a kezét. Sári csakúgy röviden, ujjhegyen fogott vele kezét, s ott maradt persze ő is. Mosolyogva hallgatta a csevegésüket. Mulatott Gyurinak a selymes pillantásain, Olgának az angyalkodásán. De gyakorta fölkel, kiment kis időre, hogy bizalmas szavakra is legyen Gyurinak alkalma.

Gyuri már egy hét múlva vallott. Megvallotta, hogy lehetetlen elképzelnie az üvegipar felvirágzását Olga nélkül. És hát Olga persze nem akarta gátolni az üvegipart, némi szemérmes habozások után igent lehelt.

Attól kezdve mindennap mohó érdeklődéssel leste Sári a fejleményeket. A leányregényekből is akkor szabadultak rá a kaszinói könyvtár regényeire. Gyuri hordott persze nekik. Még éjjel is olvastak.

Aztán az első csók is megtörtént. Olga egész nap piros volt tőle. Álmodozó arccal járt-kelt a házban. Matyi inassal se patvarkodott. Nyájas volt és vidám. A koldusnak is friss zsemlyét adott aznap, és minden öt percben a tükörbe nézett.

Az ágyban sokáig fenn suttoztak azon az estén.

- Apróra mondd el, apróra!

És Olga elmondta tizedszer is apróra, hogyan történt a vallomás, és hogy ő nem is várta, csak egyszer Gyuri elkezdte... Aztán ahogy ő ott áll meghiúsult, pirosan, és lehunyja szemét, rózsaszínt érez...

- A bajusza.

- Az. És... hát megcsókolt. Jaj, az a csók... Végigbizsergett az édessége a sarkamig.

Sári szinte itta a szavait, s utána az ő arca is-kigyulladt. Azon az éjszakán ő aludt nyugtalanul, ő forgolódott, ő sóhajtozott.

- Te - mondta reggel Olga -, ne szólj még róla senkinek, még az apjával nem beszélt.

Már akkor melegen tavaszodott. Vasárnap délután mindig sétálni mentek, hol a vasúti állomásig, hol a Széchenyi-kertbe. Gyuri előljárt Olgával, Sári mögöttük a mamával. Más fiatalember nem csatlakozott hozzájuk sose. Az iparosfélek mind szegények voltak. Gondolták: a pék nem adja a lányait iparosféleknek. Az úrfélek is csak messziről szemlélték a két péklányt. Gondolták: a pék bolti lányoknak nevelte őket, tehát úrfélek nem közeledhetik hozzájuk.

A Széchenyi-kertben mindig leültek a vendéglőben. A hölgyek fagyaltot szopogattak, Gyuri sört ivott és illatos szivart szítt.

Tekéztek is ott holmi úri fiatalok. Gyuri üdvözlést intett az egyiknek, egy teljesen ismeretlen kis cingár fiatalembernek. A fiatalember divatos kék zakó volt, és öblös mandzsetták. A nyakkendője mint egy nagy fehér pillangó. Vígan kurjantott minden dobás után:

- Banzáj!

És a levegőbe lökött az öklével.

Sári rápillantott Olgára, s Olga megértette, hogy a húga mit akar.

- Ki az - kérdezte Gyuritól -, akinek köszönt?

- Karikás Marci - felelte Gyuri. - Tanítósegéd. Mostanában jött ide. Velem szolgált. De ő csak három hetet töltött a kaszárnnyában.

Sári hosszan nézte a fiatalembert.

Az öreg üveges másnap délután bement a pék-boltba és barátságos beszélgetésben sorolta el, hogy mennyit ad a fiának. Pénzt nem ad neki, de elég a bolt. Ötezer koronát akkor is jövedelmez, ha szünetel a városban az építkezés.

Erre a pék elmondta, hogy pénzt ő sem igen ad a lányainak, de azért három szobára való bútort, meg nyolcezer koronát ereszt mindegyikkel még halála előtt.

Csakhamar egy liter bor is állott előttük, és hát megegyeztek tízezer koronában, meg hogy a pék még életében átíratja a fele ingatlanát Olgára, a haszon fenntartásával persze.

Másnap délután a pék látogatta meg az üveget, és egy zöld pintesüveg folyadékkal tért haza.

- Patkányméreg, - mondta. - Hozzá ne nyúljon senki!

S nagyobb biztonság okáért cédulát ragasztott rá. Ráírta: Patkányméreg. Finom narancs-pálinka volt az, tízéves. A pék, amikor magára maradt, csöppenként töltött belőle egy pohárkába és gyönyörűséggel szopogatta.

- Fene üvege: Tudja, hogy mi a jó!

Föltette a pintest a bolti állványnak a sarkára.

Gyuri persze másnapról már családtag volt. A helyi újságba is belekerült az eljegyzés. És hát esténként Olga tömérdek csókról számolt be Sárinak.

- Ajjj! Végigbizsergett egész a sarkamig...

S behunyta a szemét, mosolygott, megvonaglott. Sári is behunyta a szemét, és ő is megvonaglott. Mert hiszen amit egyikük érzett, érezte a másik is.

Attól fogva egyre-másra vándoroltak át a legszebb poharak, sótartók és kávé-sibrikék az üvegesboltból a pékházba. Gyuri vőlegény a karikagyűrűkkel egy selyem vállkendőcskét is vett, csak mert a kirakatban látta. Ibolyák fehér selyemkendőn, mintha hóra szórt kék virágocskák volnának, és szegélyül fillérnyi apró rózsák. Igen tetszett a lányoknak is.

Egy borult délután a két lány az udvari folyosón vasalgat. A finomabb fajta fehérneműt, csipkét-mit, mindig maguk vasalták. De hat új ing is volt a fehérneműk között, nyári batiszt-íngék. Három Sárié, három Olgáé.

Délután négy óra lehetett. A pék vadászatra indult, rókára, amint mondta, a benetei dűlőre. De csakhamar visszatért.

- Mégse megyek ki, mindjárt esik az eső. Akaszd be csak ezt a puskát Sári! Vigyázz! A patronok benne vannak.

Sári fut a puskáért, de egyelőre csak az eperfára akasztja. Majd beviszi, ha a vas kihűlt.

S vasalgatnak szerényen.

Olga vállán az ibolyáskendőcske van, Sári csakúgy meztelen nyakkal, ahogy meleg időben szokás.

- Illenék már, hogy valamivel viszonzzuk ezt a kendőt - mondja Olga. - De a szobai hímzéseket mind ismeri. Újat kell valamit.

- Szép papucsot, mint tavaly apának.

- Csakhogy ne őzszín bársonyból, hanem ibolyaszínből.

- Szebb lenne bordó.

- És rá sárga virágok, selyem cérnával. De hogyan mérjük meg a lábát?

- A suszternek meg kellett volna hoznia a cipőnket.

Sárga cipőt rendeltek Barát suszternál, nyári félcipőt. És szombatra rendelték, hogy vasárnapra bizonyosan meglegyen.

- Matyi! - kiáltott Olga az udvar hátuljába.

Az őlfák mögül egy álmos, borzas fiúcska kullogott elő.

- Eredj Baráthoz. Kérdezd meg, hogy miért nem hozta meg a cipőnket? Mondd neki, hogy várjuk.

Sári leteszi a vasat. Fordít az ingen.

- Ő talán tudja a Gyuri mértékét?

- Megkérdezzük.

A padlásról macskasírás hallatszik.

- Jaj, szegény cica - mondja Olga. - Feljött velem, hogy a ruhát szedtük.

Sári hallgatódzik.

- Ez nem a mi macskánk.

- Csakugyan nem az, valami idegen macska. Nem tud kimenni, mert bezártam a padlásablakot.

És Olga kapja a kulcsot. A vállkendőjét, a havas-ibolyásat, leveti a vasalódeszka végére. Siet a padlásra.

Sári éppen végez egy inggel. Ahogy leteszi a vasalót, a pillantása a kendőre esik. Magára teríti. Illegeti magát a sötét kamaraablaknak a tükrében.

Akkor lép a folyosóra Gyuri.

Sári oda se pillant. Fogja a vasalót, vasal tovább. Csak akkor tekint fel, mikor Gyuri már feléje tart. Sári, hogy a jobbujában a vasaló ég, mosolyogva szótlanul nyújtja a bal kezét.

Mármost a mosolygás tévesztette-e meg Gyurit vagy a vállkendő, csak átkapta Sárít. Forró csókot nyomott az arcára, s onnan az ajkára.

Sári tolta kissé, bágyadtan bontakozott ki a karjából.

- Menjen - rebegte -, a szobába. A szobába.

Gyuri bizonyára azt vélte, hogy valaki látja őket; andalgott engedelmesen a szobába. Még röstellkedett is, hogy olyan vigyázatlan volt.

Olga sokáig időzött a padláson, kereste a macskát. A gonosz pára a gerendák közé bújt. Hívta, siccelt, - hiába: a macska nem jelentkezett.

Végre is kinyitotta a padlásablakot s visszatért.

A kendő már akkor nem volt a Sári vállán. Csak vasalt, mélyen lehajtott arccal, pirosan.

Végre megszólalt, anélkül, hogy feltekintene:

- Gyuri bent vár a szobában.

Olga besiet. A nyakába omlik a vőlegényének.

- Isten hozott édes!

- Miért mondtad, hogy idejöjtek?

- Hogy idejöj?

- No igen. Hát nem azt mondtad?

- Azt mondtam?

- Azt mondtad, hogy idejöjtek a szobába.

- Hogy idejöj a szobába? Nem értelek.

- Nem értesz? Hát az imént, alig hogy megcsókoltalak, sohase volt édesebb az ajkad, azt mondtad, hogy jöjjetek ide a szobába.

Olga csak nézett. Az arca elfehéřült.

- Megcsókoltál? - hebegte. - Megcsókoltál? És én engedtem?

Gyuri már észbekapott. Legyintett. Nevetett.

- A manó vigyen el benneteket, hát annyira egyek vagytok...

Olga csak meredezett, mint akinek tőr áll a mellében.

- No, és te nem ismered meg azonnal...

- Nem én. De hát hogy is gondolhattam volna! Az ibolyás kendő volt a vállán.

- A vállán volt?

- Hát persze.

Olga leült. Csak kókadozott, mint akinek az egészséges fogát rántották ki a bajos helyett.

Gyuri a vállát vonogatta.

- Hát hiába, most már megtörtént... Baj is a.

Már akkor a mama is ott állt. Hüledezve nézett a leányára.

- Mi bajod?

Olga szemében megeredt az eső. A torkán mintha megakadt falatok volnának, nyelt, fuldoklott. A szeme csupa víz.

Gyuri kényszeredetten nevetett.

- A folyosó olyan homályos. És hát oly egyforma ez a kettő...

Olga fellobbant:

- De hát hogy te nem ismered meg akkor se!... Sötétben is meg kellene ismerned! A szívednek kellene megkülönböztetni!... Ha a szemed vak.

Már állva vágta ki az utolsó szót: vak. Gyuri vőlegény majd hanyatt esett.

- De hát... - mentegetődzött.

Aztán egyszerre ő is a sarkára állt.

- Hát jó, hát haragudj. Akkor elveszem Sárít. Nekem mindegy.

Olga kínos nyakhúzódással hunyta be a szemét. Megtántorult, aztán csak dőlt...

Az anyja kapta el.

- Jézus, Mária! Meghal! Vízet!

Gyuri ijedten tekingetett jobbra-balra: kereste a kancsót.

- Vízet! - káromta ismét a mama. Odabent a másik szobában!

A kiáltásra Sári is benn termett. Vörös volt, mint a pipacs, aztán egyszerre olyanná vált, mint a fehér pipacs.

- Olga! Olga! - kiáltotta rémulten. - Mi lelte?

S átvette az anyjától. Az anyja meglocsolta.

Olga megnyitotta a szemét. A semmibe bámult. Aztán hogy Sárít megpillantotta, az arca eltorzult.

- Kígyó! Eredj innen!

- De Olga!...

- Irigyem vagy! Irigyem! De hogy ilyet...

És elfancsalodott. Szeméből könnyek gurultak viaszszín arcán le a blúzára.

Az anya elkerekült szemmel fordult Sárihoz:

- Mit cselekedték?

Sári valóban olyan arccal állt ott, mint a kárt tevő gyerek, aki várja a következményeket. Mégis hamarosan összeszedte magát és ijedt csodálkozással nézett:

- Én?

Olga felrobbant:

- Még azt mondja: Én? Mért vetted magadra a kendőmet? Mért vetted magadra, ha nem akartad, hogy tévedjen?

Sári sápadtan pillogott.

- Ugye hogy nem bírod kimosni magad?!

És Olga megint a szemére tapasztotta a tenyerét.

Gyuri eléje térdelt.

- Olga, angyalom!

- Távozzék! - hördült fel Olga. - Távozzék! Ha magának mindegy, vegye el őt! Nekem ön nem volt mindegy.

S a hangja olyan káromóra vált, mint az anyjáié. A kezét úgy rázta, mint aki megszúrta a tenyerét.

Az anya intett Gyurinak. Gyuri sápadozva állt ott, és sápadtságában a haja, bajusza feketébbnek látszott a szokottnál. Csakugyan olyan volt, mint valami kárvallott cigányprímás, akinek eltörték a hegedűjét. Az anya intésére fogta a kalapját, s nekiment az ajtó helyett a sifonérnak. Alig bírt kitámolyogni a szobából.

A pék is belépett. Lisztes szemöldökei összevonultak. Képedezett.

Már akkor Sári is könnyezve állt ott. A tenyerét a szemére szorította.

- Nem, ezt nem bírom ki! - nyögte fájdalmasan. - Meghalok. Inkább haljak meg, minthogy Olga gyűlöljön.

S ki akart menni, de az anyja visszatartotta.

- De hát hogy követhetél el olyat! Mikor tudod, hogy megtéveszthetted Gyurit.

- Ártatlan vagyok...

- És a kendő? - rikoltott Olga.

- Most már megmondom. Előtte nem mondhattam, hogy én is szerettem volna olyan kendőt. És magamra próbáltam...

S megint elvörösödött.

- Már kitalálta, mit hazudjon - kesergett Olga.

- Nem, ezt nem bírom ki - vonaglott újból Sári. Haljak meg! A patkányméreg... Hová tette azt a mérget apa?!

Az apja azonban megfogta:

- De hiszen az én patkánymérgemet nem iszod meg! Mi lelt benneteket?!

- Hát annyi mindössze, hogy Gyuri megtévedt. Ezt csókolta meg Olga helyett.

Az ablakon vakító fény villant át, s nyomban rá mennydörgés rázta meg a ház falát.

- Szamárság - mondotta a pék. - Gyere velem a boltba.

S kézen fogta Sárít. A másik szobában megállt vele. A szemébe nézett:

- Bűnös vagy?

- Óh dehogy! Én nem tehetek róla, hogy...

- Mégis, hát hogy engedhetted magad?

- Hogy engedtem? Hát tehetek én róla? Én ott vasalok, ráhajolok a vasra. Valaki jön: gondolom a cseléd, vagy Matyi. Egyszer csak átkap, megcsókol.

- Lökted volna el.

- De hát oly hirtelen történt, és...

- Mért vetted magadra a kendőt?

- Hideg volt. A vasat nem hagyhattam ott. Gondoltam addig is, míg beküldhetek valakit kendőért...

- Ostobaság! Gyere a boltba.

A bolt mindig jó hely, minden gond ellen. Minden percben váltakoznak a vevők. És némelyik ott is időz. Újságokat mond, újságokat hallgat.

Az uzsonnakifliket akkor vitték be három nagy kosárban. Még melegek voltak és étvágykeltően illatosak. Sári sápadtan, szórakozottan adogatta a vevőknek.

Az eső már akkor zuborgott. Csorgó esernyők fordultak már be a boltba, és fejre vont vizes felsőszoknyák. Az ég sűrűn villámlott és dörgött.

- Felhőszakadás ez - mondogatták a vevők.

Egyszer csak megjelent köztük a fiatal új tanító is. Az, valóságosan, a kék zakós, nagy-mandzsettás, pillangós nyakkendőjű Karikás Marci. A kalapja csupa víz. A kabátja gallérja felgyűrve. Rázta a kezéről a vizet.

- Perecet kérek - mondotta a kalapjáról a vizet lesuhintva.

Egy göngyöleg papíros is volt nála, vagy talán nem is papíros, hanem valami más, hosszúkás bolti portéka. Letette a pult belső sarkára, és a ruháját törölgette zsebkendőjével. Közben körültekintett. A szeme Sárin állt meg.

- Perec nincs ilyenkor - felelte egykedvűen a pék. - Csak télen sütünk. De sóskiflivel szolgálhatok.

- Hát az is jó lesz. Megengedik, hogy itt egyem meg? Az esernyőmet otthon hagytam.

- Tessék - felelte a pék.

Sári széket hozott a szobából.

- Tessék - mondotta nyájasan.

S visszatért a szobába. A tükör elé állt. A tükör igen sápadt arcot tükrözött, s a két szem alatt vörösséget. De azért az arca csinos volt. Sári legalább meg volt vele elégedve.

Vizet öntött a tenyerébe, és meglocsolta a szemét. Az arcát meg úgy megdörzsölte törülközővel, hogy kipirosodott. Újra a tükörbe pillantott, s visszatért a boltba.

A tanító még ott ült. Nézte az ablakon át az időt. Csak akkor, hogy Sári visszatért, akkor változtatta meg a néznivalóját.

Sári nyugodtan és szomorúan adogatta a kifliket a vevőknek.

S nem is beszéltek többet. Az eső elszűnt. Karikás köszönt, elment. Mikor az üvegtáblás ajtót bevonta maga után, még egyszer Sárira pillantott.

Ha nem történt volna az a kis háborúság, Sári bizonyára örömmel újságolta volna meg a húgának, hogy megismerkedett a kis tanítóval, Karikással, s nagy tünődések következtek volna. Így azonban bágyadt volt, és csupa aggodalom nehezítette. Olga igen haragszik. Megbékül-e? Talán soha.

Benézett a belső szobába. Olga a díványon feküdt. Az arca zsebkendőbe volt temetve. Az anyjuk ott ült az ablaknál és szomorú arccal varrt. Az urának a nadrágjára varrt gombot, a tavaly nyári muszkavászon nadrágjára.

Intett Sárinak, hogy ne zavarja Olgát. Sári könnyes szemmel fordult vissza. Megállt az ebédlőben, mert nagyot villámlott, olyan dördülés következett utána, hogy az ablakok is rezegtek. Sári halk Jézust mondott a villanáskor és keresztet vetett magára.

A cselédlány benyitotta az ajtót.

- A suszter van itt. Meghozta a cipőket.

S hogy újra villámlott, az is Jézust mondott, s keresztet vetett.

- Ide vezesd be - mondta Sári,

Egy szennyes emberke lépett be. Zöld kötény volt előtte. A kötényből két sárga cipőt vett elő.

Sári búsan pillantott a cipőkre. A kezébe vette az egyiket és megnézte.

- Micsoda vastag talp...

- Hát nem papiros.

- Mégis vastag. Harminchetes?

Leoldotta a cipőjét és felhúzta az újat.

Nézegette, mozgatta benne a lábát.

- Jó - mondotta szomorún -, csak nehéz.

Máskor visszaadta volna a cipőt, mert hiszen valóban keményes talpat szabott rá a suszter. De fásult volt, s nem akarta, hogy a suszter feleseljen vele.

- A számlát majd reggel - mondotta bágyadtan.

A másik párt nem volt szükséges felpróbálnia. Olgának éppen akkora a lába.

S rajtahagyta a lábán az új cipőt. Visszatért a boltba.

Nem csekély meglepődésére a kis tanítót megint ott látta. Csakhogy már a pult mellett ült és barátságosan beszélgetett a pékkel.

De méginkább meglepődött, hogy a patkánymérget is ott látta a pulton, s mellette két üvegkupicát. Az apja nagy vigyázattal csöpögtetett a sárga színű méregből a pohárkába.

A tanító fölkelte Sári láttára és mosolygott.

- Itt feledtem a kottapapírosomat a pulton, - mondotta olyan hangon, mintha már régen ismernék egymást.

A pék bemutatta:

- Kerekes vagy Karikás, mi is?

- Karikás Márton - javította az ifjú.

Sári szótlanul nyújtott kezét, s a pult mögé állt az apja mellé.

- Mostanában kerültem ide - csevegett az ifjú. - Szép ez a városka. Csupa élet. És épp az imént mondtam a kedves atyjának, hogy én is beálltam a benetei vadásztársaságba.

- Vizslája van a tanító úrnak - mondta a pék -, és együtt járunk majd...

- És mikor nem érek rá, szívesen átengedem. A kutyának is jó.

Pogácsa alakú bádogszelencét vont elő a zsebéből és cigarettát sodort.

Sári csak nézett rá. Nem is hallotta jóformán, miket mond a fiatalember. Csak a vadásztársaság szóra pillantott egyet. Eszébe jutott, hogy az apja rábízta a puskáját és ő a fára akasztotta. No, azt ellepi a rozsdá, ha meg nem törli. Már mozdult is volna, hogy érte menjen, de arra gondolt, hogy még egy szót se szólt. Pedig a tanító olyan melegen, várakozón nézegetett reá. Hiába, mintha be volna dugulva a torka, mintha a feje olyan volna, mint a bútorozatlan szoba. Mit mondhatna? És csak nézte a fiatalember mozgékony, sovány kezét, amint a cigarettát sodorja, nyalintja, ajka közé igazítja, s rágyújt.

S a kis tanító is csak nézte-nézte őt félszemmel, mint a lúd az eget, s végre is illőnek érezte, hogy szóljon, miért nézi annyira.

- Láttam már magát - mondotta lepöccintve a cigarettája hamuját. - A Széchenyi-kertben, a kedves testvérével. És csodáltam, hogy annyira hasonlítanak egymásra.

Sári ezerszer hallotta ezt a mondást, de sose volt olyan kellemes neki, mint most.

- Persze hogy hasonlítanak - dörögte elfelhősödött homlokkal a pék.

És kedvetlenül mozgatta lisztes szemöldökét.

Az ifjú tovább csevegett:

- Az igen kellemes lehet. Mondják, hogy az ikrek két testben egy lélek. Maguk is annyira szeretik egymást?

- Mink is - rebegte Sári.

És az ajkába harapott, hogy visszatartsa a szemébe törő könnycseppet.

- Boldog élet - sóhajtott a kis tanító. - A lányok élete egyáltalán boldog. Az életnek a legkellemesebb része az övék. Mi kell a lányoknak az életből? Regény és tejeskávé.

Sári szomorú szemmel mosolygott.

- Más semmi?

- Hát micsoda? Az a más micsoda benne van a regényekben. Nekem is vannak leánytestvéreim. Azoknak nem kell egyéb, csak regény. De csak olyan regény, amelyikben legalábbis egy grófkisasszony szenved, és végül férjhez megy. De két grófkisasszony jobb.

A hangja gúnyos volt, de tetszett Sárinak. Micsoda eszes ember! - gondolta. S alig mert szólani:

- Hány húga van? - kérdezte tartózkodón.

- Kettő, meg egy néném. De az már férjnél van. Látná a két húgomat, milyen csinos leányok.

- Szeretik egymást? - kérdezte Sári szomorún.

A tanító vállat vont.

- Szeretik. De azért mindig veszekednek.

És nevetett.

- A lányok olyanok, - mondta a pék. - Összevesznek, s megint megbékülnek, Tessék ebből a patkányméregből.

Sári búsan nézett maga elé. Aztán megint a fiatalemberre fordult a tekintete.

Karikás úr úgy itta a patkánymérget, mint a Szahara.

- Én ritkán olvasok regényt - mondta Sári. - Csak néha délelőtt. Mert tizenegy tájban nem nagy a forgalom, és akkor magamban üldögélek itt: olvashatok.

Elhalkultan mondta, és színlelt egykedvűséggel: *magamban üldögélek itt*, de mégis, mintha ez a három szó meleg lehelettel lebbent volna el az ajakáról.

A tanító szeme megcsillant.

- Nohát én meg hozok - mondta hévvel. - Van egy kitűnő regényem. Abban is talál grófnét. Mi is a címe? Megálljunk. A manó tudja. De Duma írta. Szereti Dumát?

- Nekem mindegy - felelte elmosolyodva Sári. - A nevét én nem nézem, - csak az a fő, hogy...

- Szerelem legyen benne!

És ismét nevetett.

Sári mellén valami boldog áramlat ömlött végig, valami olyan édes, mint meleg tavaszi napon a virágokon lengedező szellő.

A pék is elmosolyodott. Azonban lisztes két szemöldöke gondolkodva emelkedett feljebb. Mi fizetése lehet az ilyen tanítófélének? Nem lehet bőséges, de mindig biztos. És hát ha Sári tanítóné lesz, legalább teljesedik az asszonynak is a kedve.

- Tessék ebből a patkányméregből.

- Nem, köszönöm, elég volt - felelte a tanító.

És az órájára nézett.

Már homályosodott a bolt. Sári is gondolt arra, hogy meggyújtja a lámpást. De attól tartott, hogy a tanító csak ottfeledkezett, s elmegy, ha lámpagyújtást lát.

A tanító azonban, hogy az óráját megnézte, lámpagyújtás nélkül is fölkel.

- Most már mennem kell - mondotta. - Sok még a dolgom.

S meleg kézszorítással vált el Sáritól is.

- Derék kis legény - szólalt meg aztán a pék. - Józan és szorgalmas. Tedd azt a pálinkát fel oda az állvány sarkára.

Sári nem felelt. Már Olgára gondolt és mély szomorúság lankasztotta el minden tagját.

Hogy sietett volna be Olgához, ha nem történik az a kellemetlenség!

Mégis bemegy. Talán már elsírta a mérgét, a nyakába borul és megkérleli.

Lábujjhegyen osont át az ebédlőn, s megállt a hálósobájuk ajtajánál. Fülelt.

Semmi hang.

Benyitott.

Olga még mindig ott feküdt a díványon, arccal a zsebkendőjében. Az anyja akkor gyújtotta meg a lámpást.

Sári állt és nézett.

Az anyja fogta a lámpást és elment vele Sári mellett. Rá se pillantott.

Vajon ő is haragszik-e már? Talán Olga elmagyarázta neki, hogy a megtévesztés nem lehetett másképpen, csak szándékosan.

S elvörösödött. Mély büntudat nehezítette el. Letérdelt a dívány mellé és ráölelkezett Olgára.

- Olgám...

Csupa bűnbánat és bocsánatkérés volt a hangja. Gondolta, Olga nem fog felelni, de végre is meglágyul.

Soha nem történt, hogy haragudtak volna egymásra. Soha.

Olga megmozdult. Olyan vadul lökte le magáról Sári karjait, mintha kígyó ölelte volna át.

- Eredj innen!

És újra nagy sírást kezdett.

- Nem ismerlek, nem! Soha többé!

Az anyja benyitott. Hívón intett Sárinak. Kivonta a szobából:

- Hagyjad - mondotta halkán. - Igen megbántottad. Várd meg, míg ő szól.

Sári könnyezve nézett maga elé.

- De hát mivel bántottam meg?

- Ő tudja. Ha nem volnál bűnös, nem érezne bűnösnek. Gonoszság volt, amit cselekedtél.

És az ő szemében is könnyek jelentek meg.

- Közéjük furakodtál. Elrontottad a szerencséd! Mármost vége. Olyan férjet nem talál többé.

- Gyuri meg fog békülni, - nyögte Sári.

- Lehet. De Olga nem békül meg vele. Ő nem hiszi, hogy Gyuri ártatlan. Csapodárnak gondolja. Hiszen Gyuri maga is mondta, hogy neki mindegy. Csak azt ne mondta volna.

A pék bedörgött az ajtón:

- Lámpást! A teremtsit, hát mikor hoztok már ide is!

Szomorú est volt az. Olga nem ült az asztalhoz. Csak hárman beszélgettek. A szülők korholták Sárit. Sári sehogy nem vállalta a vétet.

Végre is a pék megbőszült:

- Eredj! Kérleld meg!

S belépett maga is Olgához.

Olga még mindig ott feküdt. Bizonyára hallotta a beszélgetést. De csak víz volt az a keserves malmára. Sírt gyötrelmesen.

Sári ismét letérdelt, átölelte:

- Olgám, egyetlen Olgám!

Olga eltaszította magától, hogy csaknem hanyatt esett.

- Gyűlöllek!

- Olga! - káromgott rosszállóan az anya.

Az apa felfortyant:

- Micsoda beszéd ez! Azonnal megöleled Sárit, és megcsókolod. A teremtésit! Akarom! Parancsolom!

S olyat toppantott, mint az elefánt.

- Nem bírom! - nyögte Olga olyan hangon, mintha gyökerestől szakították volna ki a szívét. - Soha! Soha többé!

- De én parancsolom!

- Öljenek meg, öljenek meg inkább! Mindig engedelmes voltam, de inkább haljak meg, mintsem hogy ezt a gonoszt... Nem testvérem ez, nem testvérem!...

A pék szinte megtántorult, elzöldült:

- Nohát akkor ki a házból! Takarodj ki!

A felesége átfogta:

- Hagyjad. Nincs ez most eszénél. Legalább te légy okos. Hiszen megüt a guta, ha így mérgeledöl.

A pék valóban úgy zihált, mint a hóba rekedt lokomotív. A felesége átvonszolta nagy nehezen az ebédlőbe.

Sári is eltámolygott. Beült a sötét boltba és ott sírdogált. Csak órák múlva tért vissza, mikor az anyja szólt neki, hogy lefekszenek.

Betért a szobácskájukba. Nem is lepődött meg, hogy Olga a díványra ágyalt magának. Ő tehát maga fog háltni az ágyban.

Olga még mindig züppögött.

Sári sápadtan, fásultan vetkőzött le, gépi mozdulattal oldotta meg a haját, s rázta szét a vállán, s mély sóhajttással fordult az ágyába.

De nem tudott aludni. Olgának minden szíppanása a szívébe nyilallt. Még a tanítót is elfeledte.

Tizenegy tájban Olga elcsendesült. Sári felkönyökölt az ágyában.

A ház már csendes volt, csak a hálószoza órája petyegett halkán. A hold besütött az ablakon át. Sári csak akkor látta, hogy nem bocsátotta le a kárpitokat.

De mégse mozdult. Az elméje sokkal inkább meg volt terhelve az átélt keservekkel, hogysem a kárpitokkal is törődött volna.

Olga még apai parancsra se bocsátott meg neki. Micsoda szörnyű jelenet volt! De ha csakugyan kiűzte volna az apja Olgát, vele ment volna. S nem is őt kellett volna kiűzni.

A gondolatai gyötrelmesekre változtak.

- Olga nem fog megbocsátani többé! Nem, soha!

S a maga mellében érezte az Olga mellében égő méregnyilat, az olthatatlan gyűlöletet. Mert mindenkinek hazudhatott; így történt, úgy történt, csak Olgának nem hazudhatott. Olga átlát őrajta. Sötétben is tudná a hangja rezgéséről, hogy igazat mond-e vagy nem? Olga tudja, hogy szándékosan tévesztette meg Gyurit. Gyalázatosság volt!

S az arcát a tenyerébe temette. Szinte marta a szégyen. Mit gondol Gyuri is? Óh förtelem!

És most már mindennek vége! Olga nem fog férjhez menni. Leányfővel hervad el. És élnek majd egy földél alatt, szótlanul, mint Vértesi ügyvéd él a feleségével, immáron tizenöt esztendeje.

A májusi hold széles fehér világossága elterült a szobában az asztalkán át a díványra, és a díványon Olgának az arcára is.

Olyan volt Olga, mint a halott. Szép szőke halott, akinek a haját még nem igazgatták rendbe.

Bár én is így feküdnék - gondolta Sári, - de én igazán holtan. Mert mi jó várhat ránk az életben? Holnap ha fel is kelünk, Olga nem néz rám és nem szól. És ez így lesz holnapután is, azután is, mind élethosszat. És élünk egy földél alatt. Olga mindig néma vádló szemmel, lelketörten, én meg örökön a gyalázat bélyegét viselem az arcomon.

A gyászos csendben egy szű kezdett percegni, s ez a percegés is olyan szomorú volt. Sári könnyezett.

Jobb a halál az életnél! Ha már egyszer a lelkén olyan seb esett, amelynek nincsen gyógyulása, jobb a halál!

A méreg ötlött az eszébe. Milyen jó, hogy előtte ittak belőle. Nem, méreg nincs a háznál. A kút se mély. Ha beleugrana, talán csak nyakáig érne a víz, kihúznák és nevetnék. Egy rút nátha lenne mindössze a következménye, és Olga méginkább gyűlölné.

- Komédiás - gondolná -, hiszen nemrég tisztították a kútát, tudta, hogy nem mély.

A puska!...

Künn van még most is az eperfán...

Azt be lehet hozni, el lehet sütni...

Csak egy durranás...

Circumdederunt me...

A szű halkán pergett. A hold elvonult már Olga arcáról, de még mindig világoskodott a szobában.

Sári csak könyökölt.

Így megválni az élettől, ilyen fiatalon! Meghalni, mint a virágában elfagyott rózsabokor... Nem viselni többé szép új ruhákat... Nem fészkelődni többé gyönyörködő arccal a nagytükörben... Nem szagolni többé ibolyát és nárciszt és édeskés gyöngyvirágot... Ily fiatalon! Hiszen nem is ízlelte még az élet mézét, csak egy eltévedt csókban. S mégis kell, kell!... Az ő élete most már csak egy fakeszt lesz. Egy fakeszt, amelyen pókhálót lenget a szellő.

De hátha Olga mégiscsak megbékül?

Nem. Olga minden mást megbocsátana, csak azt nem bírja el, hogy az ikertestvére a vele egylélek-testvér álnok volt iránta.

Nehéz kábulat ereszkedett rá. A szeme elnehezült és behunyódott. S mégis olyan volt, mintha látna. Látná az eget sötétkék bársonynak, s rajta a Napot és Holdat egyszerre. S mintha Olga kiáltana a távolból:

- A Nap én vagyok.

És ő nehéz mellel felelné halkan:

- A Hold én vagyok.

S íme nagy fekete olló jelenik meg az égen, nem is olló, hanem koppantó, eloltja a holdat.

Tudja, hogy álmodik, s mégis ébren van.

S lát egy nagy folyót, fekete nyárfák és fekete fűbokrok között. A víz tompán fénylik, mint az olvasztott ólom. Tutaj jelenik meg rajta, s a tutajon egy köpönyeges vagy szűrös tót. Nagyalapú. A tót áll és kormányozza a tutajt. S mintha az ő ágya vízparton volna a füzesben, s a tutaj feléje közeledne.

A tót arca hozzá fordul és ő megismeri a Halált.

És a Halál szól:

- Érted jöttem.

És ő nem bír felelni, csak néz dermedten.

A Halál pedig újra szól:

- Miért késel? Neked nincs helyed többé a világban.

Megrázkódott.

- Álom volt - rebegte -, álom. De a hívó szó igaz. Nincs helyem többé az élők világában. Olga gyűlöl.

A szeme pillája megint leereszkedett, de küzdött az álom ellen:

- Nem, nem alszom el, nekem az éjjel meg kell halnom.

S látta már magát, amint fekszik szép ezüstkoporsóban, koszorúsan, sok, sok virág között. Mindenki megnézi majd és sajnálgatják:

- Milyen szép leány volt, és milyen fiatal! Kár érte!

És a kis tanító is eljön, és szomorúan néz majd reá. Talán egy könnycsepp is lesz a szemében. És mikor temetik majd - szép bús muzsikás temetés! -, mindenki megsiratja.

Fölkelt. Csak állt a szoba közepén, mint egy rámából kilépett szőke angyal, aki elvesztette valahol a szárnyát.

Az óra halk zengéssel vert kettőt a szomszéd szobában. Már két óra! Tehát már az apja a műhelyben dolgozik.

Papucsot öltött, s magára terítette a paplant.

Az anyja szobáján kellett átmennie. Tudta, hogy ott nyitva van az ajtó, a konyhaajtó is. De a cseléd mindig mélyen alszik.

Ismét levetette a papucsot. Az ajtót lassú nyomással nyitotta meg, s mezítláb lopódzott át a szobán és a konyha hideg tégláin. Az anyja nem ébredt fel. A cseléd horkolt.

Az udvaron hűvösség borzongott át a tagjain. A levegőben friss tésztaíz terjengett. A műhelyajtóból vörös fény sugárzott a külső sötétségbe.

Rekedtes férfihangnak a dalolása hallatszott a műhely mélyéből:

*Kósza felhő, bárány-felhő:
ami elmúlt, vissza nem jó...*

Sári melle elnehezült.

Újra felvonta a papucsot és halk csoszogással lopódzott az eperfához.

A műhelybeli hang újra nótába fogott: a Lili-keringőbe.

Óh mily bohó valék!...

Sári megrezdült. Tudná az a legény? Gúnyolódik? Tehát már mindenki tudja? És talán már az este pletykáztak is itt-ott a városban:

- Sári megcsókoltatta magát. Óh a szemtelen!

És holnap méginkább pletykáznak. Micsoda gyalázat!

Megrázkódott. Leakasztotta a puskát. A puska vasának hidegsége végigborzongatta. És mintha a súlya is a puskának tízszer akkora volna, mint szokott lenni.

A műhelyből az apja dörmögése hallatszott. Odatekintett, s a fához húzódott.

A műhely vörös, párás világosságában félmeztelen férfi-árnyékok sürgölődtek. És egy kis árnyék is, a kisas. Az is meg fogja őt siratni. Mert ha megszidogatta is olykor, gyakorta dugott neki datolyát, almát, pogácsát.

S amint ott állt, a puska lebillent a kezében.

Valami toccsant előtte. A sötétben nem látta, hogy a puska csőből loccsant ki valamelyes víz. Azt gondolta béka, s ijedten hágtott félre. A paplant feljebb vonta a lábán, nehogy besározódjék. A papucsot a konyhában hagyta, s halk lábon tért vissza a szobába.

Odabenn letámasztotta a puskát az ágyhoz. Állt mellette, bámult maga elé.

Aztán a fehérneműs szekrényhez lépett. Ott feküdtek már rendben a délután vasalt szép új csipkés batiszt-ingek. Elvette a legfelsőt. A rajtalevőt felgombolta a vállán, s lebecsátotta. Az újat vette magára.

Aztán meggyújtotta a gyertyát. A másik tartóba is tett gyertyát. Azt is meggyújtotta. A két égő gyertyát odatette az éjjeli asztalra.

Olgára nézett hosszan, búsan.

Olga, csakúgy feküdt, mint előbb, csakolyan fehérén és szenvedőn, s mintha rajta volna az arcán még altában is az a jeges gyűlölet, amellyel kétszer ellökte.

Leült a tiszta ingben az ágy szélére és felhúzta a puskát.

A kakas hidegen halkán kattant, kétszer kattant.

Kinyújtotta a kezét, hogy elérje-e a ravaszt? A csövet a bal mellére illesztette. Újra nyújtotta a kezét a ravaszért. Nem érte el.

Fölvette az egyik cipőjét, az újat; próbálta, hogy azzal elérje-e?

A cső vége a bal cicije alatt, s jobbjaival nyúlt, nyúlt a cipővel be a puska ravaszához.

A puska nagy dördüléssel elsült.

Csak egy nagy ütést érzett a mellén, többet aztán nem tudott magáról.

Pedig hát nagy sikoltozások következtek. Olga, mintha rugók dobták volna fel a díványról, úgy felszökkent a dörrenésre.

A következő percben már sikoltott, és Sárihoz ugrott. Az ing eleje lángolt a Sári mellén. A szobában füst és puskaporbűz. Olga rákapdosott az ing tűzére, elverte, elnyomta, és megint sikoltott.

- Sári!... Meghalt!... Segítség!

Nohát, hogy ott micsoda zavarodás következett, micsoda szaladgálások, ájuldozások, arról jobb nem beszélni.

Csak a pékben maradt annyi lélekjelenlét, hogy az egyik gyertyát fölvette és megnézte közelebbről a Sári sebesülését. Tenyéryi feketés mocsok az ingmellen, de semmi vér. Csak élénk pirosság, ahol az ing égése megpörkölte a testét.

- Vízet! - kurjantott a cselédre. - És orvost!

Hát szerencsére a puskában a patron átázott volt, és csak kevéske puskapor lobbant fel benne. De persze az is nagyot durrant. S talán lökött is. Lehet, hogy az lökte mellbe szegény Sárít. Mármost a lökés okozta-e, hogy elájult belé, vagy csak a durranás? nem lehet tudni. Elég annyi, hogy elájult.

A vőlegény már korán reggel berontott a boltba. Sápadt volt, és rémült szemű. Kalap se volt a fején, se nyakkendő a nyakán, a markában azonban egy csomó gittet szorongatott. Nem is köszönt, csak mindjárt kiáltott, ahogy berohant.

- Olga!? Ugye Olga!?

S remegett, mint a nyárfalevél.

A pékné maga állt a pult mellett. De a szobából kilépett Olga is. Csak a nyakába borult vőlegényének.

- Nem én. Szegény Sárink - sírta -, szegény Sárink. Én vagyok az oka. Az én ostoba féltékenységem... Jöjjön, nézze meg szegényt.

Bementek a beteghez.

A pék ott ült mellette sápadtam és aggodalmas szemmel, az ágy szélén. Őmaga fehéren, mint egy beteg galamb feküdt hanyatt az ágyban.

De ahogy Gyurit meglátta, behunyta a szemét s elpirult. A tenyerét a szemére szorította.

Gyuri nézte, pislogott.

- No, hogy van?

- Már aludt is keveset - felelte a pék, - de az égés...

Gyuri közelebb lépett:

- Bocsásson meg Sáríka - esdekelt remegő hangon -, bocsásson meg. Tévedtem, hát tévedtem... Az idő borult volt, és az a fene kendő...

Idegesen nyomkodta a bal tenyerében a gittet a hüvelykujjával. Aztán egyszerre mintha megharagudott volna, a pékhez fordult:

- Egy héten belül meg kell lennie az esküvőnek! Azt hiszem, maguknak is ez a véleményük. Megleszünk addig az én kis legénylakásomban.

És a nyitott ablakhoz lépett. Kidobta a gittet.

A pék a fejét rázta:

- Míg Sári meg nem gyógyul, addig nincs vigalom. Az orvos azt mondta, legalább is két hét kell.

- Hát jó! Mondjuk, két hét, de tovább nem halasztjuk. Én bizony nem válogatom mindig a maga leányait!

Sári bágyadtan mosolygott. A kezét nyújtotta Gyurinak:

- Hívja meg a lakodalomra - rebegte -, azt a barátját is: azt a kis tanítót.

NESZE!

A sorompónál egy sárga bricska várt. Vadászkalapos úr ült benne, az ispán úr. A vonat még el se haladt, már futott a bakterfiú, de maga a bakter is, hogy az ispán úr ne várakozzon.

- Ez a gyerek is eljöhetne holnap - szólt le a bricskáról az ispán -, acatolunk. Az erdő alatt.

- Igenis, kéremalássan.

- Korona a napszám.

- Igenis, kéremalássan!

És a bricska átgördült a síneken.

Zöld tenger a vetés. Piros és sárga virágok mozognak, hajladoznak benne. A piros virágok piros kendős lányok. A sárga virágok szalmakalapos fiúk.

Az ötvenholdas vetésben sok az acat. Vasnyelű botokkal irtják. Egy kisbéres haladozik elől.

- Ne maradozzatok, hé!

Körös-körül üres a világ. Az akácfasorban a vizes lajt magányoskodik. A mellette álló két-három fa vászontarisznyákkal és kis kendőcsomolékokkal van teleaggatva. Az acatolók ebédje van abban.

Tíz óra tájt megjelenik a fasorban a sárga bricska is. Csak lépést halad. Az ispán úr az újságot olvassa.

Az acatolóknál kitekint az újságból, és rájuk kiált:

- Széjjelebb, széjjelebb!

Mert az acatolók, különösen a lányok, bizony csacsognak is munka közben. A fiúk sorából át-átszól egyik-másik, hatan is felelnek rá egyszerre vissza. S nevetgélve bökdök tovább az acatot.

A kisbéres visszhangként ismétli az ispán úr haragos szavát:

- Széjjelebb! Széjjelebb!

A sok szalmakalap során egy kék sapka is látható szélről. Az egyetlen mezei kismunkás, aki sapkás és nadrágos. Azért maradoz szélről, mert idegen ő köztük. Csak az ősszel költöztek oda a bakterházba. Kedvetlenül bökdösi az acatot.

Az acat azonban rendetlen összevisszaságban burjánzik a vetésben. Néhol ötven lépésnyire sincs, máshol minden lépésre is. Az acatolók hol összesűrűdnek, hol elszélednek.

A bakterfiú szeme gyakorta ráfordul egy tizenkétéves-forma leánykára. Az is szélső a lányok sorában. Kék a szeme, szépen kék. Az arcát még nem barnította el a nap.

Órákig haladnak és bökdösnek a vetésben, hol eltávolodva egymástól, hol megint közeledve. Ahányszor a leány közel ér, a fiú rátekint.

Egy sárga pillangó lebeg a vetésen át. Mind a ketten feléje fordítják az arcukat. A pillangó közeledik. A fiú érdeklődéssel nézi.

- Csapd el! - szólal meg a leány.

A fiú kapja a sapkáját, de a pillangó megfordul és elvitorláz.

- Visszajön az még - vélekedik a fiú.

És egymásra mosolyognak.

Bökdösik tovább az acatot.

Az erdőben kakukk szólal meg.

- Hány évig élek? - kiáltja a leány.

A kérdésre a fiú is abbahagyja az acatolást, és várakozón fordul az erdőnek.

A kakukk hármát szól.

- Csak? - mondja a fejét rázva a leány.

S elkomolyodik.

- Igaz is a' - vigasztalta a fiú -, tanultam én, hogy nem igaz. A tanítónk mondta. Miskolcon. Babona.

Pacsirta szólalt meg a magasságban. Mind a ketten felnéztek és mosolyogtak.

Délben is majdnem abban a rendben ültek az útszél gypén a lajtnál az akácsorban, mint ahogy acatoltak; szélről a kalaposok közt a bakterfiú, és a kendősök közt a leány.

Fiúk és lányok is kenyeret vettek elő a tarisznyából; kenyeret és bicskát. Némelyik lány almát is.

A bakterfiú koszlott vadásztáskát akasztott le a fáról. A táska bőrből való, de a szíja csak madzag. Cipőcska volt benne. A fiú keresztet jegyzett a bicskaheggyel, ahogy megszegte.

A leány nézte:

- Te is pápista vagy? - kérdezte mosolyogva.

- Az - felelte komolyan a fiú -, de apám kálvinista. És anyám is kálvinista.

- Kálvinista? Hát akkor hogy lehetsz?

- Nem tudom... Anyám pápista volt.

- Kitért.

- Nem tért ki. Meghalt. Ez már a második anyám.

A leány elkomolyodott.

- Akkor mostohád.

- Az.

- Nekem is mostoha az anyám.

- Rossz?

A leány biccentett, és a szeme elnedvesült.

A fiú elkomolyodottan falogatta a kenyerét.

- Az enyém nem rossz - szólalt ismét -, abba is beleegyezett, hogy pap legyek. Sok pénzbe kerül.

- Pap leszel? - csodálkozott a leány.

A fiú komolyan és büszke arccal szelt ismét a kenyérből.

- Pap leszek, mert jó tanuló vagyok. Ősszel már gimnáziumba megyek. Vasutasok fiainak az intézetében fogok lakni.

A leánynak a torkán akadt a falat.

- Sz' akkor püspök is lehet belőled!

- Lehet - bólintott méltósággal a fiú.

A lány tiszteletteljesen bámult. És a fiú elintett egy legyet a keze fejről, és nyugodtan nyeldeste tovább a falatot.

- A mi földünk ott van a vasút mellett - csacsogott tovább a lány:

- Melyik?

- Ott a sorompónál.

- Tudom azt. Mert én meg a tehenet legeltettem ott.

- Láttalak. Sípoltál.

- Csak fűzfásíppal. De van nekem vas is, vagyis hogy ólom. De azt nem koptatom. Majd ha iskolába járok. Bárány van veletek. Odamentem volna, hogy megnézhessem azt a bárányt, de...

- Hát miért nem jöttél?

A fiú vállat vont.

- Én is láttalak téged. Ültettetek valamit.

- Napraforgót a föld szélébe. Mindennap kimegyek én; néha anyám is. Gyomlálunk.

A lány belekotorászott a kendőjébe. Egy fél sarkantyú került a markába onnan. A sarkantyú a napfényre megcsillant.

- Hol vetted? - kérdezte a fiú.

- Az úton találtam. Csak fél.

- Valaki elvesztette. Add nekem.

- Hogyne.

- Te lány vagy, minek az neked?

- Hazaviszem az öcsémnek. Játszani jó. A zsidó is ad érte. Ha pénzt nem, cukrot. Te úgyis pap leszel.

- Lehet.

- Előbb öspörös.

- Az öspörös is nagy úr.

- Nagy. A szomszéd faluban is van. Piros öves. Sovány. Egyszer nálunk is prédikált.

- De a püspök az nagyobb.

A leánynak elnyílik a szeme.

- Akkor mindenki kezet csókol neked.

- Lehet.

- Palotában lakol.

- Hát...

- És ha bérnálásra jössz, harangoznak eléd...

- Bizony.

- És hintóban jársz, négylovas hintóban.

- Csakis.

- Felvehetnél engem egyszer abba a hintóba!

A gyerek gondolkodva nézett maga elé. A fejét rázta:

- Bajos.

- Mikor nem látnak. Csak egy kicsit! Csak addig, mint ide a lejt.

A gyerek pillog.

- Ha nekem adod azt a sarkantyút.

A leány megélnékült.

- Óh, hogysisne. Elfelejténéd akkorára.

- Nem felejttem én.

- Nem, nem. Az öcsikémnek adom én ezt. No lám, hogy elbolondítanál. A világ minden kincséért se!

A lányok sorában kacagtak valamin.

A leány odatekintett.

A fiú komoly arccal eddegélte a cipő második felét. S a lajtra nézett. Szomjas méhek döngtek ott, és egy pillangó is leszállt a nagy fadugó mellé.

Az ebédlők egyenként keltek fel és ittak. Rozsdás bádogmeszely függött láncon a lajtos talyigán. Abból ittak. Csak a bakterfiú ivott a sapkája horpaszából.

Az ispán akkor tért vissza megint. A kocsisa meglassította ott a lovak járását.

- Te, baktergyerek! - szólt le az ispán az ülésről. - Láttalak, hogy mindig elmaradoztál. Az ilyen naplopó maradjon otthon! Ebadta taknyosa!

S a kocsi továbbgurult.

A fiú elvörösödve ült vissza a helyére. Mindenki ránézett. S néhány percnyi csendesség ült a társaságon.

A csendességbe a kakukk kiáltott bele.

- Hány évig élek? - rikkantotta az egyik lány.

A kakukk csak egyet szólt, s ezen nevetésre fakadtak.

Csak a bakterfiú maradt komoly és vörös. Szinte kínlódó arccal szeldeste a kenyér utolsó negyedét.

A lány ránéz. Nézi merev rábámulással. Lassú mozdulattal belekotor a kendőjébe. Kivonja óvatosan a sarkantyút.

- Nesze, tedd el! - dugja hirtelen a fiú zsebébe.

És ugrik is mindjárt a többiek közé. Vállára kapja az acatoló botot. Indulnak mindnyájan a munkába.

A RABOK

- Kép a törökvilágból -

A Mecsek-hegy országútján hosszú kocsisor vonul fölfelé. A kocsik előtt itt-ott egy csapat nagy süvegű janicsár, turbános szpáhi és rongyos deli katona keverten; közöttük láncolt kezű, láncolt lábú rabok ballagnak. Viszi a török a zsákmányt hazafelé.

Az egyik kocsi előtt valami hat rab. Egy széles mellű, erős parasztlegény kezdi meg a sort. Össze van bilincselve egy ragyás cigánnyal. A cigánynak ugyanolyan kék nadrágja van, mint a törököknek, csak hogy rongyosabb. Bizonyosan valami holtan heverő szpáhiról húzta le valahol az útfélen. A másik pár egy égett arcú pap meg egy nagy fejű parasztember. Aztán egy rongyos úrféle következik. Ez egy tizenöt éves gyermekkel van egy láncon. A kocsi mögött meg asszonyok. A kocsin egy tenyeres-talpas, csókra álló szájú leány, aki egynéhány hét múlva bizonyosan asszonya lesz már valamelyik török úrnak.

Augusztusi est. A nap alászállóban.

A széles mellű legény mezítláb megyen a rabok között. A bilincs feltörte a lábát.

- Álljunk meg! - így könyörgött a janicsároknak. - Csak addig, míg rongyot teszek a bilincs alá!...

De a janicsárok rá se hederítenek. Törökül fecsegnek egymással, s legfeljebb csak egy haragos tekintet a feleletük.

- A tűz emésszen meg benneteket! - kiáltja a fogát csikorgatva a legény.

- Gáspár - szól le a csucsorodott szájú leány a kocsi tetejéről -, viselje békén a sorsát! A nap mindjárt leszáll. Akkor imádkoznak.

A törökök csakugyan megállottak. A szpáhiak leszállottak a lovakról. Valamennyien letérdeltek arccal keletnek. A porban mosogatták a kezüket, arcukat, és hangosan illalláztak.

A leány lemászott a kocsiról, és az inge széléből rongyot hasított. Körülkötötte vele a legény lábát.

- Áldjon meg az Isten, Margit! - mondotta hálásan a legény.

A cigány, aki ott ült mellettük a porban, felsóhajtott:

- Hej, de ihes vágyok! Soha iletembe nem váltam ilyen ihes. Három libát megennék egymágám!

A kocsis - ez is láncolt lábú, rab ember - elmosolyodott a cigány sóhajtására.

- Magam is éhes vagyok, cigánypajtás - szólt lenéző oldallpillantással -, de főzők is estére olyan paprikás húst, hogy mind nekünk marad!

- Hát te vágy sákács?

A te szóra megrándul a kocsisnak a szemöldöke, de aztán mégis felel.

- Csak este. Nappal rabolnak ezek maguknak ebédet is.

- Hát mióta solgáls á kontyos uraknál!

- Három napja.

- Nem lehet elfistelegni váláhogy?

- Ilyen csizmában? Alig.

Ezt mondva, fölemelte a lábát az ülésből. Vastag lánc csördült föl a széna közül.

- De hátha ma nem főzöl? - tűnődött aggódva a cigány.

- Bizonyosan főzök. Tegnap olyat főztem nekik, hogy úgy nyalták utána a szájukat, mint a kutyák.

- Bárcsak én is nyalhatnám már a sájamat!

A janicsárok az imádság végeztével tanakodtak. A hegytetőről már látszott az esti szürkületbe befátyolozott város. Az magyar fészek! Olyan darazsak laknak benne, akikkel nem jó tréfálni.

Egy félszemű, harcsabajszú janicsár, aki tudott magyarul, odaszólt a kocsisnak:

- Utánam! Be az erdőbe!

És bevitték a kocsikat, szekereket, jól be, valami tíz percig tartó menéssel az erdőbe.

A nap eközben elsüllyedt a fák között, és a tiszta égen feltűnt az első csillag.

A törökök egy alkalmas tisztáson kipányválták a lovakat. A pap kezét feloldotta a janicsár, és így kiáltott rá:

- Tüzet rakni!

- Én ahoz jobban értek! - rikkant fel a cigány. - Nagyságos, méltóságos terek úr, csókolom kezsit-lábát, hadd rakjak én tüzet, nekem az a mesterségem!

- Hallgass! - rivallt rája a török.

Három asszonyt is elszabadítottak, hogy segítsenek a tűzkészítésben. Az asszonyok aztán a pappal száraz ágat szedtek a fák alatt, és acéllal, taplóval csakhamar tüzet gerjesztettek.

A kocsist is felszabadították az ülésről.

- Olyat, mint tegnap! - mondta neki a török.

- Meglesz - felelte a kocsis.

Vizet tett fel egy nagy vaskondérban a tűzre, s hogy a pap a cigánnyal hamarosan megnyúzta az ürüt, értő kézzel aprózta bele a kondérba. Hullott a húsról vereshagyma is meg paprika is bőven, s bizonyára aprított volna burgonyát is a lébe, de ezt főképpen azért nem cselekedte, mert nem volt burgonyája. Tudták is abban az időben, mi a burgonya! Az urak ugyan már nagy ritkaságképpen kóstolgatták, de neve még nem volt, s nagy általánosságban a krumpli még nem létezett.

A tüzet valami húsz janicsár telepedte körül. A kocsikat, szekereket kerítésbe-körbe állították. A lovakat kipányválták kívül a szekereken.

A rabok egy csoportban tizennégyen voltak összesen.

Kilenc férfi meg öt nő, s köztük két kisgyerek.

A tűz magas lánggal égett. A törökök ölték a bárányt, a tyúkot, a libát. A rabok buzgón dolgoztak az étel elkészítésén, s alig egy negyedóra múlva már javában rotyogott az üstökben és kondérokban a hús, és pirultak a combok a nyárson. Az erdei levegőbe étvágyindító ételszag vegyült.

Egy óra nem telt belé, s az András kocsis olyan pofont kapott, hogy két ölet repült a kalapja.

- Hogy a hetedik pokol emésszen el! - ordított rá a janicsár. - Mennyi paprikát tettél ebbe az ételbe!!

A paprikás a raboknak került - a cigány nem csekély öröme. Maguk a törökök a nyárson sült darabokat osztották meg maguk között.

A hordók eközben csapot kaptak. Bögrékben és tülkökben itták a törökök a magyar bort. A cigány felállott. Megtörülte a száját a kezébe, a kezét meg a nadrágjába, aztán így csicsерgett:

- Nagyságos és méltóságos terek úr, csókolom kezsit-lábát, hadd pikulázzsak egyet a tisztelt vendégség emére!

A török, akihez szólott, megfordult, és gúnyosan felelte:

- Ide kukorikolnád a magyart, úgye? Majd pikulázok én mindjárt a hátadon!

A rabok az éhség gyönyörével ettek. Csak egy evett lassan, egy terebélyes arcú paraszt. Ez volt a legöregebb köztük. Lehetett negyvenéves. Mindig mereven nézett, mintha csodálkozna valamin, és úgy lógatta a fejét, mintha nehezebb volna, mint más emberfiáé. Az igaz, hogy nagy feje volt.

És ahogy ettek, csöndesen beszélgettek.

A szabaduláson kezdték persze, hogyan lehetne a töröktől megszabadulni?

- Sehogy - szólt röviden a nagyfejű.

Aztán, hogy lenyelte a kanál húst, azt mondta még hozzá:

- Én tudom. Én már kiszolgáltam egy rabságot.

- Konstantinápolyban? - kérdezték egyszerre hárman is.

- Ott - felelte a paraszt. - Tíz esztendeig söpörtem én a török földet.

- És hogyan szabadult meg?

A paraszt egy cobákon rágódva felelte:

- Hogyan? Hát ingyen. A Jézus palástja alatt.

- Megszökött?

- Meg.

- És hogyan szökött meg?

- Gyalog.

- És milyen az a rabság? - kérdezte egy tizenhét éves, savószemű legény.

- Bizony, öcsém - felelte a paraszt, -, nem sok tyúk múlt ki miattam a világból!

- Nagyon keserves?

- Kinek milyen.

- Hát az asszonyokkal mit csinálnak? - kérdezte egy feketehajú menyecske.

- Mit? Nektek még jobb a dolgotok! Amelyetek fiatal, ott is csak asszony, csak hogy török asszony; amelyetek meg vén, azt cselédképpen tartják.

- Ütik?

- Bizony, nem is simogatják!

- Eszerint kend tudja az utat? - kérdezte a pap fölemelkedve.

- Tudom - felelte a paraszt.

A pap föltette az egyik lábát a kerékagyra, és a tűz odasugárzó világosságánál a szemét hegyezve, nézte a lábán levő széles, sima vasat. Apró karcolások látszottak azon. Valami rab följegyzései voltak, egy hosszú út szenvedései húsz szóban.

A pap elolvasta a szavakat:

- Nándorfehérvártól Hizárlík egy nap. Aztán Baratina.

- Nem - felelte a paraszt -, öt állomás is van addig.

- Eszerint az öt kereszt öt állomást jelent. Tehát öt állomás. Aztán következik Alopnica.

A paraszt bólintott.

- Azután Nis.

- Ez már Rácország - jegyezte meg a paraszt a térdét átfonva. - Itt kezdik vetni a rézkását.

- Rézkását? - kérdezte fölcsoválkozva egy asszony.

A paraszt nem felelt.

A pap tovább olvasta a bilincs karcolásait.

- Kári-kezme.

- Itt sok a skorpió-féreg.

- Sárkövi.

- Itt három malom van.

- Czaribród.

- Itt engem megvertek.

- Miért? - kérdezték egyszerre hatan is.

- Mert eltörtem a lábam vasát.

- Dragomán - olvasta a pap tovább.

- Innen érkezünk Zsófiába. Sok torony. Nagy város.

- Iktimán.

A paraszt bólintott.

- Kapidervent.

- Itt havas vagyon.

- Poz... vagy micsoda.

- Az az, Pozárki, a fene essék belé! Sok a szúnyog.

- Filippe.

- Ez is város.

- Kalaván.

- Itt egy cimborámat eladták.

- Uzonkova.
- Sok gyümölcsös kert.
- Harmanli.
- Itt egy török úr két rabot vett meg.
- Musztafa-basa-köpri.
- Kőhíd van itt, jókora!
- Drinápoly.
- Rettentő nagy város. Itt láttam egy elefántot.
- Mi az? - kérdezték a rabok.
- Az? Az akkora nagy eleven barom, mint ez a rakott szekér, de még ennél is nagyobb; oszt csupasz, mint a bihal! Az orra meg akkora, hogy úgy bánik vele, mint más állat a farkával. Mikor a legyek kínozzák, végiglódörgeti a derekán.
- Czorli.
- Innen kezdve meglátjuk a tengört.

A rabok fősóhajtottak. Némelyek a tenyerükbe hajtották az arcukat; mások könnyes szemmel bámultak maguk elé.

(*Magyar Közélet*, 1907. december 15.)

MIKOR A CSEND BESZÉL

...Már csak ketten voltunk testvérek: Árpád és én. A többi öt meghalt.

Árpád is színész volt, kezdő színész. Egy kis vidéki társulatnál kezdte, hogy megismerje az életet.

Egy nyári estén telegramot kaptam Módosról, hogy fürdés közben a vízbe veszett.

Az anyám kétségbeesése leírhatatlan volt. Vigasztalni meg se kíséreltem. Beszélni se lehetett vele. Ájuldozott, jajgatott olyan sírással, amelyet életemben nem hallottam.

És nekem abban a szörnyű órában utaznom kellett. Budapestről Torontálba. Az idegen budapesti házban még csak ismerősünk se volt, akire anyámat rábízhattam volna. Kis ötéves fiammal maradt.

Negyednapra kerültem haza. Már akkor nem sírt. Sápadt volt, mint a kórházi beteg.

Nem kérdezett semmit.

Nem mondtam neki semmit.

A kis lakásban csöndesség volt. Anyám szótlanul járt-kelt, mint valami kísértet. Végezte a dolgát. Szegények voltunk. Cselédünk csupán egy volt.

Tehát nyomasztó csöndesség volt a házban. Még a kisfiam is hallgatott. Különben is hallgató volt, mint a társtalan gyermekek szoktak lenni.

És ebben a szótlanságban éltünk napokig. Én eljártam a dolgomra. Elmentem hazulról reggel. Egy órát időztem otthon délben, aztán ismét csak este kerültem haza. Nem beszéltünk, nem beszéltünk.

Szobánknak ez a némasága nehéz volt. Nem is értettem. A nők nem szokták némán viselni fájdalmukat.

Egy este a fiam lefeküdt. Ágya szélén ültem. Megimádkoztattam:

- Mondd el, fiam, a Miatyánkot!

A gyermek imádkozza. Unatkozva, ásítózva. Aztán eldől az ágyban, s egy perc múltán, félálomban rebegi:

- Miért haltál meg, kedves jó fiam, mikor annyira szerettelek!...

MŰALKOTÁS

(Az író naplójából)

Fölállították a szép márványszobrot. Mindenki csodálta.

Aztán előbújtak a homályból a békák. Felfújódva, ajakbiggyesztve szemlélték.

- Hát ezt bámulják úgy az emberek?

- Akinek szeme van, láthatja, hogy valójában mészkő, csak hogy ki van faragva. Hitvány kő, nem egyéb!

- Faragás, nem egyéb!

Egy fiatal béka hallgatva járta körül a szobrot. Föl-fölgaskodott. Fintorgott rá elől-hátul.

- S még azt mondják, hogy van valami benne? De mennyi az, ami nincsen benne!

- Mit magasztalnak azon a faragó emberen? - fakadt ki a lapu alatt egy-egy kutyorgó, sárga szemű. - Voltaképpen az is csak olyan béka, mint mi. Füttyölök rá, és alkotására is!

S nekifordította a méregmirigyét a szobornak - lefecskendezte.

- Semmisítsük meg ezt a hitvány csinálmányt?

- Semmisítsük meg! - kiáltotta a többi is. - Mutassuk meg, hogy mi is vagyunk!

S befecskendezték a szobrot.

Idővel hova lettek a békák? - nem tudom. Nyirkuk, nyáluk, piszkuk leporladt a márványról.

Az alkotás maradt.

VIGASZTALÓDÁS

Jancsinak sok játékszere volt, de legjobban szerette a kisnyulat.

A nyulacska eleven volt, s a kis udvarból nem szökhetett el.

Jancsi vele mulatott naphosszat.

Egy napon eltűnt a nyulacska. Kutya vitte-e el, vagy macska?

Vagy ember? Netán maga szökött meg? Nem lehetett megtudni.

Jancsi bögött, ordított - követelte a nyulat: - A nyuszt, nyuszt! Hozzátok ide!

Az anyja cukrot kínált Jancsinak.

- Nem kell! A nyuszt hozd ide!

És sírt folytonosan.

Hempergett dühében a pajta előtt a papsajton.

Aztán elfáradt a sírásban. Aludt kissé. De mikor fölébredt, megint sírdogált:

- A nyulamat!

No, vigasztalhatatlan.

Sírásából azonban még erősebb, másik sírásra figyel fel, Peti, a másik gyerek bög.

Odanéz.

Látja, hogy Petinek az eresz alá tették a kávéját, zsámolyra. S a bögre eldőlt; folyik a kávé a földön. Jancsi szeme megvidámult. Nevet, nevet, hogy tekereg belé.

SÁRGA NYAKKENDŐ

Lakodalomra voltam híva egy távoli rokonomhoz. A rokonom bérlőgazda. Arra gondoltam, hogy inkább a lakodalom után való napokban látogatom meg. A szülői ház akkor olyan, mint a kirabolt ház. A bizalmas vendég olyankor Isten áldása.

Lukács sógor szánkával és bundával várt az állomáson. Jó kétóra szánkázás a majorjáig.

Örvendő arccal fogadott. Olyan volt az örvendezése, mint azé az örvendezőé, akit a farkasveremből húznak ki. Gondoltam, a lakodalmi izgalmak és poharak viselték meg kissé. Örömeiből se egészséges a sok.

- Köszönjük a telegramodat - mondotta a kezemet megrázva. - Sajnáljuk, hogy nem jöhettél el.

- Az új pár persze már az Adrián vitorlázik!

- Már Fiumében vannak. Az imént kaptam értesítést.

Aztán, hogy a szánkóba ültünk, s a lovak megindultak, megrázta fejét, és keserű hangon szólt.

- Barátom, micsoda lakodalom! Micsoda lakodalom! Szerencse, hogy a lányom már akkor elutazott.

- Mi történt? - kérdeztem ijedten.

- A nevelőm... meghalt.

- A jó Keszeg!

Bólintott.

- Sokat ivott?

- Nem tudom. Felakasztotta magát...

Megdöbbszent.

Az első pillanatban arra gondoltam, hogy talán szerelmes volt Erzsikébe, a menyasszonyba. De az lehetetlen! Erzsike mindössze tizennyolc esztendő, Keszeg meg közel a negyvenhez, s rút, sovány, hallgatag ember. Azért is nevezték el Keszegnek, máskülönben Keresztúry László volt a becsületes neve.

- Hát aztán miért? - kérdeztem a barátomra rábámulva.

Vállat vont:

- Nem tudom. Lehet, hogy részeg volt. Lehet, hogy megunta az életét. A manó tudja!

- Írást nem hagyott hátra?

- Egy betűt se.

- Talán összevesztél vele?

- Soha. Mindenkivel veszekedtem már életemben, még a feleségemmel is; de ővele, tudod, hogy ővele nem lehet összeveszni!

Valóban, Keszeg az én ismerőseim között is a legjámborabb ember volt. Nem is ember, hanem egy bolygó árnyék, télen-nyáron hosszú, ünnepies fekete kabátban járt, és ha vendég volt a háznál, ijedt arccal iparkodott semmivé zsugorodni. Félénk volt. Ha szólt valaki hozzá, elpirult.

Az asztalnál soha bele nem elegyedett a társalgásba. Ha a gazda ráordított, hogy igyék, ivott. De ha nem koccintottak vele, érintetlenül hagyta a poharat.

Unalmas ember volt szegény.

És hozzá az arca is szerencsétlen. Apró disznószeje és hosszú, lapos orra volt, az álla meg kicsi. A bajusza három-négy szál, seszínű valami. A termete szabólegénynek való.

Csak a nők foglalkoztak vele. Ha női társaság került össze a háznál, minden kívánság hozzá címeződött:

- Keszeg úr, rendelje elő a teniszlabdákat!

- Keszeg úr, zongorázzon valami keringőt!

- Keszeg úr, fényképezzen le bennünket!

És Keszeg úr... vitte a nőket sétára az erdőbe, vagy a tóhoz. És Keszeg úr... elkészítette nekik a halászó horgot. És Keszeg úr... olvasott fel novellákat a hetilapból. És ha éppen semmi mulatság se akadt, rajta mulattak.

- Vallja meg igazán, Keszeg úr, volt-e már szerelmes?

Ha azt mondta:

- Voltam! - utána pajkos kíváncsisággal faggatták:

- Milyen volt ez a leány? És hogyan valott neki szerelmet?

Ha azt mondta:

- Nem foglalkoztam én soha efféle bolondsággal! -, no, erre még tréfásabb komolysággal estek rá:

- Mit gondol, az Isten szerelmére! A világon úgyis több a nő, mint a férfi. Keszeg úrnak komoly kötelessége legalább egy nőt megszabadítani az aggleányságtól!

Szóval Keszeg úr mindenképpen mulatságos személy volt az asszonyoknak.

A szánkó egyenletes csörgéssel sikamlott a havas, hideg dombokon át. A két ló hatalmas ködtölcséreket fújogatott az orrán. Lukács megszólalt mellettem.

Azt hiszem, megbolondult.

- Valószínű. Magas sem néztem rendes kerekű embernek. De miből gondolod?

- Már a nász előtt való hetekben láttam rajta, hogy olyan eszement forma. Egész éjjeleken át fenn sétált a szobájában, utána meg délig aludt. A gazdaságban ugyan nincs most dolog, de mégis ki kell nézni olykor a magtárba. Végre is rászóltam, hogy miféle promenádó a fejem fölött egész éjszaka. Ijedtében kikottyantotta, hogy verseket írt. Mutassa azokat a verseket! Akkor meg azt mondta, hogy a kályhájába dobta. Egyszer meg is néztem a kályháját, hát csakugyan tele volt égett papírossal. De milyen szerencse, hogy a lányom már elutazott, amikor megtaláltuk. A vendégeim úgy mentek szét, mintha bomba csapott volna a házba. Még a fiam is elszaladt, pedig már katona!

- Az még nem sokat bizonyít, hogy verseket írt.

- Várj csak, még nem végeztem. Annyit bizonyít, hogy olyasmibe fogott, amiről már ő is tudhatta, hogy ahhoz nem ért. És mégis írta. Mi okból írta? Kinek írta? Nem értem. Nálam már családtaggá vált. Fizetést annyit adtam neki, hogy a tizenkét esztendő alatt kétezer forintot takarított meg. Azt is megmondtam neki, hogy a jövő esztendőől fogva percentet adok neki a

jövedelemből. De csak vállat vont rá. Azt mondta: „Minek nekem a pénz?” Hát nem bolond az ilyen, akinek nem kell a pénz?

- Lehet. De ez még nem ok arra, hogy felkössük magunkat.

- Várj, még nem vagyok a végén. Vannak olyan apró jelek, amik utólagosan jutnak az ember eszébe. Ilyen volt az például, hogy a lakodalom napján a fekete kabáthoz sárga nyakkendőt kötött. Csak elképedtem, mikor az oltárnál megláttam. Hogy lehet úriember ennyire számár! Pedig hát az apja főispán volt, ő maga meg Pesten járt iskolába, jogász volt! Ámbátor az is igaz, hogy nyomorgott...

- Sárga nyakkendő! Ez már valami. De még ez is kevés. Lehet szórakozottság, lehet ízléstelenség is.

- Nem barátom, Keszeg határozottan megbolondult. Mikor az ebédnél ültünk, ő is felállt, hogy köszöntőt mond. Mondjon! De csak hebegett, hebegett. Mindjárt az első megszólalásnál hibázott. Erzsike kisasszonynak címezte a lányomat. Nevetve korrigáltuk. De megint elhibázta. Azt kívánta, hogy aszongya: olyan boldog legyen, mint, mint, mint... Aztán, hogy a hasonlatot nem találta meg, belesült, és mi neveltük. Erre aztán kis idő múlva eltűnt. Senki se ügyelt rá. A lányom ebéd után, hogy a vasútra indultak, tőle is el akart búcsúzni, de hiába kurjongattuk a nevét, nem került elő. Azután, mikor visszatértünk a vasútról, akkor jelentette az egyik béresem, hogy aszongya: a nevelő úr ott lóg a kertben a diófán. A sárga nyakkendőre akasztotta fel magát...

A szán bekanyarodott a völgybe. Az esti sötétségben a major ablakai vörösen csillogtak.

- Még ott van a csűrben - mondotta Lukács. - Holnap délelőtt jön a törvényszéki orvos, meg a járásorvos. Addig nem szabad eltemetnünk...

No, ez kedvetlen történet. Szinte fáztam belé.

A csendesen meghalt embert irigylem, de az öngyilkostól borzadok. Minden öngyilkosság mögött tragédiát érzek.

A vacsoránál hosszan elmondták, hogy kik voltak a vendégek. Az asszony megmutatta a fehér selyem menyasszonyi ruhát, amelyből még dőlt a szegfüillat. Erzsikének legutóbbi arcképét is megmutatták. Ábrándos, szőke arc. A vőlegény vidám képű, tömzsi ember. Kasznár a szomszéd uradalomban.

Elmondták aztán, hogy Erzsike milyen jól házasodott. Három év múlva a férj a maga birtokán gazdálkodik. Van neki vagy húszezer forintja. Erzsike is vitt tízezer forintot. Örökségeket is várhatnak mind a ketten.

Csak az öngyilkosság borított árnyékot az örömeikre. Másnap délelőtt Lukács megint a vasúthoz szánkázott orvosokért. Én magam fölmentem az öngyilkos szobájába, hogy egy búcsúpillantást vessek reá. Nekem a rútságával is rokonszerű léleknek tetszett. Szenvedőnek éreztem, s a szenvedő ember mindig lelkibb ember, mint az egészségtől duzzadozó.

A szobája nyitva volt. A cselédleány akkor porolta.

- Már nincs itt a Keszeg úr - tuszkolt a szavával kifelé. - Az imént vitette le az úr a pajtába, mert aszongya, hogy az orvos felbontja.

Sietve dolgozott. Fellengző nagy porban. Látszott rajta, hogy nem szívesen forog a szobában.

Hát leballagtam a pajtába. Ott feküdt a halott egy szalmadikón. Fekete ruhába volt öltözködve. Az arca szederjes kék, de nyugodt, szinte mosolygó. A lábán lakkcipő. A mellére oda volt vetve a sárga selyemnyakkendő, amelyre felakasztotta magát.

A pajta ajtajában egy béres pipázott, hogy a gyerekek be ne szökhessenek.

- Mit gondol - érdeklődöm nála -, miért akasztotta fel magát?

- Kit tudhatná azt? - felelte fontoskodva. - Ehetett-ihatott, amennyi csak beléfért. Pénze is vót neki, azt hallom, jócskán. Nem röndös eszű embör az uram, aki még ilyenkor is fellógatja magát!

- Nem vezett össze valakivel?

- Még a léggel se, uram.

- De hát ha nem volt rendes eszű, csak lehetett volna rajta látni előbb is!

- Nem láttunk rajta semmit. Bizonyosan pálinkát ivott a lakodalmon.

- Pálinkától nem akasztja fel magát az ember.

- De megzavarodik, uram. Tetszik látni, én is milyen józan embör vagyok, de ha egy-két pohár pálinkát bévül eresztek, az asszony már előre elszalad hazulról!...

Visszatértem a házba, s fölmentem az asszonnyal az öngyilkos szobájába. Nézegettük a könyveit, nem találunk-e valami írást, valami magyarázatot.

Csupa tudományos könyv sorakozott a polcán. Mind nyomtatott könyv. Írott könyv egy se.

Az asszony aztán magamra hagyott. Ha tetszik, kutassak tovább.

Az író mappájában megtaláltam a pohárköszöntőjének a vázlatát. Köznapi frázisok. El sem olvastam végig, csak az elejét. Ha valami írás azzal kezdődik, hogy „...Midőn...”, előre tudom, hogy a csattanója: „az emberi kor legvégső határáig.”

Eszembe jutott aztán a kályha is. Kinyitottam az ajtaját.

Most is tele volt feketén összekunkorodott égett papírossal. Vajon milyen verseket írt az olyan ember, aki a prózáját azzal kezdi, hogy: Midőn...

Fölveszek egy elszenesedett lapot. Az írás mintha fekete drótszálakból volna, tisztán olvasható:

„Az egyetemi hirdetőtáblán Mikey Lukács nevű vidéki nevét olvasom. Nevelőt keres... Vadászkürt... Mit nyomorogjak...”

De hiszen ez napló! Miért égette el? Kétségtelen, hogy itt a magyarázata az öngyilkosságnak!

Egy percig haboztam, hogy van-e jogom elolvasni egy halott elégett titkát.

Nincs!

Fogtam a kotróvasat, hogy összetörjem a papírosszeleteket. A cselédekre gondoltam, nehogy kibetűzzék. Mennyit vihognának rajta!

A kályha tömve volt ilyen feketére égett papírossal. Ahogy zúzogatom, valami keményre tapintok.

Könyv?

Nem.

De látszik, hogy könyv volt. Mielőtt elégette volna, kétfelé szakította. A papírcsomó közepe nem égett el.

Ismét tűnődtem, hogy elolvassam-e. Ez a naplórész most már bizonyosan a rendőrség asztalára kerül. Elolvassák az elolvasható szeleteket. Hivatalosan kiderítik, hogy a maga szándékából vált-e Keszeg öngyilkossá. Nem követett-e el valami olyan bűnt, amely miatt mások ártatlanul keverednének gyanúba. Nem volt-e ellensége, aki halálba üldözte. Nem állapítható-e meg belőle, hogy más kéz akasztotta fel.

Fölvettem az iratrészt. A szeletek sarka is le volt égve, de minden szeleten volt egy-két mondat, amit ki lehetett egészíteni.

És olvastam:

„... Ikrek. Hasonlítanak is egymáshoz. Mégis, milyen más a kettő! Miért más a fiúgyermek, mint a leány? A fiú is ártatlan, de a fiúgyermek csak szép kis állat. A leánygyermek valami finomabb alkotás. Nem érzem benne az emberi állatot. Mintha egy földön járó angyal volna! Ezek a vidéki emberek minden vasárnap vendégeskednek, néha hétköznapi is. Jó emberek, de unalmasak.”

„Ma tanultuk az I betűt. Gyorsan halad. A fiú még ma sem érti, hogyan kapcsolódnak a betűk. Erzsike már olvas.

Ahogy megdicsértem, boldogan nézett rám. Micsoda tiszta nézés! Kék a szeme, mint az ég. Mintha egy kék lélek szeme nézne rám a szeméből. Nem mondott semmit, de csupa hála és csupa köszönet volt a nézése. „

„Kifordultam a szobából egy kottáért. A nők nevetését hallottam. Ahogy visszatérek, s leülök a zongorához, Erzsike hozzám fut, és megölel:

- Nem igaz! Nevelő bácsi szép ember.

És arcát az arcomhoz nyomja.

A nők zavartan néznek. Az anyja ráparancsol:

- Erzsike, azonnal takarodj ki a szobából!

Másnap kifaggattam belőle a kertben:

- Miért ölelt meg, Erzsike? Miért mondta azt, hogy szép ember vagyok?

- Mert a Máli néni azt mondta, hogy hogy lehet valaki ilyen csúnya ember!

Megfogtam a kicsike kezét, és megcsókoltam.”

„Engem már mindenki Keszeg úrnak szólít. Eleinte bántott.

Most már magam is, ha bemutatkozom egy idegennek, azt mondom:

- Keszeg. „

„Csak nem vagyok tán szerelmes egy gyermekbe? „

„Lukács könyörgött, hogy ne térjek vissza. Hiszen elvégre is mindegy, akár magánúton tanulok...”

„A gyermekeknek a vacsoránál mondták:

- No, a jövő hónapban elhagy a tantó bácsitok.

A fiú csodálkozva pillantott rám, aztán nyugodtan tovább evett. Erzsike ijedten nézett rám, és rajtam maradt a tekintete. A szeme megtelt könnyel. Aztán leszállt a székről, és hozzám jött. Összetett kézzel könyörgött:

- Ne menjen el!”

„Forró kánikula. Napok óta tanácskoznak, hogy beadják-e Erzsikét az apácaiskolába, vagy inkább nevelőnő-kisasszonyt hozassanak.

- De ez mégis borzasztó - mondja az asszony -, hogy Keszeg úr mégcsak egy szót sem szól!

- Nem kérdeztek.

- Hát mi a véleménye?

- Ha idegen nőre bizzák Erzsikét, nem tudják, kire bizzák; de ha az apácákra bizzák Erzsikét, bizonyos, hogy jó kezekben lesz. „

„Erzsike haragszik rám. Tagadja, de látom a szeméből.

- Erzsike - mondom neki csendeskén, mikor magunkra maradtunk -, maga már tizenkét éves, tehát esze van. Gondolja meg, hogy én még sokkal idősebb vagyok. Lehet-e a maga elméjében csak egy gondolat is, amely azt mondja, hogy én magának nem a javát akarom?

- Bocsásson meg - szólt elérékenyülten -, hiszen csak attól fázom, hogy idegenek közé kerülök!

És könyörgő szemmel ismételte:

- Bocsásson meg!”

„Úgy látszik, zord karácsonyunk lesz. És Erzsike ma tér haza. Oly izgatott vagyok, mintha a magam gyermekét várnám. „

„Megköszöntem neki, hogy minden levelében megemlékezik rólam.”

„Azt gondoltam, hogy a kisleányos bájak elmúlnak, miként a naivság is. A fiúk mily éretlen és ostoba arcúak a kamaszkorban!

Erzsike tizennégy éves, de most is olyan, mint valami álombeli gyermek.”

„A kertésszel majdnem összeveszttem. Elfelejtett fehér szegfűt ültetni. Átmentem a szomszéd uradalomba és a magam pénzén vettem száz palántát. Hogy fog Erzsike örülni!”

„Tizenhat éves. Az iskoláit nem folytatja. Ez a születésnap a legszebb ünnep volt, amit életemben láttam. Mennyi meghatottság volt az arcán! Hogy nézett rám, hogy tud így földi ember nézni, ilyen hálával, ilyen szépen! A vers nagyon tetszett neki. Talán megérezte benne... Isten őrizzen attól!”

„Mennyire kifejlődött egynéhány hónap alatt! Még ideálisabb, mint volt. A mozdulatai is... Hangtalan zene!

Este sétáltunk. Az egész család. Erzsike az anyja karjára fűződve hallgatta, amit a csillagos égről beszéltem. Aztán egy önkéntelen mozdulattal karomba is belefűzte a kezét.

Nem tudtam folytatni a csillagos ég magyarázatát... „

„Két hétre elutazott Máli nénihez.

Milyen üres a világ!”

„A nevem napjára küldött egy nyakkendőt. Sárga színűt. Milyen kedves tőle, hogy nem felejtkezett el rólam, mint mások! Most látom csak, milyen jó, hogy Árpádnak kereszteltek. Csak Erzsikével ünnepelek érzésében és szeretetben...”

II.

Ifjúkori és alkalmi írások

A TÓTH ANTAL SZAMARA

Bocsánatot kérek, hogy egy olyan állatról írok, amelynek még csak a neve sem szalonképes.

Távol volt ő attól; sőt maga a gazdája Tóth Antal sem járt soha szalonokban. Ő is csak aféle falusi, aki annyira hátravan az illetudományok fejlődésétől, hogy mai napig olyan ruhát hord, amelynek neve hallatára az angol misszek felsikoltanak, sőt talán el is ájulnak, azonban az egyszerű magyar asszonyok se nem sikoltanak, sem el nem ájulnak, mivelhogy faluhelyen nem is győznék, - lévén ott ez a viselet általános.

De hát a Tóth Antal szamaráról szól az ének.

Nem volt az valami különös állat, hogy sok ezernyi társa közül éppen ő róla írok. Ránézve ez teljesen közömbös dolog, sőt ha a négy lábú nemzetsége császári koronát nyomna a fejére, őt az se tenné büszkévé.

Az egyetlen följegyzésre méltó dolog, amit tudok róla, csak az, hogy jobblétre szenderült.

Tegnap írták ezt nekem levélben. A faluban különben nincs semmi újság - írta a sógor -, azaz dehogy nincsen: Tóth Antalnak a szamara általános részvét mellett a szellemek honába lengett át.

Némelyek talán nevetségesnek találják, hogy a sógor ezt megírta, mert az bizonyos, hogy ennek a szamárnak az elhunytja nem rendítette meg Európa békéjét, azonban a mi falunkbeli emberek előtt nagy esemény ez. Olyan esemény, amelyre majdan a legöregebb emberek is visszaemlékeznek.

Az a vélemény volt ugyanis eddig a faluban, hogy borbélyt és szamarat még eddig senki se látott meghalni. Borbélyunk nincs, szamarunk azonban volt, s így az emberek méltán megdöbbenéssel kérdezhetik: mit higgyen hát már az ember?

Nekem különben olyan jó ismerősöm volt ez a derék, komoly és meggondolt állat, mint akármelyik más falusi értelmesebb lény; ámbátor vétek, amit mondok, mert ma is csak azt tartom, hogy épp úgy gondolkozott, mint más magasabb rendű Isten teremtménye. Voltak ideái, örömei, bánkodásai, ugyanabból a porból való volt, amelyből mi mindnyájan.

Nélküle nem tudom többé elképzelni a falumat.

Ott látom most is a lakásommal szemben a dombon. A nap a délponton áll. A kissé előre dőlő íves keresztről mintha a saját árnyékát nézné a rozsdás pléh-Krisztus. A vén szamár ott legel alatta. Szakértő pillantásokat vet a beléndek és a lapulevelek közé, s nyugalmasan, előkelő kimértséggel ebédel. Mikor jó falatot talál, az élvezetek kéjes lassúságával pillogat, és kétszer-háromszor meglóbálja maga körül a legyezőjét.

A kereszt mellett lévő úton jönnek-mennek az ebédvivő vászoncelédek és a külső munkából a kapát és fáradságot hozó férfiak. De a Tóth Antal szamara közönyösen engedi őket maga mellett elmenni, csupán akkor bólint néha a fejével, mikor a szent fa előtt ájtatosan megemelik a kalapjukat.

Egyáltalán nem érdeklődik ilyenkor semmi iránt. A kövér papsajtok és tejes pitypanglevelek foglalják el elméjének minden zegét-zugát. Csupán akkor emeli föl egészen a fejét, mikor egy-egy gyöngéd pillantást vet a csikófiára, amelyre valóban büszkén is nézhet, mert a szakértők ítélete szerint teljes hasonmása.

Állatunk ugyanis egyszer megházasodott. A szomszéd falubeli rektor szamarát vette feleségül. Az igaz, hogy ez a házasság akaratán kívül jött létre, s a körülmények szerint érdekházasságnak volt nevezhető, azonban tekintve nejeinek előkelő házból való származását, meg lehetett vele elégedve, amint hogy meg is volt, habár természetesen arról nem nyilatkozott.

A páros élet nem tartott sokáig. Tóth Antal rút haszonlesésből eladta a rektortól vásárolt szamarát felvégi Kis Jánosnak, csupán a csikót tartotta meg, s apja nevelésére bízta, amit helyesen is cselekedett.

A csikó híven követte apja nyomdokait. Néha a vidámságának kifejezést adott ugyan a lábaival, holmi gyorspolkát rögtönözve az apja körül, de ez csak ötletszerű rövidséggel történt, s a családi komolyság alapvonásait, melyek már zsenge ifjúságában mutatkoztak nála, nem tette kétségessé.

Hát mondom, amint így behunytt szemekkel visszatekintek a falusi múltamnak változatos tükrébe, ott látom most is a vén Matyit, a borzas szőrű, nagyfejű fiával együtt a falu dombján.

A déli rekkenő melegben csupán egy-egy fényes szárnyú kis aranylégy hegedül ide-oda cikázva a domb zöldsége fölött. A kereszt árnyéka lassan-lassan előbúvik a zöld bozót közül. Tóth Antal szamara odaigazítja a hátát ez alá a keskeny árnyék alá, míg a saját árnyékát gyöngéden a fiára teríti és szunyókáló ábrázattal, mozdulatlanul állnak ott mind a ketten, csupán a szájuk mozog, mintha imádkoznának.

Sokszor láttam így ezt a két derek állatot, és eltűnődtem azon, hogy vajon álmodnak-e ilyenkor, vagy pedig gondolkoznak valami ágasbogas, rejtelmes számártéma fölött, amely minden bizonnyal érdekes lehet, ha nem filozófia.

Így nézve őket minden keresztény ember hitet merne rá tenni, hogy a legbecsületesebb özvegy szamarát látja a jól nevelt fiával együtt, és hogy ezek nyugalma megzavarhatatlanul csendes, s lelkük, mint a sima tengerszem, csupán az ég kékjét tükrözi vissza.

Azonban csalódunk. A vén Matyi egyszer csak mintegy ihletetten fölemeli a fejét és ziháló kebelével valami olyan bús és erőteljes koloratúr-éneket kezd, hogy az ablakaim rezegnek tőle, s mikor látom, hogy a fia egy oktávval magasabb hangon hirtelen belevág az apja énekébe, s így duettet rögtönözve, egy öt percig tartó dallamos ordításban az érzelmek minden skáláján átviharoztatják hangjukat, kénytelen vagyok konstatálni, hogy baritonjukat az operában Zichy Géza csakis hosszú és alapos iskolázás után használhatná.

Ami a Tóth Antal szamarának becsületességét illeti, ez egy ideig egy mocsoktalan múltnak szivárványa gyanánt kezdett fölötte ékeskedni. Tóth Antal büszkén nézett rá, és a falusiak is őszintén respektálták.

- Az én szamaram becsületes - szokta volt mondani Tóth Antal.

S közmondássá vált nálunk: „Becsületes mint a Tóth Antal szamara”.

Csak hogy ennek a közmondásnak története van.

Egyszer ugyanis, hogyan, hogyansem, a vén Matyi eljátszotta a becsületrend nagykeresztjét, s jellemtelenségének olyan alapvonását árulta el, amellyel nyilvánvalóvá tette, hogy bizalmat gerjesztő komoly és erényes külsővel, ő is csak közönséges gazkópé.

Matyi ugyanis lopott.

Éjjel, amikor azt hitte, hogy mindenki az álmok mélyében fekszik, felköltötte a csikófiát és az udvarból megszökve, a kert alján Cimbalom Illés kukoricásába lopódzott.

Persze, Tóth Antal másnap mindenfelé kereste a szamarait, s ha Sault ezért kente Salamon királlyá, mert a szamárkeresést buzgón végezte, akkor Tóth Antalt abban az időben nem tudom micsoda méltósággal ruházták volna fel. (Habár ez annyiban, mégis kétséges, hogy Tóth Antal a keserűségben, vagy talán a szegény előérzetében pogányul káromkodott.)

Hát egyszer, úgy dél felé, hajtja ám hazafelé a szamarat a szanta Nagy Imre. Hajtja az alvétről befelé csöszí önérzettel és komolysággal.

A falu népe fölrebben a vályogfalak között a szenzációs hír hallatára, és kiáll a házak elé, a kapukba. Kárörvendő üvöltéssel rajzik elő a csűrökből és a kertekből a gyerekhad is.

- Nini, a Tóth Antal számára! Behajtják a Tóth Antal szamarát!

Ez a kiáltás futja be forgószél gyanánt házról-házra az egész falut.

A vén Matyi a tettenkapott szegyenkezésével ballagott a csösz előtt, gyöngé porfellegeket ütögetve a lábaival maga után. A szeméit lesütötte, a farkával nem hajtotta a legyeket, szóval röstellte a dolgot, s kétségen kívül érezte, hogy régi jó hírnevének és becsületességének nimbusza minden lépésénél oszlik, szétsemmisül. Ez annál szembetűnőbb volt, mert a fia, az eddig közkedvelt szamárcsikó az ártatlanságnak könnyelműségével ugrándozott mellette, nagyokat szökkenve, mikor elmaradását a csöszí fütykösnek egy-egy szigorú lódítása megrendszabályozta.

Így ballagtak nagy feltűnést keltve, a gyerekhad kacagása és töklevel szárából készült dudáknak csúfondáros harsogása között, végig a falun a község udvarára, ahol Tóth Antal már várta őket, s minekutána sokszorosán és haragosan fejet csóvált szamarának ezen nem várt gyalázata fölött, ott helyben lefizette az egész bírságot, - és bosszús, szegyenkező arccal, haragos fikolódások között verte haza a két gonosz fülest a saját portájára.

Amint említettem, ettől az időtől kezdve úgy a vén Matyi, mint Marci fia mint rovott előéletű egyének szerepeltek ezentúl a községnek élő szóban forgó naplójában, s a „vén tolvaj” nevet az öreg Vida megosztotta a Matyival.

De én azért jóindulattal tudtam nézni azután is a vén szürke szamár. Egyszerű, békés szocialistának tekintettem, aki csupán saját kedvéért kívánja a vagyonfelosztást, s nem óhajtja megdézsmálni annak a kukoricáját, akinek nincsen.

Ezen esemény után egy hétre látom ám Tóth Antalt a malom felé vezető jegenyész úton. A taligáját húzatta a szamárral. Valami örölnivalót vitt egy zsákban a malomba. A taliga rúdján ült, csaknem földig érő meztelen lábakkal, és kegyetlenül husángolta a szamarat.

Ez ilyenkor neki is lódult. Különösen míg ütötte, vágatást rohant a taligával. Azonban mikor Tóth Antal keresztbe tette az ölén a husángot, csöndes, lassú poroszkálással ment tovább, majd sétálásra fogta a dolgot, s ezt is hamar megunva, az árok szélére vonszolta a taligát. Ott persze megállt, s a bogáncsot kezdte élvezni.

Tóth Antal fölrebbent a szunyókálásból és újra elkezdte a husángolást, de olyan bösz haraggal, hogy a tiszteletes felesége zsebkendőt szorongatott a szemére, és amint a távolból gondolhattam, a vérfagyasztó látványosságok közé sorozta ezt az esetet.

- Antal bácsi - szóltam magam is sajnálkozva -, ne bántsa olyan nagyon azt a jámbor állatot.

- Hogy ne bántsam? - felelt amaz megismételve a kérdést, hogy bizonyos legyen benne, csakugyan hallotta-e. - Hozzá van ez uram szokva a kezem járásához.

Azzal tovább akart menni. De én még utána szóltam:

- Hátha kendet most az Isten számárrá változtatná, ezt a szamarat meg Tóth Antallá, mit szólna kend, ha így hupogatnák a bőrért.

Nevetett a vén paraszt és a lejtőre érve, vígan élvezte a gyors futást, amelyet a samara cselekedett.

Mikor aztán a dombtetőről visszanéztem, láttam, hogy a samár ott áll, leistrángolva, szokott egykedvűségével a malom udvarán; és láttam az ól mögött Tóth Antalt is, amint óvatosan körülnézegetve szénát lopott a samarának.

ÉTELEK KIRÁLYA

A falu nyáron zöld, ősszel sárga, télen fehér.

Ez a fehérség tiszta és határtalan. Hó, vastag puha terítő van mindenen. A keresztet is fehér prém díszíti, s az Úr Jézusnak töviskoszorús fején magyaros, nagy fehér kucsma van. A hídon álló Szent János is fehér hermelinpalástot kapott. A patak mérföldekre nyúló hosszú, vastag hódunyhával van betakarva.

A jó Isten takarta be a kis halakat, meg a békákat, hogy meg ne fagyjanak.

A falu és a város között ilyenkor csak annyi a különbség, hogy városon a házmesterek hányják a havat, falun pedig a háziurak, és hogy a falusi háziurak örülnek a hónak, a városi házmesterek pedig nem örülnek.

- Gyerünk vadászni - szólott egy reggel a Marci bátyám.

Ez a Marci bátyám tisztességes falusi birtokos ember volt. Kár érte, hogy meghalt, meg az is kár, hogy csupán csak egy láda kalendáriumot hagyott rám örökségül.

Elmentünk vadászni.

Tisza is velünk jött.

Tisza kutya volt, becsületes, okos állat. Mindössze egyszer követett el vagyon ellen való kihágást, mikor a harangozó kolbászgyűjteményét ellopta. A harangozó, éppen újév napja lévén, el is volt keseredve, hogy ilyen rosszul kezdődik az esztendeje, s nem tudván a tettest mindjárt kinyomozni, az összes falusi kutyákat pofonverte egy falapáttal. A kutyák azóta tutulva futnak a kertek alá, mikor a harangozót megpillantják.

Hát mondom, ez a Tisza jött velünk.

Ritkán szoktunk vadászni, mert Marci bátyámnak régimódi kapszlis puskái voltak. Ha kevés port tettünk beléjük, nem vitték a sörétet, ha pedig sok volt a töltés, akárcsak egy eleven lólábat szorítottunk volna magunkhoz.

Tiszát zsinegre kellett fogni, hogy a nyulakat el ne kergesse a puskánk elől. Marci bátyám a bal lábához kötötte a jeles állatot.

- Én leülök ide a fűzfához - szólott. - Te pedig eredj a rét túlsó végére. De vigyázz, hogy ha köztünk szalad el a nyúl, rá ne lőjj, míg az én irányomban jár, azután rálőhetsz kettőt is.

Eleinte nagy érdeklődéssel lestem, vártam a nyulakat. Nem jöttek. Lehet, hogy más határban volt dolguk, lehet, hogy ők is lestek bennünket.

Belehúzódtam a bundám mélyébe, és jóízűt aludtam.

Mikor felébredtem, láttam, hogy Marci bátyám a rét túlsó végén még mindig áll, és tartja a puskát. Les a nyulakra.

Megnéztem az órámat. Délutáni hármat mutatott.

- Meguntad? - kérdezte, amint hozzá ballagtam.

- Meg.

- Éhes vagy?

- Éhes.

- A kutya kiette a sonkát a tarisznyából.

Megvető pillantást vetett a Tiszára.

Ez lesütötte a szemét, és a bátyám háta mögé somolygott, mintha bánná a lopást.

Pedig dehogy bánta! Egész úton vigyorgott a beste, és polkázva futkosott a varjak árnyéka után.

- Szépen állítunk haza - szóltam -, fiát se láttuk a nyúlnek.

- Baj is az - felelte -, én nem szeretem a nyúlpecsenyét.

- Persze sokszor van.

- Nem azért. Valami keserű mellékízét érzem. Nem magyarnak való az. Többet ér annál a szalonna is.

Megállt. A puffadt vadászkesztyűt beleakasztotta a szíjba, és egy gondolat játszott át az arcán.

- Tudod mit? Gyerünk a bacsóhoz szalonnázní!

Ezt a szót, szalonnázni, jelentős szemöldök emeléssel és gyönyört kifejező mosollyal mondta ki.

Én sohasem lelkesedtem a szalonnáért.

Ha más nincs - gondoltam -, ez is jó lesz. Elvégre is a juhászok nem étkeznek, hanem csak esznek, s étlapot faluhelyen még csak említeni sem lehet, mert azt felelnék rá, hogy minden lapot nem érdemes jártní.

Megindultunk a ropogós hóban az erdőszél felé. Marci bátyám elővette a tarisznájából a pipáját. Szép, fánk színű vadászpípa volt az.

Csuda, hogy a Tiszta azt is meg nem ette.

Kicsíhott. Beletette a taplót. Violaszínű füstrongyokat rőppentett belőle. Azután újra zsebredugta. Féltette talán, hogy megfázik.

- Te - szólott az úton kis idő múlva hozzám -, szereted?

Tudtam, hogy az emlékezetemet negyedórával vissza kell ugrasztani, hogy a kérdésére feleljek. Mert a falusi ember eszejárása nem olyan szökdelő, mint a városié. A falusi emberben, ha egyszer beleesik valami gondolat, hát meg is áll benne. Körülötte forog az esze, mint a ringlispil.

- Szereted? - kérdezte ismételve.

- Nem túlságosan - feleltem őszintén.

- Pedig a szalonna az ételek királya, - szólott elmerengve -, nemzeti eledel. Semmiféle eledel sem hasonlítható ehhez. Finom, szép, jóízű. A bacsónak különösen pompás a szalonnája. Fehér, mint a lilíom. Rózsával takart lilíom. Aztán a zamatja, az a sajátosságos íz, amelyben össze van keverve a diótól kezdve minden fehér ételnek a lelke. Az ember, ha beleharap, nyelvén érzi a sertéspecsenyének minden megidealizált zamatját.

- Vers lesz már, bátyám.

- Hát azt hiszed, nem érdemelné meg a szalonna, hogy ódát írjanak róla? Isteni eledel ez! Nem is tudok szebb látványt elképzelni, mint mikor a magyar nyugalmasan, sőt bizonyos kimért méltósággal falatozza a paprikás szalonnát.

Ráhagytam, hogy az szép látvány.

Azonban az öreg fantáziája tovább dolgozott.

- Már csak nézni is gusztusos, hogyan metéli apró fehér kockákra a szalonnát, hogyan tűzi fel a fehértvári bicska hegyére, és hogyan illeszti össze az illatos, puha rozskenyérrel.

- A domóját meg ropogatja.

- A szeméből sugárzik a boldogság és az elégedettség. A szalonna zamatja egybeolvad a friss kenyér illatával, a só élénkké teszi, a paprika pikánssá.

- Igaza van - feleltem fölizgatott étvággyal.

Valóságos paprikás szalonna-idillben hempergődzött már ekkor minden gondolatom. E pillanatban azon sem csudálkoztam volna, ha azt hallom, hogy Beethoven szalonna-symphoniát is írt. Szalonnakéjmámornak lehet nevezni azt az érzést, amely a fantáziámat a havas, csöndes úton ringatta.

A vén bacsó az ajtóban állott. Levette a süvegét már messziről, és néhány lépésnyire elénk jött.

- No bacsó - szólt a bátyám -, megeszünk.

A vén juhász, úgy látszik, megtisztelőnek találta ezt a bejelentést, mert mosolyogva vonogatta a vállát, s valamit dünnyögött.

- Hát elő azt a paprikás szalonnát!

A bacsó, mintha valami fontos államtitkot közölne, szinte suttogva, jelentős arckifejezéssel szólott:

- Jókor gyűttek!

- No? - kérdezte a bátyám megállva, várakozó tekintettel.

- Nyulam van.

- Nyulad?

- Délelőtt?

- Délelőtt. Éppen most készítette el az anyjukom.

- Helyes - felelt elégtűl arccal az öreg, és kigombolkozott a báránybundás kabátjából.

A konyhából babérillat és peccsenyészag lengett hozzánk.

- Ez remek étel - szólott Marci bátyám lerugva a botosokat is -, a nyúlpeccsenye, parasztosan elkészítve, királyi eledel!

Csettentett a nyelvével és a karos szalmaszékben kényelmesen elhelyezkedve ismételte:

- Királyi eledel!

- Hát a szalonna? - kérdeztem csudálkozva.

A kezével megvetően legyintve felelt:

- Kell a kutyának!

TÖRÖK IGAZSÁG

Ott ült Ali Hasszán, a bölcs kádi a vörös selyempárnán keresztbevetett lábbal. Szeme a nagy sárgarezes nargilénak oszlopban felszálló kék füstjét kísérte. Olykor egy lomha mozdulattal az arcára szálló légy felé intett. S várta nyugalmasan a panaszosokat.

A terem nyitott ajtajánál néhány törvényszolga ácsorgott. Az udvaron kalodák heverték, és akasztófa helyett egy elvénhedt fügefafa állt. A teremből, a bíró párnájáról oda lehetett látni. Kellett is.

Jó ideig nem jelentkezett panaszos. A meleg terem csendjét csak egyszer zavarta meg Juszuf, a főpecér, midőn naptól barnult izmos karján szétcsapott egy szunyogot.

Azonban a nap mégse nyugodhatott le törvénytétel nélkül. Az udvaron ugatott a kutya.

A kádi elé poros, fáradt muzulmán lépett. Negyvenéves forma, szürkülő szakállú arab volt az is. A fején fehér burnusz. A derekán szíjjal átkötött teveszőr-köntös. A lábán sárga szattyán-saru. A szeme álmos, vörös. A kezében bottá meredt kígyót tartott.

- Bölcs kádi - mondotta szomorúan -, bűnös áll előtted.

A bölcs kádi egyet pöffentett a nargilé piros bőrszárából, s megnézte a vastag borostyán-szopókát, nem kell-e még tollal kitisztítani?

- Hol van a vádolód? - kérdezte nyugodtan.

Az ember a mellére emelte a tenyerét:

- Itt.

És beteg hangon olykor egyet-egyet nyelve beszélte a következőket:

- Én szőnyegárus vagyok. Magam szövetem a szőnyegetek. Negyven munkás dolgozik nyaranként a szövőgyáramban. Sok gond. A legnagyobbik fiam még csak tizenöt éves. Nem bízhatom reá a vezetést.

A múlt hónapban a Zaharán jöttem át. Az úton egy arabust találtam. Ott feküdt a homokban, egy döglött teve mellett. Haldokolt.

- Segíthetek-e rajtad? - kérdeztem melléje térdelve.

Az ember már alig lélegzett. Az ajka száraz volt, kicserepesedett; arca, mint a sárga viasz. Alig hallhatóan susogta:

- Szomjazom.

S ahogy így rám nézett, megismertem.

Hát egy bűvész volt, egyiptomi kígyóbűvölő. Három hónappal előbb láttam a piacon, nagy sokaságnak közepette.

Volt vizem. De ahelyett, hogy odanyújtottam volna neki, rábámultam, és szóltam:

- Emlékszel-e reám?

A bűvész rám nézett. Láttam rajta, hogy nem emlékezik.

- Adj innom - susogta újból.

De én csak tovább beszéltem:

- Én vagyok az a bolond, aki Kairóban megvettem tőled a kígyóbotot tíz piaszteren. Nekem a kígyóbot voltaképp nem kellett. De nem tudtam tőle aludni, és ha az ember álmatlan, az üzlet károsodik. A kígyóbot azonban, nem tudom hogyan-hogyansem, éjjel megelevenedett. Csaknem szörnyet haltam ijedtemben. Akkor megint nem tudtam aludni.

Miért elevenült meg az a bot? Megkerestelek, és megint vettem tőled egy kígyót, öt piaszteren, az is megelevenült; meg is harapott. Szerencse, hogy nem volt meg a méregfoga.

Ismét megkerestelek. Elővettél egy eleven kígyót, megbűvölted, olyan merevvé lett, mint az előbbiek. Azt is el akartad adni, de volt annyi eszem, hogy nem távoztam azonnal. Az a kígyó is fölélédt.

A bűvész nyöszörögve kért:

- Egy csepp vizet adj!

- Adok, de mondd meg a titkodat, a Mózes titkát; hogyan merevítetted meg a kígyót? Engem ez a titok zavar a gondolkodásomban! Én nem akarok kígyóról gondolkodni. Nekem üzletem van, és a fiam csak tizenöt éves. Mondd meg a titkodat, hogy ne foglalkozzon vele tovább az elmém!

A bűvészben már alig volt élet. Aszott, halvány arca szinte zöldülni kezdett. Oda kellett hajolnom hozzá, hogy megérthessem a szavait:

- A titok ez: fogj naja-haje kígyót; vedd ki a méregfogát, nyomd meg az ujjaddal a tarkóját, és azonnal megmerevedik; de magához tér csakhamar. Egy nap tízszer is bottá változtathatod. Víz adj! Víz adj!

A kosarához léptem. Benne voltak a kígyók. Mind naja-haje. A kíváncsiság erősebb volt bennem, mint a könyörület. Felkaptam egy kígyót. Csapkolódott, gyűrűket dobált a karom körül. De azért el tudtam kapni a fejét. Megnyomtam a tarkóját... Abban a pillanatban olyanná vált, mint a bot. Suhogtattam anélkül, hogy meghajlott volna, megcsaptam vele a tevémet. A kígyó ketté törött. A tevé elfutott.

Csak akkor gondoltam a vízre. A vizes tömlő a tevé árnyékos oldalán csüggött. Jó időbe került, míg el tudtam fogni a megvadult tevét. Lekaptam róla a tömlőt. Vittem a bűvészhez:

- Igyál.

A bűvész azonban már nem mozgott. Hiába ráztam a vállát. Hiába öntöttem a vizet a szájába. Nem éledt fel többé. Azóta nincs nyugalmam, bölcs kádi. Folyton a bűvészre gondolok. Belebetegszem. Ha beteg az ember, nincs üzlet.

Tanácsot kértem tegnap egy bölcs dervistől. Mit cselekedjem, hogy megszabaduljak?

A bölcs dervis így felelt:

- Eredj a kádihoz. Kérj büntetést. Ha kiálltad a büntetést, eloszlik a bűn is.

Hát most itt állok előtted, bölcs kádi. Veress a hátamra vagy tizenkét bambuszt... vagy büntess, ahogy akarsz, csak büntetlen ne bocsáss el, uram...

A bölcs kádi elnyomkodta az ujjával a nargilé paraszát. Beleforgatott az előtte levő zsíros könyvbe, és szólott nyugodtan:

- A Korán mondja: *Aki felebarátját a halálos veszedelemből kiségethethné, de nem segíti ki, az annak gyilkosául tekintessék.*

Hümmögve nézett a kereskedőre:

- Eszerint te gyilkos vagy!

S a pecérhez fordult:

- Juszuf! Akaszd fel!

A következő percben a két pecér izmos karjai között kapálódzott a jámbor muzulmán.

- Megálljunk? - üvöltette az udvar közepén. - Valamit akarok még mondani! Kádi hallgass meg! Nehogy téged meg az én halálom terheljen!

A kádi nyugodtan intett a pecéreknek, hogy vigyék vissza az elítéltet.

- Kádi, bölcs kádi! - lihegte az elítélt. - Ne légy igazságtalan! Hogyan is szól a Koránnak az a mondata?

- Aki felebarátját a halálos veszedelemből kiségethetné, de nem segíti ki...

- Elég, nem vagyok-e én is halálos veszedelemben? Nem te vagy-e az, aki kiségethetne?

A kádi pislogott, s felvonta a vállát:

- A Korán nem téved, barátom. Te tévedsz, ha rám visszafordítod azt a mondatot. Mert én ugyan kiségethetlek a halálos veszedelemből de csak akkor, ha te is kiségeted a bűvészt. Hozd elém ama bűvészt elevenen, és fel vagy mentve.

- Jó - felelte verejtékezve a kereskedő. - Elmegyek érte. Allah csodákat tehet. Avagy nem tehet Allah csodákat?

A bíró vállat vont:

- Tehet, de nem szokta.

- Az a fő, hogy tehet. Nem tagadod, hogy tehet, bölcs kádi. És én önként jöttem ide, egyedül. Jogosult vagyok arra, hogy egyedül is távozzak.

A bölcs kádi helyeslően intett.

S mélázva nézte tovább a nargilé füstjének lomha gomolygását.

MESE A LÁNGRÓL

(Rövid kis mese, amelynek még csak befejezése sincs.)

A Kisfaludy-társaság Lévy-ünnepére

Sötétben, ahogy a lokomotív szikrái szállanak...

Csillagos estéken az égboltozaton is látunk olykor olyan sziporkázó szikrahullást. Amint ezüsthényű rajban csillannak elő a kékesen sötét magasságokból az égi szikrák, s kerengve, oszladozva szállingóznak lefelé.

Csakhogy azok nem szikrák, hanem apró, szép fehér lángok. Isten égi országának a lángjai.

Minden emberben van olyan fehér láng. Csakhogy belül van a testében. Azért nem lehet látni.

Mikor meghalunk, a láng megint visszatér oda, ahonnan jött.

Az a láng a lélek.

Túl a csillagokon, egy este ott égett egy nagy, fehér fényű gyertya az Isten széke mellett.

Az angyalok apró és vékonyka gyertyácskákat gyűjtögettek meg a nagy gyertya lángjánál. Tíz-húsz is égett egynek-egynek a kezében. És mikor Isten rájuk pillantott és intett, az angyalok egyszerre alávetették a gyertyácskákat a magasból, mint ahogy a magvető ellódítja egy széles mozdulattal a markába vett magot.

És minden gyertyácska aljába bele volt nyomva egy kis szerszám. Némelyikbe egy picike kalapács, némelyikbe egy picike gyalu, vagy egy picike ecset, vagy egy picike harang. Szóval mindenféle. De a legtöbbjébe mégis eke.

Hát az a nagy gyertya az élet gyertyája volt. A picike gyertyák meg az útnak induló emberi lelkek. Minden lélek hozta a maga szerszámát. Amelyik gyalut hozott, abból asztalos lett, vagy tanító. Amelyik ecsetet hozott, abból festő lett, vagy országgyűlési képviselő. Amelyik harangot hozott, abból harangozó lett, vagy hírlapíró. De persze földműves lett a legtöbb, mert a kenyér az, amiből legtöbb kell idelelni.

Hát a gyertyácskák, amint lebocsátották őket a magasból, kerengve, libegve szállongtak. Mint ahogy a hópelyhek szoktak. Mikorra a földre érkeztek, csak a láng maradt meg belőlük és a láng alján a szerszám.

És némelyik lángocska szállt palotába, selyem bölcsőbe. Némelyik szalmafüldes házba, szegény bölcsőcskébe.

Mindegyik úgy volt már elbocsátva, hogy éppen abba a házba szállt be, ahova felülről irányozták. Selyembe az egyik, vászonba a másik; ki hova küldődött.

S beköltözött a láng mindenütt egy-egy épp akkor születő kis gyermeki testnek a fejécskéjébe. A szerszámocska a szívecskéjébe.

És a kis gyermeki test mindjárt megsiramlott és élt attól kezdve. És mikor megnőtt, azt a munkát szerette legjobban, amelyiknek a szerszámát a szívében hordozta.

De nini, majd el is felejttem, az utolsó gyertyácskába író toll volt belenyomva. Az ám, író toll, arany-író toll.

Az angyal az Úrhoz fordult:

- Palotába?

- Kunyhóba - felelte az Úr.

S ahogy az angyal azt az író tollasat is meg akarta gyűjtani, az Úr intett neki:

- Add ide.

És az Úr a szívéhez érintette azt a gyertyát.

A gyertyácska legott szépfényű lángra lobbant. És az Úr a maga kezéből bocsátotta le azt a szép lángot a magasságból.

És szállt a láng és szállt. És végre leszállott... Sajó-Szentpéteren.

Mármost a mesének azért nincs befejezése, mert a láng még idelent ég. Ég és világosodik közöttünk, és gyönyörködtet bennünket ritka szép-sugárzású fényességével és tavaszias melegségével.

És épp ezért bizonyára nem is kívánja senki, hogy ez a mesécske be legyen fejezve.

MAGYAR SORS

A fejedelem haldoklott.

Az ágyánál ott állt egyetlen fiacskája, a tízéves Zoltán. Ott térdelt, zokogott a felesége. S ott állt a három vezér a hét közül, - Lél, Bölcs és Botond. Bizony húsz éve már, hogy a nagy Álmosmal egymásnak véréből ittak Lebediában, örök szövetséget. Azóta Álmos is elköltözött e földi világból. A vezérek is egyenkint költöznek utána.

S ím, a fejedelem is készülődik.

Szegen a kard. Őmaga alatta medvebőrös ágyon. Künn a tavasz hideg holdja világol, benn sárga viaszfáklyák lángja lobog szomorún. Hárman az ágynál. Egy az ágylábnál, a pap kezében, aki a térdelő másik táltospapnak a könyvére világít.

A csöndességben behallani nagymellű Csepel sírását a folyosóról. Hogy épp az ő szigetén hal meg a fejedelem! Már hát csak annyiban az övé, hogy ő járta körül elsőben, s ő ajánlotta a fejedelemnek, hogy odaépíttesse palotáját. A honnmaradó népnek is alkalmas hely háború idején.

Behallani a sírását:

- Ki tart meg minket, ha ő meghal!

És behallani, hogyan doborognak az érkező lovasok százával, ezrével, a Dunán által a hídon.

Csak alig egy hete, hogy fekszik a fejedelem. De halálos gyújtóvány-hideg döntötte ágyba. Az orvosok nem merik a családnak megmondani, hogy a hajnali kürtszót alig hallja már a fejedelem, - hozassa el a család az agg Imecset, a főtáltost, főjóst, a nagy Káma unokáját; mondja meg az, hogy mi van a csillagokban? Meghagyja-e Isten még a fejedelmet? Vagy hogy eltelt az ideje földi életének?

A fáklya serceg. Asszony sír a haldokló kezén. Künn a nép, mint tenger morajlása:

- Árpád! Ne hagyj el bennünket! Árpád apánk!

És a folyosóról behallatszik nagymellű Csepelnek a zokogása:

- Vége a magyarnak!

Mert bizony kúvik szólt a fáklyán az előbbi éjen a palota mellett. A paripák is különösképpen ijedeztek éjfél tájt az istállóban. Jó sok nélkül is tudható, hogy a fejedelemnek a Halál bontott ágyat.

Rekedt, bús hang kérdi a folyosón:

- A földön van már?

- Nem - feleli Csepel -, még Imecset várjuk. Talán az ő könyörgése megtartja a csillagát.

A fejedelem fekszik párnák közt hanyattan. Piros selyemcserge mellig betakarja. A fejedelemmé nem engedi még, hogy a földre tegyék, hogy a földanya keblére hajtsa fejét.

- Nem, hiszen még nincs annyira! És nem is hal meg, nem, nem! Nem engedi Isten hogy meghaljon!

Árpád nem ügyel már szavakra, sírásra. Arca viasz-szín. Félig lehunyt szeme már a másvilágra réved.

Nyolcvanas szekér ment délután Imecsért, Buda alá, a szent áldozó helyre, hogy elhozza a szent patak mellől, szent nyírfák alól, ahol immáron tíz éve tanyázik - fehér bőrsátorban, rudakon fehérülő csont-lófejek között. Őmaga is mintha a tél királya volna, fehér szakálla a melléig ér; vastag szemöldöke, mint a zúzmarás moh.

Karosszéken hozza be két fiatal bonc. Leeresztik a széket a haldokló ágya elé.

- Megmarad-e? - kérdezik a könnyező szemek.

S a fejedelemmé is ott térdeltében az ő kezét ragadja meg:

- Mondd, hogy megmarad! Megmarad! Vagy a szívem itt mindjárt meghasad!

A jóspap zúzmarás szemöldöke alól vízgyöngy csillan elő, s lefut a szakállán.

- Árpád! - rebegi -, Árpád!...

Ő tartotta valamikor, hétnapos korában, az áldó-kő szent tüze füstje fölé. Ő jósolta meg még Lebedia előtt a fejedelemségét. Ő áldotta meg az etelközi áldozati vérrel országot foglaló dicsőséges kardját. S ő áldozta a nagy bálünnep torán a fehér paripát, mikor az utolsó harcot is megvívták.

Csak Zoltán eljegyzésére nem ment már le Csepelre.

- Százesztendős ember nem ember - mondotta -, csak lézengő halott.

S maradt a sátrában, a budai völgyben, a szent liget mellett, amelynek fűvére se ember, se asszony nem léphet, ahol gallyat törni, virágot szakítani, vízből meríteni senkinek nem szabad.

Szép hely. Pillangók pihenője. Lábujjhegyen halad át rajta az őz is. A tor után mondta ki a fejedelem:

- Itt legyen majd az én öröknyugvó sírom, a te nyírfáid alatt, ebben a szent csöndben.

Csupa erő volt még Árpád akkor-időn, noha már deres a haja és szakálla. S most, fehér árnyéka csupán önmagának.

- Megmarad-e? - kérdi reszkető szavával a fejedelemné -, jósolj! Az orvosok jó szóval bíztatnak, de a szemük gyászt mond. Jósolj!

Az agg visszahanyatlott a székébe.

- Én jósoljak-e? - mormogta szomorúan maga elé.

S a feje rezgett, mint téli szellőben a fán maradt levél.

- Jósolj életet neki! Hiszen még, ha ősz is, nincs a vénség végén. Jósolj! Te mindig igazat jósoltál! Most a legigazabbat: életet neki!

Az agg bólogatott:

- Könnyű volt jósolnom, mindnyájan láhattuk nemes szép homlokán Isten Urunk jegyét. Akit maga Isten jelöl vezérségre, győzelem van annak írva a kardjára.

S a falon függő fegyverekre pillantott. A fáklyák fénye vörös ragyogással rezgett a kardok gyémántján, rubintján, aranyos bodáin.

A fejedelemmé megragadta az agg pap karját:

- Megmarad-e! Mondd, hogy megmarad! Meggyógyul! Megmarad!

Az agg Árpádra nézett:

- Uram, fejedelmem...

Árpád nem is pillant a szólító szóra, feküszik, mint a kő.

- Fejedelem, Árpád... A te ágyad mellett Átilla lelke leng, és Álmos atyád lelke, és Levente fiad lelke. Te már őket nézed. A te szemed előtt oszladozik már a messze-jövendő idők ködtengere is. Húsz év óta a harmadik országunk ez. Te vezettél bele fegyverviharok közt, véreslábú lovakon, diadalmas lobogóval. Te Isten-szeme választotta ember, mondd meg nekünk, ha utolsó erejével is ajkadnak: összecsukta-e már szárnyát a szent Túrul? Megáll-e már valahára ez a vándor nemzet? Megmarad-e ez a Tisza Duna földje örök országunknak, örökös hazánknak?

Még a fejedelemné sírása is elnémul e szóra. Minden szem a fejedelem viasz-szín arcára tapad.

- Megmarad-e örökös hazánknak?

Árpád ajka mozdul. Felel, mint az álmodó ahogy szól:

- Meg.

Az agg táltos áhítatos arccal tekint a magasban s boldog lélegzettel rebeg:

- Óh hála néked nemzetünk Istene! Az életnek szülhet immáron a magyar anya. Eke fénylik, fegyver rozsdásodik, nyájaink, gulyáink nyugton legelhetnek örök országunknak füves szép mezein. Sátoraink körül a békeség virágai nyílnak. Mondd dicső költő, messze-jövendő idők tükörébe látó, csak egy szóval is mondd: nyugalmas, boldog élete lesz-e itt a magyarnak!

S az agg táltos a széken előre hajolva várja a szót a fejedelem ajkán.

Árpád fekszik márványosult arccal. Csak a szeme pillája rezeg még, mint hamvába múltó elégett szövétnek utolsó szikrája.

De ajka nem mozdul.

Az agg táltos szava szinte holtakat ébresztőn könyörög:

- Árpád! Isten választottja! Hacsak egy ígét is!... A te ajkadon immár a sorsunkat látó Szent Egek szólanak. Mi a sorsunk itt a jövődök folyásán? Mi tarthat meg itten idők végeiglen? Kényszerítlek téged Isten országa szélén, Isten szent nevével, ha hűlő ajkkal is, szólj! Szólj Isten szavával! Mi a magyar sorsa itt ezen a földön?

S még a fáklyák sercegése is elhallgatott. Még a gyermek Zoltán szeme is várakozásra nyíltan bámult a halál fagyába sápadó arcra. Távoli bús kürtszó bűgött a Duna túlján által az éjjeli csenden, mintha az is kérdezné a táltossal, a vezérekkel, a nemzettel, a szellemek karjában másvilágra induló nagyfejedelmet:

- Mi a magyar sorsa a jövődök messzevégeiglen, mi a magyar sorsa itt ezen a földön?

Árpád szeme mégegyszer megnyílt. Ujja is megmozdult, bágyadtan mutatott a falra. S kékülő ajka alig hallhatóan rebegte:

- A kard.

KÉT NOTESZ

- A huszadik század meséiből -

Hát egyszer...

Valamelyik angyalka, ahogy lepillant a Mennysországi ablakán, elbámul:

- Varjú! - kiáltja -, nézzétek már! Egy varjú száll erre fölfelé. Hogy lehet ez?

Jelentik a varjút Szent Péternek. Szemléli az is. Fejét csóválja rá.

- Mars innen! - mondja az angyalkának, Sátán az, aki jó.

Az angyalkák ijedten rebbentek el. Csak Szent Péter maradt ott az egek ablakában.

A varjú eközben nagybodol. Már akkora, mint a sas. Már akkora, mint a gólya. Már akkora, mint a sárkány.

Felcsap a Mennysországi ablakáig. Ott aztán összerántja a szárnyát, letoppan egy felhő-buckán.

Körültekint. Köhint.

- Hé, József ács fia! - kiáltja húzott nyakkal. - Hé, názáreti!

Senki se felel.

Kiált másodszor is, de úgy, hogy megguggan belé:

- Hé, József ács fia!

Kiált harmadszor is.

Szent Péter csak nézi, csak hallgatja.

Végre is kinyitja az ablakot, kiszól:

- Mit üvöltöztél itt, ebadta ördöge! Az én Uram bizony nem áll veled szóba. Vagy azt véled-e, hogy újra megkísértheted őt? A te idő elmúlt. A te árnyéknak nincs itten helye, sem a Földön többé.

- De a Földön van - feleli Sátán. - Éppen azért jöttem, hogy megmondjam ezt. Mert eljártam a Földet szelvényben, eljártam hosszában, de a ti híveiteket nem találtam rajta sehol.

- Vakmerő hazug te!

Sátán vállat rántott.

- Mi a hazugság? Nekem az a hazugság, ami nektek az igazság. Nektek az a hazugság, ami nekem igazság.

- Éppen nem kérünk a te igazságaidból. Azt mered-e állítani, hogy nincsenek már a Földön keresztények?

- Azt. Mert aki mondja is odalent: Keresztény vagyok! - hazudik.

- Ejnye, a tagadóját! - durran rá Szent Péter. - Hát nézz le innen. Innen is láthatod: mennyi a templom.

Az ördög lekandít a magasból.

- Templom, templom. Hát követ nem öröl szű. De nézz alá te is, mennyivel több a kocsmá!

- Kocsmát könnyű állítani - feleli Szent Péter. - Csak egy kis forgács, és akármelyik ház is kocsmá. És hát a kocsmákban sok vizet is elmérnek. De hallgass alá! Hiszen idehallatszanak a szép szent énekek. Tán biz a kocsmában szokták ezeket énekelni?

Az ördög lefelé fülel:

- Nem hallok én mást, csak kakasszót.

No evvel a mondással egyenesen a szívébe hasított Szent Péternek. Úgy elfogódott szegény Szent Péter, nem is bírt szóhoz jutni.

- Hát - mondotta az ördög -, fogadjunk. Hozz magaddal egy noteszkönyvecskét. Nálam is van. Megállunk itt is, ott is. Beírjuk, amit látunk. Ha keresztény, akit látunk, beírom én. És ha te csak egyet írsz is, legyen az annyi, mint nálam ezer. Láthatod, hogy becsülöm a híveiteket. A végén összeadjuk, és beterjesztjük a számadást a te Urad elé, akit Krisztusnak mondotok. Aztán majd meglátjuk, hogy hazug-e az én nevem?

Szent Péter igen megharagudott. De nem térhetett ki a fogadás elől. Még csak azt se mondhatta, hogy fordítsuk meg a vállalkozást; én állítok ezer keresztényt egy ördögű ellen, mert hiszen el kellett fogadnia, hogy egy keresztény felér ezer hitetlennel.

- Hát jó - mondotta -, lemegyek veled egy fordulóra. Vezess, ahová akarsz. De az én Uram elé akkor se juthatsz, mert abban a szempillantásban porrá változol, amint az én jegyzésemben több lesz a keresztény, mint a te számítottad.

- Legyen úgy - felelte vígan, az ördög. - Állom az egyet ezer ellenében.

Hát akkor aztán Szent Péter beballagott a vándorbotjáért, s hozott magával egy noteszkönyvecskét is. Persze, az ő noteszkönyvecskéje fehér volt, az ördögé meg fekete. És az ő noteszának a tábláján egy keresztcske volt a dísz, az ördögének a tábláján meg egy pálinkás-butykos.

Lebocsátkoznak Mennysországból. De az ám olyan hamar megtörtént, mint amennyi idő alatt egy csillag lefut. Csakhogy az ő futásukat nem lehetett látni földi szemmel, mert mind a ketten lelki valójokban voltak még akkor.

Persze az ördög először is Szerecsenországba vitte a Szentet, fából faragott bálványok közé. És éppen ott járták a szent kalamajkát a pogány papok, nagy sípszó és dobolás között, egy bálvány előtt.

- No - mondja Sátán -, az én híveim-e? Vagy a ti híveitek?

- Sem a tieid, sem a mieink - feleli Szent Péter. - Mert ezek még éretlenek arra, hogy a láthatatlan Istent megértsék. De azért csak írd be őket, mert félhetsz, hogy nem lesz elég a számod. Hanem most már oda vezess, ahol templomokat látunk.

Az ördög beír egy százast. Megint megindul egy bakfejjel előre.

Hát csak szárnyalnak, szárnyalnak. Irányítja az ördög a szállást Ázsiába, sziklából faragott templomok közé. De csupa vicsorgó bálvány az isten azokban is. És hát ott is térdepelnek, imádkoznak az emberek.

- A ti híveitek? - kérdezi Sátán.

- Hol hordozol te engem, huncut! - feleli Szent Péter. - De azért csak írd be megint százat, mert kell az majd neked.

A Sátán befirkantja nagy vígan a százast.

- Hova kívánod, hogy menjünk? - kérdi Szent Pétert.

- Oda, ahol már leszállt a magasság tüze, - feleli Szent Péter -, és megvilágosította már az elméket.

Persze az ördög kapott a szón, s vitte Szent Pétert Ázsiának egy másik részébe, ahol a papok tűz körül táncoltak a híveik előtt és énekeltek torkuk szakadtából: A tűz az isten.

- Akasztófárávaló - mondja Szent Péter. - Ha még egyszer ilyen helyre vezetsz, itthagylak. Mert ez már nyilvánvaló hamisság. Tudod te azt, hogy minden mezőnek megvan a maga virága, amelyet legjobban elfogad. A meszes földnek más a virága, s más a homokosnak. A kövecsesnek ismét más. De az idő múltával a legrosszabb föld is megéri. S akkor aztán az apostolok felszánthatják és bevethetik az Úrnak tiszta búzájával.

- Jó - felelte Sátán -, hát szálljunk el azokra a földekre, amelyeket már felszántottatok és bevetettetek.

De előbb azért beírt megint egy százast a könyvébe.

S megint útra keltek.

Szent Péter egyre-másra látta a keresztes, csillagos, kakasos templomokat, amint elötünedeztek alattok. Sátán azonban csak szállt és szállt vele, át is a tengeren. Persze, az ő szárnyoknak a tenger is semmi volt. Amennyi idő alatt egy veréb átszálla a piacon, a kántor udvarából a harangozóhoz az udvarába, ők annyi idő alatt átszálltak a tengeren Amerikába.

Az ördög egy nagy városnak a szélén állt meg a levegőben, mint ahogy a táncos légy szokott megállni.

És szólott:

- Nézzük meg ezt, ha tetszik.

Szent Péternek nem volt ellene semmi szava, mert hiszen ott már csupa keresztény templom tornyollott ki a házak közül.

Leereszkednek a havas háztetők közt, a város végén, s amint földet ér a lábuk hegye, abban a pillanatban átváltoznak ők is emberré, éppolyan ruhájú két emberré, aminő legtöbb él abban a városban. Csakhogy az ördög fiatalúrnak a képét ölti fel, Szent Péter meg öregnek a képét.

Hát sok embert látnak, sok sovány, szénporos embert, amint tolonganak ki egy nagy piszkos lyukon, fáradt testtel, a föld mélyéből. A vállukon csákány vagy lapát. S jönnek egyre többen, mint mikor a hangya megindul a bolyból, s hosszú fekete sávban nyüzsög.

Csodálkozik a Szent, hogy mi az? Sátán se szól semmit. Csak haladnak ők is, amerre azok. Látják, hogy a sok ember szegényes utcákba oszladoz. Csupa szennyes ház, csupa rongyos gyerek.

- Milliós szegény - szólal meg az ördög.

- Nono, - mondja a Szent. - Nem szegény, aki dolgozik. Az se mind szegény, akinek szakadt a ruhája.

Beérnek a városba. Ott már gyönyörű palotasorba jutnak. Az utcák olyan világosak, akárcsak nappal. Az ablakokon át be lehet látni a szobákba. Csupa selyem, bársony, ezüst és arany minden.

- Száz gazdag - mondja az ördög.

- Nono - mondja a Szent. - Nem mind gazdag, akinek sok a pénze.

- De - feleli az ördög - ezek is, azok is így imádkoznak: Miatyánk. Tehát testvérek. Nézz szét csak ezen az utcán...

- Gyerünk máshová - mondja Szent Péter kedvetlenül.

Az ördög legott beírja a negyedik százast is. S egyet fordul, háttal egy útszéli keresztnak, s változik megint szellemmé. Szent Péter csak behunyja a személt, csak ennyit mond: Jézus. Abban a minutában változik ő is lélekké, s eltűnik az esti homályban.

Felszállnak. Megint egy város csillagzik elő alattuk.

- Ide - mondja az ördög.

S lebocsátkoznak a város közepén. Mihelyt a lábuk hegye földet ér, változnak emberré. S értik legott azt a nyelvet is, amelyen ott beszélnek.

Hej, de ott is az utcákon vegyest a selyem a ronggyal. Egyik testvér benn a fiákerben, másik a bakon. Egyik házban jaj, másikban tyuhaj. Az utcán különben nagy a nyüzsgés. Villamoskocsik csengése, dübörgése, autók bűgása. S valahányszor egy autó elgyorsul mellettük, Sátán nagy gyönyörűséggel szippogatja a szagát.

Egy úri asszonyság épp előttük sétáltat egy nagy kövér kutyát. A kutyán finom posztótakaró és arany eb gallér. Az asszony is csupa selyem, csupa arany. A fülében akkora két gyémánt, mint a két legszebb csillag a Göncölszekerében.

Egy kis rongy mezítlábas gyermek áll egy lámpaoszlop mellett. Sovány és fakó. A nyakát behúzza. A keze is majdnem könyékig a zsebében. Didereg. Szomorún bámulja az is a kutyát.

Az asszony rátekinthet a gyermekre. Tovább sétál.

Szent Péter a fejét csóválja. De nem tehet semmit, mivelhogy már őneki nincs dolga a földiekkel.

Sátán azonban, ahogy hozzájuk érkezik az asszony, megemeli a kalapját:

- Bocsásson meg nekem, ismeretlennek, tisztelt asszonyság, de evvel az agg barátommal fogadást kötöttem, hogy nagyságod valóban keresztény-e?

Az asszony félvállról feleli:

- Keresztény vagyok.

Szent Péter fellobban:

- Dehogyan vagy te keresztény, dehogyan!

S még többet is mondott volna, de meglátta, hogy az ördög már jegyezi a noteszába.

- Ez csak egy - mondja az ördög diadalmasan -, de ilyen él itt ötszáz.

- Csak azokat írhatod be - feleli búsan Szent Péter -, akiket látunk.

Megint más városba mennek. Ott is a főutcán szállnak le. Ott is vegyest a nagygazdagok és az ínséges szegények.

Szent Péter elfordul egy bolti kirakatnak, hogy ne lássa őket, se azt, hogy az ördög írja már be az ötödik százast is. Hát ahogy a kirakatnak fordul, egyszerre földerül az arca. Mert lám, a kirakatban a másvilágra utazók hajócskái vannak szemléletre rakolva: csupa szép koporsó, s mindeniken kereszt.

- No végre! - gondolja -, csakhogy egyszer már én is kezdek a jegyzést.

Azonban Sátán is megügyiti a találmányt. A boltos épp ott szivarozik az ajtajában. Elibe lép és megemelinti a kalapját:

- Bocsánat, uram, hogy megszólítom. De fogadást kötöttem evvel az agg barátommal, hogy melyik az a szentség, amelyet a többi között, a többi fölött, legtöbbször becsül a keresztény boltos?

A boltos gondolkodik egyet. Dünnyög:

- A többi között, többi fölött...

Néz egy percre libanézéssel a levegőbe. Aztán kivágja:

- A pénz.

Szent Péter majd hanyatt esett.

- A nagyvárosokból elég volt - mondja elkeseredetten. - Gyerünk kisebb helyekre. Gyerünk Európába.

S megint változnak lélekké. Az ördög háttal fordulással egy keresztnek. Szent Péter egy ájtatos Jézus-szóval. Felszállnak. A tengeren is átszállnak olyan rövid idő alatt, mint amennyi alatt egy fecske átnyílamodik a Dunán.

Persze, a ravasz ördög Európában is igen ismerte a járást. Csupa olyan helyeken hordozta a Szentet, ahol csak ő jegyezhetett a noteszába.

Hogy többet ne is mondjanak, egy városban - valahol Muszkaországban -, azon a helyen ereszkedett le Szent Péterrel, ahol lovas rendőrök gázolták a népet.

- Mi történik itt? - kérdezte ijedten Szent Péter.

- Hát - felelte egy lisztes vállú ember -, ebben a veszett hidegben mindenki be akar jutni a menedékházba. Hiába: sokan vagyunk.

- Micsoda házba?

- A hajléktalanok menedékházába.

Az ördög sunyítva nevetett, s elővette a noteszát:

- Keresztények?

Szent Péter elkeseredett:

- Vezess a püspökhöz! Lehetetlen, hogy az ne tudjon erről.

Sátán a földre kancsalított:

- Nem tudom, hol lakik.

- Hol lakik? Hát hol lakna? Gyerünk a külvárosba, a szegénysorra, ott valahol majd csak megtaláljuk.

Sátán elfordult kissé, s beszorította a száját nevéttében.

Szent Péter azonban meglátta, fellobbant:

- Vezess hát engem ennek az országnak a királyához. Az az egy bizonyára a tökéletesség embere, különben nem választotta volna királyának a nép.

Sátán még a térdét is felvonta nevében.

Szent Péter a két tenyerébe fogta a fejét, úgy csóválta:

- Óh, gonoszság, óh krisztustalanság! De nem lehet ez így mindenütt! A te ravaszságod hordoz engem a városokon, a magad válogatta helyeken. Vezess engem a mezők népe közé. Azok jámborok. Ha az én Uram is, *in illo tempore*, a mezők népe között marad, a Jordán partján, meg a Tibériás partján, bizony nem kellett volna átszenvednie a keresztet. A város a ti alkotások.

- Jó - felelte az ördög -, gyerünk a mezőkre.

De előbb bejegyezte azt a két megnevetett számot is a noteszába.

S változtak megint lélekké.

Szállnak meges-megint sok városon át, templomon át, egy irdatlan nagy, havas hegységen is által, egy kanyargó folyón is által. Végre lebocsátkoznak egy nagy sík földön.

Szent Péter azt a formáját ölti fel, amelyikben akkor élt, mikor még igazában ember volt. Csak éppen hogy kalapot is tett, mivelhogy a feje kopaszát igen érdekelte volna a hideg. Sátán is a legkedvesebb formáját ölti fel: kígyóvá változik. Rátekergődzik Szent Péternek a botjára.

Hajnal van. A föld havas, a fák zuzmarásak. A mezőn egy szűrös ember hajt marhákat valahova, vagy ötvenet.

Valami közeli faluból harangszó hallatszik. Az ember leveszi a kalapját, keresztet vet.

Szent Péter szinte megrándul örömeiben. De mivelhogy első az imádság, ő is leveszi a kalapját, keresztet vet, mondja magában szép ájtatosan az Úrangyalát.

Csak azután, mikor már azt elvégezte, nyúl a kebelébe a noteszáért. Még egy vonást se írhatott be, oly furfangosan vezetgette az ördög mindenfelé.

Azonban csak épphogy megnyálazta a plajbászát, az ördög felszólt:

- Várj csak, ne siess.

S leperdül a botról, változik hirtelen léggé. Beszáll egy marhának a fülébe.

A marha csak rázza a fejét, kanyarog meg szalad, le az útról, oldalt a mezőre. Kanyarog futtában is.

A csordás utána!

- Hej, azt a szentséges, fitykes-fütykös...

S következik olyan cifra emlegetése Istennek, Krisztusnak, Boldogságos Szűznek, szent doktornak és mártíroknak, hogy Szent Péter befogja a fülét. Elfordul. Még a hideg is rázza.

Sátán visszakaringózik a botjára:

- Keresztény?

Szent Péter majdnem eldobta a noteszát keserűségében.

Azonban mégiscsak visszadugta a kebelébe.

- Vezess oda - felelte búsan -, ahonnan mostanában kérték legtöbbször az Isten áldását. Ötféle nép is egy országban. Vezess oda, ha mersz.

- Egyenesen - felelte vígan az ördög.

S változnak ismét lélekké. Szállnak át a nagy síkságon Délnek. Sátán útközben jegyzi a noteszába a csordást.

Hát hol szállanak le? Egy köves-hegyes országban, egy emeletes, nagy sárga ház előtt.

Szent Péter megörül, hogy az is hajléktalanok menedékháza talán. Azonban, hogy jobban kinyitja a szemét, látja, hogy csupa fegyveres nép bozsog a házban, meg kívül is körülötte. Csupa bocskoros, báránybőr-süveges nép. Valamennyinek a derekán övkendő, s a kendőben pöttyös díszű kések, pisztolyok. S az úton ágyús szekereknek hosszú sora nyikorog a havon.

Már akkor ők is, hogy földet érintett a lábuk, emberré változtak mind a ketten, épp olyan két bocskoros emberré, aminők ott sokadoztak a ház körül. Csak épp hogy rajtuk nem volt fegyver, meg hogy őrajtuk nem lehetett volna érezni pálinka-szagot.

Szent Péter attól tartott, hogy majd az ördög szólal meg megint, azért hát elébe vágott, ő kérdezett meg egy éltes atyafit:

- Mondd csak, testvérem, mi ketten sose jártunk még itt, hát hogy mi az a nagy ház?

- Hát mi volna? Kaszárnya - felelte az ember.

Az is olyan illatú volt, mint a spirituszos hordó.

- Kaszárnya? - tűnődik Szent Péter -, micsoda intézet is az?

- Micsoda? Ejnye, hát te az egész életedet a hegyekben aludtad át talán? Hát iskola.

- Iskola? És mit tanítanak benne?

- Ölni, az istenfáját! Embert ölni!

Szent Péter majd lerogyott.

- Minek az? Mirevaló?

- Mirevaló? De elmaradt ember vagy öreg. Hallgasd amott a pópát. Megértheted a szavából.

A hátuk mögött valóban épp egy pápa szónokolt. Kereszt csillogott a mellén, aranyból való, és ezüstös pásztorbot a kezében. Körülötte sok pap, sok katonatiszt, sok katona.

Hadi zászlót szentelt.

- Istenem, Krisztusom, és ti Mindenszentek - így imádkozott a pápa -, segítsetek minket győzelemre e zászló alatt, míg csak a törököt mind ki nem irtjuk a Balkánból.

Szent Péter csak elfordult, mint aki a világ összeomlását várja. Nem volt hatalma, hogy fordítson a földi dolgokon.

Sátán még ezalatt mohón számlálta az ott látható népet, a pópával együtt.

- Hatezernégyszázöt - mondogatta diadalmasan. - Az eddigivel éppen kilencezerkilencszáz-kilencvenkilenc.

Szent Péter csak állt, mint aki hirtelen megsiketült. Neki még egy vonása se volt a noteszában.

Már azon gondolkodott, hogy visszatér a Mennybe. De hogyan lehessen azt megvallania, hogy ő vesztes?

Csak engedte hát, hogy megint felszálljanak. Olyan sóhajrással mondta ki a Jézus nevét, ahogy Pilátus óta nem. Éshát szállott, amerre az ördög vezette.

Hát szállnak. De nem magasan. Csak int a pitypang pelyhe, mikor csendes szél hordozza a füvek, bokrok fölött. Hova vezette Sátán? Hát csak a szomszédos, köves országba, eldült falvak közé.

De ha csak dülevény falvak volnának, elpusztult üres hajlékok... Bizony voltak ott szomorúbb látnivalók is.

Egy égett háznak az udvarán egy csoport holttest hevert, egymásra dült mindenféle holttest. De csupa asszony, csupa gyermek, csupa agg ember. Kezükön, lábukon kötél. Körülöttük térdigérő szalmapernye. Haja, szemöldöke, szempillája egynek sincs, se ép ruhája, hanem csak égett seb minden fej, minden váll, s némelyik egész testében szénné, korommá égett.

Sátán megszólalt:

- Ezt azok a bocskoros katonák cselekszik, akiknek a zászlaját a ti papotok szentelgeti. Keresztények?

Szent Péter elirtózva rebegte:

- Még csak nem is emberek.

És szállongnak tovább a föld színe fölött, emberi szemeknek láthatatlanul. De nem is találkozott akkor arra élő szem. Mindenfelé holttestek heverték, sebesültek, csonkítottak, kettéhasítottak. Többnyire asszonyok, gyermekek, aggok. S fölöttük hollók serege kavargott.

Szent Péter szeméből ki nem fogott a könny.

Szállnak. Egyszer csak Sátán a hegyoldalra les, arra gyorsítja az útját. Szent Péter csak száll vele, gondolatokba borultan.

Hát a hegyi úton valami szegény család bandukol. Három férfi, négy nő, meg három gyermek. Két fiúcska meg egy leányka. No meg egy pólyás kised is, az egyik asszonynak a karján.

Valami rossz szekeret kísérnek. Ágynemű van a szekéren, meg szekrény, meg két zsák valami -, élelem talán. A három férfinak a feje golyóval van körütkerve. A három asszony arcán olcsófajta fekete fátyol. Batyu a hátukon. Még a gyermekek hátán is.

Holttestek arra is úton és útfélen. Mint mikor ítéletidő viharol át a tájon, és úgy szétszórja a gabonakereszteket, hogy szerteséjjel hevernek a kék.

A szekérvezető, ha útban talál testet, elkerülteti a lovakkal. Ha útfélen látnak testet, rá se néznek már.

Hanem egy helyen az árok szélén egy asszony hever hanyatt a földön, s a mellén pólyásbaba. Az asszony félkarra öleli magához.

Az egyik utas-asszony, amelyiknél a csecsemő van, megáll, megszólal:

- Az a kised él!

Nem is lehetett látni a kisedet, úgy be volt burkolva egy rongyos nagykendőbe. Csak a kezecskéje volt ki. Mozdult-e a keze? Vagy úgy hidegtől lilán is látszott benne élet? Elég annyi, hogy az az asszony élőnek látta.

- Él - mondta rá a másik asszony is.

- Aj, szegények - mondja a harmadik asszony is, a legöregebb. - Vegyük fel tán őket a szekereinkre.

- Az ágynemű fölött megfekhetne az az asszony - vélekedik a csecsemős is.

- Elfér - mondja vállat vonva az egyik ember.

S kiált a szekeresnek, hogy álljon meg.

Odacsoportosulnak az út mellett heverő asszony köré. Látják, hogy vérben fekszik. De már fagyott volt a vér, s az asszonynak az arca elkékült, a haja, a szemöldöke deres.

Az egyik ember a válla alá nyúlt az asszonynak a botjával. Emelni próbálta. Merev volt már, mint a fa. A mozdítástól félrecsúszott a kendő a nyakán. Mély seb látszott ottan és zsinóron egy rézkeresztcske.

- Szegény nyomorult - mondta a másik ember -, halálos sebbel menekült. Elvérzett. És semmi egyébbel nem futott, csak a gyermekével.

Elvonja botvéggel a csecsemő arcáról is a kendőt. Fehérképű kisdedke. Sírásra tátog, de már nincsen hangja.

Állnak ott. Nézik szótlanul. Mindeniknek a szemében egy könnycsepp. Még a gyermekek szemén is.

- Óh cseppke - mondja a leányka -, megeszik itt a hollók.

A legöregebb asszony lehajlik, s kivonja a halott kendője alól a pólyás babát. Tán féléves lehet. Nyöszörög a kicsi.

Nézik.

- Add ide - mondja az, amelyiknél a baba van.

S odaadja a maga kicsijét a másiknak, a talált kisdedet meg a keblére teszi. Kibontja neki a mellét. A kis poronty, amint megérzi a meleget, mohó szájjal keres. És fal, ahogy csak a szájacskájába belefér. Még a kezecskéjével is belekapaszkodik.

- Haj de jó! - mondja vígan az egyik ember.

Valamennyien mosolyogják.

Aztán a szekér indul tovább. Ballagnak tovább.

Szent Péter meghatódottan nézett utánuk. Elővette a noteszát.

Sátán csak szorítja a száját a markába, csak szorítja. Egyszer aztán kiruccan belőle a röhögés.

- Mit nevezsz? - kérdezi Szent Péter. - Ezek csak mihozzánk tartoznak talán?

Sátán úgy nevetett, hogy tekergődzött belé.

- Miről ismerted meg? - cikákolta nevettében.

- Cselekedetükről - felelte Szent Péter.

Sátán a földre vetette magát. Ott fetrengett nevettében. Kezét, lábát rázta, rikoltozott:

- Pogányok! Török pogányok valamennyien.

S előkapta a noteszát.

Szent Péter azonban kiütötte a kezéből.

- Ezeket be nem írod, álnok!

S rátaposott a könyvre.

- Hogyne írnám be! Hát meg vannak ezek keresztelve?

- Meg!

Sátán eltátotta a száját.

- Mikor keresztelkedtek volna meg?

- Az imént.

- Hogyan?

- Egy könnycseppben. Abban a könnycseppben, amelyet te is láttál.

S beírta a noteszába méltóságos nyugodtan, szép öreg betűkkel: Tizenegy, keresztény.

Sátán legottan porrá semmisült.

SZÍVLOBBANÁS

- Magánbeszéd -
Mondja egy fiatalember.

(Berohan a szobába, és földhöz csapja a cilinderét.)

Ah egek! Ah mennyország! Micsoda lány! Micsoda gyönyörű teremtmény az Istennek! Bemutattak neki! Egy pillantást vetett reám, egy szót rebegett. Ah, az a pillantás, az a tekintet! Mintha az éj legszebb csillagai villogtak volna reám. Micsoda szemek! Micsoda ajkak! Aztán az a sötét hullámos haj! Azok a rózsás arcok! Piciny fülecskék! Gömbölyű karok! Ici-pici lábacsók! Szerelmes vagyok, megbolondulok! (Leül, és pillanatig maga elé néz.)

Tercsi, Tercsi, mi vagy te ehhez a tündéri Helenához képest! Ez olyan, mint az éjféli; te olyan vagy, mint egy októberi ködös délután. A Helena haja fekete selyemtenger, lehullámszik fehér vállain egészen a bokájáig; a te hajad, Tercsi, színtelen csepűkóc, aztán úgy áll szanaszéljével, mint egy kopott partfis. Helena arcán bíborrózsák vegyülnek hófehér lilomok közé, a te arcodon, Tercsi, hervadt keserűlapu sárgállik bánatos pityangok között. Aztán milyen a Helena ajka! Bársonylágy rózsaszírom, melyet a méh is epedve döngicsél körül - a te ajkad, édes Tercsi, bizony csak olyan száraz bükkfatapló, amelybe szinte csiholni szeretne az ember.

S micsoda remek, gömbölyű, hosszú fehér nyaka van Helenának; oh, egy hattyú elszégyellné mellette magát! Te, drága Tercsim, sohasem mutattad a nyakadat, bizonyosan rövid, mint egy teknősbékaé, s legalábbis akkora lencse van rajta, mint a tenyerem.

És én téged mégis hat esztendeig tudtalak szeretni! Bolondod voltam, bárgyú birkád! Szerelmet bégtem előtted, és te orromnál fogva vezettél! Emlékfürtöd most is itt van a szívemen.

Milyen ostoba vagyok: itt takargatom már hat esztendő óta! Összefonódott, kuntyorodott a sok viselésben (megszagolja), aztán amint érzem, a penész is megfogta már! Mennyivel okosabban tettem volna, ha odaadom a kefekötőnek, hogy csináljon belőle pemzlit. El veled, színtelen semmiség! Ez a szív csak Heléna sötét hajának árnyában akar andalogni! (Elveti.)

Aztán ezt az arcképet is itt hordom már hat esztendő óta a tárcámban, mintha valami panorámás vagy mi volnék, lám a tárcámat is kirongyolta a sarka, még a fotográfiájával is csak kárt okoz nekem. Aztán micsoda arc ez, micsoda fiziognómia? Lapos, mint a holdvilág! A szeme olyan, mint a heringé, az orra fel van gyűrve, a szája görbe, a fülei hegyesek, úgy néz ki, mint egy megborotvált csimpánzmajom!

- És én ezt a bamba alakot, ezt a száraz papírost nyalogattam, csókolgattam hat esztendeig. Elszagattam miatta három darab politúrozott arcképrámát, és hol az ágyam fölött, hol az éjjeli asztalomon, hol itt a tárcámban nézegettem! Sőhajtoztam előtte, mint egy kárvallott kucséber, és verseket írtam hozzá, amiket mindig a bolondgombok rovatában közöltek a lapszerkesztők.

És mindezt teérted, a te arcképedért álltam ki, óh, Tercsi! Bizony, szégyen és gyalázat, hogy hat hosszú esztendő után ma jövök először észre!

Óh, mennyivel szebb, milyen más arcképe lehet Helénának! A szeme tűz, a homloka jég, az ajka bársony, az orcája rózsza, maga pedig egy kis kedves, aranyos tündér. A szemével nevetni tud, a szemöldökével térdre ejt, ajkának mosolygása megszédít, arcának angyalformája

szerelemimára készleti szívemet! Aztán az orra, az a piciny fitos orrocska, milyen jól áll neki! A tied, Tercsi, engem uccse, szafaládé az övéhez képest.

Aztán az a vastag, izmos kéz, milyen nehézkesen fekszik az öledben; eh, nem is kéz ez, hanem pracli! Látnád csak az ő kezét, milyen pici, milyen hófehér, hát még a tapintása, milyen lágy, milyen forró, milyen ingerlő; az ember szinte fél megszorítani azt a pici, gyengéd kacsót, hátha összetörik. S milyen bájjal mozognak ujjai, milyen rózsás körmöcskék vannak rajta. A te kezed, Tercsi, legfeljebb dagasztásra való, vagy arra, hogy pofon verd vele a férjedet, aki én lennék. No, köszönöm az ilyen mulatságot, nem kérek belőle!

De mit nézem olyan soká ezt a képet, papíros az egész, meg egy kis tusfesték van rajta.

Alászolgája! (Eldobja.)

Itt is hordok még valamit (a mellényzsebébe nyúl), egy ruhafoszlány, a bálban szakadt le Tercsiről, eltettem emlékül a zsebembe, és itt hordom, mint valami zsibárus. Óh, én esztelen, milyen vadul csókolgattam néha ezt a rongyot, s orromba szívtam illatát! Igazán nem tudom felfogni, hogyan érezhettem én ezen a rongyon illatot (megszagolja), hiszen nem illat van ezen, hanem szag (orrához emeli), s olyanforma szag, mint azoknak a pogácsa alakú garasos sajtoknak szokott lenni. Pfúj! (Eldobja.)

Itt is van egy rongy (a másik mellényzsebéből más színű rongyot vesz elő), ez egy majálison jutott hozzám. A máslijából való.

- Emlékszem, hogy rémítő jól mulattam azon a majálison, fizettem neki öt limonádét, három fagyaltot és egy kilogramm cukedlit. Átkozottul jó étvágya volt, és én átkozottul balek voltam, hogy fizettem neki. Aztán még ez csak hagyján volna, de egész éjjel táncoltam vele, mint egy örült hottentotta. A 7 forintos lakkcipőm reggelre bocskorra volt széttáncolva, és olyan náthát kaptam, hogy kilenc napig is babát mondtam a mama helyett. De még ez se lett volna a legnagyobb baj, hanem a cigányokkal elhúztam a „Zöld fűben legel” című nótáját, amiért fizettem a muzsikuskoknak 10 pengő forintot, és még hozzá el is püföltek a fiatal-emberek, mert nem tudtak rá táncolni. És mindezt átszenvedtem, kiállottam érte, Tercsiért! A harminc forintomból ez a másliszakadék a haszon. Köszönöm az ilyen hasznót! Ebből látszik legjobban, hogy nem volt az eszem a helyén. Négy esztendeje hordom már ezt is magamnál, és tömérdék csókomtól szinte megfakult. Igazán nem értem, hogyan tudtam ezért a simplex puelláért annyira rajongani. El kellett volna hagynom őt, mint ezt ni! (Eldobja.)

No de még itt is van holmi apróság. (Zsebeiből egész halmaz emléktárgyat vesz elő.) Íme, egy préselt akáclevél. Egy boldog pásztoróra emléke; emlékszem, egy nyári éjjelen a lugasban adott légyottot. A tücskök füttyöresztek, a kutyák ugattak, a kakasok kukorékolnak, az égen úgy fityegett a hold, mint egy kibontott túrós palacsinta, és mindez végtelenül tetszett nekem.

Odaomlottam lábaihoz a vizes fűre, aztán elkuruttyoltam neki szívemnek legszentebb érzelmeit. Valóban nevetséges! Aztán azért, hogy a fehér nadrágom térdébe beletörött a fű, és hogy másnap úgy néztem ki az éjjeli álmatlanság miatt, mint egy nyúzott tatár, azért kaptam ezt az akáclevelet. (Eldobja.)

Milyen más, mennyivel istenibb volna azzal a tündérszép Helénával átábrándozni egy enyhe nyári éjt! Lugasuk bizonyára indiai hajnalkával van befuttatva, és török szegfű, fehér lilium virágzik körülötte. Óh, ha beleképzelem ezt a rózsás képű, gyönyörű angyal azokkal a fekete fürtökkel, azokkal az alabástromvállakkal, önkénytelenül is letérdek előtte (megteszi), és feléje sóhajtom: szeretlek!

Óh, most érzem csak, mi az a szerelem! Úgy érzem magamat, mintha illatos, forró légfürdőt vennék, mintha egész testem ebben az egy szóban olvadna össze: szeretlek! S mintha édes lenne megsemmisülni előtte, csak addig élni, mint ez a szó, de annyi kéjben, mint amennyi e szóban van!

Táncot jár előttem az egész világ, rózsaszínűnek látom a cukorsüveget is, bútoraim mintha élnének, mozognának és nevetnének rám! Óh, milyen boldog is vagyok!

De nini, mi ez itt az ujjamon!

(Megilletődve.) Egy gyűrű... a gyűrű... a... a jegygyűrűje... az ő arany jegygyűrűje.

Három hete, hogy adta. (Erőltetett kacajjal.) Azt hitte a jámbor, hogy ennek a láncszemnek a folytatását a lelkemben találja.

No, ezt is eldobom, ne legyen semmi, ami hozzáköt! (Gondolkozik, aztán némi érzékenységgel folytatja:)

Ej, de minek is dobjam ezt el!

Elteszem emlékül, hadd maradjon valami tőle.

Aztán ha jól meggondolom, nem is muszáj letenni az ujjamról, hadd emlékeztessen a régi ostobaságaimra.

Különben sem áll rosszul az ujjamon, aztán meg is fogadtam neki, hogy sohasem húzom le, sőt meg is esküdtem, hogy még a koporsómba is leviszem. Ő nem esküdött meg, mikor az enyémet átvette, csak azt mondotta: „Tudod Pista, hogy én téged igazán szeretlek, ha te engem valaha megcsalnál, összetörném ezt a gyűrűt, aztán pisztolyba tenném, és belelőném a szívembe.”

Erre mind a ketten elkezdtünk sírni, és sírtunk hajnalig.

Az igaz, hogy nagy bolondok voltunk. (Megtörli a zsebkendővel a szemét.)

Különben azt az egyet meg kell neki hagyni, hogy kedves-lelkű leány volt. Mikor a szemével rám nevetett, egy egész mennyország ragyogott reám, tele mosolygó angyalarcokkal.

No, a szeme kedvéért meg is kegyelmezek az arcképének. (Felveszi.)

Elteszem a ládám fenekére - majd ha öreg leszek, előveszem, aztán megmutatom az unokáimnak. (Nézegeti.) Az igaz, hogy Helénának nagyon szép fekete szemei vannak, de az is igaz, hogy Tercsinek meg gyönyörű szép kék szeme van.

Aztán a szemöldöke éppen olyan fekete, mint a Helénáé, sőt, ha jól meggondolom, valamivel feketébb is. Hej, sokszor is mondtam neki:

*A te szemed olyan kék,
Mint a nyári tiszta ég,
Szemöldököd szivárvány,
Szőke hajú barna lány!*

Ezt a verset én írtam Tercsihez, soha életemben nem írtam ennél szebb verset, az igaz, hogy ezt egy pajtásom csinálta barátságból. Hanem az is bizonyos, hogy kék szemű lány fekete szemöldökkel csak egy van a világon, és ez Tercsi.

No, Tercsi, a szemöldöködért nem teszek a ládám fenekére, hanem beleteszek az imádságos könyvembe, ahhoz úgy is tudom, hogy nem nyúl senki, magam sem tudom még, mi van benne.

Hej, emlékezetes nap is volt az, mikor ezt az arcképet adtad! Búcsúzni mentem hozzád, mert egy kétnapos utazásra kellett indulnom. Hogy megsírtunk-ríttunk egymás mellett! Ezek a gyönyörű kék szemek igazgyöngyökkel lettek tele, és arcomra, kezemre úgy hullt a könny, mint a langyos tavaszi eső. Azt hittem, sohasem látjuk többé egymást, pedig csak Páára mentem, a keresztapám hitt meg disznótorra...

Akkor adtad ezt az arcképet, titokban vétetted le magadat, és engem oly kedvesen leptél meg vele, hogy még a kötényed fodrát is elborítottam csókjaimmal.

Te meg mosolyogtál a könnyeiden keresztül, mint az ég, midőn napsugárral ragyogja át a permetező esőt.

Én lecsókoltam a könnyeidet, és nevetve búcsúztunk el egymástól!

Ez a nap feledhetetlen előttem!

Ezért a napért meg is becsülöm az arcképedet, nem dugom el az imádságos könyvembe, hanem beleteszem egy új arcképrámába. (Leteszi az arcképet az asztalra, aztán föl és alá jár.)

Ha jól meggondolom, olyan gyengéd fehér arca nincs Helénának, mint Tercsinek. Azok a rózsák, haj! Azok a rózsák olyan ízé, csinált virágok is lehetnek ám! Mai világban igen kop-tatják a lányok a patika kilincsét pirosítóért! És mint egy gyógyszerész barátom beszélt, több púder fogy el a patikájában, mint liszt a szomszéd lisztkereskedésben. No hiszen a forgalom különböző szokott lenni, dehát mégiscsak fura dolog ez!

Azt határozottan tudom, hogy Tercsikém nem is ismeri a szépítőszereket, valahányszor összecsókolgattam az arcát, mindig csak az ő kedves ízét éreztem rajta.

No az arcát, azt a kedves angyalarcot nem is felejttem el soha.

Kivált, mikor úgy az egyik könyökére támasztotta a fejét, aztán féloldalt rám mélázott azokkal a szép kék szemeivel, a haja pedig, azok az aranyfürtök árnyékot vetettek fehér homlokára -, óh, ilyenkor úgy nézett ki, mint egy megtestesült szerelmi költemény!

Ez a fürt meg a fülecskéje mellől való; olyan szépen kandikált onnan mindig reám, mint egy piros rózsa mellé bújt napsugár. Már miért is tipornám a porba? (Felveszi.) Adott ő okot arra, hogy ily szívtelen legyek? (Orrához emeli.) Aztán rajta van az illata is, az az édes heliotrop-illat, mely annyiszor mámorossá tett. Őt érzem magam mellett, ha ezen illatot lelkembe szívom, és önkénytelenül is ajakát keresem... Milyen szép, aranyszínű haj is ez, mennyivel gyöngébb, puhább, fényesebb, mint a Helénáé! Ha összehasonlítom a két haját, a Helénáé olyan e mellett, mint az aranyszínű selyem mellett a fekete céna.

Dehogy dobom el! Miért is tenném, hiszen úgy szeretett engem, hogy meg sem tudom érdemelni.

És én kegyetlen, még ezt a kis rózsaszínű szalagot is eldobtam. (Felveszi, ajkaihoz emeli.) Ez a legkedvesebb emlékem tőle. Akkor este adta az első csókot!

Óh, első csók! Egész tündérvilág van ebben a szóban! Milliő ábránd, milliő érzelem. Egy pillanatilag tartott csak, de annak a pillanatnak kéjében összeolvadt előttem az örökkévalóság.

Egy évig jártam már akkor hozzá, és ő is szeretett, de még csak a kezét sem hagyta kezemben nyugodni. Egy téli délután nála voltam. Az esti homály átderengte a szobát, és ábrándjaink bűvös képekkel festék a jövőt. Ajkunk hallgatott, de szívünk sokat beszélt. Végre én szólaltam meg: „Tercsikém!” Ő azzal az édes lágy hangjával kérdezé: „Nos?” - Én reszkettem.

„Adj egy csókot!” - Arcának havát bíborláng futotta át. Szemeinek csillagán egy elolvadt könny. Nem. Egy elolvadt gyémánt ragyogott! Lágyan, ábrándosan hajolt hozzám. Én átöleltem, és érzelmeink egy csókban olvadtak össze...

De ugyane pillanatban anyja nyitotta be az ajtót. Tercsi elugrott. Ruhájának ez a szalagja megakadt a varrógépben, és elszakadt. Igen, ez a szalag az, amelyik elmeséli nekem az első csók történetét.

Nem, ezt nem dobom el. Ezt visszateszem a szívemre, és ezt a fürtöt is. Hiszen olyan édes, olyan boldog órák emléke mind a kettő!

És ezt is visszateszem (fölv teszi a máslit), ezt a bársonymáslit, csillagos, ábrándos nyári éj emlékét. Óh, mily jól mulattunk! Szabadon öleltem át a táncban, ajkaink suttoztak, én bókokkal halmoztam őt el, és ő olyan kedvesen mosolygott!

És ezt a drágát, ezt az angyalt hagynám én el egy ismeretlenért, akit futólag láttam, aki hozzá képest semmiség? Nem! Soha! Jöjjetek vissza emlékek! Erre a szívre, az én szívemre - a Tercsi szívére! Itt a ti helyetek, nem is tép el innét semmi, csak a halál!

És most... megyek az én kedves, egyetlen Tercsikémhez! (Kalapját veszi, és elrohan.)

VILMA

Én akkor nyolc éves voltam. Ő hét.

És szerettük egymást.

Különös szerelem volt ez, és megmagyarázhatatlan. Talán a lilomok szeretik így egymást, mikor havas, fehér tisztaságukban összehajladoznak, csak arcukkal érintve olykor egymást, gyöngéden, hallgatag szerelemmel.

Óh, hiszen akkor csak abban láttuk a különbséget, hogy engem ifiúrnak hívtak, őt pedig kisasszonynak; neki hosszú haja volt, nekem pedig rövid, s ő tarka kis skótszoknyában járt, én pedig belefértem egy olyan icipici kis térdig érő nadrágocskába, hogy most csodálkozva kellene töprengennem, hogy csakugyan én voltam-e benne, és az volt-e rajtam?

Mert régen volt ez, nagyon régen. Az emlékezetnek egész labirintján kell visszabolyonganom addig a virágoskertig, ahol ővele az angyalszerelem idilljét átéltem, s ha úgy találom is őt, félénk tűnődéssel kérdezem: álom volt-e? - valóság volt-e? Mert az ő arca nékem álmogyönyör, az ő hangja pedig álmzene.

Mondom, akkor gyermekek voltunk.

Sályban laktunk, ahol az én apám gépész volt, az ő apja pedig tisztartó. A kis falusi iskolában a pajkos lurkók mindenkinek osztottak szeretőt. Nekem őt osztották, pedig én még őt akkor nem is ismertem.

Utoljára is kíváncsi lettem, hogy milyen az én szeretőm?

Elmentem az udvarukba. Az nagy, gyepes udvar volt. A kancellária előtt erdeje nőtt a papsajtoknak és egyéb jóra való falusi füveknek. A papsajtok között két kis úriruhás kisasszony játszott. Egy béresgyerek megmutatta, hogy az én szeretőm az a kisebbik, a Vilma kisasszony.

- A kisebbik?

Valami áhítatszerű érzés szállott a szívembe. Hát az a bájos, selyemarcú, fehér arcú icipici kisasszony az én szeretőm! Micsoda csepp kis keze van! A szeme pedig olyan messze látó, ábrándos, mint a nagy porcelánbabáké!

Egy darabig kerülgettem. Mindig közelebb mentem hozzájuk, s az ujjamat a számba dugva úgy tettem, mintha észre sem venném őket. Valami gerenda feküdt a fű között.

A két kisasszony végigsétált elképzelhető billegetések közepette a gerendán. Én kritizáló szemmel néztem. Aztán anélkül, hogy bemutattam volna nekik magamat, beszélgetni kezdtünk.

- Én is tudom ám...

- Próbálja no, ha tudja!

Ráléptem a gerendára, s végigbillegettem rajta hősiesen.

A kisasszonykák csodálkozva nézték ügyességemet. Én pedig nem cseréltem volna dicsőséget egy Napóleonnal sem.

Ezzel kezdődött ismeretsgünk.

Ettől a naptól kezdve minden nap eljártam hozzá. Rendjén találtam, hogy ő az én szeretőm, habár erről soha egy szót sem szólottunk. Együtt játszottunk a szobákban, a parkban, s mikor a nénjét a guvernánt oktatta, mi ketten összehajtottuk a fejünket, átöleltük egymást, és bizalmasan sugdolódtunk.

Olykor aztán ő is meglátogatott engem. A házunk mögött volt egy nagy kert. Ott sétálgattunk, kergettük együtt a pillangókat.

Egy szép tavaszi napon, mikor az almafák virágoztak, s a méhek zenekara játszott az almafák körül, valahogy az jutott eszembe, hogy menjünk karonfogva.

Vilma beleegyezett.

Az valami kedves, feledhetetlen érzés volt, amint így karonfogva mentünk. Mintha andalító muzsikával lett volna tele a levegő! Talán a fűszálak muzsikáltak a kertben, talán csak az a két kis bolond szív muzsikált.

Nem mondta: szeretlek. Nem mondtam: szeretlek. De azt hiszem, mindketten egy szívvel gondolkoztunk, mert egyszer, mikor az arca az enyémhez ért, én megcsókoltam őt, és ő visszacsókolt engem. Megcsókoltuk egymást azzal az ábrándos komolysággal, amely a tiszta és igaz szerelem jellemvonása.

Nem tudom megmagyarázni, mi indított arra bennünket, hogy csókolózzunk. Szenvedélyesen, kipirultan, boldog tekintettel csókoltuk egymást, s nem beszéltünk ilyenkor semmit, vagy ha beszélgettünk is, az nem a szerelemre vonatkozott.

Egy napon valami gyász hír érkezett a házukba. Azt hiszem, a távolban lakó nagymamájuk halt meg. A szobákban csend volt és szomorúság. Neki is megparancsolták, hogy szomorú legyen, és ő szomorú is volt. Széket húzott az ablakhoz, és a fejcskékjét a kis kezeire támasztva, kedves bánatossággal nézett az udvarra.

Én is segítettem neki szomorkodni. Odatérdeltem melléje, és szintén kinéztem az ablakon.

Akkor beszéltünk először arról, hogy szeretjük egymást.

- Vilma - mondtam elmerengve -, ígérje meg, hogy maga lesz a feleségem.

- „Idéjem” - felelt komolyan és áhítattal.

- Isten bizony?

- Isten bizony!

A szívére tette a kezét, és az ég felé pillantott. Az „istenbizony” nagy szó volt előttünk. Mind a ketten hittük, hogy az Isten a nagy urasági lak padlásán lakik, s nem egyszer látni véltük a hosszú fehér, lengedező szakállát.

- Maga úgy hív engem, hogy te.

- Maga is engem.

- Én is.

- És mit fogunk csinálni?

- Játsszunk. Délben mazsolát eszünk. Délután virágokat szedünk. Ősszel szüretelünk.

- Télen belebújunk egy nagy, meleg bundába, olyan puha szőrű bundába, mint a mamáé.

- És mesélünk.

- Mesélünk egymásnak.

Aztán hirtelen elkomolyodva így szólt:

- De hátha nagyok leszünk, aztán elmegyünk innen lakni, aztán sosem látjuk egymást.

(Belátott ez a gyermek a jövőbe!)

Én azzal a könnyelmű lelkesedéssel, mely még most is megvan bennem, így feleltem:

- Még ha a világ végére, a Balatonig mennének is, én felkeresem, Vilma, mégiscsak maga lesz a feleségem!

Óh, bár felkerestem volna, óh, bár megtaláltam volna! Mert voltam én azóta a Balatonnál, de nem találtam őt. Elvesztettem, s reszkető szívvel gondoltam, hogy talán a boldogságomat vesztettem el.

Azóta hússzor virágoztak a sályi almafák, de nekünk nem virágoztak többé soha.

Csak álmaimban találkozom olykor vele. Ilyenkor ismét nyolcéves fiú vagyok. Ő a szeretőm. Ott andalgunk a virágzó almafák között, és hallgatunk, komolyan vagyunk. Olykor átölelem, gyöngéden, mintha egy liliomvirágot ölelnék, és a boldogság szomjával csókolom, csókolom.

Ha pedig elröppen az álom, a homlokomat a tenyerembe téve, tűnődöm hosszan, szomorúan, hogy vajon mi lett belőle? Asszony-e; boldog-e; vannak-e gyermekei?

Emlékszik-e rám? Ha újra találkoznánk, vajon mit mondana? Ha újra járnánk az almafák alatt, visszacsókolna-e?

EGY EMBER...

Egy ember disznót hajtott a vásárra a feleségével. Az embert Balázsnak hívták, a feleségét meg Örzsinek.

A disznót sokféle okból kellett eladni. Tizenöt gazda cséplőgépet vett, persze csak afféle lóval járó, s Balázs is részt vállalt; hát arra kellett vagy huszonöt forint. Aztán zsákot is kellett venniök vagy hatot; továbbá ünneplő csizmát az asszonynak, ha az eladás szerencsével jár.

Hát el is adták a disznót jól: ötvenöt pengőt adott érte egy hentes. Júniusban nem is vásárol az ember disznót. Jutott mindenre pénz bőven. Zsákot vettek nyolcat; borjúkötelet is vettek, meg az asszonynak csizmát. Az asszony levágatta az új csizma sarkának a felét, mert fél fejjel magasabb volt az uránál.

Egy helyen valami patkányrágta gyertyát árultak potom pénzért -, abból is vettek vagy húsz szálat. Sőt, Balázs tajtékpipát is vásárolt.

Mindezt oly korán elvégezték, hogy már kora délután haza is indultak.

Nem messze laktak a várostól, csak két óra járásnyira.

Hanem az úton zivatar szakadt rájuk. Bizony pocsékká is verte volna őket, de az út mellett van egy barlang a hegyoldalban, abba idejekorán eljutottak.

Mindenki ismeri azt a barlangot azon a vidéken. Valamikor zsványok lesték onnan a vásározó népet. Most azonban csak az erdei pásztorok szoktak oda behúzódni, meg néha télen a vándorló cigányok. Jó tágas üreg. Hat ember is meghálhat benne a tűz körül kényelmesen.

A barlangban nem volt senki. Csak a sarokban sötétlett valami heverő medveforma. Balázs rávilágított gyújtóval. Akkor látták, hogy egy nyaláb gally hever ottan.

- Rakjunk tüzet! - mondotta Balázs vígan.

A barlang közepén pörnye és hamu feketélt. De mégsem ott raktak tüzet, hanem beljebb, mert a szél bepaskolta az esőt.

Tüzet raktak, s melléje ültek a magukkal hozott zsákokra.

Balázs megtömte az új pipáját, és beszélgettek.

- Ládd-e - mondotta Balázs -, milyen jó, ha az embernek négy gyesznaja is van! Egy-egy belőle kifizeti a költséget.

- Bezony, jó az Isten - felelt ájtatosan az asszony. - Megsegített bennünket, lássa kend! Télen nem hideg a kályhánk, nyáron a pórkertünk. De még galambház is áll az udvarunkon!...

És az új csizmát szemlélgette, tapogatta.

- Minden fertályesztendőre egy gyesznó - fűzte tovább Balázs. - De hátha tizenkettő volna? Akkor minden hónapra volna egy gyesznó.

- Még azt is megérhessük - felelte az asszony.

- Megérhessük. Még azt is megérhessük, hogy ötvenkét gyesznónk lesz. Ahány hét az esztendőbe, annyi.

Az asszony mosolyogva legyintett:

- Ammár sok lenne a jóból!

- Sok lenne? Dehogyan lenne? Még az se lenne sok, ha minden napra adna egyet az Isten! Háromszázhatvanöt gyesznó!

- Ugyan már...!

- Nincs ezen semmi nevetni való. A gerófnak van annyi. Mért ne lehetne nekem is?

Bodor füstöt röpmentett a pipájából, s elgondolkozva folytatta:

- Az volna a szöröncse? De már olyan jó szöröncsét nem ad a szegény embernek az Isten! Hiába, az Isten is gazdag; gazdag a gazdagot pártolja.

- Nono - mondta feddőleg az asszony.

Balázs vállat rántott:

- Ami igaz, igaz. Mert hogy egyik ember térdig áll a pénzbe, másik meg...

- A geróf nem maga szerzette, hanem az apja, nagyapja, sok őse. Egyes ember nem szerezhethet mindent, mert akkor hódtra dolgozza magát.

- Eh - felelte az ember -, hosszú a hajad!

Nem beszéltek kis ideig. Az asszony a tűzre rakosgatott. Balázs a pipája füstjét kísérte a szemével. Kinn zuhogott az eső.

- Nézd már - szólalt meg Balázs újból -, mióta itt tüzelünk, egy szál füst se ment ki innen, még sincs füst!

- A szél nem engedi - felelte az asszony.

Az ember felkelt, és vizsgálódva nézett felfelé, a barlang hátulsó sziklafalára.

- Nézzed! Ott húzódik be azon a repedésen!

Azzal méginkább ágaskodik, nézi a repedést. Nyomint egyet a vállával a sziklán, hát a szikla félelmebernyi darabban ingadozik.

- Mi a fene? - mormogja az ember.

Még jobban körülvizsgálja a követ. Morgadozik, ümmöget. Gyújtót is gyújt, vagy ötöt.

- Te, asszony! - mondja végre. - Ez a kő... Ezt kézzel tették ide.

Az asszony mosolyogva vont vállat:

- Ha odatették, ott van.

- De hallod: nem tették ezt hiába ide! Gyere csak, segíts! Tán ha ketten nyomjuk, bedöntjük. Bent még egy üregnek kell lennie! Ok nélkül nincsen az elzárva.

Azzal ledobja a szűrét. Az új pipát ráfekteti. A kőnek nekidőlnek ketten. Mozgatják, inogatják. Befelé nem dől.

- Hagyjuk! - mondotta az asszony.

De az ember nem hagyta. Elővette a borjúkötelet, és átfűzte a kő derekán. A karja befért a résen. Akkor aztán a kötelet megfogták ketten. A kő fordult.

- Vigyázz, rád ne essen!

A kő lezuhant nagy zuhanással a barlangba.

A lyukon hideg, kőszagú levegő áramlott rájuk.

Az ember feltérdel a nyílásra. Fog egy égő gallyat. Beveti. Hát odabent egy másik barlang van. Kisebb mint a külső.

Az ember beugrik.

- Gyűjtsál csak egy gyertyát!

Fogja a gyertyát. Ide-oda rugdos. Hát valami csörren.

Nézi, mi az? Egy rozsdás kard. Fölveszi. No, nemes formájú! Más rozsdás vasak is hevernek ottan. Sarkantyúk, nyársak, valami óraforma, sisak, puska...

- Hej, asszony! - mondja örömmel az ember. - Egy gyesznó ára ócskaság van itt. Hoci csak egy zsákot!

Letűzi a gyertyát egy kiálló kőcsúcsra. Szedik az ócskavasat a porból.

- Letisztítom róluk a rozsdát - mondja az ember. - Micsoda pénzt kapok én ezért! Te! Nem is egy gyesznó ára van itt, hanem kettő!

És csujjantott örömében:

- Látod-e, hogy nemcsak minden fertályra jut már gyesznó!

No, temérdek mindenféle volt ott. Még valami páncélféle is domborodott a földben.

- Hagyja már azt - mondja az asszony -, hiszen ezt se bírjuk haza!

Azzal próbálja emelni a zsákot, de nem bírja.

- Hozz másik zsákot - mondja az ember. - Rakd át a felét!

Azzal belekapaszkodik a páncélderékba, kifeszíti a földből.

No, nehezen bírt vele. De megérte a fáradságot. A vasderék alatt különféle gyertyatartók heverték. Kék volt valamennyi a penésztől.

Balázs felvett egyet, és nagyjából letisztogatta.

- Réz ez! - mondotta vidáman. - De szép művű gyertyatartók! Te, sokat ér ez! Gyűjts egy másik gyertyát!

Már fáradt volt. Az arca égett és verejtékezett.

- Pihenjen, kend! - szólt az asszony.

De az ember nem pihent. Nyugtalanul pillantott a barlang bejáratára. Ki is nézett egyszer az útra, aztán sebesen visszatért.

- Gyere - mondotta -, rakjuk be a nyílást, azután úgy dolgozzunk tovább!

Visszamásztak a külső üregbe, s odavonszolták-hempergették a követ a bejáráthoz. Még más köveket is szedtek. Berakták úgy, hogy senki meg ne zavarhassa őket.

- Csendesen beszéljessünk!

Visszatértek a belső üregbe, és szedték a gyertyatartókat. Volt vagy harminc.

Mikor már félig volt a zsák, az asszony megint próbálta emelni.

- Ne rakjunk ebbe többet - mondotta -, van egy mázsa, gond lesz elvinni!

Az ember nem is hallotta. Buzogányt talált, valami ötöt. Súlyos rézbuzogányok voltak, de szép csillagfejük.

- Adj zsákot! - mondotta rekedten az ember.

Az asszony bevitte mind a nyolc zsákot.

- Hogy bírjuk hazavinni ezt a sok mindent? - sopánkodott csendesen.

- Óh, te számár! - morgott rá az ember. - Nem látod, mennyi gazdagság ez?!

Aztán parancsolólag szólott:

- Csak félig rakd a zsákokat! A tetejüket kösd be! Rázd a terhet a két végébe!

S folytatta a munkát.

Egy paizs látszott a földben. Azt is kék rozsda fődte. Az ember rádobbantott. Alul csördült a föld.

Az ember rábámult a feleségére:

- Még alább is van! Pénz lesz! Meglásd, hogy pénz lesz!

És szinte hallani lehetett a szíve dobogását.

Már mind a nyolc zsák meg volt rakva.

- Jobb volna, ha betemetnénk vissza a gödröt - vélekedett az asszony csendesen -, aztán holnapra hagynánk...

- Holnapra? - hördült rá az ember. - Holnapra mindent elvinnének mások!

Már akkor ledobta a lajbiját is. Széles, erős melle zihált a fáradtságtól.

Összefogott négy kardot, és felfordította a pajzsot. Valami feketés edények szorongtak alatta: fülesek, fületlenek, horpadtak, porosak.

- Gyűjts egy másik gyertyát!

Balázs letörte egy edénykének a fülét. Jól sejtette, a törés helye féhéren csillogott.

- Ezüst! - kiáltotta diadalmasan.

Szinte megrémülten bámultak a gödörbe.

- Gazdagok vagyunk! - rebegte az asszony.

- Minden napra egy gyesznó! - suttogta elmeredt szemmel az ember.

De egyszerre elhallgatott, s aggodalmasan nézett az üreg nyílása felé.

A gyertyát beállította egy réztartóba, s úgy helyezte el, hogy az üreg repedésein ki ne világítson.

- Vesd ki a zsákból a vasat! - parancsolta halkan. - Vesd ki! Szemét az!

És minél tovább szedték az ezüstkincseket, annál értékesebbek fordultak ki a földből.

- Vesd ki a rezet is!

Már remegtek a fáradtságtól, s az asszony váltig nógatta hazafelé az embert.

De az ember egyre dolgozott. A verejték csurgott róla. A lélegzete olyan volt, mint a kovácsfújtató szuszogása.

A zsákokból kiszórták már a réz gyertyatartókat is, helyettük ezüsttel tömték meg őket.

- Minden napra két gyesznó! - mormogta lázban vöröslő szemmel az ember.
S akkor kifordult a földből egy aranytál.

Pitymallott már. A zsákok tele voltak arany s ezüst kincessel.

- Hogy vigyük ezt haza? - kérdezte az ember.

Sápadt volt, mint a halott. Az asszony is.

- Ássuk vissza - rebegte az asszony. - Hordjuk el apránként...

- Majd bizony! Hogy mások kezére jusson! Ahogy mi ráakadtunk, más is... És a követ se bíránk ketten visszaemelni.

- Hívjunk valakit...

- Hallgass! Ha megtudják... A barlang nem a miénk! - És a szemét elnyitva, ismételte suttogva:
- Nem a miénk...

- De amit találtunk, az a miénk?

- Az a miénk. Csak elvihessük...

Kiment a barlangból. Szétnézett, jár-e valaki arra? Azután kibontotta a bejáratot tágra, és gyorsan visszatért.

A zsákokat kiemelgették a belső üregből a külsőbe.

Ismét kinéztek, hallgatództak.

- Senki.

Balázs megfogta a legtömöttebb zsákot. Nagy erőfeszítéssel felvette a vállára.

- Add rám a másikat is! - hörögte rekedten. - Nem! Várj, előbb rád rakom, amit elbírsz.

S letette a zsákot. Az asszonynak a nyakába emelt egyet.

- Jaj, de nehéz!

A férfi másikat is akasztott rá. A két zsák többet nyomott egy métermázsánál. Az asszony tántorgott alatta, aztán leroskadott.

- Óh, hitvány! Te hitvány! - dühöngött az ember.

S magára emelte a második zsákot. Aztán a harmadikat, negyediket is nagy ínnal-kínnal, hogy az erei feszültek, csontjai ropogtak belé.

- Dobd rám a terhed! - lihegte. - Vedd fel amazt a zsákot. Talán azok könnyebbek!

- Hagyjuk itt a felét! - sírta az asszony. - Ássuk vissza!

- Dobd rám a terhed! - ordította az ember.

Az asszony ráfordította a terhét. Tompán csörömpölve fordult a zsák Balázusra. Az ember térdre rogyott a temérdek súly alatt.

Egy percig ott lihegett, aztán összeszedte minden erejét: az erek feszültek a nyakán, a szeme is düledt. S ahogy felemelkedőben volt, egy mély, kínos hördüléssel arcra bukott.

Mikorra megvirradt, az asszony nem vitt egyebet haza a hátán, csak az urát.

Valami megszakadt benne. Harmadnapra a temetőbe került.

A kincset akkorára széjjelhordták mások.

ANGYAL AZ ISKOLÁBAN

Egy fiúcskának valami belső baja volt. Ahogy ment az iskolába, megtántorodott és meghalt.

Az őrzőangyala felölelte a lelkét, és vitte fölfelé.

De a fiúcska sírva fakadt:

- Csak ma nem történt volna ez a halál! - mondotta. - Anyámnak holnap van a nevenapja. Örömnapi minálunk. De ezentúl sír ő majd ezen a napon.

Éppen a Holdnál tartottak.

- Üljetek hát ide le! - mondotta az angyal. - Visszatérek, és elrejtetem a testedet. Két napig meg nem találja senki, meg nem tudja senki.

Hát visszaszállt. Elrejtette a holttestet, aztán felöltötte a fiúcska furcsa alakját, és elment az iskolába.

Ahogy benyit az ajtón, a tanár jól összeszidja:

- No, álomszuszek, ennyi ideig alszol! Hány órát aludtál az éjjel?

- Egyet se! - felelte ijedten az angyal.

Mert ha a fiú alakja volt is rajta, nem tudott hazudni.

- Óh, te gazember! - ripakodott rá a tanár. - Lássuk a leckét! Mit jelent ez a szó: *animus*?

- Ember - felelte az angyal, s hozzágondolta: itt a Földön is.

- Ostoba fickó - szólt a tanár. - *Animus* annyit jelent, hogy lélek.

S akkor fölemelte a pálcát:

- Milyen nemű?

- Semleges! - rebegte az angyal

A tanár erre jól ráhúzott a pálcával.

- Lássuk - mondotta tovább -, mi a különbség *animus* és *anima* között!

Az angyal csak szepegett.

- Ostoba számár! Mars a helyedre!

Az angyal panaszosan szólott:

- Te kérdezed-e a különbségeket? Te, aki ostobának nevezel engem, és büntetsz? Holott ha különbségekről van szó, tudnod kellene, hogy az ostobaság nem bűn, hanem baj!

A tanár elképedt erre a vakmerőségre. Megragadta az angyalt, s bevitte nagy mérgesen a tanári szobába.

Mindazonáltal otthon nem tudtak meg ebből semmit. A névnapot megtartották, s az angyal másnap a Holdra szállott.

- Óh - mondotta a fiúcska -, még egy napot maradhattál volna!

- Nem lehetett - felelte az angyal -, nem lehetett.

S kedvetlen elgondolkodással tapogatta meg magát.

EGY KÍNOS PERC

(Humoreszk)

Náci barátom névestélyét nagyon jól töltöttük. Ittunk, ettünk, hatalmas tósztokat mondtunk; legtöbbet Kuprun bácsi, ki mindegyikét így fejezte be: - „Az Isten éltesse hát kedves barátunkat életnagyságban, mindörökké Ámen!”

Elég az hozzá, jól mulattunk.

Már éjfél elmúlt, midőn utolszor fogadván egymásnak szörnyű nagy barátságot, szétszlottunk. Én magányosan haladtam a Hold által félig-meddig megvilágított úton, mely egy kis erdőn át vezet negyedóránnyira eső lakásomhoz.

Az élvezett italok kissé elkábítottak, s menet közben különféle vad gondolatok kergették egymást az agyamban.

A vidéken, ahol tartózkodom, zshivány, tolvaj nép lakik; alig múlik el hét, hogy valamely betörési eset ne fordulna elő. Eszembe jutott ez nekem, s önkéntelenül is kapkodni kezdék zsebemben, melyben szobakulcsomat szoktam tartani, de ijedelmemre nem találtam. Remegve szoritám pisztolyom agyát, egyetlen védőeszközömet.

Eközben hazaérék.

A kulcs ajtómon vala.

Kevés tétovázás után beléptem.

Néma, halotti néma csend.

Szobámat sűrű setéség borítja; nem tudtam megkülönböztetni a tárgyakat. Remegve gyújtám meg a gyertyát, és körülnéztem...

Nagy Isten! Az ágy alatt van valaki, az inge kilátszik. Szörnyű fehér alak.

Szédültem.

Sápadtam.

Majd éltem veszélye jutott eszembe. Ha én meg nem ölöm, ő gyilkol meg - villant meg agyamban. Kissé lehajolva lőttem. Az én emberem mégsem mozdult.

Nem találtam, gondolám, s ismét durrant a pisztoly.

- Ördög és pokol! Ki vagy?

Semmi felelet.

Lehajoltam, hogy jobban megnézzem, mi történt. Bár a rémülettől összefolyt előttem minden, mégis kivehettem, hogy az ágy alatt... szégyen és gyalázat... a hálóingem parádézott.

Ez volt hát az ijesztő, a rabló, a zshivány, mit bortól felizgatott képzeletem szült!

- Ördög bújjék beléd! - mondtam fogvacogva, s magamra húzván, nemsokára elaludtam...

III.

Publicisztika

A MINTAEMBER

Ki volna más, mint a néptanító?!

Őrá néz a falu szeme, róla beszél a falu szája, s amit ő tesz, mindig közérdekű dolog.

Ha legényember, és úgy alattomban megöleli a menyecskét, van szörnyülködés a faluban, és a következő vasárnapon olyan prédikációt mond a pap a szószékről, hogy mindenki ráérti.

Hja! A tanító mintaember!

A tanítónak jó példával kell előljárni!

Ha esetleg idősebb a tanító, s egy napon elfelejtve mintaságát, betér a Mózsizhoz egy pohár borra, nojszen megindulnak az eleven kereplők, a vénasszonyok gyakorlott nyelvei:

- Nézzétek, ott ül a kocsmában!

- Példát ad a fiatalságnak.

- Gyönyörű példa!

Aztán mikor a tanító felhajtotta azt az egy pohár bort, és hazaindul, a gonoszok ráfogják, hogy tántorog, estére elbeszélük, hogy részeg, s másnap reggel az a hír járja a falut, hogy a tanító úr holtrészeg volt, úgy vitték haza, mint egy krumpliszásátot.

Megbosszankodik erre a jámbor pedagógus, hogy őneki már egy pohár bort sem szabad innia, s megfogadja, hogy sohasem mén többet a kocsmába.

Bizony nehéz mintaembernek lenni!

Aztán gazdaságában is mindig találnak hibát, az egyik azt tartja, hogy „ebbe a földbe é, nem lucernyát kellett vóna vetnyi, hanem rozstot”, a másik meg a „terágyát” keveselli, a harmadik azt mondja, hogy cseppet sem ért a gazdálkodáshoz, pedig neki kellene mintául szolgálni a gazdáknak is.

Hát még a lakásával mennyi a baj!

Azt mondja az egyik iskolaszéki tag neki:

- Hallja-e tanító úr, vögyön mán ögy Mária-kípet a szobájába, mer mögszóják.

- Nincs nekem arra pénzem, barátom. Hanem tudja mit, ha mind behajtja a hátralékban levő fizetésemet, akkor nagyobbat veszek, mint a templomban van.

- Nöm is lösz akkor a tanító úr szobájába sö kicsi, sö nagy Mária soha.

Igaza volt a jó pedagógusnak; minek vegyen addig Máriát, míg „Krisztusa” nincsen.

De nem úgy gondolkoznak a hívek. Suttogják még a gyerekek is, hogy a tanító úr nem tisztölli a Máriát, nem ad jó példát a népnek, míg végre a plebánosnak is fülébe jut a dolog, és lehozat a padlásról egy hályogos szemű, molyrágta Mária képet, s nekiadja ajándékul, de egyúttal megkéri egy kis szívességre, t.i. tisztázza le neki az anyakönyvet.

Persze ha megfizettetnék a tanító, három tucat szent képet is vehetne az árán.

No de a tanító mintaember, és a mintaembernek nem szabad fennakadni minden dolgon.

Hátha még házas emberek!!

Van akkor beszéd a „taníttóné asszonyról” is.

Milyen a konyha! Mekkora tőrökat rak a rétesbe! Milyen kicsapongók a libái! És így tovább.

Ha gyermekes a tanító, akkor ezer szem nézi a nevelését.

„Hogyan tanítja a maga gyerökeit ez a mestér!

Lám elnézi, hogy a jégen csúszkálnak, még olyan csúszó masinát is vett a lábukra! Hogyan tanujjon böcsületet a mi gyerökünk, mikó ojjan példát adnak neki. Oszteg csak elnéztem a gyerökeit, mint a mietet a komégyiások figuráznak.”

Így kritizálnak a parasztok. Persze nem értik, hogy a tanító azért hagyja korcsolyázni a gyermekeit, mert az egyike a legegészségesebb testgyakorlatoknak, s a tornaeszközökkel azért foglalkoztatja gyermekeit, mert azt akarja, hogy erősödjenek.

El is mondja ő ezeket az atyafiaknak, dehát nem helyeslik a dolgot. Miért?

„Mer nöm úvvót a’ régön!”

No, de ezeken ne akadjunk fel; a paraszt butaság megrögzöttségét minden néptanító ismeri, és mindegyiknek volt már miatta több vagy kevesebb baja.

Menjünk az intelligens emberekhez.

A papok legszigorúbb örei a tanítónak.

Nem engednek el semmit, hiszen oly édes annak a föllebbvalói jognak gyakorlása, mikor (kivált faluhelyen) unalom öldösi őket.

Vannak tisztelendő, tiszteletes és főtisztelendő urak és atyák, akik annyira beleélik magukat föllebbvalói helyzetükbe, hogy utóbb csaknem azt hiszik, hogy az ő rendeltetésük tanítónak nyakán ülni, őt sarkantyúzni, és tetteire felügyelni.

- Tanító úr, maga bepálinkázott!

- Kérem, sohasem szoktam inni, de az éjjel annyira fájt a fogam, hogy nem tudtam miatta aludni, hát a fogamra vettem egy kicsit.

- No tudja, vigyázzon magára, mert önnek jó példával kell előljárni.

- Kérem, hiszen én azt igen jól tudom, három esztendeig tanultam ez a kötelességet a pedagógiumban, dehát ilyen esetben...

- Ilyen esetben sem szabad.

- Hát főtisztelendő úr, mit csinál, ha a fogai kínozzák?

- Jajgatok barátom, aztán kihúzatom.

- Jól van plebános úr, ezentúl én is jajgatok, ha a tanítónak nem szabad pálinkát venni a fogára.

Úgy is tett a jó pedagógus. Odament a szomszédban levő pap ablaka alá, és bedugva száját a résen, jajgatott.

A tisztelendő úr azonnal átküldött egy pint borovicskát, hogy megszűnjenek a fájdalmai.

No de aztán elismerésre méltó papok is vannak, akik túlzásba nem csapnak át, hanem azt mondják, hogy együtt neveljük a népet.

- Kollegák vagyunk; te tanítasz az iskolában, én tanítok a templomban; járjunk együtt és támogassuk egymást munkáinkban.

Le a kalappal az ilyen papok előtt!

De hátravannak a nemzetes, téns, és tekintetes urak.

Ezeknek van ám sok bajok a mintaemberrel.

Egyiknek a járása nem tetszik, a másiknak a stílusa ellen van kifogása, a harmadiknak a kalapja szúr szemet.

Szegény pedagógus, tűrj békével, habár neked a türelem nem rózsákat, csak töviseket terem.

Bizony, aki a nép előtt mintául áll, mindig csak gáncsnak, kritikának van kitéve, de mind-ezekben csak megnyugodnánk, úgy sem változtathatunk rajtuk, csak a nyomorúság eltűrésében ne kellene mintaembernek lennünk!

Dehát ezen a bajon már sem az Úristen, sem Trefort Ágoston nem segít.

(Ziegler G. aláírással)

A SZÓZAT MEG A HIMNUSZ

Egy nyári estén nyitva volt a sakk-kör ablaka. Az átellenes házban valaki zongorázott.

A körben már nem volt senki, csak Erkel maradt ott, aki szemlélője volt a játéknak.

Aztán, hogy a zongora sűrűn trillázott, s egy mesteri kéz futamai áradtak be hozzánk, felfigyeltem.

- Hallja, elnök úr? - Erkel ugyanis elnöke volt a sakk-körnek.

Legyintett:

- Klamperozás.

A zongora verője mintha meghallotta volna az öregúr megjegyzését, elhallgatott.

- Az ilyen kisasszonyok gyorskezüek - folytatja Erkel. - Megtanulják a futamokat, a trillákat, de meg nem értik. Gépek.

Egressy is így zongorázott. Trilla és trilla. Az ember bámulja, honnan szedte azt a sok melódiát.

- Hát nem volt mestere a zenének?

- Fene volt. Mikoriban együtt dolgoztunk a Nemzeti Színháznál, minden szerzeményét velem íratta át. A Szózatot is én írtam neki zenekarra.

- Ugye az a legremekebb munkája Egressynek?

- Semmi - felelte az öregúr. - Nyomorék gyermeke Vörösmartynak is, Egressynek is.

Néha túlságosan keserű volt az öregúr.

Folytatta:

- Micsoda össze nem illés van a szöveg meg a dallam között, mikor mindjárt az elején így kezdi: „Hazádnak ren”-... Mi ez a: „nak ren”? Ha csak egy cseppet is gondolkozott volna rajta, valahogy így írta volna a dallamot (s az öreg dúdolta.)

Nem mondom, hogy éppen így, de ahol hangsúly van a szövegben, hangsúllynak kell a zenében is lennie. Érti?

Elhallgatott. Aztán csendesebb hangon folytatta:

- Én nem pályáztam. Eszem ágában se volt, hogy pályázzak. A Himnuszra se pályáztam volna. Hanem egyszer az történik velem, hogy megfog az utcán, a lakása előtt Bartay.

Felhí és azt mondja odafenn:

- Írtál-e Himnuszt?

- Nem. Nem is írok. Egressynek hagyom ezt az örömet. Neki az effélékben kedve telik.

- Hát ő megírta már?

- Nem tudom. Csak annyit tudok, hogy pályázik, és engem megkért, hogy írjam át zenekarra. De napról napra halogatja. Pedig most jut eszembe, hogy holnap már lejár a pályázat.

- És te nem veszed észre, hogy ez szándékosság?

- Micsoda szándékosság?

- Hát az, hogy neked eszedbe se jusson pályázni.

- De ha nem is akarok.

- Kell! Nem érted és nem érzed, hogy ez a pályázat nem a nyomorult aranyaknak szól, hanem az örökkévalóságnak? Amelyik dalt megjutalmazták, azt meg is szentelik. Egy hét múlva milliók ajka zengi vissza. És az lesz a dalok dala, az örökkévaló, a halhatatlan, a szerzőjével együtt.

Ezt mondva - folytatta Erkel - betuszkolt engem a mellékszobába, ahol egy kopott zongora sárgállott. Odatett egy ív kottapapírost, melléje a szöveget.

- Csináld magad rögtön.

- De bátyám, hova gondol! Nem szivarsodrás ez, hogy csak úgy rögtön.

- Meg kell csinálnod!

- Nem lehet. Késő már!

Felelet helyett kifordult az ajtón, s rám fordította a kulcsot.

Hallom, hogy a külső ajtó is csukódik, záródik. No kutyateremtette: szépen vagyunk!

Amint így magamban elgondolkozom, eszembe jut az én első mesteremnek a szava, aki Pozsonyban tanított. Azt mondta: fiam, mikor valami szent zenét komponálsz, mindig a harangok szava jusson először eszedbe. Egy óra nem telik belé, megvan a Himnusz úgy, amint ma ismeri. Akkorára már visszajött Bartay is. Eljátszottam neki. Szépnek mondta. Hazamegyek, leírom zenekarra. Másnap benyújtom.

Elérkezik a döntés napja. A színház ünnepi díszben. Nem választott pályabírák döntöttek, hanem maga a közönség. Elkezdjük. A közönség figyelemmel hallgatja ezt is, azt is. De nem melegszik.

Végre az enyimre kerül a sor. Az addigi dallamok mindenféle csiri-csári nóták; semmi mély érzés; semmi himnuszi szárnyalás. Az én dallamom egyszerre áhítatra kelt mindenkit. Az arcok megmerednek. A szemek megtelnek könnyel. És alighogy az utolsó sor elhangzik, a tapsolásnak és éljenezésnek orkánja rázza meg a színházat.

Az enyim lett a dicsőség.

Hát lássa: ész kell a zenéhez, nemcsak klimpi-klampi!

A CIMBALOM, MEG A MAGYAR NÓTA

Ha Mózes történetesen közlünk való ember, bizonyára ezt írja vala a Teremtés történetében:

„Mikor pedig elvégezte Isten hetedik napon az ő csinálmányát, melyet alkotott vala, látá, hogy Ádám búsulásnak esék, minekokáért teremté melléje a cigány embert és ada ennek elébe egy cimbalom-muzsikát.”

Mert a cimbalom nem emberi találmány: szíve meg lelke van, mint az eleveneknek. Lélegzik a nóta közben, mint az éneklő ember. És hangsúlyozva mondja a nóta szavait, mint a beszélő ember.

A magyar ember lélegzik énekelve is, éppúgy, mint a közönséges beszédben. Míg az idegen az énekben elfullad és kapkod a levegőhöz, ha előbb nem jár az esze egy-két taktussal. Az igazi jó magyar nótát arról lehet megismerni, hogy gondolkozva énekelheti az ember és se a karmesteri pálcát, se az időmérőt, se a gépmuzsikát nem állja.

Ül például az öreg Barcza András a kocsmá X-lábú asztala mellett. Egyik kezére a fejét támasztja, a másikban a pipáját tartja. Előtte két üres palack, meg egy telt palack. Szemben vele ott ül egy másik juhász is: Fehér István. Ez a szomszéd uradalomból való és régi jó cimborá. Mondom, ülnék. De nem beszélgetnek, csak szólnak hébe-korba. Azt mondja például Barcza:

- Kergülnek-e?

A másik erre fölpillant.

Tölt.

Iszik.

És csak azután mondja:

- Öt-hat.

Ez elég egy negyedórára.

A következő negyedórán Fehér szólal meg:

- Hát nálatok?

Barcza előbb gondolkodik. Egyet von a vállán. Aztán egyet szippant. S mikor a füstöt kibocsátotta, akkor feleli:

- Tíz, tizenkettő.

A nagy szünetben, ami erre következik, egyszer csak kiveszi Barcza szép lassan a pipát a szájából és a fejét megszegve, halkán dúdolni kezd:

Elveszett a lovam (a pipát fölemeli és nagyot lélegzik) cédrusfa-erdőbe. (Egyet szippant a pipából, s miután a füstöt kifújta, a fejét lassan lógázva folytatja:) Hej, elkopott a csizmám babám (megint szippantás, utána lomha félkörlegyintés) a lókereskedésbe.

Hát az ilyen természetű dalokat nem is lehet más hangszerrel kíséni, mint cimbalommal. A dal zengő beszéd, a futamok benne lélegzetvételek és a hangok hullámai felemelkednek vagy lemélyednek az érzéssel, amely a dal szárnyain madár gyanánt lebeg.

Ezelőtt valami tíz évvel éjének idején egy pusztai csárdába tévedtem, ahol a kuckóban egy rongyos és sánta cimbalmos ült.

Én akkor a zenével, mint tudománnyal foglalkoztam és holmi operaeszmék kavargtak a fejemben. Szinte a felhúrozott gyűrődészka mellé és kezébe veszi a verőket.

Hanem amikor elkezdte szépen, halkán, a busongás mélyében zengő futamok szárnyán, hogy:

Sárgarigó most hullatja a tollát.

Elfeledtem én minden generalbasszust és minden kottát a világon, de még magamat is elfeledtem; megszűntem ember lenni, a lelkemet magával ragadta a cimbalom zenéje, mint a forgósél a faleveleket, és vitte, vitte, elszórta az álmok országában.

Akkor tudtam csak meg, hogy mi a magyar nóta és hogy mi a cimbalom.

Akkor tudtam meg, hogy a magyar nótát a cigánybandák se játsszák helyesen, mert megidegenítik azáltal, hogy a részleteket összevonják, és bizony sok-sok magyar muzsikos nem ismeri a magyar dalnak azt a nagy törvényét, hogy nem a zongora tik-tak szerint kell játszani, hanem a benne rejlő lélegzet törvénye szerint.

Az igazi mélázó magyar nóták fölé mind ad libitum, illetőleg rubato jelzés való. Pokolba a taktusjelző számokkal!

Kisgyerekkoromban hallottam az apámtól a Rákóczi-nóta legendáját. Az mesélte az apám, hogy a nagy Rákóczi, mikor bujdosásnak indult, eltévelyedett az embereitől és gyalog hallgatott egy patakmentén. Egyszerre csak cimbalomhangokat hall. A parton a fűzfá alatt magában játszott egy vén, kopott cigány. Rákóczi hozzátámaszkodott a fűzfához. Hallgatott. Hallgatott. Egyszer csak kicsordul a könny a szeméből.

- Hol vetted ezt a kesergőt? - kérdezte a cigánytól.

- Hol vettem volna - felelte a cigány -, benne volt a cimbalomban.

- Miről szól?

- Miről szólna? Hát Rákócziról, mikor elvesztette a trencsényi csatát.

Rákóczi megértette ezt a nótában. Később ez a nóta indulóvá alakult át; de a második részében, ha az indulóütemeket egy kesergő ábránd meg-megálló ütemeire oldjuk fel, elővállik belől az a jajgató fájdalom, amely akkor a nemzet fájdalma volt s melyet Rákóczi magával vitt a hazájából, Rodostóba.

A Rákóczi-nóta nem is születhetett másképpen, mint cimbalmon: magyar a lelke és idegei vannak, amelyek beleszállanak a magyar emberbe és a hazafiság másvilágába ragadják. Ki nem érezné a Rákóczi megzendülésekor, hogy megszűnt az lenni, aki velejében és szívében eddig volt és egy ismeretlen hatalom sasszárnyai emelik az érzelemnek szent magasságába. A karunk megerősödik tőle. A szemünk kigyullad! Érezzük, hogy nagyobb szó illet meg bennünket az emberszónál - és ez a szó: hazafi.

És az igazi magyar nótának mindnek megvan az a titkos, rejtelmes hatalma, hogy megisteníti az embert saját érzésében. Hol van az a klavír vagy rézduda, s hol az a rezgő polka, landler, szimfónia, szonáta, amely úgy meg tudná bővíteni az embert, mint a magyar nóta, meg a cimbalom.

Égessenek meg engem, de kimondom, hogy a világ minden operájánál többre becsülöm a Rákócziakat, Biharinkat, s különösen annak primatialis magyarját, amit a cigány nagy Bihari nevén ismernek. Meg többre becsülöm a régi szép magyar nótáknak százait, amiket ma már az idegenségbe hajló új nemzedékünk nem is ismer, - s a világminden nagytökéletességű hangszere közül csak az egyszerű cimbalom az én kedves hangszerem.

Míg a magyar nóta hangzik ezen a földgolyón, a cimbalom fogja azt mindig kísérni, s ha valaha elpusztulnánk a föld színéről, az angyalok lejönnek a mennyek országból és az utolsó cibalmot fölviszik oda magukkal, hogy a földön oly bús magyar népet vele megvidámítsák.

IGEN BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

	Budapesten:	Vidéken:
Bertának hívnak?	- Igen.	- Annak.
A Varga lánya vagy?	- Igen.	- Csakis.
Jársz iskolába?	- Igen.	- Járok.
Tán éppen te vagy az első?	- Igen.	- Én.
Balogh úr a tanítód?	- Igen.	- Ő.
Itt lakol ebben a házban?	- Igen.	- Itt.
Van-e testvéred?	- Igen.	- Van.
Tán hat is?	- Igen.	- Éppen.
Te vagy a legfiatalabb?	- Igen.	- Ki vóna más.
Tudsz-e már magad fészülködni?	- Igen.	- Rendesen.
Hát főzni tudsz-e?	- Igen.	- Tudok ám.
Játszol-e bábuval?	- Igen.	- Bizony.
Most a ligetbe még?	- Igen.	- Hát.
Anyádat várod?	- Igen.	- Őt.
Az állatkertbe mentek?	- Igen.	- Oda.
De ugye, félsz majd az oroszlántól?	- Igen.	- Cseppet.

Igen = az Ja

Így fordítják a szótárírók. Helytelenül.

A magyar igen: sehr, allzu, sehr, valde, direkte.

A magyarnak nincs is egyetlenes szava a ja-ra. De van ezer.

Minden határozószó. A kérdés sarkszava is.

Ebből érthető, micsoda pesti az a magyar, aki a ja szót mindig ezzel fordítja: igen.

De hát hogy fordítja akkor vissza a nemigent?

Germános az igen-nek kapcsolódó alkalmazása is, mikor valamely mondat után a következő mondatot így kezdjük: Igen...

„Isten jósága végtelen. Igen, az ő jósága...”

„Das Leben ist nicht eigentlich da, um genossen, sondern um überstanden, abgethan werden. Ja, es ist ein Trost im Alter, dass man die Arbeit des Lebens hinter sich hat.” (Schopenhauer.)

Különösen papoktól hallottam az igennek ezt a kötőszóképű alkalmazását prédikációkban. A magyar ember azt mondja a ja-nak ezen fajtája helyett: Nincs különben. Valóságos úgy. Bizony. Valóban. Igaz. De. Csakis. Íme.

Íme, ebben a csekélységben is mennyivel gazdagabb a magyar a németnél:

S milyen különös, hogy el lehet a magyar az igen = (ja, oui, si, yes) nélkül. A magyar igen nem egy az oui-val, ja-val, yes-sel. Csak éppen a tudósok, hírlapírók és egyéb nyelvrontók tették azzá. A nép ma sem él vele. A magyar nép éppen 999-féleképpen tudja váltogatni az igenlést. Mérhetetlen nyelvi gazdagságában mindig a kérdésnek megfelelően válaszol még az igenlésben is.

A magyarul nem tudók kedvéért vetem ide, hogy a magyar a kérdőmondat sarokszavával vagy határozószóval szokott felelni, mikor igenel. Maga az igen is vélhetőleg rövidült határozó: igenyesen.

IV. Forrásjegyzék

Andorás köröszkje*	Pesti Hírlap 1914. dec. 16-dec. 25.
Sekszpir költözése*	Pesti Hírlap 1912. máj. 7.
A láncvirág	In: Két menyasszony 1897, Singer és Wolfner
Kastély a föld alatt	In: Két menyasszony
Az utolsó boszorkány	Egyetértés 1903. ápr. 8.
A vízen járó lélek	Nagyvárad 1904. dec. 22.
Tengeren járók csillaga	Magyar Hírlap 1903. nov. 21.
Doktor Gizella	In: Két katicabogár 1906, Singer és Wolfner
Szeretem az igazságot	Budapesti Napló 1909. nov. 14.
Ali rózsás-kertje*	Pesti Hírlap 1912. márt. 21. - ápr. 7.
A kövirózsa*	Pesti Hírlap 1912. jan. 23 jan. 25.
Ő az!	Pesti Hírlap 1913. szept 4.
Zivatar pékéknél	Pesti Hírlap 1912. dec. 10-dec. 14.
Nesze!	Ünnep 1935.
A rabok	Magyar Közélet 1907. dec. 15.
Az írás minden bizonnyal jóval a megjelentetés előtt keletkezett, később némi változtatással belekerült „Az egri csillagok”-ba.	
Mikor a csend beszél	Ünnep 1935.
Műalkotás	Ünnep 1935.
Vigasztalódás	Ünnep 1935.
Sárga nyakkendő	Ünnep 1935.
A Tóth Antal számara	In: Novellák 1894, Budapest Gárdonyi saját kiadása
Ételek királya	In: Novellák
Török igazság	Pesti Hírlap naptára 1908.
Mese a lángról	Pesti Hírlap 1911. nov. 21.
Magyar sors	Pesti Hírlap 1916. dec. 24.
Két notesz*	Pesti Hírlap 1913. jan. 26-jan. 28.
Szívlobbanás	Komáromi lapok 1888. aug. 25.
Vilma	Az Athenaeum Petőfi naptára 1900.
Egy ember	Pesti Napló 1908. nov. 14.
Angyal az iskolában	Pesti Hírlap 1919. dec. 25.
Egy kínos perc	Ellenzék 1922. dec. 31

A lap szerkesztője szerint Gárdonyi legelső írása (1881. május 1. keletkezési dátummal).

A mintaember Néptanítók naptára 1887.

A Szózat meg a Himnusz Színházi Újság 1910. nov. 10.

A cimbalom meg a magyar nóta Ünnep 1935.

Igen Budapesten és vidéken Ünnep 1935.

[A *-gal jelzett írások a Dante Kiadó sorozatában megjelentetett kötetekben is megtalálhatók]

Cím: Szívlobbanás

Alcím: G. G. elfeledett elbeszélései, karcolatai, jelenetei, zsengei és publicisztikai írásai.

- Vége -